D. Chantepie
de la Saussaye

Al de Leerredenen

DEEL 2

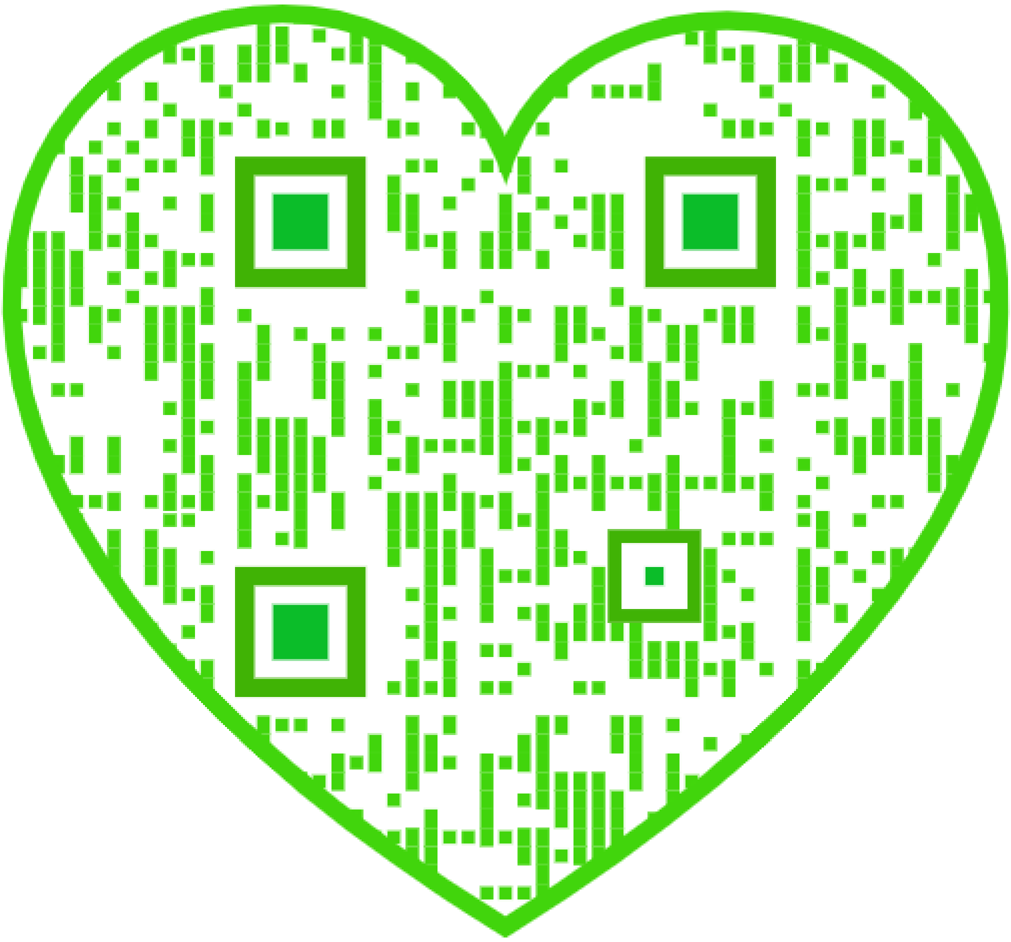

AL DE LEERREDENEN

VAN

Dr. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE.

DEEL II.

AL DE LEERREDENEN

VAN

Dr. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE,

IN LEVEN HOOGLEERAAR TE GRONINGEN.

UITGEGEVEN ONDER TOEZICHT VAN

Dr. P. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE,

Hoogleeraar te Leiden.

DEEL II.

NIJMEGEN. — FIRMA H. TEN HOET.

Neerbosch. — Snelpersdruk der Weesinrichting.

INHOUD.

DEEL II.

Vervolg Leerredenen (1e—5e bundel).

Bladz.

De liefde Gods 1
Biecht en absolutie 17
„Vrouw, wat weent gij?" 34
Natuur en Geest. 52
Vóór en na Pinksteren. 69
Het hart des Konings 90
De Herder der Gemeente, ook Herder over zich zelven 114
De ervaringen van hen, die God liefhebben 133
Het geloof in God 152
De ware rust 170
De enge poort 187
Eene genezing. 204
De rechtvaardigmaking uit het geloof. I. 225
De rechtvaardigmaking uit het geloof. II. 246
De Koning der Joden voor den rechterstoel des Heidens. 265
Thomas, van twijfel genezen. 282
De geest der heiligmaking, de grond van 's Heeren opstanding . . 302
De kreupele aan de deur des tempels 320
„Wie van deze twee heeft den wil des Vaders gedaan?" 339
Kennis en liefde 357
Levend water 383

DE LIEFDE GODS.

> **Want alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.** **Joh. III : 16.**

Al bezaten wij van de gansche Schrift slechts dit éene woord, dan nog konden wij uitgaan om met dit woord de wereld te veroveren. Men haalt het dan ook gewoonlijk aan, wanneer men al de evangelische waarheden in een enkelen tekst wil samenvatten, of liever, wanneer men het gansche evangelie in eene korte, eenvoudige, voor allen verstaanbare formule wil uitdrukken. Ja! daar is zeker niemand onder u, die dit woord niet kent, die niet meent het te verstaan; en wellicht ook niemand, die zich niet verheugt, dat hij *dit* woord, liever dan menig ander, zal hooren behandelen. Misschien zelfs zijn er velen, die heimelijk wenschten, dat de gansche bijbel uit zoodanige woorden bestond, of dat men daaruit wegdeed, wat niet even eenvoudig en even duidelijk is, die het wenschten, zeg ik, opdat toch eens al de verdeeldheden in de kerk mochten ophouden, die zooveel kwaad doen en den vrede verstoren. Indien ik meende, dat dit doel kon bereikt worden door dat middel, ik zou misschien mij met dien wensch kunnen vereenigen, mij troostende over het verlies van die andere gedeelten met de gedachte, dat al de levenskrachten, al de diepten Gods juist in de eenvoudigste waarheden en de eerste grondbeginselen liggen opgesloten. Maar nu worden, juist wegens het gewicht van die waarheden, deze het allereerst bestre-

den; ja! wanneer men alle worstelingen der kerk tot hare laatste uitdrukking wil herleiden, dan vindt men bijna altijd, dat zij zijn opgewekt over het wezenlijkste en noodzakelijkste, en dus over het eenvoudigste van het evangelie. Doch ik wil niet vooruitloopen. Ik wensch u eenvoudig den zin van het tekstwoord bloot te leggen, terwijl ik mij onthoud van iedere beschouwing, die aan iets anders dan aan de woorden van den tekst zou ontleend zijn, van zoodanige zelfs als het verband mij aan de hand zou kunnen doen. Alsof de gansche Schrift uit dit enkele woord bestond, en alsof gij nog niets wist van de waarheid Gods, noodig ik u uit om met mij dit woord te gaan onderzoeken, afgezonderd van de gansche Schrift en alleen op zich zelf beschouwd. Misschien zullen wij ontdekken, dat de eenvoudigste en duidelijkste woorden niet altijd die zijn, welke wij het best verstaan.

Ons tekstwoord vermeldt iets van God. God is hier het onderwerp: *God heeft alzoo lief gehad.* Met dit woord: *God*, kunnen wij komen tot iederen mensch; wij hebben hier geene voorafgaande ophelderingen en uitleggingen noodig. Wij allen verstaan dat woord *God* vanzelf, de bepaling bepaalt hier niets, de beschrijving beschrijft niets. De zendeling, die in een vreemd land den sleutel zoekt tot de taal, waarin hij zal moeten spreken, en daarmede tevens den sleutel tot de harten zijner hoorders, heeft dien sleutel gevonden, zoodra hij het woord *God* gevonden heeft. De gedachte *God* is de oorspronkelijke gedachte van het menschelijk hart. Indien het waar is, wat sommigen beweren, dat er volken zijn, die geen woord hebben voor deze gedachte, dan moeten die volken in den toestand zijn, waarin wij somtijds individuën verzonken zien, dien van slechts voorstellingen te hebben, dat is: denkbeelden van zienlijke dingen, maar nog geene gedachten, dat is; denkbeelden van onzienlijke dingen. Zoodra de mensch denkt, leert hij drie dingen onderscheiden, zonderdat hij daarvan altijd een helder begrip heeft: het zelfbewustzijn, het wereldbewustzijn en het Godsbewustzijn; ja! dit laatste is het

oorspronkelijke, het bewustzijn, waaruit de beide andere ontstaan. Wanneer gij dus *God* noemt, wanneer gij zegt, dat gij over Hem te spreken hebt, zoo hebt gij vanzelf des menschen aandacht, tenzij (hetgeen alleen in de christelijke wereld en niet in de heidenwereld plaats heeft) uw toehoorder reeds van te voren wete, wat gij hem over God te zeggen hebt, en hij, wetende, dat hetgeen gij zeggen zult, niet naar zijn smaak is, besloten zij, niet naar u te hooren. Doch, weet hij niet, wat gij hem te zeggen hebt, dan luistert de mensch, wanneer gij hem van God spreekt, omdat de gedachte aan God zijne grondgedachte is, en omdat hij daarin zich zelven terugvindt. Welnu dan, ontledigt u, zooveel mogelijk, van uwen toestand als christenen, dat wil zeggen als christenen, die aan klanken en woorden gewoon, ja, daarvan oververzadigd zijt, wien het gedurig herhalen walgt van dezelfde zaken, waarvan gij het gewicht niet gevoelt; zoekt u zelven de frischheid, de nieuwheid des heidens te geven, en hoort dan, wat deze Galileesche visscher, die ons tekstwoord mededeelt, u over God heeft te zeggen.

God heeft alzoo liefgehad. God heeft liefgehad. Dit is reeds iets opmerkelijks. Dit is iets groots, dunkt mij. God heeft lief. Zeker, dááruit dat wij zelve liefhebben zouden wij het besluit hebben kunnen opmaken, dat ook God liefheeft. Hoe zou er eene vatbaarheid kunnen zijn in het afhankelijk wezen, welker bron niet in Hem ware van wien hij afhangt? Hoe zou er een vermogen in het schepsel kunnen zijn, dat niet op volmaakte wijze in den Schepper gevonden wierd? Zou Hij, die het oor heeft gemaakt, niet hooren; zou Hij, die het oog heeft gemaakt, niet zien? Zou Hij, die het hart heeft gemaakt, niet liefhebben? Zeker, dat schijnt zoo. En toch, hetzij omdat wij zoo weinig liefhebben, hetzij omdat onze liefde zoo iets onvolmaakts, onzuivers is, iets dat zoo weinig verschilt van hetgeen wij veroordeelen, den hartstocht, in allen gevalle staat het vast dat, vóór men ons gezegd heeft, dat God liefheeft, die gedachte niet bij ons opkomt. De liefde Gods is geen artikel van den natuurlijken godsdienst.

Hooren wij daarentegen eenmaal, dat God liefheeft, dan is het ons, alsof wij dit reeds zelve gedacht hadden; ons hart stemt overeen met het woord, dat tot ons komt. Inderdaad, wij hadden geen vrede met dien God van den natuurlijken godsdienst, dien God, die slechts wezen, natuur zou zijn, onvatbaar voor de oneindige verscheidenheid van gewaarwordingen, welke de liefde doet ontstaan; het kostte ons moeite, ons voor te stellen, dat die onbeweeglijkheid, die gevoelloosheid de zaligheid zijn zou. Zoodra men ons zegt, dat God lief heeft, is die twijfel weggenomen, en zonder aarzelen geven wij onze toestemming daaraan. God heeft lief; derhalve is God een persoonlijk, levend wezen; er is beweging, leven in God. De denkbeelden toch van persoonlijkheid, van leven, van beweging, zijn onafscheidelijk van dat van liefde, en hangen zelfs daarvan af.

God heeft lief. Wat is nu het voorwerp van deze liefde? Alvorens wij deze vraag beantwoorden, willen wij opmerken, dat in onzen tekst de liefde Gods als een toestand en als eene daad wordt voorgesteld. Als een toestand: de liefde zelve is een toestand, liefhebben is geen *doen* maar een *zijn*. Doch indien de liefde niets anders ware dan een toestand, dan zouden er geene tijden zijn in dat werkwoord „liefhebben". Men zou dan kunnen zeggen: God heeft lief; maar men zou niet kunnen zeggen: God heeft liefgehad. Die tijd veronderstelt eene daad. Deze verledene vorm stelt de liefde Gods als handelend voor. *God heeft liefgehad.* Die verledene tijd veronderstelt dus reeds een voorwerp van Gods liefde, dat dit niet is uit kracht van zijne natuur, een voorwerp, dat niet noodzakelijk is voor God, dat niet door zich zelf bestaat; of liever, dat niet tot het wezen Gods behoort, maar dat *geworden* is, een toevallig voorwerp, zooals de wetenschap het zou noemen.

Wat is nu dit voorwerp van Gods liefde en liefderijke werkzaamheid? Laat ons slechts voortgaan met lezen en wij zullen het voorwerp vinden. Wat heeft God liefgehad? God heeft *de wereld* liefgehad. Hier vragen wij: wat is de wereld?

Het woord *wereld* heeft een ironischen zin. Het beteekent oorspronkelijk: orde, harmonie, schoonheid, van daar: sieraad. De wijzen der oudheid gebruikten dit woord om het heelal aan te duiden, het geheel der dingen, die bestaan, omdat zij orde, harmonie en schoonheid daarin zagen. Nu het in gebruik gekomen was om het heelal aan te duiden, werd dit woord verder in meer beperkten zin toegepast op het geheel van hen, voor wie het heelal schijnt te bestaan: de menschen. Vervolgens (en in dezen zin wordt het gebezigd door dien Galileeschen visscher, wiens woord wij verklaren) beteekent dit woord de geheelheid der menschen, niet in een idealen, maar in den werkelijken zin, de geheelheid der menschen, zooals zij zijn, ellendig, bedorven en sterfelijk, derhalve een geheel, waarin noch orde, noch schoonheid, noch harmonie is. Ik herhaal het: het woord *wereld* heeft een ironischen zin. Het duidt de orde aan, die wanorde geworden is, de gestoorde harmonie, de bezoedelde schoonheid. Doch de beide deelen, uit wier tegenstrijdigheid de ironie voortkomt, zijn noodig om dit woord te kunnen verbinden met de liefde Gods, en den volzin te kunnen samenstellen: *God heeft de wereld liefgehad.*

Laat ons om de noodzakelijkheid van het begrip orde, harmonie, schoonheid in het woord *wereld* in te zien, waar dat met de liefde Gods wordt verbonden, eenen anderen volzin veronderstellen, waarin dit begrip niet werd gevonden. Indien wij ergens dezen volzin lazen: God heeft de hel liefgehad; dan zoudt gij terstond zeggen: dat is een woord van een uitzinnige of van een, die jacht maakt op wonderspreukige gezegden; gij allen zoudt terstond de tegenstrijdigheid opmerken, die gelegen is in het woord: God heeft de hel liefgehad. Vooreerst omdat het denkbeeld *hel* datgene aanduidt, wat in zich zelf hatelijk is; vervolgens omdat het denkbeeld *God* de onmogelijkheid in zich sluit van eenige sympathie met hetgeen in zich zelf hatelijk is.

God heeft de wereld liefgehad: die volzin duidt aan, dat de wereld niet volstrekt hatelijk is, niet hatelijk in zich zelve. De

wereld moet nog bestanddeelen bevatten, die God kan liefhebben, er moet nog iets zijn, dat de wereld beminnelijk moet maken in de oogen Gods. En toch, de wereld is niet beminnelijk; de wereld is niet schoon, en het schoone alleen is beminnelijk. Wij vinden ons hier in eene tegenstrijdigheid gevangen, waar men moeilijk uit kan komen. Laat ons, alvorens wij beproeven, of hij die ons daarin gebracht heeft, er ons ook uit kan helpen, ons zelve diep doordringen van de klaarblijkelijkheid, dat hier een tegenstrijdigheid is. Van de klaarblijkelijkheid, zeg ik. Inderdaad, 't is de uitspraak des gewetens — het geweten nu is de klaarblijkelijkheid — dat God de wereld niet liefheeft. Raadpleegt alle volken der aarde, raadpleegt al wat hunne geschiedenis en hunne godsdiensten ons doen gissen ten opzichte van hunne innigste overtuigingen, zoowel bij de heidenen als bij dat volk, waartoe deze Galileesche visscher behoorde. Hun allerdiepste overtuiging, het beginsel van hun aller godsdiensten, is immers dat God de wereld niet liefheeft? De besten zeggen: God bemint sommigen in de wereld, die niet van de wereld zijn. „*Jakob heb Ik liefgehad en Ezau heb Ik gehaat,*" zegt de Heer zelf bij dat volk, dat zich beroemt zijne openbaring te bezitten. Welnu, aan het beste in de godsdiensten der menschen, aan deze uitverkiezing Gods, aan deze liefde tot sommigen sluit zich ons tekstwoord aan: namelijk door dat uit te strekken en uit te breiden, door dat vreemd en wonderspreukig te maken: niet sommigen in de wereld, in die ellendige, bedorvene en sterfelijke wereld, maar de wereld zelve is het voorwerp van Gods liefde.

God heeft de wereld lief gehad. Ik herhaal het, dat is vreemd en wonderspreukig. Doch, het zou kunnen zijn, dat wij het woord *liefde* in een te innigen zin hadden genomen; daar zijn verschillende soorten van liefde, daar zijn verschillende trappen in de liefde. De liefde Gods tot de wereld kon wel.... ik schaam mij bijna het te zeggen, sprekende over God, maar als menschen spreken wij de taal der menschen, en onze maatstaf is de maatstaf der menschen.... de liefde Gods tot de wereld kon wel zijn wat

onze liefde gewoonlijk is: eene zeer weinig persoonlijke liefde, eene liefde, die weinig het hart raakt, eene liefde, die zeer weinig liefde is, eene liefde, die aangaande het beminde voorwerp tamelijk onverschillig is, en er zich toe bepaalt daaraan het aanzijn te laten. God kon wel de wereld liefhebben met zulk eene liefde als waartoe sommigen wel zouden wenschen, dat Hij zich bepaalde: namelijk, om haar het aanzijn te laten zonder zich verder om haar te bekommeren. Ons tekstwoord nu stelt ook eene grens aan de liefde Gods en stelt ons dus in staat haar af te meten. Er is een meerder en een minder in de liefde Gods. God heeft de wereld tot op zekere hoogte lief gehad. Tot op welke hoogte? *Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon aan de wereld heeft overgegeven.* Ons tekstwoord doet ons de liefde Gods tot de wereld afmeten naar eene andere liefde Gods. Eene andere liefde Gods! Welke is die andere liefde? Herinnert u, wat wij aangaande de hoedanigheid der liefde Gods tot de wereld gevonden hebben. Die liefde is niet noodzakelijk voor het wezen Gods. God heeft de wereld niet noodig. God heeft de wereld lief gehad; maar de wereld is niet het eeuwige voorwerp der liefde Gods. Zeker, nog vóór wij onderzoeken, hoe het mogelijk is, dat God de wereld lief heeft, kunnen wij begrijpen, dat het onmogelijk is dat de wereld het eeuwig noodzakelijk voorwerp van Gods liefde zou zijn, zijn ander-Ik, God met Hem en uit Hem. Wie dit beweerde, zou God afhankelijk stellen van de wisselvalligheid der dingen buiten Hem, en zeggen, dat de wereld de zaligheid Gods uitmaakt. Te zeggen dat wij, zondige menschen (want de wereld zijn wij, zondige menschen) de eeuwige noodzakelijke voorwerpen der liefde Gods zijn, zou zijn te beweren, niet alleen dat God eeuwig lijdende is, maar ook, dat dit lijden zijn leven is, dat Hij niet zalig is, of liever — ja! deze Godslastering ligt aan die gedachte ten grondslag — dat God zijne zaligheid van ons wacht, in plaats dat wij onze zaligheid van Hem zouden wachten.

Ik bepaal mij uitsluitend tot het nasporen van wat in ons

tekstwoord ligt opgesloten, zonder opmerkingen te maken, welke de toepassing van dat woord op de dwalingen, die thans verspreid worden, mij in menigte aan de hand zou doen. God heeft een Zoon, die niet de wereld is. Het denkbeeld *Zoon* sluit noodzakelijk deze drie denkbeelden in zich: de Zoon is een ander dan de Vader; de Zoon is van dezelfde natuur als de Vader; de Zoon is uitgegaan van den Vader. God heeft een Zoon: er is een ander dan God, die van dezelfde natuur is als God, en die van God is uitgegaan. Is dat vreemder dan de grondwaarheid, dat er een God is? Nogmaals raadpleeg ik den Heiden, den natuurlijken mensch, en hij zegt mij, dat de mensch altijd vermoed heeft, dat God een zoon heeft. Heeft hij niet begrepen, dat God de wereld lief heeft, maar geloofd, dat God sommigen in de wereld lief had; hij hield het er voor, dat die geliefden Gods of der goden zonen Gods waren, dat zij van God waren uitgegaan, dat zij van een ander geslacht waren dan de gewone menschen. En toch, zij stierven gelijk de andere menschen. God heeft eenen Zoon: dat is zijn eenige; het noodzakelijke en dus eeuwige, het volstrekte en dus volmaakte voorwerp zijner liefde. Het is zijn eeuwig evenbeeld. In Hem ziet en bemint Hij zich zelven, in Hem is Hij zalig. Hij is het beeld zijner persoonlijkheid, het afdruksel zijner heerlijkheid, zijn eeniggeboren Zoon. God lijdt niet, maar God is eeuwig zalig, omdat zijn Zoon God is.

Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon aan de wereld heeft overgegeven. Wij zeiden, dat de liefde Gods tot de wereld zich laat afmeten naar eene andere liefde. Wij oordeelen over iemands liefde tot ons naar hetgeen hij voor ons doet, naar hetgeen hij ons geeft. Welnu dan! God geeft ons zijnen eeniggeboren Zoon. Heeft God iets anders, iets grooters om aan ons te geven? Zijn eeniggeboren Zoon, dat is immers Hij-zelf? God geeft ons zijn eeniggeboren Zoon, dat wil zeggen: Hij geeft zich zelven, niet in dien onmogelijken zin, dat Hij zich zelven opoffert, maar Hij geeft ons Hem, in wien Hij woont, in wien Hij zalig is, zonder wien Hij

nimmer is. De liefde Gods tot de wereld is dus gelijk aan zijne liefde tot den Zoon, dat wil zeggen: zij is oneindig. God heeft de wereld lief met eene oneindige liefde. Hoe is dat mogelijk, vragen wij, indien de wereld toevallig, d. i. niet eeuwig is? Wij zullen het antwoord vinden, wanneer wij nadenken over hetgeen dat woord *overgeven* in zich sluit. Wat baat het ons, indien men ons iets geeft, dat wij niet gebruiken kunnen? Wat baten den blinden de schoonste kleuren, den dooven de lieflijkste tonen? Geeft uwe liefde aan eenen mensch zonder hart: hij zal u niet begrijpen; ja, gij zult hem tot last zijn. Zoo God ons zijnen eeniggeboren Zoon geeft, — niet Hem eene zending aan ons opdraagt, gelijk Hij aan de engelen heeft opgedragen, maar Hem geeft, zooals Hij de engelen niet geeft en niet geven kan — zoo Hij Hem geeft, opdat Hij ons zou toebehooren, opdat Hij ons eigendom, onze broeder zou zijn (in dezen zin alleen mogen wij Hem onzen broeder noemen) dan doet Hij dit, omdat Hij weet, dat wij gebruik kunnen maken van die gave, dat wij Hem kunnen aannemen, kunnen liefhebben als onzen broeder, en kinderen Gods kunnen zijn gelijk Hij de eeniggeboren Zoon is van God. Die gave veronderstelt dus eene oorspronkelijke, natuurlijke gemeenschap tusschen de wereld en den eeniggeboren Zoon.

Thans begrijpen wij het woord *wereld* in zijne oorspronkelijke beteekenis, thans begrijpen wij de orde, de schoonheid, de harmonie van het heelal. Dáárom is er een plan, eene eenheid in al het geschapene, omdat het geschapen is volgens het voorbeeld des Zoons, omdat Hij, gelijk deze Galileesche visscher het elders uitdrukt, het begin is der Schepping Gods, of, zooals zijn broeder en mededienstknecht Paulus Hem noemt, de eerstgeborene aller creaturen. Hij is dus, toen Hij kwam in de wereld, tot de zijnen gekomen. Door ons zijnen Zoon te geven heeft God ons zoowel het onze als het zijne gegeven, het beginsel onzes levens en het ideaal onzer natuur, het beeld Gods naar hetwelk wij geschapen zijn. Ja! nu begrijpen wij, dat God de wereld liefheeft met eene oneindige liefde, zóó zelfs dat Hij zijnen

eeniggeboren Zoon aan haar geeft. Die wereld toch is gegrond in dien eeniggeboren Zoon; niets is daarin, wat niet uit Hem genomen is, ja, alle leven, dat bestaat stroomt uit van Hem. De wereld is orde, schoonheid, harmonie, omdat zij de heerlijkheid afspiegelt van den eeniggeboren Zoon. Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon aan haar heeft overgegeven; dat woord is nu niet wonderspreukig of onverstaanbaar meer, het stelt ons niet langer een lijdenden God voor, noch eene wereld, die heerscht over God. God en de wereld en de betrekking tusschen God en de wereld worden ons verklaard door het bestaan van den eeniggeboren Zoon.

Maar was dan het begrip van ellende en afval, dat wij ook in het woord *wereld* gevonden hadden, eene hersenschim? Dwaalden wij, toen wij zeiden, dat het woord de orde beteekent die wanorde geworden is, de gestoorde harmonie en de bezoedelde schoonheid? Dwaalde de menschheid door in al hare godsdiensten te veronderstellen, dat God de wereld niet liefheeft en niet kan liefhebben? En is God, toen Hij ons Zijnen zoon zond, van de veronderstelling uitgegaan, dat die Zoon tot de zijnen komende door de zijnen zou worden erkend, bemind en aangebeden, dat Hij zich slechts aan ons behoefde te vertoonen om terstond door ons te worden erkend voor hetgeen Hij is, de eeniggeboren Zoon Gods? Wederom geeft ons tekstwoord ons het antwoord. De schrijver, die dit woord heeft te boek gesteld, bedient zich van eene uitdrukking, die gewoonlijk meer zegt dan de daad zelve van *geven*, die gebruikt wordt van eene gave, welke het begrip van *offer* in zich sluit. Het offer ligt hier niet dáárin, dat de eeniggeboren Zoon op aarde gekomen is, maar dat Hij aan de wereld gegeven is, dat wil zeggen aan hen, die Hem als vijand zouden behandelen. De eeniggeboren Zoon is overgeleverd. God was er niet onkundig van — ik schaam mij bijna die uitdrukking te bezigen: want zou God van eenig ding onkundig zijn? — God was er niet onkundig van, wat de wereld is. De gave des Zoons was geene proefneming, geen middel om te onderzoeken, of de wereld

Hem erkennen en vereeren zou. De gave was een offer. God heeft zijnen Zoon aan de wereld overgeleverd. Toen de wereld Hem gehaat heeft, toen de wereld niet heeft gewild, dat deze koning over haar zijn zou, toen de wereld Hem heeft vervloekt en gekruisigd, was dit geene teleurstelling voor God, het was zijn raadsbesluit; de Zoon was gekomen voor die ure, God had Hem aan de wereld overgeleverd.

Maar hoe? zouden wij vragen — want wij komen hier tot de diepste verborgenheid van dit woord — zou God zijnen Zoon voor de wereld hebben opgeofferd? Toen Hij kiezen moest tusschen den Zoon en de wereld, tusschen het overleveren van de wereld aan den dood of van den Zoon aan den dood, heeft God toen de wereld gekozen? Aanbidden wij de verborgenheid der liefde, die de verborgenheid is van het wezen der dingen: God heeft de wereld gekozen, God heeft Zijnen eeniggeboren Zoon overgeleverd aan de wereld, aan haren haat en hare woede. Toen de eeniggeboren Zoon en de wereld tegenover elkander stonden, heeft de wereld overwonnen en de eeniggeboren Zoon is eene vervloeking geworden. Maar dat is onrechtvaardig! — roepen wij uit — dat is onzedelijk, dat is ondenkbaar, dat is de dood Gods, het verderf en niet de redding der wereld, het is de triomf van het niet, de triomf van den wederpartijder! Ja waarlijk, dat zou het zijn, indien de eeniggeboren Zoon kon omkomen, indien zijne opoffering inderdaad zijn dood ware. Doch herinnert u, wat wij reeds gevonden hebben, wat van zooveel belang is om iets van deze verborgenheid te verstaan: de eeniggeboren Zoon is eeuwig, is het noodzakelijk voorwerp der liefde Gods; de wereld is niet eeuwig, en God heeft de wereld niet noodig om lief te hebben en zalig te zijn. De wereld kan dus verloren gaan, maar de eeniggeboren Zoon kan niet verloren gaan. Nu dan, zoo gij eenige vatbaarheid hebt om deze dingen te begrijpen, dat wil zeggen, zoo gij eenige vatbaarheid hebt om de liefde te verstaan, zult gij inzien, wat alleen door God gekozen kon worden. Of de eeniggeboren Zoon of de wereld moest opgeofferd worden; maar de

opoffering der wereld zou het verderf, de dood der wereld, onze eeuwige dood geweest zijn, terwijl de opoffering des Zoons, zonder zijn dood te wezen, het behoud en het leven der wereld kon zijn. Zoo heeft dan God hierdoor getoond God te zijn, dat Hij het onmetelijk, onbegrijpelijk offer gebracht heeft van alzoo lief de wereld te hebben, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon aan haar heeft overgeleverd.

De opoffering van den Zoon zeiden wij, *kon* het behoud en het leven der wereld zijn. Was dat dan nog twijfelachtig? Was dit dan eene proefneming van God? Indien God geweten heeft, dat de wereld zijnen eeniggeboren Zoon niet sparen zou, en Hem desniettemin heeft overgegeven, heeft Hij dan niet geweten of dit offer zijn doel zou bereiken, en heeft Hij de vervulling van zijn heerlijk plan verwacht van het toeval, dat is van het niet; of van den willekeur der menschen? Verre van ons die goddelooze gedachte. Maar verre van ons dan ook de even goddelooze gedachte, die de verlossing des menschen verlaagt tot iets werktuiglijks, en in den Christus slechts een kleed ziet, waardoor de afzichtelijke naaktheid van den melaatschen van den onbekeerden en onvernieuwden zondaar van buiten gedekt wordt. Toen God zijnen Zoon aan de wereld gaf, is Hij van eene veronderstelling uitgegaan, doch die in Hem niet eene veronderstelling, maar eene zekerheid was, omdat Hem alle zijne werken van eeuwigheid bekend zijn. Die veronderstelling was, dat er zijn zouden, die in den naam van den eeniggeboren Zoon zouden gelooven, die gelooven zouden door zijnen dood, die Hem erkennen zouden voor hetgeen Hij is, juist wanneer Hij sterft. God heeft, indien ik mij zoo mag uitdrukken, van den mensch, van de menschheid vertrouwd, dat de dood van den Zoon haar leven zou zijn, dat de graankorrel in de aarde vallende en stervende vruchten in overvloed zou voortbrengen. De eeniggeboren Zoon zou niet alléén staan in de opstanding uit de dooden en in de opvaring ten hemel, Hij zou dooden opwekken en eene menigte gevangenen gevankelijk wegvoeren.

God heeft vertrouwen gesteld in den mensch, vertrouwen in de menschheid! Hoe? vraagt gij, vertrouwen in de zeepbel die de wind medevoert, vertrouwen in het beweeglijk oeverzand, dat door de golven weggespoeld wordt? Zoo berust dan ten slotte de beslissing bij den mensch en zijne willekeur? Maar, indien God nu eens den mensch alzoo had geleid en gevormd, indien Hij hem eens aldus had bewaard, dat Hij gelooven kon, wanneer hij den eeniggeboren Zoon zag sterven? Indien er eens eenige waarheid was in dat woord, dat uit den nacht der vervlogene eeuwen ons tegenklinkt: „*Ik zal vijandschap zetten tusschen u en tusschen deze vrouw en tusschen uw zaad en tusschen haar zaad?*"

Wij hebben reeds gezien, dat het volstrekt ongerijmd is, dat God zijnen eeniggeboren Zoon aan de hel zou gegeven hebben. Welnu dan, de wereld is niet de hel, omdat God daarin iets bewaard heeft, omdat God daarin gearbeid heeft, omdat God, vóór Hij sprak door zijnen Zoon, tot de vaderen gesproken heeft door de profeten. Die profeten nu zijn niet slechts zij, die in Israël met dien naam werden genoemd; neen! overal, overal is er een woord Gods geweest; en nog bestaat het overal; een woord, dat zich doet hooren, tot dat *het* woord komt, de eeniggeboren Zoon, en dat dan alleen ophoudt, wanneer men Hem niet hoort. Ja waarlijk! God wist, wat Hij deed, toen Hij zijnen Zoon, zijnen eeniggeborene aan de wereld gaf. Hij wist, dat die gave, dat offer, de verlossing der wereld zou zijn. Hij heeft Hem overgegeven, *opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet zou verloren gaan, maar het eeuwige leven zou hebben.*

Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe. Om het eeuwige leven te hebben, dat wil zeggen om aan zijne bestemming te beantwoorden; want wij zijn tot het eeuwige leven geschapen; moet men dus gelooven in den eeniggeboren Zoon Gods. Uit ons zelve hebben wij het eeuwige leven niet, uit ons zelve gaan wij verloren. Wij gaan verloren, wij *zijn* niet reeds wer-

kelijk verloren, maar wij *gaan* verloren; wij zijn buiten de voorwaarden des levens, wij zijn afgescheiden van de bron, ontworteld uit den grond des levens; wij gaan verloren, wij vallen al dieper en dieper, wij verwijderen ons steeds verder van God. Wij hebben redding noodig; wij hebben noodig, dat eene almachtige hand ons onttrekke aan onzen dood, of liever, dat wij geplaatst worden onder de werking van eene krachtiger aantrekking dan die van het noodlot, dat ons naar beneden trekt. Welnu, die almachtige hand is die van den Zoon Gods; die aantrekking, welke de noodlottige macht der zonde breekt, die ons medesleept in den dood, is de aantrekking van de liefde des Vaders tot de wereld, geopenbaard in den Zoon, dien Hij aan de wereld heeft overgeleverd, Wie in dien Zoon gelooft, *heeft* het eeuwige leven, hij zal het niet verkrijgen als iets uitwendigs, hij heeft het, hij leeft voor het aangezicht Gods en in God. In den Zoon heeft hij zich zelven en God erkend; in den Zoon heeft hij de verzoening met God gezien, de vergiffenis zijner zonden, zijne eeuwige aanneming; in den Zoon, heeft hij Hem beginnen lief te hebben, die hem heeft liefgehad. De liefde tot God nu is het eeuwige leven.

Gelooft gij in den eeniggeboren Zoon van God? Gij zegt: ja! .... maar weet gij wel wat gelooven is? Het gelooven bestaat niet in het aannemen van een leerstelsel. De eeniggeboren Zoon Gods is niet een geloofsartikel, maar een persoon. Eene leerstelling redt den mensch niet. Door deze of gene gedachten te hebben over den Zoon Gods, al waren die gedachten zoo juist en zoo rechtzinnig als mogelijk is, heeft men niet het leven in zijnen naam, gelooft men niet in Hem. Dat is zoo waar, dat, wanneer gij slechts een stelsel over Christus hebt en niet het geloof in Hem, men u den ganschen Christus kan ontnemen zonderdat gij het bemerkt, zoo men slechts zorgt zich van de gewone uitdrukkingen te bedienen. Dan kan men u zeggen, dat onder den naam van eeniggeboren Zoon Gods de wereld verstaan moet worden, en dat Jezus van Nazareth slechts dáárom bij voorkeur dien titel draagt, omdat hij de eerste

geweest is, die de beteekenis daarvan ten volle verwezenlijkte door de zonde te overwinnen, maar zonder een persoonlijk bestaan vóór zijne geboorte gehad te hebben, zonderdat zijne verschijning eene persoonlijke gave, een offer Gods is. Dan kan men van den tekst, dien wij overdachten, en waarvan wij zagen, dat hij niet eene bespiegeling *over* het Evangelie, maar het gansche en eenvoudige Evangelie *zelf* bevat, niets overlaten; dan kan men uit het Evangelie niets geringers wegnemen dan den Zoon Gods zelven. Indien gij het geloof niet hebt, en met het geloof dat instinct, dat u de waarheid van de leugen doet onderscheiden, dan zult gij niets daarvan bemerken, mits men slechts zorg drage, dat men den titel van Zoon Gods late bestaan, en dien toepasse op dien joodschen leeraar, die voor achttien eeuwen geleefd zou hebben, op dien Jezus van Nazareth, een mensch als gij en ik. Wanneer ik zeg, dat men dit doen kan, dan zeg ik dat niet, omdat ik u met herschenschimmen wil bezig houden, maar omdat men het doet, omdat ik een aantal zielen misleid en bedrogen zie door eene leer, waarin geen Christus meer is.

Moet ik zwijgen? Indien ik zweeg, ik zou nooit in vrede kunnen sterven. Indien ik zweeg, daar zou een dag komen, waarin gij zelve, die mij hoort, mij beschuldigen zoudt, dat ik gezwegen had, dat ik u niet had gewaarschuwd, waar het de redding uwer zielen gold; op dien dag, waarop wij rekenschap zullen moeten geven, ik van hetgeen ik u verkondigd heb, gij van hetgeen gij met mijne verkondiging gedaan hebt. Wilt gij die waarschuwingen niet hooren? En waarom wilt ge ze niet hooren. Dat gaat mij niet aan, antwoordt gij misschien, gelijk ik dat zoo dikwijls hoor; en zeker daar is niets, dat mij zoo smartelijk aandoet, niets dat zoo als lood op het harte valt als dit woord: dat gaat mij niet aan. Gaat u dat niet aan, of gij een Verlosser hebt of niet, of God u alzoo lief heeft gehad, dat Hij zijnen Zoon, zijnen eeniggeborene, voor u heeft overgegeven, of dat dit maar een sierlijke spreekmanier is om aan te duiden, dat een mensch u een goed voorbeeld heeft gegeven? Gaat u dat niet aan, of gij

het eeuwige leven hebt of dat gij verloren gaat? Wat gaat u dan aan, als dit u niet aangaat?

O gij die zegt: het gaat mij niet aan, wat doet gij toch in onze bedehuizen, waarom neemt gij toch den naam Gods op uwe lippen? Als dit u niet aangaat, dan gaat niets u aan. Legt u dan ter ruste en slaapt: gij hebt er nog eenigen tijd voor; gij hebt nog tijd, totdat de bazuin van het jongste gericht u opwekt, en gij op de wolken den Zoon des menschen, die de Zoon Gods is, zult zien verschijnen. Tot zoolang kunt gij slapen. Later kunt gij het niet meer.

Maar zou het niet beter zijn te ontwaken in deze wereld, die God alzoo lief heeft gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon voor haar heeft gegeven, dan in de hel, die God niet liefheeft en waaraan de eeniggeboren Zoon niet is gegeven? Zoo zij het! Amen.

BIECHT EN ABSOLUTIE.

Als nu Pilatus zag, dat hij niet vorderde, maar veel meer, dat er oproer werd, nam hij water en wiesch de handen voor de schare, zeggende: Ik ben onschuldig aan het bloed dezes rechtvaardigen: gijlieden moogt toezien. En al het volk antwoordende zeide: Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen! MATTH XXVII: 24—26.

Er moet veel in Pilatus, den hooghartigen en trotschen Romein, zijn omgegaan, eer hij tot de handeling overging, die wij hem in het voorgelezen tekstwoord zien verrichten.

Welk eene daad is het?

Zij is tweeledig. Hij geeft een onschuldige over in den dood, maar tegelijk verklaart hij onschuldig te zijn aan zijn bloed.

Hij geeft een onschuldige over in den dood. Onder de noodlottige werking eener jammerlijke staatkunde, handelt hij zooals allen die dezelfde beginselen vertegenwoordigen, of de bevolmachtigden van dezelfde of dergelijke macht zijn, zouden gehandeld hebben in zijne plaats: hij offert een onschuldige op aan de openbare rust, aan de veiligheid van den Staat. Hij volvoert wat zijne eerste verrichtingen in ditzelfde rechtsgeding reeds hadden doen verwachten en bijna onvermijdelijk gemaakt: van stap tot stap toegevende aan een blinde, onverbiddelijke macht, de macht, die men heden ten dage de Revolutie noemt, doet hij eindelijk een laatsten stap; hij waant de kracht der omwenteling te kunnen breken door zich aan het hoofd daarvan te stellen, en leent zijn arm om den rechtvaardige den doodslag toe te bren-

gen. Ziet hem weifelen, buigen, nu weer moed grijpen, dan weder zwichten en gedurig meer grond verliezen, van het oogenblik af, dat hij tot de Joden uitgaat, zeggende: *wat beschuldiging brengt gij tegen dezen mensch?* tot op het noodlottig oogenblik, waarin hij Hem overlevert om gekruisigd te worden. Met weerzin heeft hij Hem ondervraagd; daarna heeft hij Hem onschuldig verklaard, maar niet den moed gehad om Hem vrij te spreken. Als een middelweg belooft hij eene geeseling; hij zendt Hem naar Herodes; hij stelt eene keuze tusschen Hem en Barabbas voor; hij tracht medelijden voor het onschuldig slachtoffer op te wekken; hij smeekt zelfs te zijnen behoeve. Maar om, krachtens het hoog gezag, dat hem rechter doet zijn, te verklaren, dat hij het recht niet zal doen zwichten, dat recht zal gedaan worden, wat er ook het gevolg van zij; dat heeft hij niet gedaan, misschien heeft hij er niet eens aan gedacht. Er moet bovenal geen oproer ontstaan, geene beroering in de provincie; beter is het dan, dat de onschuldige omkome. Alles deed dezen afloop voorzien, en — ik herhaal het — elk romeinsch ambtenaar zoude evenzoo gehandeld hebben, velen wellicht nog gereeder en met meer spoed.

Hij zwicht dus voor het joodsche volk. Hoe zwicht hij? Als heer en meester? Handhaaft hij het gezag tenminste in schijn? Doet hij het voorkomen, alsof hij zijne eigene overtuiging, de drijfveer van zijn eigen wil volgt? Handelt hij als een beambte van Rome? Is het wel hier Pilatus, de koude, trotsche Pilatus, de Romein, die met verachting op dit priestervolk neerziet en het met spot en minachting overlaadt?

Ziet: Hij neemt water, wascht zijne handen, in tegenwoordigheid van het volk, en zegt: „*Ik ben onschuldig aan het bloed dezes rechtvaardigen; gijlieden moogt toezien!*"

„*Ik ben onschuldig aan het bloed dezes rechtvaardigen.*" Het is dus in zijne oogen eene misdaad om het bloed van eenen rechtvaardige te vergieten, zelfs wanneer de veiligheid van den Staat dat bloed eischt. Naar zijn inzien kan het staatsbelang

zulk eene daad niet wettigen, en het ontneemt haar het karakter van misdaad niet. Eene misdaad! En jegens wien? Wie geeft aan deze daad het karakter eener misdaad? Wie is hier de rechter, die kwaad noemt, wat Rome goed heet? Er is dus ook voor Pilatus een ander rechter dan de keizer, eene andere rechtbank dan het Forum van Rome. Voor die rechtbank, voor dien rechter is hetgeen hier voorvalt niet te verontschuldigen; voor die rechtbank en voor dien rechter is en blijft het hier gebeurde eene misdaad.

Ik ben onschuldig aan deze misdaad, zegt Pilatus. *Ik ben onschuldig aan het bloed dezes rechtvaardigen; gij moogt toezien.* Deze misdaad, die ik als zoodanig heb erkend en die ik bedrijf — ik bedrijf ze niet. Ik lever dien rechtvaardige over — maar ik doe het niet. Ik verklaar het u, ik verklaar het openlijk, plechtig en van ambtswege. Ziet, ik doop mijne handen in het zuivere water, en ik reinig mij aldus van het bloed, dat ik vergiet. Ziet, mijne handen zijn rein; er kleeft geen bloed aan. Ik heb dien rechtvaardige niet vermoord; gij zult daaraan denken, indien er wellicht naderhand iemand komt, van waar ook, hetzij van nabij of van verre, van omlaag of van omhoog, vroeg of laat, om dit bloed te wreken en te onderzoeken, wie het vergoten heeft. Gij zijt mijne getuigen, ik ben het niet. Ik wasch er mij vrij van.

Ik herhaal het: er moet veel in het hart van Pilatus zijn omgegaan, eer hij zoover gekomen is, om zijn hart dus bloot te leggen, om dus zijnen inwendigen strijd te verraden; hij de hardvochtige, de trotsche, de onbuigzame; en om dien strijd voor de Joden te verraden. Pilatus, de Romein, heeft zich zelven voor de Joden vernederd, Pilatus ontdekt zich zelven voor hen en vertoont hun de diepe wond in zijnen boezem. Pilatus doet hun het onrustig kloppen van zijn hart hooren, en vraagt hun om een geneesmiddel voor de stuiptrekkingen van zijn geweten.

Pilatus, de Romein, staat te biecht voor de Joden. Welnu,

dit is in orde: daartoe zijn zij priesters en daartoe is hij een heiden, een leek.

Ook verstaan zij wel hunne roeping; zij hebben eene verzachting voor zijn beangst geweten, zij hebben geneesmiddelen voor dergelijke ziekten, voor elk zielelijden. Gij hebt welgedaan van bij hen te biechten, Pilatus; zij hebben eene absolutie gereed, eene volkomene en onvoorwaardelijke absolutie. Zij zullen wel *toezien*. Zij nemen op zich zelve de misdaad, die gij begaat en die gij van u afstoot. Zij willen wel besmet zijn met het bloed, dat gij vergiet en waaraan gij onschuldig zijn wilt, indien het eene smet is en niet veelmeer een heilig bad. *„Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!"*

Terwijl dit voorvalt, terwijl tusschen Pilatus en de Joden deze ontzettende gewetensruil plaats heeft, waardoor de Heiden den wil der Joden ten uitvoer brengt en de Joden de verantwoordelijkheid van den Heiden op zich laden, staat Hij, over wiens bloed zij onderhandelen, het heilig slachtoffer, daar als getuige van dit tooneel, hoort hetgeen zijn rechter zegt, ziet wat hij doet, verneemt wat het volk zegt; en — wij mogen het wel veronderstellen — deze woorden hoorende, ontroert Hij in den geest. Hij ontroert, maar zwijgt, Hij zwijgt en Hij lijdt. Is Hij het niet die, overgegeven in den dood, waarlijk de plaatsvervanger van den zondaar is, die zijne zonden, zijne schuld op zich neemt, die *„om onze overtredingen verwond en om onze ongerechtigheden verbrijzeld is"?* Volbrengt niet ook Hij den wil van een ander, maar niet een wil, die vreemd aan den zijnen is, doch een wil, waarmede Hij instemt, dien Hij liefheeft? En zich zelven dus overgevende, verkrijgt Hij niet voor den zondaar eene andere, eene betere absolutie dan die der Joden? Zijn bloed: roept het niet iets anders dan wraak, en wordt het niet werkelijk voor Hem, op wien het komt een bad der heiligmaking?

Mij dunkt, dat het denkbeeld, dat deze tegenstelling bij ons opwekt tusschen hetgeen er plaats heeft en gesproken wordt om Jezus heen en Jezus zelven, op deze wijze kan uitgedrukt wor-

den: De valsche biecht en de valsche absolutie tegenover Hem, die de ware absolutie geeft en daardoor de ware biecht wekt. Wij zullen eerst de valsche biecht en de valsche absolutie beschouwen; daarna zullen wij trachten van Jezus de ware biecht te leeren, ziende op de ware absolutie, die Hij schenkt. Moge Hij thans in ons midden zijn.

I.

De valsche biecht. — Pilatus is niet een buitengewoon slecht en verhard mensch. Integendeel, wij begrijpen Pilatus zoo goed, omdat wij zooveel gelijkenis met hem hebben. Is het zoo zeldzaam, dat wij iets doen en te gelijk zeggen, dat wij het niet doen, ja, dat wij ons inbeelden, dat wij het niet doen? Ach, indien gij het meent, dan vrees ik, dat gij nog geheel vreemdeling zijt in uw eigen hart. Ziet, hebben wij niet allen, in welken toestand wij ook geplaatst zijn, dienzelfden inwendigen tweestrijd, dien wij bij Pilatus waarnemen? Wij willen datgene doen, waarin wij behagen scheppen, waarvan wij eenige voldoening, eenig geluk, rust, genot of roem verwachten, onverschillig welke de voorwerpen zijn onzer begeerten; maar wij zouden het gaarne doen, onze begeerten volgen, zonder inwendige beroering, zonder beschuldiging, ik zeg niet gewetenloos, maar met een gerust geweten. Bekennen wij het: wij hebben grooten eerbied voor het geweten en zouden het niet willen missen; maar het hindert ons toch, het belemmert ons op eene zonderlinge wijze. Het denkbeeld van goed en kwaad mengt zich, helaas! in alles, en hoe meer wij het willen verwijderen, des te meer vervolgt het ons, en hoe meer wij er aan toegeven, des te grooter worden de eischen, die het ons stelt; het streeft er namelijk naar om alles te veroveren; het kleinste hoekje wordt ons niet vrijgelaten. Het dringt ons, het hecht zich

vast aan ons bestaan, het weet van verdrag, noch stilstand. Bekennen wij het: hoe eerbiedwaardig deze getuige ook zij, die gezellinne onzes levens, en hoe geneigd wij ook zijn mogen haar als koninginne te huldigen, zij is ons al zeer belemmerend en haar scepter is nogal drukkend. Wij trachten daarom hare macht te beperken, wij willen eene overeenkomst sluiten. Zij zal een groot gebied, een zeer groot gebied hebben, wij geven haar veel toe, wij staan haar zeer veel af, wij brengen haar verbazende offers. Slechts een klein hoekje gronds bedingen wij voor ons zelve, waar zij ons in rust zal laten; eene kleine schuilplaats, die ons geheel zal toebehooren, die zij zal eerbiedigen en er niet in doordringen; waar wij alleen mogen zijn zonder haar, en zelve den scepter voeren. Helaas! zulke schikkingen neemt zij niet aan; zij geeft niets toe, volstrekt niets. Alles of niets, is hare leus. Geene ledige ruimte tusschen haar en ons mag er zijn. Als een brandend kleed kleeft het geweten ons aan. Wij kunnen het niet afwerpen zonder ons eigen vleesch te verscheuren. Wat zullen wij doen?

Wat zullen wij doen? Wij zouden meenen, dat men in zulk eene worsteling slechts kan bezwijken of overwinnen; het is een strijd op leven of dood, waarin een der beide partijen noodzakelijk moet ondergaan. Maar onze tegenpartij dooden, het geweten dooden? O, indien dat mogelijk ware! Maar zie, onze tegenpartij sterft niet; het geweten is onsterflijk. Indien gij dezen draak een hoofd afsnijdt, een ander treedt daarvoor in de plaats. Deze worm sterft niet; breekt de dijken door en laat de golven der zee binnenstroomen om dezen inwendigen oven te blusschen, hij brandt voort, het vuur wordt niet uitgebluscht. En toch, ons zelve te laten dooden, of liever — want sterven is hier wederopstaan — ons gevangen geven.... ik spreek eene verborgenheid; hij, die het gedaan heeft vindt het eene zeer natuurlijke zaak, en hij, die het niet gedaan heeft, meent, dat het onmogelijk is! Wat zullen wij doen? De mensch, een wezen, wiens natuur het schijnt mede te brengen, om door dien inwendigen

strijd tusschen goed en kwaad immer gekweld te zijn, en toch op allerlei wijze naar eenheid te streven, de mensch zoekt onophoudelijk naar overeenstemming, en vergenoegt zich met eene gewaande, indien hij de ware niet begeert; de mensch zoekt duizend uitvluchten om de noodlottige beslissing te ontwijken, hij tracht zich door duizend middelen, middelen van allerlei aard, edele en onedele, te begoochelen. Van den roes der hartstochten af tot de edele afleiding, welke de beoefening van kunst en wetenschap aanbiedt, — is het de geheime drijfveer van het leven der groote menigte om aan zich zelve te ontvluchten, zich zelve niet te zien, buiten zich zelve te leven. Het gelukt een tijd lang, maar niet op den duur. Het gevreesde uur slaat, vroeg of laat, het uur, waarin de Zoon des menschen zoo nabij komt, dat het onmogelijk wordt, Hem niet te zien, en dat men, gelijk Pilatus, Hem moet overleveren of zich zelven aan Hem.

Hem overleveren of zich zelven aan Hem! Verwondert u deze samenvoeging? Meent gij eenen anderen dan den Zoon des menschen te ontvluchten, als gij uw geweten ontvlucht? O, zij sluimert in ons, die echo van de machtige stem des Scheppers, die ons naar zijn beeld geschapen heeft, zij sluimert en niemand vermoedt, dat er in zijn binnenste eene oneindige wereld verborgen ligt, dat hij eene eeuwigheid in zijnen boezem koestert, niemand weet het, eer op de stem van den Zoon des menschen deze inwendige wereld eenen kreet heeft geslaakt en dat de echo gewekt is geworden. Heeft hij aan eene hoogere wereld gedacht, heeft hij zich over de toekomst bekommerd, beschouwde hij het als eene misdaad om onschuldig bloed te vergieten, deze ambtenaar van Rome, voordat hij Jezus, den Zoon des menschen, den Koning der waarheid, had gezien? Ja, laat er ons voor uitkomen: heeft over het geheel de christenwereld scherper zintuigen om goed en kwaad te onderscheiden dan de heidenwereld; is er in de christelijke maatschappij eene publieke consciëntie, welke eene zekere mate van zedelijkheid in gebruiken, instellingen, wetten, regeerders vereischt; is er een openbaar recht, eene

algemeene, maatschappelijke, nationale zedelijkheid; komt deze consciëntie er tegen op, wanneer deze mate niet in acht genomen wordt en als deze of gene het openbaar eergevoel schaamteloos kwetst; worden de vraagstukken van het maatschappelijk leven in de christelijke maatschappij steeds meer in hun zedelijk karakter erkend, en heeft de strijd der denkbeelden, niettegenstaande alle afdwalingen, het onmiskenbaar doel om steeds duidelijker de grenslijn tusschen het geoorloofde en het ongeoorloofde te stellen, de natuur van goed en kwaad te bepalen, zoozeer zelfs dat het woord *waarheid* hoe langer zoo meer in de christenwereld de beteekenis verkrijgt, die de bijbel er aan hecht, die van zedelijke waarheid: — zoo zijn deze en vele andere dingen gevolgen en teekenen van de tegenwoordigheid van den Zoon des menschen in zijne gemeente. Ja, de gekruisigde van Golgotha is met ons; uit de dooden opgestaan is Hij met ons en niet ver van een iegelijk onzer. Eerst hooren wij over Hem spreken, zooals Herodes en Pilatus; dan zien wij Hem van verre, de Hosianna's der menigte treffen ons oor; maar, slaan wij Hem van nabij gade, ach! Hij schijnt nog gevangen en gebonden te zijn, gelasterd en gesmaad door diezelfde menigte, en wij bemerken dat, om Hem te kennen, wij alleen met Hem moeten zijn en Hem zelven ondervragen. Weldra zijn wij ook alleen met Hem; het beeld van den Man der smarten nadert, nadert tot u, tot u, mijn broeder, tot u, mijne zuster, en de menigte eischt, dat gij een oordeel over Hem zult vellen, dat gij Hem zult veroordeelen of vrijspreken; en gij kunt Hem niet vrijspreken, tenzij gij Hem de heerschappij over u toestaat; want Hij noemt zich Koning, uw Koning, en, indien gij Hem niet als zoodanig erkent, veroordeelt gij Hem, levert gij Hem over als Pilatus, want Hij wil niet naast u plaats nemen; Hij wil Koning, uw Koning zijn.

Zoo ligt er in den toestand van Pilatus iets noodlottigs, maar niet iets buitengewoons. Wij bevinden ons allen in diezelfde onontkoombare noodzakelijkheid, of wij hebben er ons in bevonden, of wij zullen er ons in bevinden, van te moeten beslissen, of wij

ons aan Jezus overgeven of Hem overleveren aan zijne vijanden. Gij zelf, mijn broeder, mijne zuster, 't zij jong of oud, afhankelijk of onafhankelijk in de wereld, gij moet eene keuze doen, en daartoe bezit gij den vereischten ouderdom en de vereischte onafhankelijkheid. Gij moet zelf kiezen; niet uw vader of uwe moeder voor u, jongman, jonge dochter; niet uw leeraar voor u, jeugdige catechumeen, weldra lid der gemeente; niet de een voor den ander, gij echtgenooten; niet uw meester, gij dienstknecht; niet de meening der wereld, gij slaaf der wereld; maar, wie gij ook zijn moogt, elk uwer voor zich zelven. Welnu, weet gij, wat gij doet, indien gij u niet aan Hem toewijdt, opdat Hij over u heersche, weet gij, wat gij doet? Ongetwijfeld zult gij niet zeggen: ik verwerp Hem, ik wil niets van Hem weten, ik versmaad Hem; maar gij zult als Pilatus doen: terwijl gij Hem prijs geeft, zult gij openlijk verklaren, dat gij het niet doet; terwijl gij Hem uw hart onttrekt, zult gij openlijk zeggen, door uwen eeredienst, door uwe lofzangen, door uw geloofsbelijdenis, aan de verbondstafel, dat gij Hem uw hart geeft. Zult gij dat uit schijnheiligheid doen? Neen, gij zult meenen, dat gij Hem aldus eene ware hulde brengt; gij zult gelooven, dat, mits gij zijne rechten erkent, Hij niets meer te vorderen heeft; op deze wijze belijdt gij immers zijnen naam, zegt gij, en bouwt zijne kerk. Gij verklaart u onschuldig aan zijn bloed; wat zeg ik?.... gij zult wellicht meenen, dat dit bloed u reinigt! En indien toch somwijlen de inwendige stem tot u zegt, dat dit niet het ware geloof is, als gij aan het zwijgen van den Christus bemerkt, dat gij geene gemeenschap met Hem hebt, dat wil zeggen, zoo gij geene liefde voor Hem gevoelt, geen troost, geene vreugde door Hem kent, indien de verhalen uit zijne levensgeschiedenis u vervelen, en het bijwonen van éene godsdienstoefening in de week in uwe oogen alles is, wat gij Hem geven moet om uw geweten gerust te stellen; indien alzoo uw zielstoestand bewijst, dat Christus niet in u leeft en indien gij u soms, vanwege dat zwijgen van den Christus, verschrikt of tenminste verontrust gevoelt; — ach!

zie hier uw geneesmiddel, zie hier uwe vrijspraak, arme, bedrogene, misleide ziel! Zie hier, naast den zwijgenden Christus, de wereld, die niet zwijgt. Zie de wereld, die u hare vrijspraak door duizend monden eenstemmig doet hooren, daar zij op duizenderlei wijs den onveranderlijken kreet der Joden vertaalt: *„Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!* .... *„Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!* Zie op ons, gij arme ziel, ten prooi aan sombere gedachten en gevaarlijke droomen; zie op ons, zie, zijn wij treurig en neerslachtig? Zijn wij niet gelukkig en tevreden? .... en toch meenen wij niet, dat wij denken moeten zoo als die daar. Zie op ons, zijn wij geene rechtschapene, geen brave en deugdzame menschen? .... en toch is het onze meening niet, dat men den bijbel moet lezen en zich zooveel met Jezus bezig houden. Waarom zijt gij zoo beangst? Vertrouw onze ondervinding. Wij weten, wat die gewaande bekeeringen beteekenen en die zelfverloochening, welke zij prediken. Neem onzen godsdienst aan, onzen ruimen, gezonden, vrijzinnigen godsdienst, die der geheele wereld, onze heldere begrippen van verdraagzaamheid; geniet dankbaar het leven, heb liefde voor alle menschen, uitgenomen voor hen, die uwe rust zouden willen verstoren, mijd dezulken; zeg uwe sombere denkbeelden vaarwel! Ligt daarin zonde, die zonde nemen wij op ons: *zijn bloed kome over ons en onze kinderen!*"

Zeg mij, arme, gekwelde ziel! Als gij deze duizend stemmen hoort, als deze zoo algemeen verspreide denkbeelden wellicht uitgesproken worden door hen, die gij eert en liefhebt: zeg mij, hebt gij rust en meent gij onschuldig te zijn aan het bloed van dien rechtvaardige?

II.

Onschuldig aan het bloed van dien rechtvaardige? Indien allen, die Hem afwijzen en die weigeren zich aan Hem als aan hunnen Koning te onderwerpen, schuldig zijn aan zijn bloed, dan

vrees ik, dat geen onzer onschuldig is, en dat wij allen onze handen gedoopt hebben in zijn bloed.

En is dit niet alzoo? Waarom toch hebben zij Hem gekruisigd? Voorzeker niet, omdat Hij zich aan het geweten opdrong, omdat Hij zich als een roof toeëigende, Gode gelijk te zijn; maar omdat het geweten Hem onwillekeurig het oppergezag toekent, omdat eene andere betrekking met den Christus als die van bepaalde onderwerping aan Hem onmogelijk wordt, zoodra Hij zich aan het geweten openbaart. Is het niet juist daarom, dat de wereld Hem niet heeft kunnen dulden en Hem gekruisigd heeft? Ach! Pilatus en de Joden, de wereldliefde en de valsche godsdienst, de natuurlijke mensch en de uitwendige godsdienst, ziedaar ons beeld. Wij hebben de wereld lief en willen daarmede toch een zekeren vorm van godsdienstigheid vereenigen om ons geweten gerust te stellen. Is het niet zoo? Welnu, dan is het ook juist, dat wij den Christus kruisigen.

Wij den Christus kruisigen?... Hebben wij het niet allen gedaan? Misschien niet op de wijze der Joden. Hoewel ook in ons de eigengerechtige Jood is, die boven God meent verheven te zijn en een onbetwistbaar recht op al de heerlijkheid van den hemel te hebben, gebeurt het toch zelden, dat wij de schaamteloosheid zoover drijven van den zinneloozen kreet der Joden aan te heffen: „zijn bloed kome over ons en onze kinderen." Maar Hem te kruisigen op de wijze, waarop Pilatus het deed, hebben wij dit niet gedaan, doen wij het niet wellicht nog? Te dulden, dat de wereld den Christus op zijde zette, Hem minachte, Hem gevaarlijk noeme en Hem vloeke; — want het is Hem vervloeken, als men met de wereld instemt, die voor de maatschappij verloren acht een ieder, die zich aan zijne zijde schaart; — in zijnen smaad niet te willen deelen, zich van zijn bloed te reinigen, in eenen anderen zin dan Pilatus het deed, namelijk door te toonen, dat men niets met Hem gemeen heeft en dat men vreest tot zijne aanhangers geteld te worden: is dit niet den Heer kruisigen, gelijk Pilatus?

Welk oordeel nu spreekt gij uit over iemand, die den Heer kruisigt, dat is, die de wereld boven den Christus stelt? Beoordeel dien mensch onpartijdig, alsof gij eigenlijk niet zelf die mensch waart, beoordeel hem zooveel mogelijk naar het licht, hoedanig dat dan ook zij, van uw geweten. Ik wil zijn beeld niet met al te sombere kleuren malen; wellicht zouden wij ons zelve er dan niet in herkennen. Ik veronderstel, dat Hij, die den Christus kruisigt, een naar de wereld rechtschapen mensch zij. Een naar de wereld rechtschapen mensch, ik bedoel iemand, die prijs stelt op de achting zijner medemenschen en deze zoekt te verdienen, iemand, die niet leeft alsof hij onsterfelijk ware, maar die zijnen tijd zoodanig gebruikt, dat de dood hem niet kan overvallen en dat hij niet ten grave daalt met de blaam van wanorde en nalatigheid. Hij weet, dat hij sterven moet en stelt een goeden naam boven rijkdommen. Maar naar wiens goedkeuring staat hij? Naar de goedkeuring van dit onpersoonlijk en onbepaald wezen, dat wereld genaamd wordt. Het is altijd dit onbepaald en onpersoonlijk wezen, dit *men*, 't welk nooit *hij* of *gij* wordt, dat zijne oordeelvellingen en daden bestuurt; ziedaar het orakel, dat hij raadpleegt, het naar zijn inzien eenig onwederlegbaar gezag. En toch heeft *men* nooit tot hem gesproken, hem nooit verlicht of vertroost; nooit heeft hij er eenige liefde van ondervonden. Het is eene blinde macht, waaraan hij zich blindelings onderwerpt, en in deze blinde gehoorzaamheid gaat hij als een blinde voort, totdat hij in den grafkuil stort. Zal dit onpersoonlijke *men* alsdan in een bezield, liefhebbend, machtig, verlossend wezen veranderen? Maar dit *men* is immers de wereld, die hem reeds verlaten heeft, die bij zijn leven reeds duizend wisselingen ondergaan heeft en na zijnen dood even veranderlijk zal blijven; de wereld, die reeds begonnen is hem te vergeten, toen hij stervende was, en die zijner niet meer gedenken zal, als hij geheel uit haar oog verdwenen is. Ziedaar nochtans zijn God. Op zijnen levensweg is echter een andere God tot hem genaderd; een God van vleesch en bloed, als ik zoo mag zeggen, een bezielde God, een God, die geest is,

een lijdende, maar beminnende God, een gekruisigde en verrezen God, een God, die tot hem zegt: *„Komt tot mij, gij die vermoeid en belast zijt, ik zal u ruste geven; want mijn juk is zacht, mijn last is licht"*. Hij heeft er ontmoet, geen groot aantal wel is waar, maar toch er waren er, die tot hem zeiden: deze God spreekt naar waarheid, hij schenkt rust. Ook heeft hij wel gezien, dat zij zich niet bedrogen; hun getuigenis werd door hen zelve bevestigd, want zij hadden rust, zij waren niet onrustig gelijk de wereld. Nochtans, nochtans zeide *men* van hen, dat zij zich bedrogen, dat men niet naar hun voorkomen moest oordeelen, dat zij inwendig zwartgallig en morrend waren. *Men* zeide, dat hun Christus een hersenschim was, en zij bekrompene en lichtgeloovige menschen. Zoo sprak *men*, en hoe, zou hij op deze stem geen acht slaan? De wereld toch kan zich niet bedriegen, en.... hij onderzocht niet verder; hij keerde terug en zeide tot de wereld: ik ben vrij, ik heb mij niet overgegeven aan hunnen Christus, mijne handen zijn rein.

Den man, wiens beeld ik zoo even geschetst heb, en zoo ik meen niet met al te sterke kleuren, noemt gij wellicht ongelukkig; en terecht oordeelt gij zoo; want aldus oordeelt ook de Christus; maar, zegt mij, vindt gij dien man achting waardig, beminnelijk, een man, die uw vertrouwen en uwe liefde waardig is? Meent gij, dat die naar de wereld rechtschapen man, die den Christus kruisigt, al die eeretitels verdient, die deze Christus aan de menschelijke natuur toekent: de titels van kind van God, beeld van God, koning? Is hij het waard, naar uw inzien, dat er zooveel voor hem geschiede, dat men zich zooveel moeite geve om door hem gekend en bemind te zijn? Is het niet overdreven zulk eenen mensch zijn hart, zijn leven te schenken, voor hem zijn bloed te vergieten? Heeft de Christus niet dwaselijk gehandeld met voor zulke menschen zijn leven te laten? Gesteld, dat Christus God zij: zijn zulke menschen niet ten eenenmale onvatbaar om zijne godheid te erkennen en aan te nemen? Gesteld dat Hij mensch zij: zou Hij niet oneindig wijzer gehandeld hebben,

indien Hij hun gezelschap vermeden had; indien Hij zich met die Pilatussen en Kajafassen niet had ingelaten; indien Hij zijnen omgang tot eenen kleinen vriendenkring beperkt had, tot dezulken, wier geest een weinig geschikter was om de tegenwoordige wereld te verachten en om eene betere te zoeken?

Doch Hij, dien wij heden overgeleverd zien ter kruisiging, heeft niet alzoo geoordeeld. Eeuwig en daarom geduldig: ziedaar zijne leus. Hij ziet alles, Hij hoort alles, Hij zwijgt en duldt; maar Hij hoopt. Hij ziet en hoort alles: Hij ziet, hoe die rechter, die in zijn binnenste geschokt was geweest, plotseling het plechtigst rechtsgeding der wereld eindigt met eene tooneelvertooning, die door haren valschen ernst onbeschrijfelijk treurig is. Hij hoort hem woorden uitspreken, die zijn hart logenstraft, en de inwendige ontroering onder eene schijnbare kalmte vergeefs bedekken. Hij ziet in de blikken der Joden, die thans hun prooi machtig worden, de helsche vreugde der verzadiging, en hoort den wraakkreet: „*Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!*" Hij ziet alles, Hij hoort alles; Hij zwijgt en duldt. Hij zwijgt: er was niets meer te zeggen, noch aan Pilatus, noch aan de Joden; nu is het hunne ure en de macht der duisternis, het is middernacht voor de zedelijke wereld; de geesten der hel geven zich de hand en openen den reidans over den buit, dien zij den hemel ontroofd hebben. Hij zwijgt: Hij heeft het oor gespitst om te luisteren, of de stem van den Vader nog eenigen weerklank zou vinden in uw geweten, o Pilatus, en zoolang die snaar nog trilde, heeft Hij gesproken; Hij heeft niet gezwegen, eer het volkomen stil in u was, o Pilatus! Hij zwijgt, Hij heeft uwe kranken genezen, o Israël! Hij heeft uwe bedroefden vertroost, Hij heeft uwen armen het evangelie verkondigd, uwen tempel heeft Hij geëerd en uwen God verheerlijkt, maar als Hij in antwoord op al deze weldaden uwen boezem dezen laatsten kreet hoort slaken: „*Zijn bloed kome over ons en onze kinderen*", — dan zwijgt Hij. Hij zwijgt en Hij lijdt. Voorzeker, Hij lijdt! Weet gij, wat Hij in dezen oogenblik voor u doet, o Pilatus, die u zelven misleidt, als gij

zegt rein te zijn van zijn bloed? Weet gij, wat Hij voor u doet, gij woedende Joden, als Hij u deze vreeselijke vervloeking hoort inroepen over u zelve? Hij draagt uwe smarten en neemt uwe krankheden op zich; dat wil zeggen, Hij gevoelt in zijn hart al de bitterheid van uwen toestand, den ganschen vloek uwer verharding; Hij gevoelt, hoe gij ellendig, hoe gij verloren zijt. Och, meent niet, dat, als gij Hem overlevert en vervloekt, Hij u overlevert en vervloekt. Hij onttrekt u zijn hart niet; dat hart, dat gij zoo diep krenkt, vertreedt, ja vermoordt, maar niet kunt vernietigen: dat hart blijft voor u kloppen, en daarom schaamt Hij zich voor zijnen hemelschen Vader om uwentwil, daarom staat Hij voor het eeuwig gericht met uwen smaad en uwe schande beladen. Hij zwijgt en lijdt. Hij lijdt, en zijn lijden is eene verzoening onzer schuld, want ditzelfde hart, laat ons liever zeggen de *eeuwige geest*, die Hem dit lijden doet dragen, geeft Hem ook hoop, hoop op uwe verlossing, uwe zaligheid, uwe behoudenis. O, nu heeft Hij het bij ervaring geleerd, wat van den aanvang af reeds zijn onbedrieglijk voorgevoel was geweest, geleerd door de vele treurige ontdekkingen, die Hij in deze laatste uren in het menschelijk hart gedaan heeft, en die loodzwaar op Hem drukken, dat deze beker niet aan Hem voorbij kan gaan, tenzij dat Hij hem drinke. Maar nu geeft Hij zich ook volkomen en vrijwillig over in den kruisdood om het laaste offer te brengen, en hoe is zijne ziel geperst, totdat het offer gebracht zij! Hij gelooft aan de kracht en de macht van het kruis, en daarom wil Hij het kruis. Hij gelooft aan de mogelijkheid, dat zijn bloed over hen alle kome, niet ten vloek maar ten zegen, niet om wraak maar om vrede te roepen; en daarom geeft hij zich over en bidt. Hij bidt, en de bede, die Hij in het binnenste zijns harten slaakt, is die welke straks zijn eerste woord aan het kruis zal zijn: „*Vader! vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen.*"

Hij oordeelt dus niet, dat de voleindigde zonde ook het voleindigde oordeel is. Van de voleindigde zonde maakt hij de

volkomene absolutie. Eeuwig en daarom geduldig, is de leus van Hem, die onze heilige offerande is, die als een lam ter slachting wordt geleid en als een schaap stom is voor het aangezicht zijner scheerders.

En nu vraag ik: behoort gij tot hen, die de oogen van Hem afwenden en tot de wereld zeggen: *ik ben rein van het bloed dezes rechtvaardigen?* Noemt gij Hem, ja, rechtvaardig — wie doet het niet? — beschouwt gij het als eene groote misdaad, dat het bloed dezes rechtvaardigen door de Joden en Pilatus is vergoten, en verklaart gij u zelven rein van dit bloed, zonder in het minst te vermoeden, dat dit bloed ook u aankleeft; dan heb ik tot u niets meer te zeggen. Of herkent gij uw beeld in dien Pilatus en slaat gij daarna het oog op het heilig slachtoffer met de vraag: wat wil dit slachtoffer met mij? wat spreekt dit bloed tot mij? Hoort gij dan zijn antwoord niet? Is zijn zwijgen niet even welsprekend als zijne woorden? Ontdekt zijn lijden u niet eene andere wereld dan die, welke gij tot hiertoe gediend hebt; een hoogere, geestelijke, eeuwige wereld, eene wereld van vrede en vreugde? En de tegenwoordigheid hier beneden van Hem, die u die hoogere wereld ontdekt, is zij niet reeds een teeken van verzoening, een onderpand der verlossing, een roepstem der genade? Dat de rechtvaardige, de door den Vader beminde, door dien Vader wordt overgeleverd, overgeleverd aan eene wereld, die Hem kruisigt, dat is juist de krachtigste verkondiging van de liefde des Vaders, de krachtigste roepstem zijner genade. Christus, het slachtoffer van de zonde, is een zoenoffer voor de zonde, de hoogste verwerkelijking van het genadeverbond. Hij zelf is onze vrede.

Zult gij zwijgen tegenover deze openbaring van genade en vrede, deze hoogste vrijspraak? Zult gij zwijgen tegenover Hem, die zwijgt? Wij hebben u gesproken van de belijdenis, die zijne vrijspraak ons leert. In plaats van in de wereld van Hem te spreken met dien minachtenden eerbied, die Hem op zijde zet en te zeggen: *Ik ben onschuldig aan het bloed dezes rechtvaardigen;*

— zult gij niet tot Hem zelven spreken, zult gij niet nog eens met Hem in uw raadhuis, in uwe binnenkamer gaan en zeggen tot Hem alleen: „Koning der eere, mijn Koning, ik ben niet onschuldig aan uw bloed; mijne handen zijn met uw bloed bevlekt; ik heb U gekruisigd; ik heb U gekruisigd, toen ik U ontvluchtte, ik heb U gekruisigd, toen ik U minachtte, ik heb U gekruisigd, toen ik met de wereld medeging, ik heb U gekruisigd, toen ik mij als rechter over U opwierp, ik heb U gekruisigd, toen ik U in de wereld wilde beschermen, ik heb U gekruisigd, zoolang ik mij niet geheel aan U heb onderworpen. Ik ben schuldig aan uw bloed"...?

Indien gij zoo tot Hem spreekt, mijn broeder, mijne zuster, dan zal Hij niet zwijgen, zooals toen Pilatus zich onschuldig verklaarde aan zijn bloed en toen de Joden uitriepen, dat zijn bloed over hen en hunne kinderen mocht komen. Hij zal u door eenen anderen doop antwoorden dan dien, welken Pilatus zich zelven heeft toegediend; Hij zal u eene andere absolutie schenken dan die, welke Pilatus van de Joden ontving. Zijn bloed zal op u komen, niet ten vloek maar als het bloed der besprenging, der toewijding, des nieuwen levens, als het bloed des verrezenen, waarvan de beker der dankzegging het teeken en het zegel is. Het water, waarmede Hij u reinigt, is geen ijdel afbeeldsel der reinigmaking, die gij u zelven toedient; het is het bad der wedergeboorte in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Bekeert u dan, belijdt uwe zonden, en dat geen uwer zich zelven doope, maar wordt allen gedoopt in den naam des Heeren Jezus Christus, in den naam van het vlekkeloos lam, dat de zonden der wereld wegneemt, opdat gij vergeving van zonden en de gave des Heiligen Geestes moogt ontvangen. O, mochten er velen in ons midden zijn, die alzoo de gave des H. Geestes ontvingen! Dat wij allen, althans velen, bij het naderend paaschfeest, bevonden mogen worden opgewekt te zijn met Christus en in gemeenschap te wezen met het gebroken lichaam en het vergoten bloed van den Zoon des menschen! Amen.

„VROUW, WAT WEENT GIJ?”

En Maria stond buiten bij het graf weenende. Als zij dan weende, bukte zij in het graf, en zag twee engelen in witte kleederen zitten, éénen aan het hoofd en éénen aan de voeten, waar het lichaam van Jezus gelegen had. En die zeiden tot haar: „Vrouw, wat weent gij?” Zij zeide tot hen: „Omdat zij mijnen Heer weggenomen hebben, en ik weet niet, waar zij hem gelegd hebben.” En als zij dit gezegd had, keerde zij zich achterwaarts, en zag Jezus staan, en zij wist niet, dat het Jezus was. Jezus zeide tot haar: „Vrouw, wat weent gij? wien zoekt gij?” Zij, meenende, dat het de hovenier was, zeide tot hem: „Heer! zoo gij hem weggedragen hebt, zeg mij, waar gij hem gelegd hebt, en ik zal hem wegnemen.” Jezus zeide tot haar: „Maria!” Zij zich omkeerende, zeide tot hem: „Rabbouni!” hetwelk is gezegd Meester. Jezus zeide tot haar: „Raak mij niet aan, want ik ben nog niet opgevaren tot mijnen Vader; maar ga henen tot mijne broeders, en zeg hun: Ik vaar op tot mijnen Vader en uwen Vader, en tot mijnen God en uwen God.” Maria Magdalena ging en boodschapte den discipelen, dat zij den Heer gezien had, en dat hij haar dit gezegd had. Joh. XX: 11—18.

Vroeg in den morgenstond, als het nog duister was, is zij naar het graf gegaan, deze Maria Magdalena, die wij op den dag der begrafenis bij het graf gezeten zagen. Naar dat graf is zij gegaan, dat zij eerst op den laten avond van den vorigen dag had verlaten.

Vroeg in den morgenstond is zij naar het graf gegaan met Maria en eenige andere vrouwen, dragende de specerijen, die zij bereid hadden. Dit is haar eerste taak van den eersten werkdag der week; hiermede begint zij haren arbeid na de rust van den Sabbath. Wat bleef haar meer over te doen in dit leven dan

het graf te bezoeken, het graf te vereeren, het graf te verwachten? Is zij niet het beeld dier zielen, die levend gestorven zijn, gestorven niet in wanhoop maar in hoop, gestorven aan alle dingen behalve aan hare verwachtingen; dier zielen, die slechts den dood verwachten, omdat de dood haar zal vereenigen met allen, die zij in het leven hebben liefgehad, en omdat het leven haar toch niets meer aanbiedt, nadat zij de groote les, de eenige, die men hier beneden leeren kan, hebben geleerd: eene hoop te bezitten voor de eeuwigheid en den dood niet meer te vreezen.

Nochtans, het graf, dat zij gaat bezoeken, is niet meer hetzelfde als hetgeen zij heeft verlaten. Er hadden groote veranderingen plaats gegrepen in dien hof van Jozef van Arimathéa, uitwendige veranderingen, inwendige veranderingen; veranderingen in de zichtbare wereld, maar die slechts door omkeeringen in de onzichtbare wereld worden verklaard. Deze veranderingen, zij begrijpt ze niet terstond, en, gelijk het eigen is aan de ziel, die de ervaringen des levens kent en aan teleurstellingen gewend is, om voor iedere verandering angstig te beven, omdat zij er slechts nieuwe bitterheid, vernieuwde ontbering van eenige overgeblevene vertroosting van verwacht, zoo weent Maria Magdalena voor het geopende graf van den Christus. Vragen wij aan haar zelve de verklaring harer smart, en zien wij, hoe zij werd vertroost. De ervaringen van Maria Magdalena op den Zondagmorgen bij het ledige graf van den Christus, zijn leerzaam voor ieder onzer, en uitnemend geschikt om ons de beteekenis te leeren verstaan van de ervaringen, die wellicht de onze zijn geweest aan de tafel des Heeren. Deze ervaringen hechten zich aan de vier woorden, die tot haar worden gericht, en aan de vier antwoorden, die zij hierop geeft. Wij zien Maria Magdalena naar aanleiding van deze woorden, achtereenvolgens overgaan van droefheid tot nadenken, van nadenken tot blijdschap, van blijdschap tot dankbaarheid.

Trachten wij, met de hulp des H. Geestes, hare smart, haar nadenken, hare blijdschap, hare dankbaarheid te verstaan. Mochten wij iets gevoelen van hetgeen zij heeft gevoeld. Zoo zij het.

I.

Maria stond buiten bij het graf weenende. Als zij dan weende, bukte zij in het graf, en zag twee engelen in witte kleederen zitten, éénen aan het hoofd en éénen aan de voeten, waar het lichaam van Jezus gelegen had. En die zeiden tot haar: „Vrouw, wat weent gij?" Zij zeide tot hen: „Omdat zij mijnen Heer weggenomen hebben, en ik weet niet, waar zij hem gelegd hebben." Ziedaar wel het beeld der smart, der stomme smart, die slechts met zich zelve bezig is, die ziet zonder te bemerken, die hoort zonder te verstaan. Zij staat daar vóór het geopende graf; zij is er niet over verwonderd, dat het geopend is; zij vraagt niet: hoe te verklaren dat het geopend is? Zij vraagt er niet naar, zij onderzoekt het niet. Haar verstand door hare smart beneveld, heeft slechts ééne verklaring toegelaten, de verklaring namelijk (vreemde overeenstemming) die de overpriesters van hunne zijde besloten hadden te geven, indien het gebeuren mocht, dat het graf ledig gevonden werd. Het lichaam is gestolen; zoo denkt zij. Alleenlijk, terwijl de Joden zullen zeggen, dat de discipelen den diefstal hebben gepleegd, zoo denkt zij, dat de roof door de vijanden is geschied, dat zij zelfs de heiligheid van den dood niet geëerbiedigd, noch aan hun slachtoffer de rust des grafs hebben gegund. Hieraan twijfelt zij niet, zij heeft geene andere mogelijkheid aangenomen: zoo geheel vervuld als zij is met hare droefheid, kan zij er geene andere aannemen. Zij is het feit met hare uitlegging daarvan, als waren beide slechts éène zaak, aan Simon Petrus en aan den anderen discipel dien Jezus liefhad, gaan verhalen: *zij hebben mijnen Heer weggenomen, en ik weet niet, waar zij hem gelegd hebben*. En nu, zonder zich te bekommeren over hetgeen deze discipelen zullen doen, over het onderzoek, dat zij zullen instellen, over de uitkomsten, die zij zullen verkrijgen, vervolgt zij haren weg; en deze weg brengt haar spoedig bij het graf, bij dat graf, de eenige plaats op aarde, die nog spreekt tot

haar hart, die nog spreekt van God, van de eeuwigheid, van den hemel, het heiligdom harer gebeden, dat men haar is komen ontrooven, dat men heeft ontheiligd en bezoedeld. Nochtans, hoe bezoedeld en ontheiligd dit heiligdom ook zijn moge, hoewel het graf geopend is, zij kan het niet verlaten, zij moet er weder heen, zij zal zich tevreden stellen met de bouwvallen van haren tempel. Waar elders ook zou zij heengaan? Zij plaatst zich daar wederom, nu niet zittende en starende, maar staande en weenende; dan eens nederbukkende naar het graf, dan weder zich omkeerende; maar ook wanneer haar blik zich vestigt op het graf, let zij toch niet op hetgeen zij ziet. Het is tevergeefs, dat zij blinkende gedaanten in het graf ontdekt, levende wezens in witte kleederen, zij denkt er niet aan, zij bemerkt ze niet; zij ziet slechts dit éene, dat het lichaam, dat zij kwam zalven, daar niet meer is, zij denkt slechts dit eene: het is geroofd.

Zij verneemt het woord: *Vrouw, wat weent gij?* Zij denkt niet na over het vreemde van deze vraag, van deze stemmen oprijzende uit het graf. Zij vraagt niet, van wie deze stemmen zijn. Zij antwoordt, zoo als diegenen antwoorden, die slechts éene gedachte hebben en éene spraak verstaan, en hare geheele ziel leeft in dat antwoord: *Omdat zij mijnen Heer weggenomen hebben, en ik weet niet, waar zij hem gelegd hebben;* en zij keert zich achterwaarts, en denkt niet meer aan hare ondervragers.

„Vrouw, wat weent gij?" — Is deze vrouw, die daar weende aan den ingang van het geopende graf van den Christus, omdat men haren Heer heeft weggenomen, niet het beeld van vele zielen, die den Heer liefhebben, en die ook spreken: *Zij hebben mijnen Heer weggenomen uit het graf, en wij weten niet, waar zij hem gelegd hebben?* Men had hem zulk een schoon gedenkteeken opgericht, een nieuw graf gehouwen in een rots; en ziet het gedenkteeken is daar, maar Hij is er niet meer. Men had zijne natuur, zijn werk, zoo schoon, zoo schoon beschreven; men dacht het voortduren van zijnen invloed, en de zuiverheid van zijn woord, zoo goed te hebben gewaarborgd; en ziet, de vijanden hebben

alles bedorven, alles bezoedeld. De instelling is daar, maar zonder den Christus; het praalgraf staat nog opgericht, maar waar is Hij, tot wiens verheerlijking het opgericht was geworden? Waar is de Christus in zijne kerk? Waar is het woord van God in de instellingen, die daardoor zijn gesticht? *„Vrouw, wat weent gij?"* O! dit woord richt zich ook, meer dan ooit in onze dagen, tot de gemeente, die de bruid is van Jezus Christus. Komt ook zij niet het doode lichaam van haren bruidegom balsemen? Heeft ook zij niet specerijen en kostelijke geuren gekocht; het schoonste, het reinste, het heerlijkste, dat de aarde bezat, bijeengebracht, al wat er nog is overgebleven op aarde van herinneringen aan Eden, om hiermede Hem te vereeren, die haar het bewustzijn heeft gegeven van de wezenlijke waardigheid van den mensch, en de hoop van de zaligheid des zondaars? En ziet, zij kan hem niet vereeren; de Joden zijn gekomen en de Heidenen, om, zoo als zij denkt, het heilige lichaam te rooven. Er is nu niets meer over dan het steenen gedenkteeken. Er is niets meer dan de tempel met handen gemaakt; er is niets meer dan de instelling, die inwendig verstorven is. De Christus is weggenomen uit zijn graf! *„Vrouw, wat weent gij?"* zoo spreken de zalige engelen, tot de bedroefde bruid van Jezus Christus, die engelen, die zijne heerlijkheid hebben aanschouwd. „*Wat weent gij?* — zoo spreken de hemelsche boden tot hen, die weenen op aarde; — er is geen reden van weenen. Gij vindt wel is waar geen dood lichaam om te balsemen. Maar...." Maar Maria Magdalena luistert niet. Zoo luisteren zij evenmin, die boven alles een dood lichaam en een graf begeeren, de welbewaarde instelling en een onbeweeglijken Christus; zij, die Jezus Christus onder de bewaring der kerk stellen, en niet de kerk onder de bewaring van Jezus Christus. Neen, zij luisteren niet, zij keeren zich achterwaarts en weenen.

II.

Zij keeren zich achterwaarts en weenen! *En als zij dit gezegd had*, zoo lezen wij, *keerde zij zich achterwaarts, en zag Jezus staan, en zij wist niet, dat het Jezus was. Jezus zeide tot haar: „vrouw, wat weent gij? wien zoekt gij?" Zij meenende, dat het de hovenier was, zeide tot hem: „Heer, zoo gij hem weggedragen hebt, zeg mij, waar gij hem gelegd hebt, en ik zal hem wegnemen."* Geheel verdoold in hare smart wordt Maria tot zich zelve teruggeroepen door eene andere stem, eene menschelijke stem. Van de hevige smart, die haar geheel vervult, gaat zij over tot inkeer en nadenken. Zij is tot zich zelve teruggeroepen door eene menschelijke gedaante. Eene menschelijke gedaante in deze eenzame schuilplaats van den hof van Jozef, en te midden der stilte van den morgenstond! Indien de stem van den engel de macht niet had gehad om haar op te heffen uit de diepten harer smart en om haar de kalmte en het nadenken terug te geven, indien die stem integendeel haar dieper had doen wegzinken in de wereld der verbeelding, waarin hare gedachten zich verwarden, zoo heeft deze stem een geheel anderen invloed. Zij ziet eene menschelijke gedaante; wel is waar zij kent hem niet, die daar voor haar staat, zij onderscheidt zijne trekken niet, maar reeds dit alleen, dat hij een mensch is, roept haar in de werkelijke wereld, in de samenleving der menschen terug. En dan, die mensch hij schijnt geen vijand te zijn. Zijne stem treft haar als een vriendenstem. De vraag, die haar vroeger niet anders was voorgekomen dan als een weerklank harer eigene smart, en die haar eene aanleiding was geweest om die smart te openbaren, die vraag is haar nu eene belangstellende, eene medegevoelende vraag. Deze vraagt haar niet alleen, waarom zij weent, maar ook wien zij zoekt. Er is hier dus een vriendenhart, een hart, dat ten minste niet vijandig is; en dat hart is niet, gelijk het hare

verzonken in een afgrond van droefheid, dat hart schijnt rust te hebben, die stem is kalm; er zijn alzoo nog menschen, die vrede hebben met hetgeen er is voorgevallen.

Het is dus niet zeker, dat dit ledige graf nogmaals een vernieuwden aanval van den vijand verkondigt. Heeft men ook niet gezegd, dat dit graf slechts voorloopig is, dat hij daar slechts is begraven om de voorbereiding der Joden, en omdat het zeer nabij was? Het is dus mogelijk, dat men Hem naar eene andere plaats heeft gebracht. Een straal van hoop verlicht hare ziel: *Heer,* zegt zij tot den gewaanden hovenier, *zoo gij hem weggedragen hebt, zeg mij, waar gij hem gelegd hebt, en ik zal hem wegnemen.* Een straal van hoop, zeg ik. En welke is die hoop? Dat zij het doode lichaam zal wedervinden, dat zij het nemen zal en het wederbrengen naar zijne plaats, naar het graf, waarvan zij nu eenmaal haar heiligdom heeft gemaakt, het toevluchtsoord harer gebeden en het doel harer bedevaart. Indien hij slechts weder begraven worde, eervol begraven en gebalsemd, en dat het graf gesloten zij en de steen aan den ingang geplaatst, en dat zij daar wederkomen kan om er te weenen en te bidden, zoo is alles gered, alles hersteld en in orde. Ziedaar al wat zij vraagt, al wat zij hoopt. Om het te verkrijgen, zal geene inspanning haar te groot zijn, geen offer te pijnlijk. Zij berekent hare krachten niet; zij bekommert er zich niet over, wat men van hare onderneming zal zeggen. Mits het doel bereikt worde. „*Zeg mij, waar gij hem gelegd hebt en ik zal hem wegnemen,*" ik, Maria Magdalena. Zij zal hem wegnemen, zij zwakke vrouw, verzonken in hare tranen, verdoold in hare smart; zij zal hem wegnemen en hem wederbrengen in zijn graf, en dan zal zij daar terugkeeren om te weenen en om te bidden. Al te getrouw beeld der bedrukte en klagende gemeente, dier gemeente, die den nieuwen en levenden weg door het voorhangsel heeft verlaten. Mits zij den gestorven Christus wedervinde en wederbrenge in zijn graf en balseme, mits zij moge bidden op zijn graf, zoo is alles geschied, denkt zij en alles volbracht. Zij ontmoet mannen op haren

weg, die den vrede Gods schijnen te bezitten, die niet wanhopig zijn, omdat men het doode lichaam heeft weggenomen, die niet meenen, dat alles verloren is. O! — zoo spreekt zij tot zich zelve — die mannen weten waarschijnlijk, waar zich dat lichaam bevindt, zij hebben voorzeker die plaats op de aarde gevonden, waar de Christus zich verbergt; zij bezitten voorzeker het geheim van eene zuivere en getrouwe gemeente, eene gemeente zonder ketterij, zonder afval. Zegt het mij — roept zij uit — waar zij is, die gemeente, hoe gij handelt om roof en diefstal verre te houden, om Joden en Heidenen te verwijderen, en om de rust van het lichaam van Christus niet te storen. Zegt mij, waar gij hem gelegd hebt, en ik zal hem wegnemen. Ik, arme Maria Magdalena, ik, arme gemeente verzonken in mijne tranen, vermoeid van mijnen strijd, mij ter nauwernood zelve staande houdende; ik, zoo hijgend en uitgeput als ik ben. Neen, ik zal Hem niet vergeten, die mij de woorden des eeuwigen levens heeft geschonken: ik zal zijn gedenkteeken herstellen, ik zal zijn gebouw wederoprichten, ik zal de instelling, die zijnen naam draagt, reinigen, ik zal het niet dulden, dat hij ten tweeden male gestolen worde, ik zal altijd blijven bij het graf, ik zal dag en nacht waken, al moest ik omkomen om mijn onderneming, al moest ik bezwijken onder mijne inspanning of wegsterven in mijne nachtwaken.

Arme Maria Magdalena! Arme treurende, bedrukte gemeente! En al kondet gij in uwe ondernemingen slagen, wat hadt gij gewonnen? Het doode lichaam ware wedergebracht, het graf hersteld en de steen er voor gewenteld. Maar ziet gij niet, dat het met al uwe zorg toch altijd een graf zou blijven, dat het nochtans een dood lichaam zou zijn? Gij kunt het leven niet blazen in dat gestorven lichaam, noch het graf veranderen in eenen tempel van den levenden God. Zijt gij tevreden met een graf, tevreden met het onbezielde lijk? Is dat de eindpaal van al uwe wenschen; is het daarnaar en niet verder, dat uwe stoutste verwachtingen zich uitstrekken, dat is te zeggen naar de vrijheid van op een

graf te komen aanbidden, naar de vrijheid om eenen doode te vereeren? Zijn dat de woorden des eeuwigen levens, die gij van Hem hebt ontvangen, dat gij altijd terugziet naar het verleden, dat zijne woorden u tot relieken worden, en dat uwe geheele toekomst zich bepale tot het betreuren van het verleden? Is dan de arm des Heeren verkort, o gemeente des Heeren, is hij verkort, dat gij daar nederzit met trage handen en slappe knieën, ziende op het verleden, klagende over het tegenwoordige, en niets verwachtende van de toekomst? Uw heiligdom, o gemeente des levenden Gods, uw heiligdom, is het dan een graf?

III.

Jezus zeide tot haar: „Maria!" Zij zich omkeerende, zeide tot hem: „Rabbouni!" hetwelk is gezegd Meester. Zij herkent hem, die tot haar spreekt alleen door het uitspreken van haren naam. Welke is dan de macht dezer stem? Welke is de tooverkracht, die deze naam uitoefent, uitgesproken op deze wijze, uitgesproken door deze stem? Er is muziek in de stem des menschen; die stem heeft niet alle verband verloren met de hemelsche stem, die haar in het leven riep. Het woord des menschen is nog een weerglans van het licht van het eeuwige woord. Er is dikwijls meer ziel, meer leven in de wijze, waarop men de dingen zegt dan in de woorden, die men gebruikt. De ware welsprekendheid bestaat in de volkomen harmonie tusschen het uitwendige en het inwendige woord; en het is daarom dat het inwendige woord zuiver wezen moet, dat er eene inwendige harmonie moet bestaan, opdat het mogelijk zij ook in de woorden harmonie te vinden. Het is daarom, dat de ware welsprekendheid eene deugd kan worden genoemd, de vrucht van innerlijken arbeid, het teruggeven van wederverkregen inwendigen vrede, de openbaring eener ziel, die het middelpunt harer eenheid heeft teruggevonden. Het

is daarom, dat alleen de oprechte mensch waarlijk welsprekend is; de innerlijke valschheid kan niet anders voortbrengen dan wanklanken, klinkende woorden, die echter dikwijls voor welsprekendheid worden gehouden. Hij, die de taal der ziel verstaat, weet ook welke kracht er kan liggen enkel in het uitspreken van een naam. Maria is tot in het diepst harer ziel ontroerd op het vernemen van haren naam. Het verbroken evenwicht is hersteld, zij heeft haar middelpunt terug gevonden bij het hooren van dien naam. De inwendige snaren, die verbroken schenen, trillen weder op nieuw en geven klank. Er heeft eene inwendige opstanding bij haar plaats. Ten derden male keert zij zich om achterwaarts, en nu is het om neder te knielen en te aanbidden, nu is het om hare geheele ziel uit te storten in dit ééne woord: *Rabbouni, meester!*

Zij heeft zich zelve teruggevonden bij het terugvinden van haren meester; zij is opgewekt uit haren dood bij het herkennen van den opgewekte. Haar nederknielen en aanbidden is de hoogste openbaring harer teruggevondene persoonlijkheid, het teeken van hare eigene verlossing. Slechts in de aanbidding heeft zij zich zelve teruggevonden, is hare in droefheid verdoolde ziel tot eenheid gekomen en heeft zich ontsloten in heilige verrukking.

Welk verband nu staat er tusschen hare vreugde op dit oogenblik en hare droefheid van straks? Wat verklaart dien snellen overgang uit den afgrond der smart tot die hoogte der verrukking? Is het alleen de aanblik van dat opgewekte lichaam, dat zij dood waande en dat zij nu levend aanschouwt? Maar dan ware haar vreugde van korten duur geweest; want is het niet slechts één oogenblik, een onuitsprekelijk oogenblik; en wordt zij dan niet weder alleen gelaten? En welk eene smart voor ons, voor ons, gemeente van Christus, die dat lichaam, dat voor ons gekruisigd is, niet hebben aanschouwd, die het brood en den beker nemen als teekenen van zijn lichaam en van zijn bloed, maar die nochtans moeten zeggen: wat Hem aangaat, wij hebben Hem niet gezien? Doch er is iets anders in de vreugde van Maria. Het is eene vreugde, die wij, wij die hem niet gezien hebben

ook kunnen smaken. De aard dezer vreugde werd juist hiermede aangeduid, dat de opgewekte haren naam en niets dan haren naam uitspreekt. Hij roept haar tot haar zelve terug; hij noemt haar bij haren naam, bij haren ouden naam, die een nieuwe naam geworden is; een doopnaam, de naam van het nieuwe Verbond. Wat geeft hij haar hiermede te kennen? Is het niet dit, dat die wereld van licht en van leven, die zij in hem had gevonden en die zij meende, dat in het graf was bedolven om slechts in de opstanding ten laatsten dage zich op nieuw te openbaren, dat die wereld van licht en van leven niet buiten, maar in haar wordt gevonden? Hetgeen zij bij dit graf had beweend, het was het verlies harer schoonste verwachtingen, harer edelste droombeelden, van de heilige en meest verhevene ondervindingen hares levens. Dit alles waande zij verloren; verloren wel is waar niet voor de eeuwigheid, maar verloren voor het leven. Het zou niet anders voor haar zijn dan een eeredienst van het verledene, in de hoop der toekomst. Maar nu ontmoeten zich het verleden en de toekomst in een eeuwig en heerlijk heden. Hij is daar: Hij is daar, de Koning der heerlijkheid, de Heer der toekomende eeuw, de Zoon van God. Hij is daar, de overwinnaar van den dood, Hij is daar op aarde, Hij, die reeds niet meer van deze aarde is. Zoo is de tijd overgegaan in de eeuwigheid, de dood is verslonden ten leven; de toekomende eeuw is de tegenwoordige eeuw geworden; de eeuwigheid is daar, de hemel is daar! Het woord des levens, o Maria Magdalena! gij ziet het met uwe oogen, gij aanschouwt het, uwe eigene handen tasten het; het eeuwige leven, dat met den Vader was en dat ons is geopenbaard. O! ik begrijp het, dat gij slechts één woord hebt te spreken: *Rabbouni, meester!*

Indien ook wij in de woorden van den gekruisigden, gestorvenen en begravenen Jezus de woorden des eeuwigen levens hebben gevonden, indien ook wij in hem den Vader hebben herkend, en indien wij getuigen kunnen: het zijn Gods werken, die hij gewrocht heeft, het zijn Gods woorden, die hij gesproken heeft, o, denken

wij toch niet, dat dit alles is! Indien gij met uw hart en met uw geweten aan de tafel des Heeren hebt beleden, dat gij zijn discipel wilt zijn, meent niet, dat er geen grooter licht, noch grooter kracht te krijgen is op aarde dan dezulke, die voortvloeien kunnen uit de oprechte gedachtenisviering van een heerlijk verleden, en uit de ernstige begeerte om u als discipelen te belijden van Hem, die eenmaal den Naam des Vaders aan de wereld heeft geopenbaard, en wiens woorden ons nu nog besturen en ondersteunen. Neen, indien dat alles ware, dan zou ons geloof spoedig, zeer spoedig, indien wij ten minste niet tot de wereld terugvielen, niet anders zijn dan dat van Maria Magdalena, toen zij weende bij het graf, en naar den dood verlangde teneinde de werkelijkheid te aanschouwen der dingen die zij gehoopt had. Neen, neen, er is meer. De Christus is in waarheid opgewekt en hij leeft met zijne gemeente. De weg der oprechtheid alleen zal ook u persoonlijke en wezenlijke ondervindingen geven van zijn leven in het midden der gemeente. Indien gij zijne woorden gelooft, indien gij zijn op het kruis volbrachte werk gelooft, meent dan niet, dat gij slechts het pand zijner woorden hebt te bewaren en te waken voor de zuiverheid zijner gemeente; meent niet, dat de gemeente des Heeren van u afhangt, van uwe trouw om haar te handhaven en te bewaren. Helaas! helaas! hoezeer zult gij worden teleurgesteld. De zichtbare kerk biedt altijd slechts het schouwspel aan van bouwvallen. Gij zult er de menschen van beschuldigen, gij zult zeggen: de Heidenen en de Joden hebben het doode lichaam weggenomen. Gij ziet niet, dat het de engelen Gods zijn, die hem de poorten van zijn graf hebben ontsloten, dat het de boden van de oordeelen des Heeren zijn, die deze banden hebben losgemaakt en dat zijn eeuwig leven zweeft boven allen dood om dien te overwinnen, dat hij opgewekt is en zeer hoog verheven boven de raadslagen zijner vijanden, verheven boven alle overheid en macht en allen naam, die genoemd wordt in de tegenwoordige en in de toekomende eeuw. Voor hem bestaan geene gesloten deuren meer, noch banden des

doods, noch zegelen der wereld. Hij opent en niemand sluit; hij sluit en niemand opent. Zijne wegen zijn hoog verheven boven onze wegen: zij zijn in de hoogste hemelen; maar hij daalt neder, maar hij openbaart zich, maar hij roept zijne uitverkorenen bij hunne namen, en wanneer hij ze genoemd heeft, wanneer de bron des eeuwigen levens ontspringt in hunne harten, dan bouwen zij niet meer zijn graf, dan zeggen zij niet meer: *Zij hebben mijnen Heer weggenomen en ik weet niet, waar zij hem gelegd hebben;* zij hebben hem zelven ontdekt, levend en heerlijk, en zij vallen neder en aanbidden; *Rabbouni, meester!*

IV.

Ten vierden male wordt het woord tot Maria Magdalena gericht. *Jezus zeide tot haar: „Raak mij niet aan, want ik ben nog niet opgevaren tot mijnen Vader; maar ga henen tot mijne broeders, en zeg hun: „Ik vaar op tot mijnen Vader en uwen Vader, en tot mijnen God en uwen God.” Maria Magdalena ging en boodschapte den discipelen, dat zij den Heer gezien had, en dat hij haar dit gezegd had.* De overwinning van den dood is nog niet de ingang in de heerlijkheid. Er blijft eene laatste heerlijkheid, de eindelijke en eeuwige heerlijkheid. De opstanding des Heeren zal gevolgd worden door zijne hemelvaart en door zijn zitten aan de rechterhand Gods. Nochtans, deze heerlijkheid is op het punt van te verschijnen. De Heer is op den weg die er heen voert. Hij vaart op tot zijnen Vader en onzen Vader, tot zijnen God en onzen God. Hij is bezig met op te varen, nu terwijl hij spreekt; zijn verblijf van veertig dagen op de aarde is niet anders dan een doortocht, een overgang; van de nederste deelen der aarde, van de hel, waarin hij is nedergedaald om het evangelie te verkondigen den geesten, die in de

gevangenis waren, vaart hij op naar het verblijf der eeuwige heerlijkheid, naar den hemel van Gods tegenwoordigheid, de gevangenis gevankelijk met zich voerende, eene groote menigte gevangenen, die zalige gevangenen, die door zijn woord zijn losgemaakt van hunne banden. Die opgewekte dooden, die uitgaan uit hunne graven en die aan velen verschijnen in Jezuzalem, maar die niet blijven op de aarde, zij zijn de teekenen zijner overwinning, de eerstelingen zijner heerlijkheid. De hemel verwacht hem, die hemel waaruit hij was neergedaald, hij, de Zoon van God; die hemel, die tot nu voor den zondigen mensch gesloten was geweest, die hemel is nu geopend voor den mensch. Die hemel zal hem ontvangen, hem, den Zoon des menschen, het hoofd van zijn volk, den tweeden Adam, die zich niet schaamt diegenen broeders te noemen, wier vleesch en bloed hij deelachtig is geworden. Diegenen, die een weinig minder dan de engelen waren gemaakt, zijn thans in hem boven de engelen verheven: *want tot wien van de engelen heeft Hij ooit gezegd: Gij zijt mijn Zoon, heden heb ik u gegenereerd.*

„Ik vaar op tot mijnen Vader en uwen Vader, tot mijnen God en uwen God.” De groote klove tusschen den hemel en de aarde is gedempt, de vijandschap is vernietigd, God en menschen zijn in hem verzoend; de menschenwereld is in haren geestelijken kreits teruggekeerd, en heeft hare plaats rondom den troon van God weder ingenomen. Zijn Vader, de Vader wiens Zoon hij is in den wezenlijken en eenigen zin, de Zoon van nature, de eeuwige Zoon, zijn Vader is onze Vader; want hij heeft zich niet geschaamd, zich met ons te vereenigen, ons zijne broeders en zijn Vader zijn God te noemen, opdat wij dien God onzen God, onzen Vader zouden mogen noemen. Opvarende in zijne heerlijkheid, verheven ter rechterhand Gods, blijft hij steeds dezelfde, de Zoon van God en de Zoon des menschen, den opperheer des hemels zijnen Vader noemende en zijnen God, en de hulde onzer aanbidding aannemende, wanneer wij met zijnen Apostel tot hem spreken: *mijn Heer, en mijn God;* en toch

noemt hij ons broeders, en deelt zich aan ons mede in de gemeenschap des lichaams en des bloeds.

Die heerlijkheid, die zijne volmaking is, de vervulling van zijn middelaarswerk, die heerlijkheid staat te komen. Zij staat te komen voor hem; zij staat te komen voor de zijnen, wanneer hij hen zal vereenigen en hen zal bijeenverzamelen in dat vaderlijke huis, waar hij hun plaatsen gaat bereiden. Dan zult gij hem zien, gij zult hem eeuwig aanschouwen, o welgelukzalige Maria! in al zijne heerlijkheid, in al zijne schoonheid van Zoon van God; gij zult u eeuwig nederbuigen voor den troon des lams, zingende met de engelen Gods: *Het lam, dat geslacht is, is waardig te ontvangen de kracht en rijkdom en wijsheid en sterkte en eer en heerlijkheid en dankzegging.* (Op. V : 12). Raak hem nu niet aan, geef u nu niet over aan de verrukking uwer vreugde, aan de vervoering uwer blijdschap; gij zijt nog op aarde en op aarde hebt gij eene taak te volbrengen, een werk, dat niet meer evenals het oude werk de arbeid is vóór den Sabbath, maar het werk van den Zondag, den nieuwen Sabbath. De Sabbath, de ruste Gods, heeft zich uitgebreid over het werk uwer week; het is het werk des Nieuwen Verbonds; het is het werk, om uwe vreugde mede te deelen aan de wereld, om de wereld te verheerlijken door haar deelgenoot te maken van de vreugde des hemels. Het is niet meer de stomme en werkelooze hoop, die slechts staart op een gesloten graf, wachtende, dat het zich opene, de hoop, die der wanhoop nabij is; maar het is de levende, werkzame, blijmoedige hoop, de hoop, die verzekerd is van haar voorwerp, de hoop, die Hem in wien zij gelooft heeft aanschouwd, de hoop, die het graf zich heeft zien openen en het eeuwige leven er uit oprijzen om zich mede te deelen aan de harten en immer hooger te stijgen. *„Ga henen tot mijne broeders en zeg hun: Ik vaar op tot mijnen Vader en uwen Vader en tot mijnen God en uwen God."*

Maria Magdalena ging en boodschapte den discipelen dat zij den Heer gezien had, en dat hij haar dit gezegd had. Welk

een lichte weg, na dien zwaren weg van daar even. Hoe schijnen Gods engelen haar voor te gaan, haar te omringen, haar te volgen, den weg voor haar banende, de doornen verwijderende, de harmonie hunner stem vermengende met het geruisch der lucht, en den glans hunner kleederen met de klaarheid des hemels.

Welk een zalige boodschap! Hoe is hare tong ontboeid, hoe heeft hare stem iets ontvangen van den klank der hemelsche stemmen. Hare woorden zijn als een lofzang. Welk eene ontroering in den kring der discipelen, wanneer zij haar alzoo zien komen, zoo geheel anders dan zij hen straks had verlaten; en hoe volkomen kunnen zij het woord des lieds op haar toepassen: *Wie is zij, die er uitziet als de dageraad, schoon gelijk de maan, zuiver als de zon, schrikkelijk als slagorden met banieren?* (Hoogl. VI: 7).

En wij, kennen wij iets van de vreugde van Maria Magdalena? Hebben wij iets gesmaakt van die onmetelijke liefde van den bruidegom onzer zielen, van de liefde, die zoeter is dan honig en sterker dan de dood? Hebben wij iets ondervonden van die krachten der toekomende eeuw, die uit zijn geopend graf zijn opgekomen, van die krachten van verlossing en vernieuwing, die onze steenen harten in vleeschen harten veranderen, en die uit die harten zoo verzonken en bezoedeld in zich zelve zuiveren wierook van lof en dankbaarheid en liefde doen opstijgen tot den troon van den almachtigen God? Hebben wij ook, waar ons de teekenen werden gereikt van den dood van den Zoon des menschen, den Verrezene ontmoet, den Zone Gods, die ons sprak van zijnen Vader en van onzen Vader, van zijnen God en van onzen God, en die ons op den hemel zijner heerlijkheid wees als op ons einde en ons doel? Indien uwe ziel iets heeft gevoeld van de vreugde van Maria Magdalena, zoo waant niet, mijn broeder, mijne zuster! waant niet, nieuwe leden, aan wie eene eerste avondmaalsviering mogelijk tot nu toe onbekende indrukken heeft gegeven, waant niet, dat wij in den hof van Jozef en aan de voeten van den verheerlijkten Meester kunnen blijven! Gij zoudt, evenals de

discipelen bij eene andere gelegenheid, wel willen zeggen: *O! laat ons hier blijven, en hier tabernakelen bouwen.* Maar wij moeten afstijgen van den berg, wij moeten gaan in de wereld. Maar hoe moeten wij er gaan? Wij moeten er gaan met blijdschap in het hart, met de boodschap des eeuwigen levens in het hart en op de lippen. Gij zusters in Christus — ik spreek tot haar, die de vreugde van Maria Magdalena kennen — gij hebt eene schoone taak te vervullen op aarde: gij hebt de bedroefde discipelen te vertroosten, hun te zeggen, hun te toonen, door de hemelsgezindheid van uw geest, door de verhevene stemming uwer harten, door de vreugde, die gij rondom u verspreidt, dat de Heer waarlijk is opgestaan, en dat het licht uit de hoogte ons heeft bezocht te midden van de duisternissen der aarde, dat de zon der gerechtigheid ons beschijnt. En gij, broeders in Christus — ik spreek tot hen, die de getuigenis, dat de Heer waarlijk is opgestaan, aannemen, die boodschap niet verwerpen als fantazie van vrouwen, maar die boodschap onderzoeken en gelooven, dat de ervaringen des harten eenig recht hebben op ernstig onderzoek en eenige roeping in de wereld — gij hebt, zeg ik, eene groote taak te vervullen op aarde. Aan u het getuigen in de wereld; aan u om het aangezicht van den vijand niet te vreezen, noch het vuur van den strijd, aan u het ontmaskeren van de valsche kracht eener wereld, die den Christus verwerpt. Gij moet toonen, welk een kracht er is in die boodschap der vrouwen, dat de Heer waarlijk is opgestaan. Gij moet dit doen door de volharding en de vastheid van een karakter, dat zich vormt in den strijd, dat zijne overtuigingen niet laat afhangen van de wisselvallige meening eener wereld, die is als een riet, dat door den wind bewogen wordt, door de vastheid, zeg ik, van een karakter, dat niet van beginselen als van kleederen verandert onder voorwendsel, dat hierin de vooruitgang bestaat. Ach! waar zijn de Maria's met de boodschap harer vreugde? Waar zijn de discipelen met de getuigenis van hun geloof? Waar zijn de blijmoedige, standvastige, volhardende christenen, de hemelburgers op aarde?

Zien wij niet alomme de wereld, en niets dan de wereld? De wereld met hare onstandvastigheid, de openbare meening met hare vernederende tirannie? En nochtans vieren wij Paschen! Nochtans zeggen wij: De Heer is waarlijk opgestaan! O! mocht deze dag der opstanding eene opstanding geweest zijn voor eenigen onzer!

Mocht er onder u, al ware het slechts ééne Maria Magdalena gevonden worden, die van nu aan een engel der vertroosting wierd voor hen, die haar omringen; slechts één Petrus of Johannes, die van nu aan opstond en sprak tot de wereld: *de Heer is waarlijk opgestaan!* Amen.

NATUUR EN GEEST.

De hoofdsom nu der dingen, waarvan wij spreken is, dat wij hebben zoodanigen Hoogepriester, die gezeten is aan de rechterhand van den troon der Majesteit in de hemelen.
HEBREËN VIII : 1.

Een beroemd dichter uit den nieuweren tijd heeft een klaaglied gezongen ter nagedachtenis van de godsvereeringen der Ouden, en vooral van die grieksche goden, die als met opzet schijnen te zijn uitgedacht om de harmonieën, de schoonheid en het leven der natuur persoonlijk voor te stellen. Achttien eeuwen, nadat de God van den Kruisberg de goden van den Olympus was komen onttronen, heeft zich in den boezem van het ernstige en diepzinnige germaansche volk eene stem doen hooren, om het verdwijnen van die blijgeestige, maar zoo weinig diepzinnige, zoo helder schitterende, maar zoo doorzichtige wereld van het oude Griekenland te betreuren; is er eene ziel gevonden, gevoelvol en weemoedig als weinigen, die zich beklaagde over het verlies, dat de nieuwe wereld had geleden door zich te ontdoen van die schatten van afgodischen eeredienst, teneinde daarmede éénen enkele te verrijken. Het scheen dezer ziele toe, dat, door alzoo den God des kruises te stellen in de plaats van de goden der natuur, de natuur slechts beroofd, de menschheid verarmd, en de wereld vol verscheidenheid, poëzie en leven, vervangen was geworden door de koude eentonigheid der ontkenning, welke ontkenning in waarheid een dood is.

Hoe stuitend nu dit oordeel ook zij voor het christelijk bewustzijn, men zou geheel ontbloot moeten wezen van alle histo-

rische kennis, men zou oor, noch oog moeten hebben voor de behoeften en het streven der menschelijke natuur, voor het onderling verband tusschen de zich opvolgende geslachten en voor de afhankelijkheid, waarin de enkele mensch zich bevindt van den geest zijns tijds, wanneer men in de stem van dezen dichter den noodkreet van een gansch tijdperk, de openbaring eener naar genezing zoekende ziekte wilde miskennen. Men zou alle medegevoel met het zedelijk lijden en met de in elk hart verborgene behoefte aan vrede en harmonie moeten missen, dat wil zeggen men zou zonder christelijk geweten moeten zijn, om den banvloek gereed te hebben, zoodra iemand openhartig het gevoel van onvoldaanheid uitdrukt, dat in de harten van duizenden woont, die zich christenen noemen, en openlijk verklaart, dat het christelijk mysterie hem niet meer voldoet.

Wat mij betreft, ik begrijp dat oordeel, ik begrijp, hoe het kon ontstaan, vooral in de omgeving, waaruit deze klaagtoon is opgegaan en in den tijd, waarin zich deze stem heeft doen hooren. Ik begrijp dat oordeel in het begin dezer eeuw, te midden van een Protestantisme ten prooi aan den strijd tusschen eene wegstervende rechtzinnigheid, die het geheim om haar inwendig leven te hernieuwen had verloren, en een opkomend rationalisme, dat den naam had van te leven, terwijl het dood was. Ik begrijp dat heimwee naar de godsvereering der oudheid, eene godsvereering, die, door warme vaderlandsliefde bezield, deze op hare beurt onderhield. Ik begrijp het, te midden van de overheersching eener leer, die, daar zij evenmin zich vernieuwde aan de zuivere bron der openbaring als zich voegde naar de klaarblijkelijkste ontdekkingen der nieuwere wetenschap, nu ook aan geene enkele verstandelijke of zedelijke behoefte van den mensch meer voldeed, en er zich zelfs toe verlaagde, om zich als middel van politie te laten gebruiken door een staatkundig behoud zonder geloof en zonder toekomst.

Wat zeg ik? Ik zou dat heimwee naar den godsdienst der Ouden en die minachting voor de christelijke gedachte kunnen

begrijpen zelfs in onze dagen, in de laatste helft der 19de eeuw en in de omgeving, waarin wij leven, indien, waarlijk die christelijke gedachte in niets anders bestond dan in die enkele, soms afgetrokkene, soms vrij onbeduidende grondstellingen der zoogenaamde moderne theologie, die dikwerf door eene wisselvallige mode gewetenloos en zonder nader onderzoek worden toegejuicht, onder de macht van vooroordeelen en invloeden, die ik om de heiligheid der plaats hier niet nader mag bespreken. Immers, om die naar waarheid te schetsen zou de toon der satyre moeten aangeslagen worden in plaats van die der prediking. Ik begrijp, dat die minachting, door den dichter geuit, in eene nadenkende ziel kan opkomen, indien het christelijk mysterie waarlijk niets anders ware dan wat zij er van willen aannemen, die noch van verborgenheden, noch van wonderen willen hooren. Oordeelt zelve, zoovelen gij althans oordeelen wilt en niet behoort tot die bevooroordeelde, eigenzinnige gemoederen, die, slaven der mode, deze op hunne beurt helpen vormen. Oordeelt zelve: het feest van dezen dag is gewijd aan het herdenken eener gebeurtenis, waarvan die gansche zoogenaamde moderne theologie eenstemmig getuigt, dat zij niet heeft plaats gehad. Een menschelijk lichaam, dat zich boven de aarde zou verheffen, eene wolk, die het zou wegnemen, een hemel, die in de lucht zou zijn: neen waarlijk, zoo roept de hedendaagsche wetenschap uit, wij zijn te verlicht om zulke sprookjes aan te nemen, wij hebben daartoe veel te goed natuurkunde en scheikunde bestudeerd; wij nemen dat aan, zooals wij de grieksche goden aannemen, als poëzie, kinderlijke en eenvoudige poëzie, die zelfs een zedelijk denkbeeld bevat en daarom hooger staat dan die van Griekenland, en tot voertuig kan dienen voor zedelijke denkbeelden, — maar meer niet!

Is dit oordeel juist, dan is er geen groote inspanning van den geest, maar slechts een weinig oprechtheid noodig om in te zien, dat de ontkenning van het stoffelijk feit der hemelvaart noodzakelijk medebrengt de ontkenning van al de verschijningen des Opgewekten; dezelfde bezwaren van stoffelijken aard toch

pleiten tegen deze verschijningen. Het is niet meer in strijd met de wetten der natuur, dat een lichaam worde opgenomen, dan dat dit lichaam verschijne en verdwijne, zonder dat men iets van zijn in- en uitgaan gewaar worde, terwijl de deuren gesloten zijn. Voor hem, die deze verhalen aanneemt, kan de hemelvaart geen het minste bezwaar van stoffelijken aard opleveren; hij daarentegen, die om redenen aan de natuurwetten ontleend het laatste verhaal verwerpt, kan ook, zoo hij doordenkt, de verschijningen van den Verrezene, en daarmede het feit van een lichamelijke opstanding, niet aannemen.

Voegt bij die moeilijkheden op stoffelijk gebied de zedelijke tegenstrijdigheid, die er in zijn zou om te gelooven aan de opstanding, terwijl men de hemelvaart loochent. Dan toch moet men tusschen deze beide kiezen, of, dat Jezus nog op aarde verkeert, of, dat hij na zijne opstanding weder gestorven is, hetgeen de gansche beteekenis dier opstanding zou vernietigen.

Welnu, wat volgt uit de ontkenning van Jezus' opstanding? Ten eerste, de ontkenning van al die wonderen, die in Jezus schijnen te getuigen van de almacht van den wil of van den geest over het lichaam, en die dus zijne opstanding aankondigen en afschaduwen, zoo als b. v.: zijne verheerlijking bij den doop, zijne gedaanteverwisseling op den berg, zijn wandelen op de zee. Bovendien, daar men onmogelijk iets kan mededeelen, dat men zelf niet bezit, vraag ik u: hoe had Jezus, indien hij door de zwaartekracht der stof en door de wetten, die alle aardsche lichamen beheerschen, gebonden ware geweest, hoe had hij dan door de kracht zijns geestes andere geesten van die wetten kunnen vrijmaken, of de macht, die anderer geest gebonden hield, kunnen ontbinden? Hoe ware hij in staat geweest om hetzij brooden te vermenigvuldigen, hetzij dooden op te wekken, hetzij zelfs zieken te genezen, en op zoodanige wijze te genezen, als hij het volgens de evangelische verhalen gedaan heeft? Wij zouden dan genoodzaakt zijn om alles wat ons van Jezus' wonderen verhaald wordt, dus een vrij aanzienlijk gedeelte der evangeliën, te beperken tot

datgene, wat door ons bekende natuurwetten kan verklaard worden; en dit niet slechts, maar tot hetgeen van die wetten bekend was in den tijd en in de omgeving, in welken Jezus leefde, dat wil zeggen, tot al zeer zeer weinig.

Welnu, eenmaal de wonderen, dat wil zeggen die daden, waardoor 's menschen geest aan de natuur gebiedt en over haar heerscht, eenmaal de wonderen uit de geschiedenis uitgewischt, o, ik vraag nu niet, teneinde niet te veel onderwerpen in ééns te omvatten: wat zou er dan overblijven van die gesprekken en gezegden van Jezus, die alle te zamen uitloopen op getuigenissen, die hij geeft omtrent zijn persoon, zijn werk, zijne waardigheid, zijne macht, en die strekken om ons in volstrekten zin op hem te doen vertrouwen, en wel met een vertrouwen, dat zich niet bepaalt tot dit aardsche leven, maar dat de eeuwigheid omvat, van welke hij zich heer en meester noemt. Ik vraag nu niet, wat wij te denken hebben van een mensch, die zóó spreekt, die zulke beloften doet, zulke eischen stelt, en wiens leven toch zou eindigen als dat van alle menschen. Ik vraag niet: is het wel mogelijk, hem dat vertrouwen, dat geloof te schenken? Maar, mij houdende aan het onderwerp, ons door dezen dag voor oogen gesteld, en waarvoor ik het woord van den dichter tot inleiding koos, vraag ik: wat is er in de natuur nog goddelijk, aantrekkelijk, verheven, dichterlijk? Hoe zal ik u liefhebben, o gij meêdoogenlooze koninginne, wier vingeren mijn doodvonnis teekenen; o zielloos werktuig, dat mij vermaalt, om dra uwe eentonige beweging voort te zetten en na mij anderen te vermalen? Hoe zal ik die verhevene liederen der hoop uit de israëlietische oudheid mede aanheffen: *De hemelen vertellen uw eer, o God, en de aarde is uwer wonderen vol?* Die hoop is mij onmogelijk gemaakt door Jezus' dood. Indien gij dood zijt, o Jezus van Nazareth, indien het graf in Jozefs hof zich niet voor u heeft geopend, indien de Olijfberg u niet heeft aanschouwd, zooals gij daar uwe handen uitstrektet om hen te zegenen, die gij achterliet en die gij toch niet verliet; indien ik van u niet meer

weet dan wat het lijk van elken mensch mij kan zeggen, niets dan een eindeloos zwijgen, eene aanhoudende vurige vraag, waarop geen antwoord komt; o, ik kan u dan nog bewonderen, ik kan u nog zegenen, maar in u gelooven, dat kan ik niet. Neen, ik verwonder mij slechts over uw woord, ik verwonder mij over uwe verschijning, alles daarin schijnt mij vreemd, ongehoord, onbegrijpelijk: ik verlies mijn verstand door het in te denken; want, met hetzelfde hart, waarmede ik u bewonder en zegen, vervloek ik u, o natuur, o onverbiddelijk en almachtig noodlot, dat alles verslindt, dat met mijnen dorst naar onsterfelijkheid schijnt te spelen, door altijd nieuwe afdruksels van hetzelfde beeld voort te brengen, afdruksels, die nooit afgewerkt worden, die altijd schetsen blijven. Vol afschuw van de werkelijkheid keer ik tot de leugen terug en roep met den dichter uit: O, geeft mij mijne grieksche goden terug en met hen mijne schoone begoochelingen, in plaats van zulke werkelijkheden; laat mij maar droomen, droomen immer voort, en onder den vergiftigen boom inslapen. Mits ik droome, droome! Dat de worm mij vertere, wat nood? mits ik dezen bedwelmende geur inademe. Dat het vergif mij doode, als het maar zoet is. Maakt mij toch niet wakker, maakt mij niet wakker te midden mijner bloemen. Het ontwaken zou te vreeselijk zijn.

Gelukkig is er eene gansch andere wijze om de evangeliegeschiedenis, en met haar de geschiedenis van het menschdom en het leven der natuur, te beschouwen, dan die, welke ons de leugenen der heidenwereld en het verdwijnen onzer droombeelden doet betreuren; eene wijze van beschouwing, die zeker even dichterlijk is, maar welker dichterlijkheid voor wie haar vatten kan den stempel der werkelijkheid draagt, ja, die alleen door hare werkelijkheid dichterlijk is. Dewijl het hier zaken betreft, die, helaas, geheel vreemd zijn aan die algemeen heerschende begrippen, aan die begrippen, die wij gewoonlijk versieren met de benamingen van verlichting dezer eeuw, rede, gezond verstand, enz., en dewijl het onmogelijk is, het feest van dezen dag te be-

grijpen zonder deze eerste grondwaarheden, zoo vergenoeg ik mij u die te ontwikkelen, God biddende, dat Hij door zijnen geest u hare waarheid doe inzien.

Mijne rede zal een kort begrip bevatten der gronddenkbeelden van den zendbrief, waaruit ik mijnen tekst heb gekozen, een kort begrip van dat vertoog, dat eindigt met de verklaring: *dat wij hebben zoodanigen Hoogepriester, die gezeten is aan de rechterhand van den troon der Majesteit in de hemelen.*

I.

De stelling, die ten grondslag ligt aan alle schriftuurlijke onderwijzingen, en die het beginsel zelf is der openbaring, is de overeenstemming tusschen de stoffelijke en de geestelijke wereld, of, om mij van eene nauwkeuriger, maar meer afgetrokkene uitdrukking te bedienen, de éénheid van den Geest in zijne verschillende, deels zichtbare, deels onzichtbare openbaringen. Uit deze stelling volgt ten eerste, het leerstuk der schepping, dat leerstuk, hetwelk zoo volkomen den israëlietischen godsdienst van elken heidenschen godsdienst onderscheidt, en dat als de israëlietische stam is, waarop het christendom is geënt, of liever, als de wortel van den boom, waarvan het christendom de vrucht is. Het is met de verkondiging van deze grondwaarheid, dat de apostel Paulus, wiens christelijk geloof wel verre van zijn israëlietisch geloof te vernietigen, het juist heeft verhoogd en gezuiverd, het is, zeg ik, met de verkondiging van deze waarheid, dat hij zich tot de Heidenen richt, om daaraan de groote en blijde boodschap van de opstanding van Christus te verbinden.

De stelling, waarvan ik spreek, bepaalt ten tweede de menschelijke bestemming. De mensch naar het beeld Gods geschapen is daardoor geroepen en bestemd om heer te zijn over de werken Gods, dat is over de natuur, om zich de aarde te onderwerpen en over haar te heerschen.

Zij bepaalt ten derde den staat, waarin de zonde den mensch dompelt. De dienstbaarheid aan de zonde is onafscheidelijk van de slavernij aan de natuur. De mensch, zich buiten de heerschappij Gods tot heer willende verheffen over de natuur, verliest daardoor zijne heerschappij over haar.

Zij bepaalt eindelijk den aard der verlossing. Het doel, het einde der verlossing, is het doen ophouden van de tweespalt tusschen stof en geest, tusschen de natuur en den mensch, allereerst door den mensch te heiligen, door zijnen geest te onttrekken aan den ontzenuwenden en bedervenden invloed der niet onderworpen natuur; maar dan ook, ten tweede, door de heerschappij over de stof aan den geheiligden mensch terug te geven. Voegen wij hier nog bij, waarop wij later terugkomen, dat de Schrift deze twee deelen der verlossing in twee tijdperken verdeelt, terwijl zij den dood plaatst als overgangspunt tusschen deze twee tijdperken, die zij de tegenwoordige en de toekomende eeuw noemt.

Ziet daar, als het ware de lijst, waarin de Schrift de verschillende openbaringen Gods plaatst, dat wil zeggen die daden Gods, waardoor Hij zijne persoonlijke inwerking in de wereld kenbaar maakt, en de leeringen, die daaruit voortvloeien.

Wat die daden zelve betreft, wij moeten daarin onderscheid maken tusschen die, welke de verlossing aankondigen en voorbereiden, en die, welke de verlossing als vervuld voorstellen: met andere woorden, tusschen die welke, het Oude, en die, welke het Nieuwe Verbond vormen. Het is vooral de brief aan de Hebreën, die ons het verband tusschen deze twee verbonden verklaart.

Het Oude Verbond wordt in dezen brief op eene bijzondere wijze gekenschetst, eene wijze, die den edelen moed van den schrijver toont, om de dwalingen dergenen, aan wie hij schrijft, aan te tasten, en om het algemeen oordeel niet te ontzien: dit verbond, namelijk, wordt hier *vleeschelijk* genoemd. Dit beduidt niet, — zooals diegenen zeggen, die zich dikwerf van de uitdrukkingen der Schrift bedienen om denkbeelden te bedekken en in te voeren, die geheel met de begrippen der Schrift strijden, —

dat de mozaïsche godsvereering eene van die voorbijgaande instellingen zou zijn geweest, door middel van welke God een volk zou opgevoed hebben, zooals andere volken hunne paedagogische instellingen gehad hebben, die zoovele uitdrukkingen waren hunner nationaliteit. De mozaïsche godsvereering heeft, naar het gevoelen der Nieuw-Testamentische schrijvers, eene algemeene strekking, eene strekking, die de geschiedenis van het gansche menschdom wijzigt en bepaalt. Indien het Oude Verbond *vleeschelijk* genoemd wordt, is dit om aan te toonen, dat het *niets tot volkomenheid heeft gebracht*, dat het de verlossing wel heeft aangekondigd, maar niet voltooid; dat de noodlottige macht der natuur onaangetast is gebleven, dat de Geest de banden des doods niet heeft verbroken, waarin het gansche menschelijke leven als gekneld is. Inderdaad: het Oude Verbond, dat in twee deelen gesplitst is, die elkaâr aanvullen, namelijk in wet en profeten, toont in beide zijn onmacht.

De wet heeft de schaduw der toekomende goederen, niet het beeld zelf der zaken. Heb. X: I. Het heiligdom is nog een *wereldsch* heiligdom, behoorende tot de wereld, die vergaat; het is bestemd voor eene godsvereering, die niet duurzaam zijn kan, afschaduwing der ware godsvereering en niet die ware godsvereering zelve. De levietische eeredienst is geheel, zoowel in haar heiligdom als in hare gebruiken en in de personen, die den dienst verrichten, een voorbijgaand beeld, waarvan de werkelijkheid elders moet gezocht worden. Naast die vleeschelijke wet in beelden bestaande staat de profetie, om die beelden uit te leggen, om de volmaaktheid te beschrijven, om de vervulling aan te kondigen. De profetie ziet in den tabernakel het zinnebeeld van dien geestelijken tempel, van dat hemelsche heiligdom, dat de vergadering is van Gods volk, en dat ook zijn heilige der heiligen, zijn heilige en zijne voorhoven heeft. De profetie weet, wat het bloed der stieren en bokken beduidt, en ziet in de dienstdoende priesters de voorbeelden (typen) van de ware bedienaars des heiligdoms, en in den hoogeprieters het onvolmaakte beeld van den waren

hoogepriester, die de koning zijns volks zou zijn. Zoo wijzen beide, wet en profetie, op de toekomst. Het is waar, reeds is de profetie een begin der vervulling. In de profetie gaat de Geest reeds verder dan het scheppen van zinnebeeldige instellingen; door haar begint Hij reeds den mensch te herscheppen en 's menschen hart te heiligen. Doch de strijd blijft in al de profeten onbeslist en wordt niet door eene eindelijke overwinning bekroond. Voorloopers van Hem, die komen moest, strekken zij zich uit naar een doel, dat zij niet bereiken kunnen, begroeten zij van verre een dag, die hen nog niet met zijn volle licht bestraalt.

Evenmin als zij zelve die volmaaktheid bereiken, kunnen zij anderen tot die volmaaktheid brengen. De profeten sterven zoowel als de priesters, zonder daarna op te staan, en, al mist hunne bediening niet de goddelijke bekrachtiging door het wonder, toch hebben de wonderen van het Oude Verbond iets, waardoor zij wezenlijk van die des Nieuwen Verbonds verschillen. Die des Ouden Verbonds zijn openbaringen der goddelijke almacht, naar aanleiding van de bediening der profeten en door middel van hun woord. Het zijn geene openbaringen der goddelijke almacht in de menschelijke natuur, waarvan de menschelijke wil de oorzaak en de verlossing des menschen het doel is. Het is waar, ook in het O. Verbond is de natuur geen blinde macht, zij is aan geesten onderworpen, maar die geesten zijn de hemelgeesten, niet de bewoners der aarde; het zijn de engelen, niet de menschen.

Thans is de vervulling gekomen, thans is de werkelijkheid dáár. Indien het Oude Verbond niet door middelaarschap van menschen, maar door dat van engelen is gesticht, het Nieuwe Verbond is in den mensch bevestigd. De aan de engelen onderworpen natuur dient onder het Oude Verbond slechts ten nutte des menschen door tusschenkomst van die engelen; maar in het Nieuwe Verbond wordt Hij ingevoerd, van wien geschreven staat, dat alle engelen Gods hem aanbidden, namelijk de mensch Jezus.

De mensch Jezus! Er is onder de Nieuw-Testamentische schrijvers geen enkele, hetzij apostel, hetzij evangelist, die in den

op Golgotha gekruisten alléén den mensch Jezus ziet, of liever, die de verschijning van dezen mensch Jezus alléén verklaart uit zijne menschelijke geboorte uit den stam van Juda, uit het huis van Jozef, als zoon van David. Met meer of minder uitvoerigheid en in meer of min uitgestrekten zin stemmen zij allen daarin overeen, dat zij den eeuwigen oorsprong van dezen Jezus erkennen, en hem Gods Zoon noemen in den historischen en tegelijk bovennatuurlijken zin, dien de Joden aan dezen titel hechtten. De leer van den brief aan de Hebreën ten opzichte van de natuur en het werk van den Zoon heeft een bijzonderen stempel, die eene eigenaardige zijde van vertroostingen en waarheden oplevert. De schrijver van dezen brief, van de zinnebeelden der Israëlietische godsvereering uitgaande, ziet in de gansche wereld de onreinheid van het heidendom; de geheele menschheid is hem het volk, dat buiten is, dat vóór Gods heiligdom staat zonder er te kunnen binnengaan. Maar ziet, dáár komt uit het midden van dit volk diegene te voorschijn, die in de menschheid was ingegaan zonder uit haar te zijn, te weten de Zoon Gods, *het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, het afschijnsel zijner heerlijkheid.* De eeuwige Zoon Gods, door wien de eeuwen zijn voortgebracht, is gevonden in de gedaante van een zoon des menschen, aan het vleesch en bloed der kinderen deel hebbende en zich niet schamende, dezulken broeders te noemen, die zelve onrein waren en die het heiligdom niet konden binnengaan. Hij is hun gelijk: met hen dienende, met hen stervende.

Toch is hij hun niet gelijk, want hij kent geen zonde. Als hij sterft, sterft hij niet: hij overwint dengene, die het geweld des doods had; zijn dood is het offer, dat hij brengt voor de menschheid, door dat offer verkrijgt hij het recht om zijnen broederen den hemel te openen, eenen hemel, dien hij door zijne heiligheid heeft geschapen. Hij verlaat wel deze aarde, doch niet door den dood, daar de dood voor hem slechts een weg is om tot zijne heerlijkheid te geraken. Zijn dood is een ingaan in het heiligdom.

Thans is hij in dat heiligdom ingegaan; hij is door het binnenste voorhangsel doorgegaan, en in dat heilige der heiligen, waar hij is ingegaan, is hij aan de oogen des volks onttrokken. Maar het volk verwacht zijne wederkomst; het volk heeft er hem zien ingaan, het heeft hem met de oogen van stap tot stap gevolgd, totdat hij achter den voorhang was verdwenen. Toch hoort het inmiddels zijne stem, want uit den hemel spreekt hij en openbaart aldus zijn leven.

Gezeten zijnde aan de rechterhand van den troon der Majesteit in de hoogste hemelen, komt hij in den geest weder tot zijne gemeente.

Hij is erfgenaam van alle dingen geworden, nadat hij de reinigmaking onzer zonden heeft teweeg gebracht, en aldus, als erfgenaam van alle dingen, spreekt hij tot ons door die dingen. In hem heeft de profetie een einde, omdat de openbaring, in hem geschied, eeuwigdurend en volmaakt is. Het is niet langer eene openbaring door engelen, maar door den Zoon. *Wij hebben eenen Hoogepriester, die gezeten is aan de rechterhand der Majesteit in de hemelen.*

Ziet daar u zoo beknopt mogelijk voorgesteld de leer, vervat in den brief aan de Hebreën.

Behoef ik u nog te zeggen, dat deze leer geheel berust op de stoffelijke feiten, zoowel der hemelvaart als der opstanding van den Heer; dat zij zonder deze feiten slechts eene zinledige fantazie zou zijn zonder eenige beteekenis, noch grond?

En nu vraag ik u: Hebt gij behoefte aan deze dingen? Spreekt deze leer tot uw hart en tot uw geweten? Is er eenige troost, eene heiligende kracht in de hoop, die ons hier wordt voorgesteld? Hierover ten slotte een enkel woord.

II.

Hebt gij behoefte aan een hemel, aan eene uitwendige harmonische wereld, die met uwe inwendige wereld overeenstemt? Hebt gij behoefte aan het vooruitzicht van eene zaligheid, welke geen ideaal, maar eene werkelijkheid is, aan een bestaan niet als van schimmen, maar als van levende personen, die zintuigen bezitten om zich mede te deelen en mededeelingen te ontvangen? Indien gij de stoffelijke feiten van opstanding en hemelvaart loochent, zoekt dan elders gronden voor uwe hoop, en ziet, of gij die vinden kunt. Ziet toe, of uwe zekerheid verder kan gaan dan tot de voorstelling van nevelachtige wezens, zooals de noorsche fabelleer die teekent, of van schimmen naar de mythologische verhalen van het zuiden. Of wilt gij wijsgeer zijn en bewijsgronden zoeken voor uw geloof, of liever voor uwe ongegronde wenschen: gaat gij redeneeren over de natuur der ziel, teneinde uit hare onderstelde ontstoffelijkheid bewijzen af te leiden voor hare onsterfelijkheid? Of wel tracht gij, uitgaande van het denkbeeld van God, de goddelijke volmaaktheden tot bewijsgrond te nemen voor het bestaan en de onsterfelijkheid der ziel? Ziet dan, of uwe redeneeringen stand houden tegenover de werkelijkheid van den dood; ziet, of u niet hetzelfde zal gebeuren, wat van dien wijze der oudheid verhaald wordt, dat hij, telkens wanneer hij de schoonste verhandeling over de onsterfelijkheid las, onder den betooverenden invloed verkeerde van den stijl en het genie des schrijvers, maar dat hij niet zoodra het boek had weggelegd, of hij voelde al zijne overtuigingen in rook vergaan. Of wel, — indien gij geen denkkracht genoeg bezit om de zwakke zijde van eene redereening te begrijpen, zoodat gelijk zijt aan de groote menigte, die van alle nadenken afstand doet, en voor een wettig of onwettig gezag, dat zich aan haar opdringt, zich buigt — ziet toe, of dat onsterfelijk bestaan eener onstoffelijke ziel eenige aantrekkelijkheid voor u heeft, of het u het voorwerp kan zijn eener

hope, die vast staat te midden van de ondubbelzinnige werkelijkheden des levens.

O, dunkt u waarlijk, dat het vooruitzicht der onsterfelijkheid alles is, wat gij noodig hebt in het gezicht van uw eigen dood, bij het sterfbed der uwen, te midden van rouw en ziekten en teleurstellingen? Het vooruitzicht der onsterfelijkheid! Maar, waarvan? bidde ik u! Van de ziel? Van de ziel! Maar wat is dan de ziel? Wat is eene ziel, die geen zinnen meer heeft, noch zintuigen om te zien, te hooren, te gevoelen? Lacht dat u toe, trekt dat u aan, troost u dat? Zulk een ontbloot, koud onbeweeglijk bestaan, zonder middelen van gemeenschap, zonder spraak- of aanschouwingsvermogen? Geen plaatselijke hemel meer! Het paradijs eene denkbeeldige voorstelling der kindsheid! Geene lichamelijke opstanding meer: de scheikunde heeft ons van dat vooroordeel verlost! Geene vereeniging, geene afstanden, geene vergezichten meer! Allen even nabij, omdat allen even verwijderd zijn.

Maar toch eene ziel! Eene onsterfelijke ziel! O, mij is bange voor zulk eene onsterfelijkheid, mij beklemt de angst, als ik aan zulk eene toekomst denk. Nog eenmaal roep ik dan met den dichter uit: O, geeft mij mijne grieksche goden terug! Ik verkies het schemerlicht van het onderaardsche doodenrijk boven die onmetelijke vlakten van kleurloos licht daar boven, want van nabij gezien zijn het ijsvelden.

Is de dood eene werkelijkheid? Niet waar, hij is er wel waarlijk eene? Niet waar? de dood is eene werkelijkheid, eene stoffelijke werkelijkheid en eene zedelijke tevens.

Eene stoffelijke werkelijkheid. Voorzeker: onmogelijk toch is het zich omtrent den aard van een lijk te vergissen en te zeggen: dat lijk leeft. En een zedelijke werkelijkheid: voorwaar ook deze is de dood, want wij worstelen met hem; ons ik: geest, ziel, wil, of welke ook de naam zij, dien gij er aan geven wilt, ons ik stoot den dood af, strijdt met den dood, houdt hem tegen, totdat wij èindelijk bezwijken; en als wij bezweken zijn, laten wij

een ledig, hoe gering ook om ons heen: licht toch is er eene enkele ziel, die ons betreurt!

Welnu, de dood zou dus eene werkelijkheid zijn, maar niet de opstanding, en de hemelvaart niet! Deze zouden niets zijn dan een dichterlijk lichtbeeld, dat wij, gemeente, zouden hebben gevormd rondom het lijk van Jezus, den gekruiste! Dat zou dan het evangelie, de blijde boodschap bij uitnemendheid zijn, dat ik mij zou moeten tevreden stellen met een strijd door geene overwinning, met een verlangen door geene werkelijkheid, met een arbeid door geen rust gevolgd, geen andere althans dan het schijnbeeld eener ruste in het graf! Ik zou dus mijne eigen natuur moeten verminken, en wanneer ik de natuur buiten mij in de lente zie ontwaken en hare duizenden schatten ten toon spreiden, zou ik tot mijne ziel moeten zeggen: O mijne ziel, ruk u los van die ijdelheden: in de eeuwigheid zijn immers noch kleuren, noch schaduw-, noch lichtzijden. En wanneer ik gevoel, dat mijn lichaam slijt en hoe het loodzwaar drukkende vonnis in het Paradijs uitgesproken — eene maar al te werkelijke poëzie — aan mij zelven volbracht wordt, het vonnis, zeg ik: *stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeeren;* dan zou ik mij niet kunnen troosten met de heilige en heerlijke hoop van Job: *Ik zal uit mijn vleesch God aanschouwen; mijn Verlosser zal ik aanschouwen en mijne oogen zullen hem zien* (Job 19 : 26[b], 27)? Ik zou tot mijne ziel moeten zeggen: mijne ziele, wees getroost, want dit lichaam was slechts voor de wormen bestemd, en die wormen kunnen de ziel toch niet verteren! — O verre, verre van mij dat evangelie, dat geen evangelie is, dat evangelie van enkel denkbeelden en afgetrokken stellingen, dat evangelie, dat zich de eerste en innigste behoeften der menschelijke natuur schaamt, dat evangelie, dat zich eenen Christus schaamt, *die geopenbaard is in het vleesch, gerechtvaardigd in den geest, gezien van de engelen en opgenomen in heerlijkheid,* 1 Tim. 3 : 16: dat Evangelie, dat niets wil weten van eene wolke, die den Christus wegneemt, maar dat tot vergoeding Hem zelven herschept in eene wolk, die ledig is en ontastbaar.

Als ik zie de vreeselijke of ongerijmde gevolgtrekkingen, waartoe mij de ontkenning der evangelische feiten onvermijdelijk brengt; als ik let op de behoeften van allerlei aard, waarmede deze verhalen samenstemmen; als ik naga het karakter zelf dier verhalen; als ik nadenk over de goddelijke wijsbegeerte, waarvan deze geschiedenis de grondslag is; als ik mij voorstel de zedelijke hervormingen, die reeds door deze verhalen zijn teweeggebracht, en nog immer teweeggebracht worden, welke hervormingen wij nog steeds te wachten hebben van de ontkenning, opdat deze zich wettige: dan aarzel ik niet te verklaren: ik geloof deze verhalen, ik geloof het evangelie van dezen dag, ik geloof de waarheid van wat ons in de Handelingen wordt medegedeeld: *En als Hij dat gezegd had, werd Hij opgenomen, daar zij het zagen, en eene wolk nam Hem weg voor hunne oogen.* Hand. 1 : 9.

En deze wolk wordt mij verklaard door de leer van den brief aan de Hebreën, zooals die is samen gevat in het vers, dat wij lazen, terwijl deze leer wederkeerig niet verklaard kan worden dan door het geschiedverhaal. De wijsbegeerte der openbaring verklaart de geschiedenis, en deze verklaart op hare beurt die wijsbegeerte. Wel verre dus dat voor mij de natuur ontluisterd zou zijn, nu ik eene hoop heb, die verder reikt dan de natuur, heeft zij integendeel voor mij hare wijding ontvangen, nu zij dient om de dingen des geestes te openbaren, tot ons te brengen, en zinnebeeldig voor te stellen. Ik begroet in dien hemel boven mij het beeld der eeuwige reinheid, en in die weldadige zon het beeld van het onuitputtelijk leven der goddelijke heiligheid; en ik begrijp de onwillekeurige beweging van den mensch, om wanneer hij bidt zijne oogen ten hemel te heffen, als om er God te zoeken. Ik begrijp de worstelingen in den dampkring, het spel der wolken en de heftige bewegingen van den wind. Ik zie er het zinnebeeld in van den arbeid en den strijd der onzichtbare wereld daarboven om deze wereld hier beneden tot zich te trekken en haren tegenstand te overwinnen. Ik begrijp die duizenderlei kleuren door het licht des hemels geworpen op den somberen en kleur-

loozen aardbodem. Zij toonen mij het leven, zooals dat altijd uit den dood te voorschijn treedt. De gansche natuur wordt mij als één stelsel van zinnebeelden, een stelsel niet uit mijne verbeelding ontstaan, maar dat aldus ontdekt wordt ten gevolge der meest werkelijke ervaringen van het geestelijk leven, en dat wederkeerig dient om mij deze ervaringen te doen verstaan. En wel verre van met den dichter te zeggen, dat allen beroofd zijn geworden om met die schatten éénen enkele te verrijken, zeg ik liever, met het woord van mijnen God, dat de rijkdom van dien éénen ten voordeele komt van allen; dat wij door den rijkdom van dien éénen te midden van den dood reeds het leven inademen, in het huis der dienstbaarheid reeds den warmen dampkring van het vaderhuis gevoelen. Ja, wanneer wij eindelijk schijnen te bezwijken; wanneer ons geloof, onze hoop, onze liefde ons van de ijskoude hand des doods niet meer kunnen verlossen; wanneer het hart ophoudt te slaan, het oog breekt, de stem zwijgt: ook dan zullen wij nog inwendige zintuigen hebben, om in die ijskoude hand den warmen handdruk te gevoelen van Hem, die volkomen zalig maakt, zintuigen om in die ziel, die stoffelijk is en onstoffelijk te gelijk, andere stemmen op te vangen, dan die welke ons beweenen, de stemmen namelijk, die het eeuwig loflied aanheffen, de akkoorden der hemelsche harpen. Jezus heeft, omdat hij eeuwig blijft, een eeuwig priesterschap. Laat ons dan met vertrouwen toetreden tot den troon der genade. Laat ons toetreden, de sporen volgende van zijn bloed. Onze hoogepriester in de hemelen is ook onze voorganger. Ziet daar den troost van onze rede: *dat wij zulk eenen hoogepriester hebben, die gezeten is aan de rechterhand der Majesteit in de hemelen.* Amen.

VÓÓR EN NA PINKSTEREN.

Waar ik heenga, kunt gij mij nu niet volgen, maar gij zult mij namaals volgen. JOH. XIII : 36*b*.

Reeds verliep er eenige tijd, sinds het pinksterfeest door de gemeente gevierd werd. En nog wensch ik met een pinksterwoord tot u te komen. Bevreemdt u dit? Is het niet veel meer bevreemdend, dat wij onze feestvieringen zoo spoedig kunnen vergeten? Staan onze godsdienstige feesten niet te veel afgezonderd in het geheel van ons kerkelijk en godsdienstig leven, en moesten zij niet meer de uitdrukking zijn van dit leven? Moesten niet de lijdensweken gewijd zijn niet alleen aan de beschouwing van den strijd en het lijden van den Christus buiten ons, den historischen Christus, maar in verband daarmede ook inzonderheid aan dien heilzamen inkeer, die tot boetvaardigheid en bekeering leidt? Moest het paaschfeest niet zijn, niet alleen eene overdenking van de overwinning van den Christus, maar mede een feest der opstanding van zijne gemeente? Zijn de veertig dagen des Verrezenen te veel om ook ons te stemmen en voor te bereiden tot dat zelfstandige leven, dat hier op aarde onze roeping is, en dat door de hemelvaart des Heeren en door de uitstorting des H. Geestes mogelijk is geworden? En dan, dat laatste der feesten zelf, het heerlijke pinksterfeest, waar de feestelijke herinnering samenvalt met het onderwerp zelf, waaraan het gewijd is, moest dat zich bepalen tot één of twee dagen? Is het niet juist daarom het laatste in de rij der christelijke feesten, omdat met de uitstorting

des H. Geestes het doel bereikt is van het verlossingswerk en in de gave des H. Geestes de volheid gegeven der gaven Gods? Moest niet de gemeente des N. Verbonds eene pinkstergemeente zijn en in den pinkstergeest de overige feesten vieren, in den pinkstergeest bij de afneming des jaars, wanneer de natuur den winterslaap is ingetreden en de vernieuwing van het burgerlijk jaar ons de broosheid van dit aardsche leven herinnert, het feest vieren van de komst van den Verlosser op die aarde, van Hem, die komt om ons het eeuwige leven te openbaren in het midden van den tijd, die vergaat, en den hemel te openen te midden eener voorbijgaande aarde? Genoeg om u te toonen, dat het niet geheel buiten den tijd ligt, indien ik ook thans nog met een pinksterrede tot u kom. Wij mogen al geen wettelijk vastgesteld kerkjaar hebben, toch heeft ook onze kerk door het behoud der algemeene christelijke feesten getoond, dat zij de stichting en ontwikkeling der christelijke gemeente afhankelijk acht van die groote openbarings- en verlossings-feiten, aan welker herdenking de christelijke feestdagen gewijd zijn. Volgt mij dus met al den ernst, die eene christelijke gemeente betaamt, bij de overdenking van het woord Gods, wanneer ik u in het voorbeeld van den apostel Petrus het onderscheid wensch aan te toonen tusschen den Christen vóór en den Christen na zijn pinksterfeest.

I.

„*Waar ik henen ga, kunt gij mij nu niet volgen.*" Toen de Heer deze woorden sprak, ging hij in den dood. Maar die dood die hem wachtte, en die door de omstandigheden, waarin hij plaats zou vinden, dubbel afgrijselijk werd, die dood: hij sprak er van als van een henengaan tot den Vader. Zijne laatste gesprekken met zijne jongeren toonden, hoe voor hem sterven en ten hemel varen eene zelfde zaak was; hij zag zijn dood slechts in

het licht zijner verheerlijking, en zijne verheerlijking slechts door de duisternissen van zijnen dood heen. Dit verklaart ons den tweeledigen zin van de woorden *henengaan* en *verhoogd* of *verheerlijkt* worden in zijne laatste redenen. Zijn kruis is hem eene verhooging, want het is hem het middel zijner verheerlijking; en wanneer hij bidt: *Vader verheerlijk uwen Zoon* (XVII: 3), dan verstaat hij daaronder niet minder de zedelijke glorie van zijn kruis dan de almacht, die hem na zijn kruis in hemel en aarde ten deel zou vallen. *Hem volgen*, dit zegt dus beide: zoo wel hem volgen aan het kruis, als hem volgen in de heerlijkheid. En zijne discipelen hadden wel iets begrepen van dezen kruisweg, wanneer zij het uitspraken, dat zij hem wilden volgen. Is niet dit het antwoord van Simon Petrus op het woord van onzen tekst: „*Heer, waarom kan ik u thans niet volgen? Ik zal mijn leven voor u stellen;*" en elders, met nog meer beslistheid: „*Heer, ik ben bereid met u ook in de gevangenis en den dood te gaan*"? (Luc. XXII: 33). En hadden zij niet allen ingestemd met zijne woorden (Matth. XXVI: 35)? Maar wat zij niet hadden begrepen, dat is, wat het eigenlijk zegt te sterven en waarvan de dood een teeken is, wat inzonderheid de dood van den Zoon van God openbaart èn omtrent het wezen des doods, èn omtrent het wezen des menschen. Zij hadden van den dood gesproken, ja, eenigermate zooals wij er allen, helaas! over spreken, zooals de natuurlijke mensch er over spreekt, met lichtzinnigheid, zonder te beseffen, wat een dergelijke overgang openbaart omtrent God en mensch. Hoe toch spreken wij gemeenlijk over den dood? Is het niet als over een natuurlijk einde, als over een *zekeren* overgang tot beter en hooger leven? Leven wij niet in den regel helaas! alsof wij er vast van verzekerd waren, dat het doel ons niet kan ontgaan, en dat wij aan het eind van onze loopbaan onmisbaar den hemel zullen vinden; alsof de dood op zich zelf de deur ware tot het vaderlijk huis? Welnu, die lichtzinnigheid, waardoor wij geen acht geven op de verschrikkingen, die zulk eene verbreking van banden zoo tegenstrijdig met onze natuur medebrengt, die

geenerlei openbaring van toorn ziet in een einde, dat zoo weinig strookt met onze behoeften en verwachtingen, die lichtzinnigheid, al wordt zij ook bij een geliefden discipel gevonden, ontvangt dit antwoord des Heeren: *Waar ik henenga, kunt gij niet komen.*

Waar Hij henengaat! Waar de heilige en rechtvaardige henengaat, niet waar, daar vertrouwen wij allen, dat de gelukzaligheid is. Hoedanig zijn weg ook zij, wij hebben allen van nature het vertrouwen, dat die weg uitloopt op het paradijs Gods. Tenzij wij verblind zijn in die mate als de Joden, de Joden, die het koninkrijk Gods voor vereenzelvigd hielden met hen zelve, en die dus, wanneer Jezus, van zijn henengaan sprekende er bijvoegt, dat daar waar hij henengaat, zij hem niet kunnen volgen, meenen, dat hij naar de Heidenwereld henengaat; tenzij wij tot op die hoogte verblind zijn, begrijpen wij allen dat, waar Jezus gaat, daar de hemel is, de woning des Vaders. Welnu, de discipel die Hem liefhad, de discipel, die alles verlaten had, om Hem te volgen, de discipel, die de schoone belijdenis had afgelegd door geen vleesch of bloed ingegeven: „*Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods*"; de discipel die, toen zoo velen den meester verlieten, op de vraag, of hij hem ook niet wilde verlaten geantwoord had: „*Tot wie zullen wij heengaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens,*" die discipel, op het oogenblik, dat hij bereid is met dien Meester ook in de gevangenis, ook in den dood te gaan, die discipel moet hetzelfde woord hooren, dat tot de ongeloovige Joden gesproken was: *Waar ik henenga, kunt gij mij niet volgen.*

Hoe dit vreemde woord te verklaren, die zonderlinge hardheid in Hem, die zachtmoedig was en nederig van harte?

Jezus zelf geeft de verklaring, wanneer Hij op die warme betuiging des discipels, dat hij zijn leven voor Jezus zou zetten, antwoordt: *Zult gij uw leven voor mij zetten? Voorwaar, voorwaar zeg ik u: de haan zal niet kraaien, totdat gij mij driemaal verloochend zult hebben.*" Om den Heer te kunnen volgen in de heerlijkheid, moet men Hem kunnen volgen in de smaadheid;

om Hem te kunnen volgen in de toekomstige eeuw, moet men kunnen sterven aan de tegenwoordige. De deuren van het vaderhuis openen zich slechts voor hem, die het huis der dienstbaarheid heeft verlaten. Maar om dit te kunnen verlaten, moeten wij het als een huis der dienstbaarheid kennen; om aan de wereld te kunnen sterven, moeten wij de wereld kennen in haar waren aard. Om op weg te zijn naar het huis des Vaders, moet die weg voor ons zijn gebaand. Welnu, dit is eerst geschied door het kruis van Christus. Het was dus Simon Petrus, in de volle beteekenis des woords, *onmogelijk* den Meester te volgen, waar hij henenging; en *dat* was niet zijn schuld, dat het hem onmogelijk was, dat hij de kracht niet had voor een onverwonnen vijand te verschijnen, die alleen door den heilige, door den Zoon Gods kon overwonnen worden. Het is ook geen verwijt, dat de Heer tot hem richt in dit woord: *Waar ik henenga, kunt gij mij thans niet volgen.* Niet in zijn onvermogen, maar in den hoogmoed, die hem belet, dit onvermogen te erkennen, ligt *zijn* schuld.

Maar wij, zoo ook wij nog onmachtig zijn, om den Heer te volgen, kunnen wij evenzeer zeggen, dat wij daarin te verschoonen zijn, dat deze onmacht ook voor ons onvermijdelijk is? Indien de Heer wellicht ook tot ons zegt: *Waar ik henenga, kunt gij mij nu niet volgen;* is het omdat ook voor ons de vijand nog niet overwonnen is en dat wij nog aan deze zijde staan van het verbond der genade? Maar is dan het kruis van Christus te vergeefs opgericht? Maar is dan de vijand niet overwonnen en het verbond gesloten en de gemeente gesticht? Maar zijn wij dan niet in dat verbond opgenomen? Hebben wij daarvan niet in het water des doops het teeken en het onderpand ontvangen? O, zoo de Heer dit woord ook nog tot ons spreekt: *Gij kunt mij nog niet volgen* (en ons geweten zegt ons wel, of dit woord ons geldt) is dit niet onze schuld? Ligt daarvan de reden niet, niet daarin dat zijn werk niet voltooid, maar daarin dat het onze nog niet is aangevangen, dat zijn genadig voornemen met ons nog niet ons voornemen is geworden? En nu zijn er niet velen onder ons, tot wie

de Heer alzoo spreekt? Zijn er niet velen in den toestand, waarin Petrus verkeerde vóór den pinksterdag? Ach! mochten er slechts velen zijn!

Waarom acht Petrus het eene zoo lichte zaak om den Heer te volgen? Waarom kan hij niet inzien, dat Jezus thans zijn weg alleen moet gaan? Waarom moet hij door eene tot driemaal toe herhaalde verloochening tot de erkentenis gebracht worden, dat de wereld hem te machtig is. Is het niet, omdat hij nog aan die wereld gehecht is, omdat hij het onderscheid tusschen haar oordeel en het oordeel Gods niet heeft ingezien, omdat hij nog haakt naar hare goedkeuring, haar eer, haar macht? Hij acht het eene lichte zaak, den heldendood te sterven; want ook dit prikkelt de eerzucht en verspreidt een glans in de wereld. Hij weet niet, wat het zegt te sterven beladen met den vloek der wereld, en met de middelaarsbede voor haar in het hart. Het bloed, dat hij wil storten is nog, als Abels bloed, een bloed der wrake, geen bloed der verzoening. In den ontbonden strijd tusschen zijn meester en de wereld wil hij òf over de wereld triomfeeren òf haar triomf verachten. Maar haar vijandschap dragen, maar die bedekken met de lijdzaamheid der liefde, dat wil, dat kan hij niet. Ja, eene eerste onderwijzing had hij ontvangen en bewaard van den Vader, die in de hemelen is, de onderwijzing, die hem de schoone belijdenis op de lippen had gelegd, dat deze Jezus is de Christus, de Zoon des levenden Gods. Maar de tweede onderwijzing, dat de Zoon des menschen moest verworpen worden van dit geslacht en door lijden ingaan in zijn heerlijkheid, deze had hij met alle kracht en verontwaardiging verworpen: „*Heere, wees u genadig: dit zal u geenszins geschieden;*" en dezelfde, die juist zalig gesproken was, had straks het strenge woord moeten hooren: „*ga weg achter mij, satan, gij zijt mij een aanstoot, want gij verzint niet de dingen, die Godes zijn.*" Welnu, hij bevond zich nog in denzelfden geestelijken toestand als waarin hij zich toen bevond, nu daar hij het woord hoort: *gij kunt mij nu niet volgen.* Vóór den pinksterdag zijn er wel

twee menschen in hem, de oude mensch, de mensch van vleesch en van bloed, en de nieuwe, de geestelijke mensch; maar zij staan tegen elkander over, de nieuwe mensch is nog niet de heerschende geworden. Hij ziet in Jezus den Zoon Gods, maar hij ergert zich aan zijn kruis.

Staat ons Christendom wel veel hooger dan dat van Simon Petrus vóór zijn pinksterfeest? Ja, zijn wij niet zelfs al zeer tevreden, als wij zoo ver zijn? De besten, zij die in waarheid door Jezus van Nazareth worden aangetrokken en die van hem niet los komen, stellen zij zich niet tevreden met een geloof, dat hen in geenerlei tegenspraak brengt met de wereld, dat hen niet verheft boven de tegenwoordige eeuw, een geloof, sterk genoeg wellicht om hen ter liefde voor Jezus vele dingen te doen verzaken, zooals Simon Petrus die zelfs alles verlaten had om den Heer te volgen, maar niet krachtig genoeg om hen zich zelve te doen verloochenen? Ziet, het is niet gemakkelijk, tot de ervaring te komen, dat de Christus, de Zoon Gods, die waardig is te ontvangen de hulde van allen en die ook in waarheid alle macht bezit in hemel en op aarde, de door de wereld gekruisigde is en blijft, dat er eene wereld is, die in ijdelen waan, maar toch wat haar streven betreft niettemin waarachtig, haar loop vervolgt buiten hem, met hem niet rekent, hem ter zijde zet, hem verwerpt? Die wereld, kent gij haar niet? Kost het ons niets haar te erkennen? Staat onze gansche natuur niet op tegen deze ontdekking? Doen wij ons best niet om deze ontdekking te loochenen of te verflauwen, en ons diets te maken, dat er tusschen Christus en de wereld vrede is? Ach! het kost zooveel om te erkennen, dat men der wereld en Christus niet te gelijk kan toebehooren. En te meer, omdat men in den waan verkeert, dat dit de eer van Christus te na komt. Als men iets voor Christus gevoelt, eenig besef heeft van zijne goddelijkheid, dan verdraagt men het niet, dat hij van de wereld verworpen worde. Men meent: de wereld moet hem erkennen. En toch: dit is niet zijne eer zoeken, maar onze eigene eer. Immers, Hij heeft het kruis niet geweigerd,

integendeel hij heeft de schande veracht; het kruis was zijne verheerlijking. Wat wettigt ons dan om het kruis te noemen een smaad en eene schande? Ach! die vrees voor het kruis, d. i. voor den smaad en de verwerping der wereld, is het teeken, dat wij der wereld toebehooren, dat wij, den Heer wellicht liefhebbende, toch liever Hem tot ons zien afdalen dan dat wij tot Hem opklimmen. Ja, wij willen een Christus hebben, die ons natuurlijk leven versiere; maar wij willen hem dat natuurlijke leven niet opofferen; zulk eene verhooging als de zijne is, op dien weg verkregen, ziet, die willen wij niet.

Indien gij mijne bedoeling recht begrijpt — en ik hoop, dat gij die begrijpt — ach! dan steek ik wellicht onbarmhartiglijk de hand in veler zelfbedrog. Maar moet niet alle begoocheling, waardoor wij ons zelve niet kennen, onbarmhartig verscheurd worden? Is dit niet barmhartig? Is het niet waar, dat een geloof aan Christus, dat ons in ons natuurlijk leven laat, ons dat leven niet ter liefde voor Hem doet opofferen, een geloof, dat een plaats bekleedt in ons leven, al is die plaats ook nog zoo ruim, maar dat niet ons leven zelf is, dat zulk een geloof nog niet het zaligmakend geloof is? Met zulk een geloof behooren wij nog der wereld toe, en hooren wij het woord, dat tot de wereld gesproken wordt: „*waar ik henenga, kunt gij mij niet volgen.*"

O, zalig wij, wanneer wij de tweespalt tusschen wereld en Christus duidelijk erkennende, ziende, dat de keus noodzakelijk, onvermijdelijk is, nu niet meer tegen Christus en vóór de wereld kunnen kiezen; zalig wij, wanneer wij, ondanks onzen hof van Kajaphas en wat daar geschied is of nog geschiedt, ook na zulke ervaringen toch nog kunnen zeggen met dezen jonger: „*Heer! gij weet alle dingen, gij weet, dat ik u liefheb.*" Zalig wij, wanneer wij op het woord des Heeren: *volg mij*, ziende, dat zijn weg een kruisweg is, nu toch volgen en met volle bewustheid uitspreken: is daar geen andere weg om u te volgen dan deze, welnu dan aan het kruis met u. Zalig wij: want wat wij niet kunnen in ons zelve, dat kunnen wij nu door Hem. Aan ons niet

alleen het eerste gedeelte van ons tekstwoord: *waar ik henenga, kunt gij mij nu niet volgen;* maar ook het tweede: *maar gij zult mij namaals volgen.*

II.

Waar ik henenga, zult gij mij namaals volgen. Dat was een troostwoord voor den apostel, die zich in zijn onbedachtzamen en vermetelen ijver met zooveel gestrengheid had beteugeld gezien. Het was eene belofte van verlossing, wel geschikt om den indruk te verzachten van het voorafgaande harde woord des Heeren; eene belofte, waardoor hij werd voorbereid om het volgende richtende woord te hooren, dat hij den Meester driemaal zou verloochenen. Het was een verlossingswoord, hierin te vergelijken met de paradijsbelofte, dat het aan het woord des gerichts vooraf ging. Eerst de vertroosting, dan de verootmoediging. Zooals toen het woord: *het zaad der vrouwe zal de slang den kop vermorzelen* vooraf was gegaan aan het woord: *het aardrijk zij vervloekt om uwentwil;* zoo gaat ook hier het woord: *gij zult mij namaals volgen* vooraf aan het ontzettend: *voorwaar, voorwaar, de haan zal niet kraaien, totdat gij mij driemaal verloochend zult hebben.*

„*Gij zult mij namaals volgen.*" Vraagt gij, wat dit woord beduidt: eene eerste verklaring vindt het in dat andere woord, dat de Verrezene tot den vernederden, gebrokenen, verbrijzelden jonger spreekt aan de zee van Tiberias: *Volg mij.* „*Voorwaar, voorwaar, zeg ik u, toen gij jonger waart, gorddet gij u zelven en wandeldet, alwaar gij wildet; maar wanneer gij zult oud geworden zijn, zoo zult gij uwe handen uitstrekken, en een ander zal u gorden en brengen, waar gij niet wilt .... Volg gij mij.*" Nu was de tijd gekomen, dat het woord der belofte in vervulling ging: *gij zult mij namaals volgen.*

En vraagt gij, hoe die belofte vervuld is? Zie hier eene tweede en duidelijke uitlegging van den zin dier belofte, de uitlegging door de geschiedenis daaraan gegeven. Deze uitlegging begint met den pinksterdag, wanneer wij Petrus zien staan met de elven en spreken, — even verwijderd van de angstige overleggingen der menschenvrees als van de opgeblazenheid van den eigenwaan, maar met de kalmte der bedachtzaamheid, met de beradenheid van den moed, met de vrijheid der liefde, — spreken, zeg ik, om van den gekruisigde te getuigen aan die duizenden van Joden en Jodengenooten in den tempel, verzameld en te zamen gebracht op het gerucht der dingen, die geschiedden in de opperzaal der Galileërs. Maar daarmede houdt deze uitlegging der geschiedenis niet op. De eerste discipelen hebben geen pinksterfeest gehad van één of twee dagen, om zich daarna weder op te sluiten in hunne huizen om de vreeze der Joden. Deze eerste pinksterdag was eene inwijding voor de volgende. Hun feest nam een aanvang op dien dag te Jeruzalem, toen zij met andere tongen begonnen te spreken de groote dingen Gods; maar dat feest werd voortgezet hun leven lang, zich als bij afwisseling openbarende, hetzij in profetie en prediking, hetzij in overdenking en gebed. De eerste pinksterdag was als het ontspringen van de bron; maar nu vloeit de stroom immer voort, dan eens helder, kalm en diep, dan weder woelend en schuimend zich een weg banend tusschen de hindernissen; nu eens onder de aarde verborgen, dan weder met vernieuwde kracht en klaarheid te voorschijn tredende. Zoo was hun pinksteren. Hun feest hield niet op bij een of twee dagen, om op vastgestelde tijden weder te keeren, het was onafgebroken; wat zeg ik, het duurt nog, en ik vermoed, dat het aan heerlijkheid en vreugde niet is af- maar wel toegenomen, en dat zij thans eerst recht beseffen, wat het zegt in nieuwe talen de groote dingen Gods te verkondigen. Thans toch is er van die nieuwe talen geene uitlegging meer noodig, omdat het onderscheid is uitgewischt tusschen de nieuwe en de oude, en de nieuwe ontledende taal der verrukking niet meer aan de oude des verstands overstaat, maar zij

beide in één zijn gesmolten. Thans heft de menigte van alle natiën en geslachten en volken en talen een zelfde lied aan voor den troon Gods en voor het Lam, dat geslacht is: een lied, dat zoowel onmiddellijke ingeving is des Geestes als natuurlijke uitdrukking van het zelfbewuste leven, een lied, onderscheiden en toch één van toon, een lied door allen gehoord, door allen begrepen en dat weerklank vindt bij de scharen der engelen en hun nieuwe tonen leert tot verheerlijking van den driemaal heiligen God. „*Gij zult mij namaals volgen.*" Reeds beschreef ik het einde van dien weg; reeds sloegen wij onzen blik in die eeuwige tabernakelen, de woningen des vredes en der harmonie; reeds zagen wij in het nieuwe Jeruzalem, de bruid, de vrouw des Lams, en trachtten op te vangen de tonen van het eeuwige bruiloftslied. Maar de weg naar die hemelstad, ach! hoe lang, hoe moeilijk is hij! Hoe bereiken wij ooit het doel? „*Gij zult mij namaals volgen.*" Nog waren wij bezig naar de uitlegging van dat woord te zoeken in het leven van den jonger, tot wien het werd gesproken. Maar hebben wij wel den moed om die uitlegging na te gaan, om dat leven te ondervragen. Durven wij den apostel wel volgen op zijnen weg, zonder te vreezen van ontmoedigd neder te zinken en lafhartig uit te roepen: Neen, indien de weg alzoo is, nooit, nooit betreed ik dien? O Gel., het zegt niets, eene eerste getuigenis te geven in de eerste verrukking des geloofs, in den roem der hoop. Maar het duurt niet lang, of de verrukking gaat voorbij, de eerste vreugde verflauwt, de teekenen houden op, de aanmoedigingen worden zeldzamer, ontbreken soms geheel; de wereld, eerst verrast, verbaasd, weldra onbeslist, doet eindelijk een keuze, maar hare keus is vijandig. De wereld gewent zich aan het getuigenis des woords. Zij verliest de heilige vrees, die de gemeente Gods haar inboezemde; zij vindt weldra in de kinderen Gods menschen van gelijke driften als de overige; zij gaat hun getuigenis toeschrijven aan halsstarrigheid, aan hoogmoed; zij vindt hen eerst onnut, daarna gevaarlijk; eerst beklaagt zij hen, dan veroordeelt zij hen, eindelijk sluit zij hen uit en vervolgt

hen. Beschikt zij over gewelddadige middelen, zij zal ze gebruiken; beschikt zij er niet over, zij zal fijnere, meer beschaafde, maar niet minder wreede kwellingen weten uit te vinden. Zijn er brandstapels van vuur, er is ook een vuur der tong; zijn er priesterlijke banbliksems, er is ook een ban der openbare meening. O, er zijn lichamelijke pijnigingen, maar er zijn ook pijnigingen des geestes; en het is op verschillende wijzen, dat het woord tot Simon Petrus gesproken zich kan vervullen: Wanneer gij zult oud geworden zijn, zoo zult gij uwe handen uitstrekken, en een ander zal u gorden en brengen, waar gij niet wilt. Welnu, leest, leest dat overschoone boek der Handelingen, dat boek meer dan andere bestreden in deze dagen van heeten strijd, overdenkt deze verhalen, dit grootsche drama der eerste gemeente, een dichtstuk in de oogen dergenen, voor wie de stichting der christelijke kerk niet veel anders is dan de vorming eener school van praktische levenswijsheid door een braven en wijzen Rabbi uit Nazareth, maar geschiedenis, louter geschiedenis in de oogen desgenen, die het er voor houdt, dat de groote werken Gods alle verbeelding te boven gaan, en dat juist het schoone, het tragisch verhevene dezer verhalen het bewijs is, dat het hier geene verbeelding, maar louter werkelijkheid is. Overdenkt, zeg ik, deze geschiedenis en zegt mij, of mijne schets van de verhouding tusschen gemeente en wereld niet aan die geschiedenis ontleend is. Is deze schets niet het kort begrip der geschiedenis van de apostolische kerk: eerst geëerd, toen gevreesd, eindelijk vervolgd. En is zij ook niet het kort begrip van het leven van dien Simon Petrus, die, toen hem eens het kruis geen ergernis meer was, ook bij uitnemendheid de apostel des kruises wordt, de apostel der zelfverloochening, der vernedering, der zelfopoffering, de eerste overal in den strijd, de eerste om het evangelie te brengen aan de Heidenen zooals de eerste in het evangeliseeren der Joden, maar ook de eerste in de gevangenis? „*Gij zult mij namaals volgen.*" Hij heeft de strekking van dat woord begrepen, toen een ander hem gordde en hem leidde, waar hij niet wilde, toen

hij, van het eene kruis naar het andere gesleept, geëindigd is met een zelfde kruis als dat des meesters, een kruis van hout en een beul van vleesch en bloed. Hij heeft het begrepen, dat de weg tot de eeuwige heerlijkheid een weg is in den nacht en dat men niet komt op den top van den Olijfberg dan na eerst geweest te zijn aan den voet in den hof van Gethsemané. Hij heeft het begrepen, meer nog dan door zijne driemalige verloochening, welk een overmoed er gelegen was in dat woord: „*Meester ik ben bereid met u te gaan ook in de gevangenis, ook in den dood.*" En toch voor alles ter wereld had hij geen anderen weg gewild dan dien; toch was het zijne heerlijkheid, te kunnen zeggen: „*Nu een weinig tijds bedroefd zijnde door menigerlei verzoekingen; opdat de beproeving uws geloofs, die veel kostelijker is dan die van het goud, hetwelk vergaat en door het vuur beproefd wordt, bevonden worde te zijn tot lof en heerlijkheid, in de openbaring van Jezus Christus* (I. P. I, 6). *Dat is genade, indien iemand om het geweten voor God zwarigheid verdraagt, lijdende ten onrechte* (II, 19). *Geliefden, houdt u niet vreemd over de hitte der verdrukking onder u, die u geschiedt tot verzoeking, alsof u iets vreemds overkwame, maar gelijk gij gemeenschap hebt aan het lijden van Christus, alzoo verblijdt u, opdat gij ook in de openbaring zijner heerlijkheid u moogt verblijden en juichen* (IV, 12, 13)."

„*Heere, ik ben bereid met u ook in de gevangenis en in den dood te gaan.*" Ja nu, nu hij zou aarzelen wellicht, het te zeggen, nu was hij bereid, bereid, niet als toen, toen hij in eene rassche gemoedsbeweging, waaraan geweten en rede weinig deel hadden, het zwaard trok, en zich onder den Meester wel zou hebben laten ketenen en in de gevangenis leiden; maar bereid, omdat hij, over zich zelven heer, wetende, in wien hij gelooft, aan de wereld het getuigenis des kruises brengt, in de verwachting, dat hij met dat getuigenis zelf aan het kruis gebracht wordt. Hij is bereid, hij hoort niet meer het woord: *Waar ik henenga, kunt gij mij niet volgen;* neen, hij volgt, hij volgt;

hij gaat zijn kruisberg op, wetende, dat de tijd nabij is van de aflegging zijns tabernakels, maar ook wetende, dat die tijd der aflegging is die der opneming in de heerlijkheid, de tijd der volledige vervulling van het woord: „*Gij zult mij namaals volgen*", en van dat andere woord: „*Eenen kleinen tijd, en gij zult mij niet zien; en wederom eenen kleinen tijd en gij zult mij zien, want ik ga heen tot den Vader,*" en van de bede: „*Vader, ik wil dat, waar ik ben, ook die bij mij zijn, die gij mij gegeven hebt, opdat zij mijne heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij mij gegeven hebt; want Gij hebt mij liefgehad vóór de grondlegging der wereld.*"

En nu: hoe te verklaren eene zoo volkomen verandering, een zoo snijdend contrast, als door deze tegenstelling van *nu* en *namaals* in de woorden des Heeren wordt aangeduid? Reeds gaven wij de verklaring, toen wij zeiden, dat het *nu* ons Simon Petrus voorstelt vóór zijn pinksteren, en het *namaals* Simon Petrus na zijn pinksteren. Een pinksteren is er noodig om den mensch te bekeeren, om hem op nieuw te doen geboren worden, om van hem, die zondaar was, een rechtvaardige te maken, die zich zelven heiligt, om van den zwakken, dubbelhartigen, vreesachtigen werelddienaar een burger van het hemelsche koninkrijk te maken, krachtig en oprecht, moedig en de wereld overwinnend. Een pinksteren is er noodig, een uitstorting van den Geest van Christus in de harten zijner discipelen; en daarom is het pinksterfeest het laatste der christelijke feesten, het feest, dat als het doel en de kroon is der overige, het feest, dat zich uitbreidt in het leven, en waarin het feest samenvalt met het onderwerp zelf der feestviering. Is het toch niet daartoe, dat de eenige Zoon Gods het vleesch en het bloed der kinderen is deelachtig geworden, opdat de kinderen zouden deelen in den eeuwigen Geest des Zoons? Is het niet daarom, dat de Christus gestorven is,

dat hij uit de dooden is opgewekt en weder levend geworden, opdat hij beide over dooden en levenden heerschen zou?

Indien de gemeente ware, wat zij wezen moest, wat het woord *gemeente* eigenlijk beteekent, het lichaam van Christus, eene vereeniging van heiligen en geloovigen, indien op allen, die in de lidmatenboeken der gemeente zijn ingeschreven, op allen althans, die hare openbare eerediensten bijwonen, toepasselijk ware de beschrijving door dezen zelfden apostel Petrus van de gemeente gegeven, als hij haar noemt: *„de uitverkorenen naar de voorkennis van God den Vader, in de heiligmaking des Geestes, tot gehoorzaamheid en besprenging des bloeds van Jezus Christus";* o, wat zouden onze christelijke feesten levendiger en krachtiger zijn, hoe zouden zij aan het leven zelf wijding en zalving ontleenen, om dan weldadig op het leven terug te werken en er den toon van te verhoogen. Hoe zouden onze openbare samenkomsten onder de leiding van den geordenden leeraar meer omringd en als gedragen worden door vrijere, gemeenzamere vereenigingen tot onderlinge opbouwing en verrijking met elkanders gaven in de gemeenschap des H. Geestes. Hoe krachtig tot overtuiging der wereld zou niet de stem des predikers worden, wanneer zijne prediking, uitdrukking van het leven der gemeente, niet alleen de vrucht was van zijne eigen overdenkingen en gebeden, maar ook van de gebeden der gemeente en van de gemeenschap des H. Geestes in de gemeente. Ach! mocht het zoo zijn, mocht het zoo worden! Waar nog overblijfselen zijn van deze geestelijke, echt protestantsche en bepaaldelijk gereformeerde beschouwing van den aard van den openbaren eeredienst en van de betrekking van leeraar en gemeente, mochten die overblijfselen verlevendigd, het overige, dat sterven zou, versterkt worden; en, waar het verstorven is, o de geest des levens is ook de geest der opstanding! Behoefte hebben wij meer dan ooit niet aan vormen, maar aan waarheid, niet aan belijdenisschriften, maar aan eene belijdende gemeente, niet aan reglementen, maar aan de tucht des H. Geestes. De wereld keert zich af van het kruis, zij predikt de heerlijkheid

van de tegenwoordige eeuw, zij zoekt die in feestgedruisch en krijgsrumoer, zij wil van geene toekomstige eeuw weten; maar die wereld is te verontschuldigen, zoolang zij geene pinkstergemeente aanschouwt. Hare verwerping van het kruis van Christus is nog niet de zonde, waarvan geschreven staat, dat zij niet kan vergeven worden, de zonde tegen den H. Geest, omdat zij den Geest niet ziet, den Geest in zijn heiligen tempel, de gemeente.

Ach! zoude de wereld zich niet nu weder, als op den eersten pinksterdag, in tweeën splitsen, de eenen zich met lichtvaardigheid afwenden, zeggende: „*zij zijn vol zoeten wijns;*" maar de anderen inkeeren tot zich zelve en vragen: „*Wat wil dat toch zijn?*" en verder: „*Wat zullen wij doen, mannen broeders?*" indien de wereld in ons, gemeente van Christus, aanschouwde en hoorde, ik zeg niet tongen als van vuur en den geweldigen gedrevenen wind, maar den vuurgloed der liefde; maar de kracht des geloofs; maar den moed der belijdenis en de volharding der heiligmaking? Maar wat aanschouwt zij bij ons? Zal ik zeggen: verdeeldheid en twist. Dit is het ergste niet. Waar de Geest der wereld en de geest van Christus te zamen werken, waar op ieder gebied, het maatschappelijke en het wetenschappelijke, het inwendig gemoedsleven en de kerkelijke gemeenschap, leugen en waarheid, Satan en Christus tegenover elkander staan, is het niet het ergste, als daar tweedracht is en strijd. Gode zij dank, dat er nog strijd is. Gode zij dank, dat het woord nog geldt: „*Waant niet, dat ik vrede ben komen brengen op aarde; veel meer het zwaard.*" Gode zij dank, dat het zwaard van Christus altijd weer onzen valschen vrede komt verstoren. Neen, niet de strijd, veeleer het niet strijden, het lafhartig ontduiken van den strijd, het haken naar iederen vrede, het wegwerpen der wapenen of het laten verroesten daarvan in het tuighuis, de zelfbehaaglijke rust, die tevreden is met de wereld zooals zij is en streeft om het zich daarin zoo aangenaam mogelijk te maken, met behoud van eenige vastgestelde leeringen en leefregelen, van rechtzinnigen of vrijzinnigen aard om 't even, tot voorbehoedmiddel tegen den

schrik des doods: dat is onze schande, dat onteert den naam van Christus, dat wettigt de wereld in haar, zal ik zeggen, vijandschap, laat ik het liever noemen in hare minachtende verdraagzaamheid, die zij aan dien gestorvenen Christus en zijne gemeente bewijst.

Is dat, is dat de H. Geest? Is ons halfslachtig christendom, half geestelijk, half wereldsch, behoudend wellicht, maar niet veroverend en daardoor ook niet behoudend, dat christendom, dat zich of stijfhoofdig vastklemt aan versleten vormen, of uit liefde voor rust de snijdendste tegenstellingen bedekt onder het vernis eener valsche eensgezindheid, is dat, is dat het leven des Geestes? Zijn de lofredenen, die men alomme kan vernemen, die als het marktgeschreeuw zijn onzer eeuw, op onze beschaving, ontwikkeling en verlichting, op onzen edelen vrijheidszin en weerzin tegen ieder slavenjuk, op de kracht, waarmede wij de natuur veroveren en ons zelve regeeren, is dat het verkondigen der groote dingen Gods in de nieuwe pinkstertaal? Is onze feestvreugde de vreugde des Geestes, die vreugde, die hier op aarde slechts in tranen wast, die heilige vreugde, bloem des hemels, die hier op aarde slechts op het slagveld of op den akker des doods bloeit, de vreugde des strijders, die ter overwinning snelt, de vreugde des martelaars, die de hemelen ziet geopend? Die vreugde, waar is zij? Waar zijn onze strijders, waar onze martelaars? Zult gij zeggen: er komt geen strijd, noch martelaarschap meer te pas, dat behoorde tot de eerste eeuwen; wij kunnen rustig belijden en volkomen genieten! Eilieve! gij zijt dus reeds zalig; in u en om u heen is het reeds een hemel; gij leeft in het nieuwe Jeruzalem; het is reeds koninkrijk Gods, al wat gij ziet. Geluk gewenscht met deze uwe zaligheid; of liever, want het past niet anders dan in hoogen ernst tot u te spreken; o gij, diep beklagenswaardige, o gij blinde en doove, hebt gij dan geen oogen om te zien den strijd der menschheid, geen ooren om te hooren den noodkreet, die opstijgt aan alle zijden? Zijt gij vreemd aan de worstelingen dezer eeuw, hebt gij geen hart om te bevatten

het lijden van dit geslacht, dat aan alles twijfelt en toch alles hoopt, dat het oude niet meer wil en het nieuwe nog niet heeft? Hoort gij niet het angstgeschrei der moeder, die een plaats zoekt voor het kind, dat zij onder het harte draagt, opdat het niet verslonden worde bij zijne geboorte (Openb. XII)? Beklagenswaardige, die niets ziet en niets hoort, en niets merkt! Beklagenswaardig, omdat gij zonder hart zijt voor de menschheid, beklagenswaardig ook, omdat het in uwe eigene ziel, onder allen schijn van licht en vrede, donker is als de nacht, donker als de dood.

Neen, neen, dat is niet onze roeping, christelijke gemeente, dat wij, na het ons in het leven zoo behaaglijk mogelijk gemaakt te hebben, dan den Heer der heerlijkheid volgen in zijnen hemel, zonder strijd, zonder lijden, zonder overwinning, omdat hij toch immers voor ons gestreden, geleden en overwonnen heeft. Heeft hij voor ons geleden, gestreden en overwonnen, het is opdat wij zouden kunnen strijden en lijden en overwinnen. Dat is de kracht des H. Geestes, dat wij hem kunnen volgen op den kruisberg en Hem kunnen volgen in zijne heerlijkheid. Dat is de openbaring des H. Geestes, dat wij met Petrus en de apostolische gemeente woorden hebben van kracht en van liefde, woorden van opstanding en eeuwig leven tot de wegstervende en vertwijfelende wereld, die van kracht, noch liefde weet. Hebt gij Christus, zijn uwe oogen opengegaan voor de heerlijkheid van zijn kruis, hebt gij dat kruis geleerd niet als een leerstuk, dat gij als eene doode reliek bewaart en vereert, maar als de kracht Gods tot zaligheid: heil u, heil u, want gij kunt niet meer vertwijfelen, u kunnen geene steunsels meer ontvallen, gij staat op de rots en behoeft geen riet om op te steunen. Heil u, want geene ontkenningen des ongeloofs, geen spot der lichtzinnigheid, geen verraad der belijders, geene woelingen der volken, geene omkeeringen van staten, geene ontbindingen van kerken, niets, niets kan u uw troost ontnemen en uw kracht breken; uw kroon schittert, onbezoedeld in de handen van den oversten Leidsman en voleinder des geloofs.

Maar nu ook: *volg hem*, volg Hem in zijne heerlijkheid. Heb zijn hart voor het lijden der wereld, en gij zult ook zijne kracht hebben. Zijne kracht is uwe kracht. Maar ziet, die kracht blijft u verborgen, gij ziet den H. Geest niet en hij kan niet in u komen, zoo gij zijn hart miskent, dat hoogepriesterlijk hart, dat het lijden der wereld draagt, zoo gij van Hem maakt het hoofd eener farizeërschool, en met farizeeschen trots dan de wereld haar ongeloof voor de voeten werpt en haar uwe verkiezing voorhoudt. Mede-lijden, mede-lijden is eene kracht; mede-lijden is de deur tusschen Christus' hart en het hart der wereld. Mede-lijden is het werk des H. Geestes, en zijn taal is een taal van mede-lijden. Wij zien het aan de eerste evangelieverkondiging. Daar staat Simon Petrus met de elven vóór de vijanden. Hoe spreekt hij hen aan? Eerbiedig, als joodsche, ja, israëlietische mannen, die ooren hebben om te hooren en wier aandacht hij vraagt. Daar bespreekt hij de lichtvaardige spotternij, die de taal des Geestes aan dronkenschap had durven toeschrijven. Doch hoe behandelt hij de spotters? Uit de hoogte? Verdoemt of veracht hij hen? Hij wederlegt hen. Daar verklaart hij hun het werk des Geestes. Hoe? Uit het profetisch woord, dat zij gelooven. Daar verkondigt hij hun Christus. Hoe belijdt hij Hem? Het uitroepende, dat Hij is de Christus, de Zoon des levenden Gods? Hij spreekt van Hem, zooals ieder Hem gekend had, als van Jezus den Nazarener, eenen man van God onder hen betoond door krachten en wonderen en teekenen. Daar verzwijgt hij de zware misdaad des kruises niet. En toch, hij roept niet om wraak, hij ziet in 's menschen werk de vervulling van Gods bepaalden raad en voorkennis. Daar verkondigt hij zijne opstanding en heerlijkheid. En hier is het teedere punt der verkondiging. Die haar gelooven, die verheerlijking, welke bewijzen hebben zij daarvoor, hoe zullen zij haar betoogen aan den natuurlijken mensch? Is het niet alleen door den H. Geest, dat zij gelooven? Is het niet een geloof van geestelijke ervaring? Voorzeker; maar de H. Geest heeft eene getuigenis in de consciëntie en in het woord, eene getuigenis, die

aan die der ervaring vooraf gaat. Op deze beide getuigenissen, zooals zij elkander verklaren, beroept zich de apostel. Hij spreekt van eene onmogelijkheid, dat die Jezus, de man van God, van den dood zou gehouden worden. En waarom noemt hij dit onmogelijk? Omdat het woord Gods aan den knecht Gods onverderfelijkheid en eeuwige heerlijkheid had toegezegd, en dat die toezegging aan geen der knechten Gods in het O. V. was in vervulling gegaan. Dit wisten zij allen; maar dat zij in Jezus vervuld was, daarvan waren alleen deze elven met de om hen verzamelden getuigen. Was hun getuigenis onwaarachtig? Zij werd bevestigd door hetgeen nu in hen gezien en gehoord werd. „*Zoo wete dan zeker het gansche huis Israëls, dat God hem tot eenen Heer en Christus gemaakt heeft, namelijk dezen Jezus, dien gij gekruist hebt.*"

Dat is evangelie-verkondiging; dat heet spreken in de liefde, met het medelijden der liefde; die liefde is kracht. Zulk eene getuigenis der waarheid is eene getuigenis aan het geweten; zij is eene kracht des H. Geestes, waardoor het geweten geroerd, geschokt, gebogen wordt en tot de vraag komt: „*mannen broeders, wat zullen wij doen?*" Met zulk een woord, alzoo ontstaan uit en bezield door den H. Geest, zijn deze galileesche mannen de wereld te machtig en kunnen zij uitgaan ter verovering. Hun, of liever aan hun woord, aan hunne getuigenis behoort de toekomst. Met zulk een woord, met zulk eene getuigenis toch kunnen zij in het aangezicht dier wereld, in het midden van het vijandig Jeruzalem pinksteren vieren. Met zulk een woord blijft het inwendig feest in het midden van den strijd en in het aangezicht van den dood. Ziet, zulk een aanhoudend pinksteren kunnen, moeten wij ook vieren. Ja, ook wij kunnen in de wereld juichen; ook wij kunnen dankzeggend en lofzingend onzen weg gaan, den kruisweg, die ten hemel voert. Wij kunnen het, wanneer wij waarlijk dien kruisweg bewandelen. Slechts op dien weg worden pinksterliederen gehoord. Wij kunnen het, als wij zulk een getuigenis, het woord der waarheid en der liefde, de belijdenis van

den Gekruisigde en Verrezene aan de wereld te brengen hebben en aan haar brengen. Dan is ons volgen van Jezus reeds nu een afwisseling van strijd en zegepraal, van lijden en heerlijkheid; dan weten ook wij, dat kruis en heerlijkheid een zelfde zaak is, dat de Geest der heerlijkheid op hem rust, die gesmaad wordt om den naam van Christus. En alzoo, Hem volgende, die ons Hoofd is, weten wij, dat ook wij het verderf niet zullen zien, en dat ook ons henengaan is een henengaan tot den Vader. Amen.

HET HART DES KONINGS.

Des konings harte is in de hand des Heeren als waterbeken; Hij neigt het tot al wat Hij wil.
SPR. XXI : I.

Een profeet des O. Verbonds zegt ergens: *arglistig is het hart des menschen, wie zal het kennen?* Met de uitdrukking *het hart des menschen* wordt in de taal des Bijbels de zetel van het menschelijk leven bedoeld, zoowel van het lichamelijk als van het geestelijk leven des menschen. Het is eene eigenaardige voortreffelijkheid van de taal of liever van de zielkunde der Heilige Schrift, dat zij geene bepaalde scheiding maakt tusschen het lichamelijk en het geestelijk leven, alsof er tusschen het eene en andere geene gemeenschap zou zijn. In dit opzicht behelst die zielkunde veel meer waarheid dan de gewone wijsbegeerte, die in onze dagen nog in eere is, hoewel zij als door de ervaring veroordeeld haar gezag begint te verliezen, die namelijk, welke ziel en lichaam, als twee aan elkander vreemde bestanddeelen beschouwt, welke door verschillende wetten worden bewogen. Het lichaam is het werktuig van den geest; evenzoo als de geest door het lichaam gewijzigd wordt en deszelfs invloeden ondervindt, evenzoo vormt hij het lichaam en doet het al de wisselingen gevoelen, die hij zelf ondergaat. Alzoo is het hart des menschen de werkplaats van zijn leven; hier wordt het menschelijk leven in al zijne werkingen gevormd; hier zijn, zooals de wijze spreekt, de oorsprongen des levens.

Maar wie beheerscht dit hart? Hoe is het, wat het is? Aan welke invloeden gehoorzaamt het? Indien wij zeggen, dat het niet door invloeden wordt geleid, dat het niet wordt beheerscht, dan beweren wij, dat de mensch God is. Indien wij op onbepaalde wijze en zonder voorbehoud zeggen, dat het aan God gehoorzaamt, dat God de oorzaak is van al de bewegingen en al de vonden van dat hart, dat die geheele inwendige arbeid, waarvan de geschiedenis de vrucht is, onmiddellijk van God uitgaat, dan cijferen wij weg het onderscheid van goed en kwaad, maken van den mensch een werktuig en noemen God den oorsprong van al het kwaad, dat gewrocht wordt op aarde. Hier is de verborgenheid der zedelijke vrijheid; hier ligt het vraagstuk der schepping: in mijne oogen een onoplosbaar vraagstuk, eene onpeilbare verborgenheid. En toch... schijnt onze tekst geen aanspraak te maken van de oplossing van dit vraagstuk en de verklaring dezer verborgenheid te bevatten? Geeft hij geen voedsel aan de dwaling van al degenen, die de vermetelheid hebben om een der termen, waaruit dit vraagstuk bestaat te ontkennen, die daardoor van het menschelijk hart een speeltuig maken in de hand des Almachtigen, en geheel miskennen, dat dit hart de keus heeft tusschen twee wegen? Spreekt onze tekst niet van een hart, dat in de hand des Heeren is, en dat door Hem geneigd wordt tot al wat Hij wil? Het is waar; maar merken wij wel op van welk hart hier sprake is. Er wordt niet gezegd in het algemeen, dat het hart des menschen in de hand des Heeren is. Dit kon ongetwijfeld in een afgetrokken zin worden gezegd; maar eene zoodanige gedachte zou geheel dat karakter van toepasselijkheid en van praktische wijsheid missen, dat al de uitspraken der Heilige Schrift kenmerkt. Het hart des menschen is, ja, in de hand des Heeren, voor zooveel de mensch het schepsel is van God; maar de zedelijke vraag, het vraagstnk van het bestaan der zonde is in geenen deele opgelost door eene bewering, die de natuurlijke afhankelijkheid van een schepsel tot zijnen Schepper bedoelt uit te drukken. En indien deze bewering verder reikte en waande

dat zedelijk leven te verklaren, dan ware zij niet meer waar, dan zou zij geheel God tot oorsprong maken van het kwaad.

Er wordt gezegd van *het hart des konings*, dat het in de hand des Heeren is. Welnu, door deze beperking, indien het eene beperking is, vinden wij de aanwijzing, dat de koning hier niet wordt beschouwd als een gewoon mensch, als een type van den mensch, maar dat juist de geheele kracht der uitspraak hierin bestaat, dat zij betrekking heeft op de ambtelijke persoonlijkheid des konings, dat de koning hier het type is der oppermacht en niet der menschheid als zoodanig. Het gansche gebied der zedelijke verantwoordelijkheid is alzoo buiten gesloten. Het is waar: eene verantwoordelijkheid rust op den mensch, en ook op den koning als mensch. Ook den koning is het mogelijk eene keuze te doen tusschen goed en kwaad; en nochtans als koning kan hij, naar ons tekstwoord, alleen den wil des Heeren volbrengen. Indien er van den mensch in het algemeen kan worden gezegd, dat hij zijnen weg overlegt, maar dat God de uitkomst geeft; dat de mensch wikt, maar dat God beschikt: zoo is deze waarheid het krachtigst, — en dit de kern van de spreuk van onzen tekst — daar, waar de mensch alzoo geplaatst is, dat zijn wikken als het ware almachtig schijnt te zijn, waar de mensch schijnbaar eene zaak slechts heeft te willen om haar te kunnen volbrengen. De koning, naar de oostersche voorstelling het beeld der almacht, is meer onmiddellijk onder het opperbestuur van den waren Opperheer geplaatst dan ieder ander, die aan onderscheiden menschelijke machten is onderworpen. Hierin ligt de kern der gedachte van onzen tekst. Die gedachte wordt daardoor een troostrijke gedachte; eene gedachte wel geschikt om ons te verheffen in een tijd waarin velen angstvallig vragen: wat is toch de raad der koningen? welke zijn de geheime gedachten in de harten der koningen? Wij willen die drie volgende vragen behandelen:

I. Wat wij te verstaan hebben door het hart des konings.

II. Hoe God er mede handelt.

III. Wat het doel is van dit werk Gods.

I.

Het hart van eenen koning. Zegt gij, dat het een hart is, gelijk aan dat van ieder ander mensch? Ik stem het toe, maar ik vraag u: wat verstaat gij door het hart van ieder ander mensch? Zegt gij, dat al de harten der menschen zijn van dezelfde soort, dat een hart niet verschilt van een ander hart? Ik antwoord u, dat gij door uwe alledaagsche, platte beschouwing van den mensch blijk geeft van eene groote minachting der menschelijke natuur, en daardoor van eene groote minachting van u zelven, en dat gij niet verstaat, wat het zegt, dat God den mensch naar zijn beeld heeft geschapen; indien ten minste in uwe oogen God geen dood wezen, maar een levende God is. Maar gij kunt het wel beweren. Indien uwe daden in overeenstemming waren met uwe woorden, dan zouden uwe kinderen u onverschillig zijn, en gij zoudt het dulden, dat men ze voor andere ruilde. Juist uwe gehechtheid aan *uwe* kinderen bewijst, dat gij in de menschen meer ziet dan exemplaren van ééne soort. Ieder mensch is eene wereld. Ieder hart is een nieuwe schepping Gods; maar eene schepping in de schepping, die voor het ééne nieuwe element, dat zij medebrengt, de werking ondervindt van al de elementen, waarmede zij in aanraking komt, dat is te zeggen van alle, die reeds geweest zijn en die bestaan en die te zamen de wereld uitmaken. De geheele wereld oefent hare werking op ons uit, wij ondervinden hare invloeden; en nochtans wordt onze individualiteit door al deze werkingen niet opgelost: wij blijven ons zelve; de inwendige wereld, die ons persoonlijk eigendom is, hoezeer ook door de buitenwereld gevormd, doet wederkeerig aan deze haren invloed gevoelen. Hierdoor nu kunnen wij begrijpen, wat wij door het hart van eenen koning te verstaan hebben. Indien namelijk ieder hart de vrucht is van twee werkingen, waarvan de eene ondergaan wordt en de andere eene terugwerking is, zoo vloeit hieruit voort, dat hoe sterker en bepaalder de

werking is der krachten, die haren invloed uitoefenen, naar die mate ook de terugwerking eene krachtiger, machtiger en meer oorspronkelijke natuur vordert. Waar deze mocht ontbreken zal het meer afhankelijk zijn van de invloeden van buiten en zal de tegenwerking meer beperkt wezen. Met andere woorden, en om terstond tot de kern van ons onderwerp door te dringen: met een karakter van gelijke sterkte of gelijke zwakte is de kans van vrijheid grooter voor den daglooner dan voor den koning. Om tot die vrije beschikking over zich zelven, die beheersching der omstandigheden, die zedelijke zelfstandigheid te geraken, die het doelwit moet zijn van iederen mensch, is het den koning noodig eene grootere mate van zedelijke vatbaarheid en van de veerkracht te bezitten dan den daglooner. Met eene gelijke mate dezer gaven zal het dezen lichter zijn dan den koning, zich onafhankelijk te maken. De oorzaak hiervan ligt voor de hand. Hoe hooger men geplaatst is, hoemeer het leven ook de vrucht is van samengestelde toestanden, van eene grootere verscheidenheid van invloeden, die alle samenwerken om de persoonlijkheid, zooals zij zich openbaart, te vormen. Indien er niet eene krachtige terugwerking plaats grijpt, zoo zal het blijken, dat de persoonlijkheid geheel ingenomen wordt door de uitwendige invloeden, en de mensch zal zich enkel openbaren als een type van zijn geslacht, van zijnen tijd, en geenszins als een onafhankelijk, zelfstandig, vrij wezen. Ik spreek hier nu niet van de krachtige invloeden van plaats en omgeving, en minder nog van die, voorzeker niet minder krachtige, der opvoeding. Hiervan gewaag ik niet, omdat in dit opzicht alle menschen min of meer en op verschillende wijze dezelfde invloeden ondergaan. Wij zijn allen kinderen van onzen tijd, van onze omgeving, van onze betrekkingen, van onze ondervindingen. Deze ondervindingen kunnen zeer verschillend zijn, maar in dit éene dat zij het bestaan van den mensch wijzigen en beheerschen, bestaat er geen onderscheid tusschen den koning en den bedelaar. Om in de gedachte van onzen tekst in te gaan, hebben wij te onderzoeken, wat den koning als

koning kenmerkt, en wat wij te verstaan hebben door het hart van eenen koning.

Naar de bedoeling der Heilige Schrift wordt, in overeenstemming met hetgeen de geschiedenis ons leert van de natuurlijke behoeften en denkbeelden der menschen, met de koninklijke waardigheid eene oppermacht bedoeld, die uit het nationaal karakter van een volk is voortgesproten, en daarom geworteld is in de toegenegenheden en belangen van dat volk. Volgens dit oorspronkelijk begrip is dus de koning geen vorst, die aan een volk wordt opgelegd, die vreemd is aan haar leven en onverschillig voor haar roem, geen dwingeland of overwinnaar; maar de vorst, waaraan het volk zich met liefde onderwerpt, omdat het in hem aanschouwt den vertegenwoordiger van zijn nationaal karakter, den verdediger zijner rechten, den handhaver van zijne overleveringen, het middelpunt en den spiegel van zijnen roem. Deze beschouwingswijze, die wij in den oorsprong van het koningsschap bij alle volkeren terugvinden, verklaart de gehechtheid, die eene natie kan hebben voor het stamhuis, dat haar regeert, eene gehechtheid, die meestal aan hare vaderlandsliefde is geëvenredigd, en die haar met geestdrift als ware het hare eigene zaak de zaak van haren koning doet omhelzen, zijne rechten als nationale rechten verdedigen, die haar de beleedigingen den koning aangedaan doet beschouwen als beleedigingen haar zelve aangedaan. Het is omdat zij haren vorst niet beschouwt als het orgaan van eenen vreemden wil, maar als gewrocht van hare eigen zelfstandigheid, de persoonlijke uitdrukking van haren eigenen collectieven en nationalen wil. Het koningschap is alzoo de verpersoonlijking der natie.

Dit oorspronkelijk begrip, dat als 't ware het wezen is van het koningschap, ondergaat nochtans in den loop der geschiedenis aanmerkelijke wijzigingen, zoodanige wijzigingen, dat zij het oorspronkelijke begrip somwijlen geheel doen verdwijnen en in de plaats daarvan stellen heerschappijen van geheel anderen aard, ja, somtijds lijnrecht aan het eerste denkbeeld tegenovergesteld.

De menschheid toch is geene stilstaande massa: zij is nimmer in rust, maar altijd in beweging; hare beweging is voorwaarts of achterwaarts, nochtans het is eene beweging. Iedere natie deelt in deze werkzaamheid van het geheel; zij ondergaat haar, ja draagt er zelve toe bij. Al wilde zij onbeweeglijk blijven, zij zou het niet vermogen. In al de sferen van haar leven, de godsdienstige, de maatschappelijke en stoffelijke, gevoelt zij de bewegingen, die elders plaats hebben; haar nationaal bestaan wordt krachtig gewijzigd door hare betrekkingen met andere natiën; en dat te meer naar mate de middelen van gemeenschap sneller en uitgebreider zijn. De beschaving van iedere natie in het bijzonder is alzoo de vrucht van eenen strijd tusschen de nationale en vreemde elementen, die er naar streven om zich te vereenigen, maar die altijd zeer gebrekkig hierin slagen. Vandaar in iedere natie verschillende richtingen, zelfs verschillende partijen, die alle min of meer haar recht van bestaan bezitten, en die in oneindige schakeeringen òf het *behoudend* beginsel, de nationaliteit, de overlevering, de instelling, òf wel het beginsel van *vooruitgang*, de ontwikkeling, de hervorming, het wereldburgerschap vertegenwoordigen.

Tot nu toe hebben wij het verschil der richtingen en partijen als eene levensvoorwaarde voor de maatschappij beschouwd, maar — is het noodig het uit te spreken? — de menschelijke hartstochten legeren zich altijd aan beide zijden der wettige en waarachtige richtingen; het werk Gods in den boezem der menschheid wordt te midden van den arbeid der menschelijke zonde gewrocht; en wanneer men slechts de oppervlakte beschouwt, dan schijnt deze laatste den boventoon te voeren en alléén te heerschen. Naast het ware ontmoeten wij een zelfzuchtig, bedorven en bedervend behoud; naast den waren vooruitgang, bestaat er een werk van revolutionairen overmoed en verwoesting; en bij den eersten blik schijnt het, alsof alleen deze twee uiterste partijen zich het strijdperk betwisten.

Welnu, welke zending, welke roeping heeft het koningschap

te vervullen tegenover eenen arbeid door zoo vele krachten gevormd als waarvan het nationale leven ons het schouwspel biedt? Is het niet deze: de besturende macht te zijn, de weegschaal te dragen en het evenwicht te bewaren? Maar beantwoordt de werkelijkheid aan dit ideaal? Is er niet hier, evenals bij alle menschelijke betrekkingen, een wanklank tusschen het ideaal, de roeping en de werkelijkheid? Veronderstelt eens eenen koning, die geene andere belangen kent dan die van zijn volk, eenen koning, wiens macht ontsproten is uit de diepste werkplaatsen der geschiedenis van zijn volk, geworteld in het hart van dat volk (en er zijn nog zulke koningen); welnu wat is er dan zelfs niet toe noodig, om verstandelijk en zedelijk op de hoogte te zijn der behoeften des volks, om de eischen van den tijd te verstaan, om in de verschillende richtingen en partijen al het wettige en heilzame van het onwettige en heillooze te onderscheiden, om in één woord alzoo op de hoogte te zijn van de beschaving van zijn volk, dat die hoogte verstaan worde, en tegelijker tijd aan de verheffing des volks gearbeid? Is er niet groot gevaar, dat de persoon van den monarch de toekomst van zijn volk te goeder trouw in een der partijen, die het samenstelt, zal stellen, en dat hij daardoor meer het hoofd eener partij dan de vorst der natie worde? Toont de geschiedenis ons niet vorsten, die de overlevering, en vorsten, die de revolutie vertegenwoordigen, beiden voortgedreven door eene partij sterker dan zij zelve, of eerder nog door het noodlot van een beginsel, dat zij niet beheerschten, maar waarvan zij de speelbal waren; en vinden wij alzoo niet door de meest onwedersprekelijke ervaring bewaarheid, dat, hoe hooger men geplaatst is, hoe moeilijker het is om zich zelf te zijn? En is het niet om deze ervaringen, ervaringen van eene veel ergere dwingelandij dan die van het persoonlijk despotisme, ik bedoel de dweepzucht der partijen, dat de nieuwere maatschappij de koninklijke macht beperkt heeft? Het is hier niet de plaats om aard en vruchten dezer pogingen te beoordeelen, omdat, wanneer de dienaar des evangelies deze onderwerpen aanroert, hij zich aan de heldere gewesten der

beginselen, aan het verheven standpunt van het koninkrijk Gods heeft te houden, en het hem niet past, in het strijdperk der partijen neder te dalen. Alleenlijk vermeld ik het feit, dat de nieuwere maatschappij, met het doel om de koninklijke majesteit te redden, gemeend heeft, de koninklijke macht door allerhande voorbehoedmiddelen en waarborgen tegen misbruik te moeten beperken; en dat zij in de constitutiën dat evenwicht heeft gezocht, dat zij wanhoopte in eenigen persoonlijken wil te vinden. Het hart des konings is alzoo; ziet hier het besluit, waartoe wij zijn gekomen, en waarmede gij zonder moeite zult instemmen, het hart des konings is meer dan dat van eenig ander mensch, blootgesteld om drijfveeren aan zijnen persoonlijken wil vreemd te volgen, en om gebracht te worden, waar het niet wil.

En nog ben ik in mijn betoog uitgegaan van de veronderstelling, dat het koningschap geworteld is in de geschiedenis des volks en dat de vorstelijke en nationale belangen ten nauwste zijn verbonden. Maar de geschiedenis geeft ons het schouwspel van rijken, die zich vormen zonderdat er van nationaliteit sprake is. Dynastieke eenheid is niet altijd nationale eenheid. Volken van zeer verschillende afkomst, met verschillende overleveringen, overtuigingen en belangen kunnen zich onder eenen septer ontmoeten; kronen, waarvan de eene bevlekt is met het bloed, dat gestroomd heeft tot verdediging der andere, kunnen zich samenvinden op hetzelfde koninklijke hoofd. Rechten door de geschiedenis gewettigd, rechten van verovering, van erfenis, van nationale goedkeuring kunnen in het hart van eenen vorst de meest tegenstrijdige belangen doen samentreffen. Sympathieën van afkomst, familie-overleveringen, rechten van verovering, tegenwoordige belangen; ziedaar zoo vele machten, die zich in al hare onvereenigbaarheid, in al hare wederzijdsche vijandelijkheid en met den gebiedenden, maar mogelijk niet te verwezenlijken eisch, van ze te vereenigen en in het evenwicht te houden, aan den blik van eenen vorst kunnen voordoen. Het hart des konings, ach, het hart des konings!...

Ik meen genoeg gezegd te hebben, om u het oordeel van den wijze der oudheid te doen onderschrijven, wanneer hij aan eene andere plaats zegt, dat het hart des konings eene *verborgenheid*, is.

Het hart des konings! Ik geloof genoeg te hebben gezegd om het onderscheid, dat hij maakt tusschen het hart des konings en dat van ieder ander mensch te rechtvaardigen. Het hart des konings! Ik geloof vooral genoeg gezegd te hebben om u voor te bereiden om al de vertroosting van het schriftwoord te smaken, dat het hart des konings in de hand des Heeren is, en dat Hij het neigt tot al wat Hij wil.

II.

De vertroosting van dit woord. Ja, het is een troostrijk woord. Het is reeds genoeg den zin er van te verklaren, om u iets van de vertroosting, die het bevat, te doen gevoelen.

Wanneer wij in onzen tekst lezen, dat het hart des konings in de hand des Heeren is als waterbeken, dan is de gedachte van deze spreuk niet deze: dat de uitspraken des vorsten godspraken zouden zijn, en het gedichtsel van het hart des konings allereerst onder de leiding van den Heiligen Geest zou staan. Ach! Israël had te veel ervaring van slechte vorsten gehad, het had Gods oordeelen over de vorsten der aarde, zelfs die van het heilige volk en van het uitverkoren geslacht, te veel van nabij aanschouwd om ooit in eenig tijdperk der geschiedenis aan de onfeilbaarheid van het koningschap of aan eenige wezenlijke of innerlijke zalving, die het uitvloeisel zou zijn der uitwendige zalving, te gelooven.

Integendeel, de koningen naar het hart des Heeren waren eene uitzondering in Israël, en deze koningen waren niet altoos op de meest zichtbare wijze gezegend. De zegen hunner regeering werd niet altijd gedurende hunne regeering gezien. Het is alzoo

niet de gedachte van den tekst, dat de persoon des konings de vertegenwoordiger des Heeren zou zijn, en zijn wil de uitdrukking van den wil des Heeren. Voor zulk een stelsel, dat even ongerijmd als zonderling kan worden genoemd, vinden wij geen steun in de heilige boeken van het volk van God; het is in het heidendom geboren en van daar in de christelijke wereld ingevoerd, of liever, het is er als een zuurdeesen van het heidendom, waarvan de christenheid zich nog heeft te zuiveren, overgebleven. Maar ik herhaal het, de vraag naar den zedelijken toestand van het hart des konings, de geestelijke waardeering zijner daden ligt buiten het bereik van de gedachte van onzen tekst. Wat in het volgende vers wordt gezegd, kan in dit opzicht even goed op het hart des konings als op het hart van ieder mensch worden toegepast. *Alle weg des menschen is recht in zijne oogen, maar de Heer weegt de harten.*

Er wordt in onzen tekst gesproken van hetgeen een koning is als koning, van den maatschappelijken invloed, het historisch gewicht van den persoon des vorsten, van de rol, die hij vervult in het groot geheel der menschelijke gebeurtenissen. In dezen zin volbrengt een koning altijd den wil des Heeren en dient hij zijnen raad. Als de roede Gods of als het orgaan zijner zegeningen vervult hij zijne bestemming en arbeidt hij aan Gods werk. Hij is de geesel van Gods toorn of de scepter zijner genade. In dit opzicht is het hart des konings in de hand des Heeren als waterbeken; Hij neigt het tot al wat Hij wil.

Als waterbeken. Het beeld is aantrekkelijk en liefelijk. Roept het ons niet voor den geest het beeld van groene weilanden door stroomende waterbeken bevochtigd, van gronden door regelmatige en wel aangebrachte besproeiingen vruchtbaar gemaakt, van drooggemaakte moerassen, van heidevelden in vruchtbare landouwen veranderd? Waterbeken: beeld van zegeningen en van leven.... en dat zou dan het beeld van het hart des konings in de hand des Heeren kunnen zijn! Maar is dit alles niet louter verbeelding eens dichters? Brengt het ons niet terug op het

gebied van legende en idylle? De wijze van den ouden dag, die overigens zulk een fijn opmerker is der menschelijke toestanden, begeeft hij zich hier niet als met eenen sprong in de sferen der tooverwereld, waar men ze in menigte aantreft, dichterlijke beschrijvingen van goede vorsten, die de zaligheid zijn van hunne onderdanen en die slechts ééne zorg hebben, hoe zij zooveel mogelijk goed zullen doen. Maar de werkelijkheid! maar het gestrenge oordeel der geschiedenis! Maar, om van niets anders te spreken dan van de voorbeelden, die de bijbelsche geschiedenis oplevert, hoe kan er van eenen Farao worden gezegd, wanneer God zijn hart verhardde, zoodat hij het volk Israëls niet laat optrekken, dat God zijn hart leidt als waterbeken? Hoe kan een Sanherib, wanneer zijn hart ontstoken is om trotsche woorden te spreken tegen den Heer en zijnen gezalfde, hoe kan hij nog steeds worden vergeleken bij eene beek, waarvoor de hemelsche landman een bed graaft in den tuin, dien Hij wil vruchtbaar maken? Hoe kan dat beeld van ootmoed, van weldadigheid en van vreugde op eenen Nebukadnezar worden toegepast, wanneer hij als een andere Nimrod zich als tot in de hemelen verheft, en in zijnen woesten hoogmoed uitroept: Is dit niet het groote Babel, dat ik gebouwd heb? Hoe op eenen Herodes, wanneer hij, nadat hij Jakobus, den Apostel van den Christus, heeft laten dooden om den Joden te behagen, zijn werk voortzet en Petrus in hechtenis doet nemen? Hoe zelfs op eenen Cesar Augustus, wanneer hij over den scepter van Juda beschikt en oorzaak is, dat de ware koning van Israël in eenen stal wordt geboren en nedergelegd in een kribbe? Hoe op al zijne opvolgers, op die reeks van vorsten, de meesters van Rome en de beheerschers der aarde, die in de geschiedenis over den keizerstitel een wijding hebben gebracht van het bloed der martelaren en van de zweetdroppelen en angstkreten der volken, en die voor éénen Titus meer dan éénen Caligula, meer dan éénen Nero opleveren? En zelfs in de sfeer der geschiedenis van Israël, hoe kan men zeggen, dat God door de koningen, die Hij aan zijn wederspannig volk had gegeven,

dat zich niet vergenoegde met zijn koninklijke oppermacht, dat Hij door die koningen een werk van verlossing en van zaligheid heeft aangebracht? Wordt het krachtvolle woord van den profeet niet vooral in Israëls geschiedenis bewaarheid: „Ik gaf u eenen koning in mijnen toorn en nam hem weg in mijne verbolgenheid"? Ik gaf hem u in mijnen toorn, o Israël, ik gaf hem u, omdat gij niet waardig waart, den titel van volk Gods te dragen, volk van koningen en priesters, niet vatbaar om onmiddellijk door mijn woord en mijnen geest te worden geregeerd. Ik nam hem weg in mijne verbolgenheid: omdat gij en uw koning den Heer uwen God vergeten hebt, daarom heb ik u den heidenen overgeleverd; ik heb tegen u de wilde zwijnen des wouds verwekt, om den wijngaard van Israël te verwoesten, ik heb de ceders van den Libanon geboden aan Assur en aan Bel, mijne dienstknechten, dat zij mijne heilige planting zouden nemen. Welnu, de geschiedenis van Israël is zinnebeeldig: zij schetst ons de geschiedenis der menschheid. Overal en altijd voor éénen Hiskia of Jozua hoe vele Achassen en Manasses? Voor éénen Cyrus, den verlosser, hoe vele Salmanassers en Nebucadnezars, de veroveraars?

Wat zullen wij dan zeggen? Het schoone beeld der waterbeken, dat het hart des konings voorstelt als onder den invloed des Heeren verkeerende, zullen wij het op rekening der optimistische verbeelding van den wijsgeerigen koning schrijven, van dien Salomo, die overigens zoozeer in de werkelijkheid leefde en zoo weinig in de verbeelding? Laat ons onderzoeken en onderscheiden.

Wij hebben gezegd, dat hoe hooger men geplaatst is, hoe moeilijker het is, zijne persoonlijkheid en eenen vrijen en onafhankelijken wil te behouden. Welnu, hetgeen moeilijk en zeldzaam is, bestaat nochtans. Nevens het groot aantal vorsten, die met meerdere of mindere getrouwheid de overleveringen uitdrukken, zooals deze hun in het leven tegemoet komen, en de belangen, waarvan zij de vertegenwoordigers zijn, nevens dezen vinden wij eenige uitstekende gestalten; en alvorens van de anderen te

spreken, is het op dezen, dat ik in de eerste plaats de woorden van mijnen tekst toepas.

Sommigen zijn er, die zich boven het verleden verheffen en die het heden beheerschen, die als pijlen, die hunnen weg kennen, den pijlkoker des Heeren schijnen te verlaten, of wel als bliksemen, die het gebod ontvangen hebben om snellijk te verlichten of ook wel snellijk te slaan. Die groote persoonlijkheden nu zijn groot in het goede of in het kwade. Het zijn weldadige of boosaardige genieën. Hun voorhoofd blinkt van den gloed van het helsche vuur, of schittert van eenen vonk, die afspat van de eeuwige kroon. Welnu gij zult u hierover mogelijk verwonderen; op beiden pas ik het schoone beeld van mijnen tekst toe: op hen, die God gezonden heeft om te verwoesten, op hen, die God gezonden heeft om op te bouwen. Het hart van de eenen en van de anderen is in de hand des Heeren als waterbeken. Ziet, er zijn reuzen op de aarde, „mannen van naam", zooals de Schrift zich uitdrukt, die geroepen zijn om te verwoesten. Maar wat verwoesten zij? Datgene wat rijp was voor de verwoesting, wat vermolmd was tot op het merg. Zij zijn daar om een tijdperk te sluiten, dat den raad Gods heeft gediend, om den grond te vereffenen, en om in de puinhoopen diepe voren te graven, waar anderen zullen komen zaaien. Achter hen ziet men een straal van vuur en van bloed; het zij zoo, maar die vlam verteert slechts het stroo en het hooi, niet het goud en het edele gesteente; dat bloed is bestemd om het land, dat het heeft bevochtigd, vruchtbaar te maken. Wanneer de Heer opstaat, om de aarde te richten, om de wereld te toonen, dat Hij het is, die de draden der geschiedenis in zijne hand houdt, Hij die de volken verheft of vernedert, de tronen opricht en nederwerpt, dan gebruikt Hij daartoe geen medelijdende en godvreezende harten, die lijden en bidden, maar stalen harten en ijzeren wilskrachten, de harten der Nebukadnezars en der Cesars, krachtig in zichzelve en ondoordringbaar voor anderen. Maar zouden deze harten minder in de hand des Heeren zijn als waterbeken, die Hij neigt tot al

wat Hij wil, minder dan de harten van die koningen, die in de vreeze des Heeren regeeren en die zich herinneren, dat de vorst het zwaard draagt niet tevergeefs, maar dat hij de dienstknecht des Allerhoogsten is tot verdediging der goeden en bestraffing der boozen? O! voorzeker, wanneer de Heer een tijd van verademing schenkt aan de volkeren der aarde, wanneer Hij te midden der opvolging van oorlogen, die de geschiedenis der menschheid uitmaken, in zijn welbehagen een wapenstilstand verleent (want de tijdperken van vrede, wat zijn zij anders dan wapenstilstanden in de geschiedenis?) wat doet Hij dan? Hij verwekt wijze, godvreezende, verstandige, weldadige vorsten, en Hij omringt ze met dienstknechten, die hen in hunne voornemens ondersteunen en ze uitvoeren. Ieder volk heeft in zijne geschiedenis een Salomo's tijdperk, dat men als een oase in de woestijn kan aanmerken; ieder volk heeft zijne Davids, die zijne heerlijkheid bereiden, zijne Salomo's, die haar bevestigen. Welnu, van zoodanige vorsten, die weldadige genieën kunnen genoemd worden, valt het niet moeilijk te zeggen, dat hunne harten in de hand des Heeren zijn als waterbeken, hoewel wij het weten, dat eene inwendige omkeering, een verborgen arbeid, waarvan zij de sporen nog dragen, noodig is geweest, om deze wateren zuiver te doen ontspringen. Maar de booze genieën, maar de veroveraars, die hunne tronen oprichten op puinhoopen, maar de Nebukadnezars en Cesars! O, zegt mij, zouden zij minder waterbeken kunnen genoemd worden door de hand des Heeren geleid, omdat zij als verwoestende stroomen nederkomen van de hoogte der bergen en alles verpletteren, wat zij in hunnen loop ontmoeten, of wel uit de sneeuw ontspringen en zich in de afgronden nederwerpen? Maar waarom neigen zij zich en veranderen zij hunne richting? Waarom is hun loop zoo kronkelend, hier eene rots omringende, dáár eenen uitgang zoekende te midden van omgeworpen boomstammen, die zij niet medesleepen, om dan te verdwijnen in het meer van het dal? Wie heeft die rotsen gesteld en die dalen gegraven? Wie heeft die honderdjarige boomen geplant? Wie is het, die den cederen

van den Libanon gebiedt? Wie doet den ontstuimigen Nijl in zijn diepe bedding wederkeeren? O Pharao's en Nebukadnezars der geschiedenis, wanneer gij uwen last volbrengt en den raad van den God des Hemels dient, dien gij in uwen diepzinnigen raad niet kent, dan verplettert die God des hemels u op zijne beurt, en de diepe wateren bereiden zich reeds om de paarden en die daarop gezeten zijn te ontvangen, en reeds ruischt de eentonige treurzang des afgronds: *„Hoe zijt gij uit den hemel gevallen, o gij morgenster?"*

Deze tijdperken van crisis, die een verleden sluiten en eene toekomst openen, deze tijdperken van onzekere verwachting en van een geheimzinnig voorgevoelen der volkeren, deze tijdperken zijn als lichtende punten in de geschiedenis. Het is waar, naarmate dat de geschiedenis zich ontwikkelt is de crisis haastiger en volgen de tijdperken, waarin de crisis zichtbaar wordt sneller op elkander, even als naarmate men hooger stijgt de bergtoppen nauwer tot elkander komen, de afgronden dieper zijn en de vlakten zeldzamer. Evenwel tot op dit oogenblik is de toon der geschiedenis meer die van te schikken, te plooien, en te stillen. Het geheim der kabinetten schijnt zich over het algemeen meer tot doel te stellen, den vrede te bewaren, de heete asch niet te beroeren, die de brandende vraagstukken bedekt. Het karakter van het grootste gedeelte der menschheid, van koningen zoowel als van anderen, is het vermijden van krachtige besluiten, bepaalde overtuigingen, afdoende beslissingen. Wij hebben het gezegd: in dit opzicht is de koning meer de vertegenwoordiger van een tijdperk der geschiedenis dan wel de schepper van een nieuw tijdperk. Indien het nu waar is van de geesten, die bestemd zijn om te heerschen en om de beweging te beginnen, dat zij in de hand des Heeren zijn als waterbeken; deste gereeder moet dit ook waar zijn van diegenen, wier wil minder krachtig, wier persoonlijkheid minder oorspronkelijk is. Op nog duidelijker wijze zijn zij door de mogendheid des Heeren op aarde gesteld als slagboomen, als machten, die het evenwicht houden, die tegenstand bieden of het bestaande

handhaven. Wordt de maatschappelijke orde niet, in den meest onmiddellijken en minst verheven zin, gehandhaafd door middel van het evenwicht der machten, de wederkeerige begrenzing der onderlinge belangen, ja, van de overgeleverde antipathieën van rassen en geslachten? Moet het ook niet in dezen zin, die voorzeker minder verheven, maar meer in het oog vallend is dan de eerste, gezegd worden, dat het hart des konings in de hand des Heeren is als die waterbeken, die de eigendommen begrenzen, de krachten te zamen houden, die den arbeid vruchtbaar maken door dien te leiden tot een vastgesteld doel? Is niet de oppervlakkigste waarneming toereikend om ons te doen zien, dat de ontstentenis van souvereiniteit bij een volk niets anders is dan regeeringloosheid, wanorde, verwoesting en roof, en dat de beschaving slechts mogelijk is door eene wederkeerige afbakening der machten, eene wederzijdsche afhankelijkheid der maatschappelijke rangen en der verschillende volkeren onderling, en dat tot zulk een evenwicht eene souvereine macht, van welken naam ook, koninklijke of andere, vereischt wordt? Is het dus niet in den meest letterlijken zin des woords waarheid, dat het hart des des konings in de hand des Heeren is als waterbeken?

Evenwel, geen menschelijk hart, ook niet dat des konings, is geheel lijdelijk; geen mensch is louter vertegenwoordiger van richtingen of beginselen. Altijd laat hij de schaal overslaan aan de éene of de andere zijde. Maar ook alzoo is de macht van dit overwicht door 's Heeren raad bepaald. In groote of kleine beslissingen, in de beraadslagingen der kabinetten of op het oorlogsveld, met een krachtigen of een zwakken wil, altijd, altijd is het hart des konings in de hand des Heeren als waterbeken, en Hij neigt het tot al wat Hij wil.

Wij onderzoeken in de laatste plaats, welke die wil Gods is, waarnaar het hart des konings geneigd wordt.

III.

Reeds het beeld zelf van waterbeken deed ons een weldadig plan ontdekken, een barmhartigen wil van God den Heere. En daarmede zouden we ons desnoods kunnen vergenoegen. Is het reeds op zich zelf een troost te weten, dat er een plan bestaat, dat de geschiedenis der menschheid niet het gewrocht is van toeval, dat eene souvereine gedachte al die verplaatsingen en veranderingen beheerscht, die de hand der geschiedenis in majestueuze verhoudingen aan al die reusachtige granietblokken, als ik ze zoo mag noemen, waarmede zij speelt doet ondergaan: grooter is de troost, die troost wordt vreugde, wanneer wij weten, *wie* Hij is, die regeert, wanneer wij den naam kennen van dien Jehova, die almachtig is en goedertieren, alleen wijs en barmhartig.

En toch, wij hebben meer noodig. Wij zijn niet tevreden met dit antwoord des geloofs: wat God doet, dat is welgedaan. Wij vragen naar meer: wij vragen naar de verklaring van het werk Gods, wij smeeken Hem op onze knieën: Heere, verklaar mij uw werk, leer mij kennen uwen wil, zeg mij het *waarom* en het *hoe*.

De wijze van het O. Verbond, hoezeer ook door goddelijk licht bestraald, moest zich tevreden stellen met een onbepaald antwoord. Geen ander antwoord ontving hij dan het woord, dat als een plotselinge lichtstraal van boven de laatste oogenblikken van zijnen vader David was komen verlichten, toen deze al zijne heerlijke liederen des geloofs en der hope had voleindigd met dien lierzang, die ook als een vlam opstijgt, om in de hoogte de toekomst als een heden te aanschouwen: *Daar zal zijn een Heerscher over de menschen, een rechtvaardige, een Heerscher in de vreeze Gods; en hij zal zijn gelijk het licht des morgens, wanneer de zon opgaat; des morgens zonder wolken, wanneer van den glans na den regen de grasscheutjes uit de aarde voortkomen* (2 Sam. XXIII : 3, 4). Voorwaar, David, de man naar

Gods harte, de koning van des Heeren keuze, had een hoog denkbeeld van hetgeen de koning, in wien God welbehagen heeft, wezen moet, de koning, wiens hart, in den volsten en wezenlijksten zin, door de hand des Heeren geneigd wordt als waterbeken. Dit ideaal nu is zijne geestelijke vermaking aan zijn zoon nagelaten. Maar zoozeer David wist, dat dit ideaal niet in hem was verwezenlijkt geworden, zoozeer maakte Salomo, zijn zoon, de ervaring, dat de ware Davidszoon ook met hem nog niet was gekomen. Beiden wachtten zij den waren koning Israëls, den knecht Jehova's, wiens ademen zou zijn in de vreeze des Heeren en die zijn geheelen raad zou vervullen, den man, die de verdediger zou zijn der rechtvaardigen en de geesel der onderdrukkers, den man, die de begeerte der volkeren en de wellust der aarde zijn zou, omdat de menschheid in hem haar wettigen souverein zou erkennen, even zoozeer uit haren boezem te voorschijn gekomen en uitdrukking harer heerlijkheid als van boven tot haar nedergedaald en beeld Gods. *„Hij zal nederdalen*— zoo lezen wij in het koningslied voor Salomo gedicht — *als een regen op het nagras, als de droppelen, die de aarde bevochtigen. In zijne dagen zal de rechtvaardige bloeien, en de veelheid van vrede, totdat de maan niet meer zij. En hij zal heerschen van de zee tot aan de zee en van de rivier tot aan de einden der aarde. De ingezetenen van dorre plaatsen zullen voor zijn aangezicht knielen, en zijne vijanden zullen het stof lekken. De koningen van Tarsis en de eilanden zullen geschenken aanbrengen, de koningen van Scheba en Seba zullen vereeringen toevoeren, ja, alle koningen zullen zich voor hem nederbuigen, alle heidenen zullen hem dienen. Want hij zal den nooddruftige redden, die daar roept, mitsgaders den ellendige en die geenen helper heeft; hij zal den arme en nooddruftige verschoonen en de zielen der nooddruftigen verlossen. Hij zal hunne zielen van list en geweld bevrijden, en hun bloed zal dierbaar zijn in zijne oogen.* (Ps. LXXII : 6—14).

Die koning nu door David en Salomo en na hen door al de profeten verwacht, en van wiens heerlijkheid zij een voorge-

voel hadden, die koning is geboren en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, welke was als de heerlijkheid van den eengeborene des Vaders. Maar hebben de volkeren dien koning erkend en hebben de vorsten hun scepter gebogen voor zijne goddelijke majesteit? Hebben zij, koningen en volkeren te zamen, *den Zoon gekust, opdat zijn toorn niet ontbrande?* O, indien dat zoo ware, zouden wij eene zoodanige geschiedenis hebben als die der achttien eeuwen, welke verloopen zijn sinds zijne ververschijning: eene geschiedenis met bloed geschreven, eene geschiedenis, waarvan zijn kruis het eigenaardig zinnebeeld is? Zouden wij niet reeds de oude profetie zijns koninkrijks verwezenlijkt gezien hebben: *De volken zullen hunne zwaarden slaan tot spaden en hunne spiesen tot sikkelen, het eene volk zal tegen het andere volk geen zwaard opheffen, en zij zullen den krijg niet meer leeren* (Micha IV : 3)?

Indien het niet alzoo is, ach, is het niet, omdat wij zijne heerlijkheid miskend en geene oogen gehad hebben voor zijne heilige majesteit, omdat wij ons aangezicht voor hem verborgen hebben gehouden, omdat wij ons zijner schaamden? Is het niet daarom, omdat de kreet, die eens in Jeruzalems straten opsteeg, van eeuw tot eeuw en in alle hoofdsteden van de koninkrijken dezer aarde herhaald wordt, de kreet: *„Wij willen niet, dat deze koning over ons zij; wij hebben geenen anderen koning dan Cesar Augustus"?* Is het niet daarom, dat wij oorlogen en geruchten van oorlogen vernemen, dat natiën zich verheffen tegen natiën, koninkrijken tegen koninkrijken, natiën en koninkrijken, die zich evenwel naar Christus noemen en zich kinderen heeten der kerk? Spottende hulde gebracht aan het koningschap van den Vredevorst en aan de heiligheid der kerk, die eene broederlijke gemeenschap is!

Nochtans, koning is hij, en de eed Gods blijft waarachtig: *„Ik heb mijnen koning gezalfd over Sion, den berg mijner heiligheid.... Eisch van Mij, en Ik zal de heidenen geven tot uw erfdeel, en de einden der aarde tot uwe bezitting"* (Ps.

II: 6, 8). Ja, de eedzwering Gods blijft, en aan de koningen der aarde is de macht niet gegeven, dien eed te verijdelen, het eeuwige raadsbesluit des Genadigen te vernietigen. „*Nu dan, gij koningen! handelt verstandelijk, laat u tuchtigen, gij rechters der aarde.*" De Zoon is koning, alleen in waarheid koning, wettig en eeuwig souverein der gansche menschheid. Dat is de wil Gods, dat Hij koning zij, dat Hij heersche van de eene zee tot de andere, van de groote rivier tot aan de einden der aarde. Dat is het einde en het doel van alle wegen Gods in de geschiedenis, daarom verheft Hij en vernedert Hij. Daarom spreekt Hij tot het zwaard: sta op en sla; of: keer weder in de scheede. Daarom is Hij de God der legerscharen, alhoewel Hij een God is des vredes. Dat is de wil Gods: *Zit aan mijne rechterhand, totdat ik uwe vijanden gezet zal hebben tot een voetbank uwer voeten. De Heere zal den scepter uwer sterkte zenden uit Sion, zeggende: Heersch in het midden uwer vijanden. Uw volk zal zeer gewillig zijn op den dag uwer heirkracht, in heilige sieradiën: uit de baarmoeder des dageraads zal u de dauw uwer jeugd zijn* (Ps. CX: 1—3).

Vraagt gij nu: waarom, indien dit het einddoel is van Gods wegen, eene geschiedenis zooals die der christenheid? Welk verband bestaat er tusschen de geschiedenis van de koningen der aarde en het werk van den hemelschen koning? Vele dingen zoude ik kunnen antwoorden; bepalen wij ons tot één, omdat dit het meest in de oogen springt. Ieder geslacht der menschen vangt zijn leven aan met dezelfde begoochelingen en verwachtingen als het voorafgaande. De groote belangen der menschen, die onder aantrekkelijke leuzen een beroep doen op al de edele instincten van het menschelijk hart, wekken altijd weder bij de jongeren een zelfde verheffing van geestdrift en bij de ouderen een zelfden twijfelmoedigen glimlach, waarin zich òf bittere teleurstelling òf rustig geloof afspiegelt. De geschiedenis, strenge en onbedrieglijke gids, de geschiedenis van het verleden, de geschiedenis van het heden, werpt meedoogenloos de hooge inbeel-

dingen der harten omver, en zoo niet eene gedachte hooger dan alle inbeeldingen der menschen in dat hart nederdaalde, dan zoude de ervaring des levens ons tot geen ander resultaat brengen dan tot dit: *IJdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid. Wat voordeel heeft de mensch van al zijnen arbeid, dien hij arbeidt onder de zon? Het eene geslacht gaat en het andere komt, maar de aarde staat in eeuwigheid.* (Pred. I: 1—4).

Teleurstelling! teleurstelling! Ziedaar het woord, dat de menschelijke ervaringen beschrijft. Ziedaar, wat de mensch oogst, ziedaar het zuivere bedrag, dat overblijft van zijn pogen en zwoegen, van zijne opofferingen, van het bloed, dat hij heeft gegeven. Van ieder tijdperk van vrede in de geschiedenis kan men zonder overdrijving zeggen, dat het eer het gevolg is van vermoeienis en zedelijke verslapping dan van eene gevonden oplossing der vraagstukken, die tot den oorlog hadden aanleiding gegeven. Want ziet, zoodra is er niet eenige verademing gekomen, of de onopgeloste vraagstukken, de onverzoende toestanden worden opnieuw openbaar, en weder ontbrandt de krijg.

Welnu, indien wij alzoo den toestand der wereld in het aangezicht durven zien zonder verblinding, het is, omdat wij weten, waarheen al die teleurstellingen leiden. De tijdperken, waarin die teleurstellingen zich het meest openbaren, zijn dat niet juist de tijdperken, waarin zich de groote oogst bereidt voor het koninkrijk der hemelen, waarin haar koning het meest en het snelst verovert? Wat van alle dingen het gevaarlijkste is en ons het meest achteruit zet, wat de veeren der zedelijke wereldorde schijnt te verlammen, wat de gemeente in haren arbeid ontzenuwt, dat zijn juist die tijdperken van schijnbare rust, waarin de volkeren, zonder tot eenig vruchtbaar beginsel gekomen en de tegenwoordigheid en het werk Gods erkend te hebben, aan een valschen vrede gelooven en in eene valsche zekerheid sluimeren. Wat de gevoelloosheid in het godsdienstige, het praktische materialisme van zoovele menschen verklaart, het is juist, dat zij het er voor houden, dat de menschheid in een normalen toestand verkeert, en

dat zij den vulkaan niet bemerken, waarop zij wandelen. Welnu, is het dan niet heilzaam, dat soms het geluid der lava in de ingewanden der aarde gehoord worde, en dat er vlammen uit den bodem opschieten, opdat zij gewaar worden, op welk een grond zij zich bevinden? Is het niet goed, dat zij aangetast worden in den grondslag van hunne zekerheid, het krediet der staten, en geschokt in het dwaas vertrouwen, dat zij stellen in de wijsheid der kabinetten, de beloften der vorsten en de deugd der volkeren, opdat zij mogen leeren tot Hem op te zien, wiens beloftenissen nimmer falen, omdat Hij èn de macht èn den wil heeft om die te houden, dat zij dien hemelschen schat leeren zoeken, die aan betere handen is toevertrouwd dan die zijn, welke hunne aardsche schatten bewaren, die schatten, die zij bovendien zullen moeten verlaten?

Volkeren der aarde, ziet dan op tot den Heer en aanschouwt, wie de Verlosser is, dien Hij u zendt. Merkt wel op en ziet of het niet die is, welken gij zoekt en aan wien gij behoefte hebt, die, welke begint met uw lijden mede te lijden, met deernis te gevoelen voor al uwe smarten, maar wiens medelijden almachtig is en die degenen geneest, wien hij zijne deernis bewijst. *Kust, kust den Zoon, opdat Hij niet toorne en gij op den weg vergaat, wanneer zijn toorn maar een weinig zou ontbranden.* Ja, ook Hij heeft een toorn, den toorn der versmade liefde; den heiligen toorn van den verworpen God. *O, welgelukzalig allen, die op Hem betrouwen!* Welgelukzalig reeds hier beneden, want met een kalmen blik aanschouwen zij de wisselvalligheden des levens; want boven al de raadslagen der vorsten zien wij de raadsbesluiten des eeuwigen Gods, en te midden der angstkreten der volkeren onderscheiden zij de roepstem des goeden Herders. Welgelukzalig zij, want zij weten, dat het werk Gods triomfeert: in iederen dood begroeten zij den dageraad der heerlijkheid. Welgelukzalig zijn zij, want zij doen Gods werk; welgelukzalig, want zoo zij met den Zoon lijden, zij triomfeeren ook met hem; zoo zij met hem gekruisigd worden, zij zullen ook met hem

regeeren van eeuw tot eeuw. Welgelukzalig, want te midden van den smaad, waarmede de wereld hen drenkt, worden zij gelaafd aan de bron der eeuwige waarheid; zij hebben den sleutel der kennis, en op al hunne wonden wordt de balsem der hemelsche vertroosting gegoten.

Welgelukzalig zijn zij! Gel., is dat uwe gelukzaligheid? Zij ligt onder uw bereik. Maar den Christus moet gij kiezen en de wereld verzaken. Meer en meer blijkt het, dat ieder ander onderscheid zich uitwischt, dat alle andere benamingen haar beteekenis verliezen in de wereld, en dat er slechts twee partijen overblijven: de partij, die zich aan Christus als koning onderwerpt en de partij, die hem afwerpt. Tot welke partij behoort gij? Onderzoekt het. Amen.

DE HERDER DER GEMEENTE, OOK HERDER OVER ZICH ZELVEN.

Zoo hebt dan acht op u zelven, en op de geheele kudde, over welke de Heilige Geest u tot opzieners gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, welke hij verkregen heeft door zijn eigen bloed.

HAND. XX : 28.

Het is een lieflijk beeld, waarnaar, sinds de zoon van Isaï van den schaapsstal te Bethlehem geroepen werd tot den troon van Israël, de leidslieden van het volk Gods, van de heilige vergadering der gemeente Gods, zijn benoemd geworden. Ik bedoel het beeld van *herder*. Hoe liefelijk dit beeld is, heeft de eerste, die naar Gods harte herder was van Gods volk, zelf uitgesproken: *de Heer is mijn herder, mij zal niets ontbreken. Hij doet mij nederliggen in grazige weiden; hij voert mij zachtkens aan zeer stille wateren. Hij verkwikt mijne ziel, hij leidt mij in het spoor der gerechtigheid om zijns naams wil. Al ging ik ook in een dal der schaduw des doods, ik zou geen kwaad vreezen, want gij zijt met mij; uw stok en uw staf, die vertroosten mij* (Ps. XXIII : 1—4). En hoe hoog hij, — hij die zich alzoo als een schaap der kudde beschouwde en de vertroostingen van den staf des oppersten herders ondervond, hoe hoog hij de roeping hield van zelf als herder over die kudde gesteld te zijn, doet hij ons zien in al zijne zangen, en vooral als hij, aan het einde zijns levens, den rechtvaardigen heerscher over het volk des Heeren beschrijft als *een licht des morgens, wanneer de zon opgaat; des morgens zonder wolken, wanneer van den glans*

na den regen de grasscheutjes uit de aarde voortkomen (2 Sam. XXIII : 4).

De heerscher over het volk Gods! Maar, zoo hoor ik mij toeroepen, hoe is deze rede toepasselijk op de roerende, maar eenvoudige plechtigheid van dezen dag? Zijn dan de bedienaars des woords, zij, aan wie de dienst des N. Verbonds, de dienst der verzoening is toevertrouwd, heerschers over het volk Gods? Worden zij niet uitdrukkelijk vermaand, door een der eersten en der uitnemendsten, die in deze bediening gesteld zijn geweest, om geene heerschappij te voeren over het erfdeel des Heeren, en noemen die eersten en uitnemendsten, de apostelen des Lams, zich niet mededienstknechten, die tot hunne broeders spreken als tot verstandigen, die zelve te oordeelen hebben? Welke overeenkomst bestaat er tusschen den koninklijken scepter van eenen David en Salomo en den nederigen herdersstaf van den voorganger der gemeente?

Voorzeker, verre van mij de even onchristelijke als onprotestantsche, ik zou bijna zeggen, — ware het niet, dat deze ongerijmdheid maar al te veel in de werkelijkheid bestond, — de even dwaze en ongerijmde als gevaarlijke voorstelling, die aan den dienaar des woords eenige heerschappij zou toekennen over den mensch, en nog wel over wat de mensch innigst en diepst heeft, over zijn geweten. Terecht zoudt gij mij het woord des eenigen konings in het godsrijk voor de voeten kunnen werpen: *De koningen der volkeren heerschen over hen, en die de macht over hen hebben worden weldadige heeren genaamd. Doch gij niet alzoo; maar de meeste onder u, die zij gelijk de minste; en die voorganger is, als een, die dient.* (Luk. XXII : 25, 26).

Doch, omdat er misbruik van dezen titel kan gemaakt worden en wezenlijk gemaakt is en wordt, zullen wij daarom, voor den dienst in de gemeente des N. Verbonds, den dienst des woords, de liefelijke voorstelling van den herder, die zijne kudde weidt, laten varen? Of, zoo wij zulks niet vermogen, daar deze voorstelling te diep in de schriften des N. Testaments en in de kerkelijke taal geworteld is, zullen wij dan beweren, dat er tusschen

den herderlijken titel in het Nieuwe en dien in het O. Verbond volstrekt geen overeenkomst, volstrekt geen punten van vergelijking bestaan? Dit ware niet anders dan de betrekking van O. en N. Verbond loochenen; dit zoude een miskennen zijn van den geestelijken aard van het oud-testamentische koningschap, en van het koninklijk karakter van het volk Gods in oud en nieuw verbond beide. Ja, dit ware de koninklijke waardigheid van het Hoofd der gemeente, van Hem, die toch immers de Messias, de koning Israëls is, te na getreden. Wilt gij weten, hoe den koning Israëls eene geestelijke leiding van zijn volk was opgedragen, hoort, hoe de Profeet des O. Verbonds in naam van Jehova tegen de ontrouwe herders, d. i. tegen de koningen, die het volk Gods onderdrukten, profeteert, en hoe hij daartegenover het beeld schetst van den waren herder, van den waarachtigen gezalfde des Heeren. Zoo geschiedde het woord des Heeren tot Ezechiël, den Profeet: *menschenkind, profeteer tegen de herders van Israël, profeteer en zeg tot hen, tot de herders: Alzoo zegt de Heere Heere: Wee den herderen Israëls, die zichzelve weiden. Zullen niet de herders de schapen weiden? Gij eet het vette en bekleedt u met de wol, gij slacht het gemeste, maar de schapen weidt gij niet.... Daarom zegt de Heere Heere alzoo tot hen.... Ik zal eenen eenigen herder over hen verwekken, en hij zal hen weiden, namelijk mijn knecht David; die zal hen weiden, en die zal hun tot een herder zijn*... (Ezech. XXXIV : 2, 3, 20, 23). Genoeg om u te doen zien, dat de koninklijke waardigheid in het O. Verbond, wel verre van te bestaan in eene volstrekte oppermacht over het volk Gods, in een willekeurig gezag opgelegd aan de gekochten des Heeren, integendeel in hem, die haar bekleedde, die zelfverloochening der liefde, dien rijkdom van genade en erbarming vereischte, waardoor hij de vertegenwoordiger Gods en in waarheid de gezalfde des Heeren mocht genaamd worden.

Hier nu ligt ook het punt van overgang tusschen het ambt der leidslieden van Israël en de nederige, maar volheerlijke bediening des N. Testaments.

Behoef ik het u te herinneren, dat de ware Herder Israëls, de waarachtige koning, de Messias, de gezalfde met den H. Geest, in de dagen des O. Verbonds niet gekomen is, dat het David niet was, noch Salomo, noch Josáfat, noch Hiskia of Josia? Behoef ik het u te herinneren, dat het ideaal diens konings eerst gezien is, toen de man uit Nazareth, de man der smarten, in den eenvoudigen profetenmantel binnen Israëls landpalen rondging, goeddoende en leerende en zijn volk genezende van hunne krankheden? Behoef ik het u te herinneren, hoe hij zijne koninklijke waardigheid beschreef met de woorden: *ik ben de goede herder*; *de goede herder zet zijn leven voor zijne schapen*; en hoe de uitkomst bewezen heeft, dat hij recht had alzoo te spreken?

Ja, op andere wijze dan door het aannemen van het verbond der wet te midden van Sinaï's verschrikkingen, is deze gemeente, de gemeente des N. Verbonds, gevormd, om te zijn de kudde des Heeren, de schapen zijner weide. Met ander bloed dan dat der stieren en bokken heeft deze gemeente hare koninklijke en priesterlijke wijding ontvangen. Haar koning heeft zijn bloed voor haar vergoten en in zijn dood heeft Hij haar het leven verworven, de overwinning harer vijanden en de eeuwige erve der heiligen Gods. De goede herder heeft zijn leven voor haar gesteld. Met goddelijk bloed is zij gekocht en geheiligd, die gemeente des N. Verbonds. Eerst zij verdient de gemeente Gods genaamd te worden. Zij is het niet meer zinnebeeldig, noch voorbeeldig. Zij is het in waarheid, zij is het door de kracht diens eeuwigen Geestes, waardoor haar overste leidsman voor haar in den dood is gegaan. En hierin ligt ook het onderscheid tusschen zijne koninklijke heerschappij en die van den theokratischen koning in Israël. Onze koning regeert ons door zijn Geest, en die Geest openbaart zich door het woord der prediking. De H. Geest is der gemeente des N. Verbonds niet eene tijdelijke profetische gave, zooals in de gemeente van Israël; de H. Geest is de grond van haar bestaan, de kracht van haar wezen, het beginsel haars levens, de hoop harer overwinning. Door den H. Geest is er eene

gemeente des N. Verbonds; buiten den H. Geest is er geene. Door den H. Geest is haar onzichtbaar hoofd haar nabij en komt hij weder tot haar in de prediking des woords. Door den H. Geest ziet zij hem, den onzienlijke, en juicht zij in Hem als in hare heerlijkheid, te midden van het lijden en van den strijd dezer wereld. Dit nu is het ambt der verzoening, dit is de bediening des woords, middel en uitdrukking te zijn van die gemeenschap, die tusschen het verheerlijkte Hoofd en zijn lichaam, de strijdende gemeente op aarde, door den H. Geest gevormd wordt. Het is een ambt des H. Geestes, eene bediening des Geestes.

Die het alzoo beschouwen, wien het hun toevertrouwde ambt alzoo is een ambt des H. Geestes, die van dien Geest alleen hunne bekwaamheid wachten, hun geldt de apostolische vermaning van onzen tekst: *Zoo hebt dan acht op u zelve en op de geheele kudde, over welke u de Heilige Geest tot opzieners gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, welke hij verkregen heeft door zijn eigen bloed.* Indien de apostel, hier sprekende tot de ouderlingen der Ephesische gemeente, hen vermaant om in de eerste plaats acht te hebben op zich zelve, het is, omdat zij zonder dit acht hebben op zich zelve, ook op de kudde geen acht kunnen hebben en de gemeente Gods niet kunnen weiden. De gedachte van ons tekstwoord, en de eenheid van het onderwerp in dat woord aangegeven, ligt dus in het verband tusschen beide. Het acht hebben op zich zelven noodig om acht te hebben op de geheele kudde, met andere woorden: *de herder der gemeente ook herder over zich zelven:* ziedaar het onderwerp van onze rede.

Wij gaan na, eerst, wat het zegt, acht te hebben op de geheele kudde; vervolgens, hoe daartoe vereischt wordt, dat men acht hebbe op zich zelven. Moge ook deze rede strekken om heden tusschen deze gemeente en haren geroepen herder en leeraar een band te vormen in den H. Geest, en ons allen te zamen door dien Geest te vereenigen met den oversten Herder en leeraar der gansche gemeente.

I.

Hebt acht op de geheele kudde. Hebt acht op de geheele kudde! Moeten wij daaronder verstaan degenen, die wij in den hoogsten en volkomen zin als de kudde des Heeren, als de wedergevonden en in den schaapsstal teruggebrachte schapen kunnen beschouwen, de bekeerden, de wedergeborenen? Is de herder en leeraar aangesteld, niet over de zichtbare, door doop en belijdenis zich vormende kerk, maar over de onzichtbare gemeente der uitverkorenen Gods? Alsof het den mensch gegeven ware over den diepsten grond des harten te oordeelen, alsof het werk der genade een afgesloten werk ware, en de H. Geest buiten de genademiddelen der kerk om de zielen bekeerde en het volk Gods vormde! Alsof er niet geschreven stond: *de Heer kent degenen, die de zijnen zijn* (2 Tim. 11 : 19); of het aan den onberaden ijver der onvolkomen en in hun haasten dikwerf ongeloovige dienaren wierd overgelaten om het onkruid te scheiden van de goede tarwe! O! tot hoeveel willekeur en vleeschelijke partijschap wordt er aanleiding gegeven, indien de herder en leeraar zijne uitverkorenen heeft, die hij als de uitverkorenen Gods beschouwt, indien het farizeesche woord, zoo niet op de lippen, althans onbewust in het harte leeft: *de schare, die de wet niet weet, is vervloekt* (Joh. VII : 49).

Niet alzoo, mijn jeugdige vriend en broeder! niet alzoo, ik ben er van overtuigd, zult gij de u toevertrouwde kudde beschouwen. Gij zult den doop, waarmede zij gedoopt is, niet alzoo minachten, alsof er geene genade ware in dien doop, geene gave Gods, alsof men tevergeefs kon gedoopt zijn in den dood des Heeren, alsof de naam des Vaders, des Zoons en des Heïligen Geestes tevergeefs konde zijn ingeroepen over den zuigeling, die nog geen goed of kwaad weet te onderscheiden. Ik weet het, ik vertrouw het van u: de doop heeft voor u beteekenis, waarde, en wanneer gij geroepen zult worden, om dien toe te dienen, dan

zult gij het niet doen om eene gewoonte te volgen, die gij niet begrijpt, noch beaamt, maar omdat gij gelooft, dat het genadeverbond met ons gesloten is, eer wij er iets van weten; dat God alzoo lief de wereld heeft gehad van zijn eenigen zoon aan haar te hebben gegeven, opdat een iegelijk, die gelooft, niet verloren ga, maar het eeuwige leven beërve, dat God was in Christus de wereld met zich verzoenende, haar hare zonde niet toerekenende, en dat hierin de liefde is, dat, *toen wij vijanden waren*, Christus voor ons gestorven is.

Over deze, door den heiligen doop in het verbond der genade opgenomen en tot de belijdenis des Vaders, des Zoons en des H. Geestes geroepen gemeente wordt gij thans tot herder en leeraar aangesteld. Op deze geheele kudde hebt gij acht te geven, haar hebt gij te weiden, op te leiden tot die belijdenis of in die belijdenis te vestigen. En zie, dit is ook eene vrucht van dien doop en een teeken der vervulling van de belofte in den doop gegeven, dat in die gemeente de bediening des woords is ingesteld, en dat de H. Geest door herders en leeraars haar leidt en voert tot haren wasdom.

Op deze geheele kudde hebt gij dan acht te geven. Maar nu, deze kudde, ach! hoe ver is het er nog van af, dat zij gewillig en standvastig haren oppersten Herder volgt en Zijne stem hoort!

Daar zijn afgedwaalde, daar zijn vliedende schapen, afgedwaald in de woestijn, de stem des roependen herders ontvluchtende. Zal de herder deze aan hun lot overlaten? Maar is ons dan het beeld des goeden herders niet geteekend in die gelijkenis, die ons hem doet zien, de negen en negentig verlatende om het verlorene te zoeken, totdat hij hetzelve vinde. *En als hij het gevonden heeft, legt hij het op zijne schouders, verblijd zijnde.* Niet alsof dit zoeken bestond in een angstig jagen, en, als ik het zoo mag uitdrukken, naloopen van den wereldling op zijne wegen. Laat ons de beeldspraak niet alzoo misverstaan. Men zoude licht, het eene gevaar vermijdende, kunnen vervallen in het

andere, namelijk van dien dienstknecht, waarvan gezegd is, dat hij zijne mededienstknechten begon te slaan, en te eten en te drinken met de dronkaards (Matth. XXIV : 49). Den omgang der vromen te schuwen om dien der werelddienaars te zoeken, is voorzeker niet minder in strijd met de herderlijke waakzaamheid, dan om met de eersten zich hooghartig van de laatsten af te zonderen. Er is eene maatschappelijke bescheidenheid en ingetogenheid, die ons, dienaars des woords, vooral voegt tegenover hen, die ons woord versmaden, en aan wie, willen wij op hen werken, wij nog eerst ons ambt, onze ambtelijke werkzaamheid, onze herderlijke persoonlijkheid moeten doen vergeven. Waan niet, mijn broeder, dat wij dezulken door ambtelijk gezag, evenmin als door schuldige toegefelijkheid in hunne afdwalingen, zullen trekken, en dat wij hun de trouwste herders zijn door ons als meesters over hen te gedragen. Neen, het kan zelfs geschieden, dat er tusschen hen en ons geen enkele band kan gevormd worden. Maar daarom toch kan er een inwendige band bestaan. Daar kan een zoeken en trekken bestaan, waarvan wij niets gewaar worden; een zoeken van hunne ziel voor het aangezicht Gods. Daar kan eene onzichtbare herderlijke werkzaamheid worden uitgeoefend in ons hart; eene opmerkzaamheid der liefde op hunne wegen; een zorgvuldig nagaan, of zich daar niet wellicht een deur mocht openen, of daar niet wellicht in den harden grond eenige werkzaamheid wordt waargenomen. En voorwaar, de tijd zal komen, dat deze onzichtbare werkzaamheid zich zal kunnen openbaren, de tijd, dat de Heer de deuren des harten opent, de tijd, dat de goede Herder door de deur zal kunnen ingaan. Het is de tijd, dien de wereld den kwaden tijd noemt: de ure der krankheid, der smart, der rouwe. Wacht uwen tijd af, o herder! den tijd des Heeren, den tijd, dat het verlorene schaap vermoeid is en afgetobd en dreigt neder te zinken. Zie, dan zal het achten op uwe stem en het zal u volgen.

Het verlorene schaap, als het vermoeid is en afgetobd! Ziet, dit is eene tweede roeping des herders, een tweede deel zijner

herderlijke werkzaamheid. Heeft hij aan het wegvluchtende schaap, zoo dikwerf het onder zijn bereik komt, de ernstige roepstem der bekeering te doen hooren, de liefelijke stem der vertroosting moet van zijne lippen komen voor allen, die vermoeid en belast zijn. O waak, waak, mijn jeugdige broeder, tegen het groote gevaar, om bij de kastijdingen des Heeren, die genezende zijn, uwe kastijdingen te voegen, die niet genezen kunnen. Bedienaar zijt gij van het evangelie der vertroostingen Gods. Dien die vertroostingen rijkelijk toe aan alle afgematte zielen. Waan niet, dat gij de wonden van het volk des Heeren lichtzinniglijk zult behandelen, als gij het dorstige hert voert naar de stroomen des levenden waters, als gij de beangste en kermende ziel wijst op de volheid der ontfermingen Gods. Weet gij het niet, dat het niet de wet is, maar het evangelie, dat ons tot bekeering leidt, en dat het de lankmoedigheid en erbarming onzes Gods is, waardoor wij verootmoedigd worden en de tollenaarsbede op onze lippen komt: *Och, Heere, wees mij zondaar genadig!* Evangelie hebt gij te verkondigen, evangelie toe te dienen. Evangelie nu beteekent blijde boodschap. Een verkondiger van goede tijding is de bedienaar des evangelies, en van hem moet het woord gelden: *Hoe liefelijk zijn op de bergen de voeten desgenen, die het goede boodschapt, die den vrede doet hooren; desgenen, die goede boodschap brengt van het goede, die heil doet hooren; desgenen, die tot Sion zegt: uw God is koning!* (Jes. LII : 7).

Maar, en hier ontmoeten wij eene derde roeping des herders, wanneer alzoo de zielen toegebracht zijn, toegebracht om het goede woord te hooren en aan te nemen met blijdschap, wanneer alzoo de harten zich openen om het goede zaad te ontvangen, is daarmede uwe taak volbracht en het doel der evangelieprediking bereikt? Is de herder alleen evangelist, is hij ook niet leeraar der gemeente? Moet hij de kudde alleenlijk toebrengen, moet hij haar ook niet leiden en weiden, opdat zij leere *ingaan en uitgaan en weide vinden* (Joh. X : 9)? O, hier dreigt een ander gevaar, waarin zoo vaak de evangeliedienaar, en met hem de

aanvankelijk bekeerde, vervalt. Onze natuurlijke traagheid brengt er ons toe, om de bekeering voor een afgedane zaak te houden, de heiligmaking te veronachtzamen en den wasdom in kennis en genade minder noodzakelijk en minder begeerlijk te achten. Het ligt zoo geheel in den zinnelijken aard des menschen om zich de zaligheid voor te stellen als een uitwendigen toestand, en dientengevolge de bekeering als eene uitwendige verandering, of ook wel als eene voorbijgaande gemoedsaandoening, waaronder men lijdelijk verkeert, en dan in die alzoo misverstane bekeering eene willekeurige voorwaarde te zien tot verkrijging der zaligheid. En de prediker, in plaats van die hoogstgevaarlijke dwaling met kracht en volharding te bestrijden, loopt vaak gevaar uit traagheid of menschenvrees, aan die dwaling voedsel te geven. Het is toch zoo veel gemakkelijker om, in plaats van den ganschen raad Gods te verkondigen en in de schatten van het woord Gods te graven en daaruit oude en nieuwe dingen voort te brengen, week aan week dezelfde stellingen te verkondigen, en eentonigheid en eenvormigheid tot het kenmerk te maken der getrouwheid. Het is zoo veel gemakkelijker: men kan dan, ja door de prediking der bekeering den tegenstand der onbekeerden wekken, maar men vindt geene tegenspraak bij de bekeerden, of bij hen, die zich voor bekeerd houden. Ja, men wordt door hunne ondersteuning rijkelijk vergoed voor de verwerping der anderen. Niet alzoo zij het bij u, gemeente van Vleuten! Dat is niet het doel, dat hij zich voorstelt, dien de H. Geest u thans tot herder en leeraar geeft. Daar is geen stilstand in het rijk Gods. Waar geen vooruitgang is, daar is achteruitgang; waar geen wasdom is daar is kwijning. Wast op in de kennis en de genade in Hem, die uw hoofd is; ontvangt het woord, dat u verkondigd zal worden met een heilbegeerig gemoed. Laat u leeren en leiden door uwen herder en leeraar, wanneer hij naar de mate der gave hem geschonken, u het woord Gods zal uitleggen, en u zal trachten te doen begrijpen, *welke de breedte en lengte en diepte en hoogte zij; opdat gij moogt bekennen de liefde van Christus, die de*

kennis te boven gaat en vervuld moogt worden tot al de volheid Gods (Efese III: 18, 19). Indien u eene gave des H. Geestes geschonken wordt in uwen leeraar, o weet het wel, dat die gave voor uwe verantwoordelijkheid is! Weet het wel, dat die gave door uw geloof, door uwe bereidwilligheid om haar te ontvangen, moet behouden en vermeerderd worden, en dat zij zonder dat geloof en zonder die bereidwilligheid, in hare ontwikkeling belemmerd, in hare werking verlamd zou worden,

Eene gave des H. Geestes! Gij zijt u, mijn jeugdige vriend en broeder! de grenzen dier gave, de behoefte om u te verrijken uit den schat des woords, te wel bewust, dan dat ik daarop bij u zou behoeven aan te dringen. Gij weet het: niet door wetenschappelijke kennis op zich zelve wordt die gave het meest verkregen en vermeerderd. Gij weet het immers, dat er geene geestelijke kennis is zonder geestelijke ervaring. Mogelijk is het dus — en dit is onze vierde opmerking omtrent het herderlijke ambt — dat onder hen, op wie gij als herder hebt acht te geven dezulken gevonden worden, die u vooruit zijn in geestelijk verstand, in geestelijke wijsheid. Velen zijn er in de gemeente, die u wordt toevertrouwd, die in tal van jaren boven u staan. Mogelijk is het, dat er onder dezen ook zijn, die in de oefenschool des lijdens, alhoewel ook deze u niet onbekend is, meer gevormd, de kracht van het woord Gods meer dan gij reeds hebben ervaren. Zoo gij geene heerschappij wilt voeren over het erfdeel des Heeren — en dit weet ik van u — dan zult gij dezulken spoedig onderkennen; en gij zult hunne meerdere wijsheid erkennen en daarvan vruchten trachten te plukken voor u en voor de gemeente. Het zijn niet altijd, ja nooit wellicht, dezulken, die zich als zoodanig het meest voordoen en zich ongeroepen als leidslieden van herder en gemeente aanbieden en aanstellen. Veeleer houdt hunne bescheidenheid hen terug, en hebt gij hen met het oog der liefde te ontdekken. Versmaad hunne hulp niet, maar waan ook niet, dat gij niets voor hen zijn kunt. Er is verschil van gaven en verschil van roepingen. Indien een Paulus van de gemeenten, die

hij gesticht had, meende geestelijke gaven en vertroostingen te kunnen ontvangen, zoo zullen ook ouderen en meer ervarenen door den jongere verrijkt kunnen worden, vertroost en vermaand. Alleenlijk, gij, mijn broeder, houdt in het oog de apostolische les: *Bestraf eenen ouden man niet hard, maar vermaan hem als eenen vader en de oude vrouwen als moeders*... En alzoo, *niemand verachte uwe jonkheid; maar wees een voorbeeld der geloovigen in het woord, in wandel, in liefde, in den geest, in geloof, in reinigheid* (1 Tim. V : 1, 2; IV : 12).

En hier worden wij als vanzelf gebracht tot het tweede punt onzer rede, waarin wij u zouden trachten aan te toonen hoe het, tot zulk een acht hebben op de geheele kudde, den herder noodig, is dat hij acht hebbe op zich zelven.

II.

In korte en zeer onvolledige trekken beschreef ik het beeld van den herder der gemeente. Over veel moest ik zwijgen, om niet aan deze rede al te veel uitbreiding te geven. Ik bepaalde mij tot de herderlijke leiding en beschouwde ook uit dit oogpunt het ambt des leeraars. Ik zweeg van de betrekking des leeraars tot de lammeren der kudde, van de zoo belangrijke katechetische werkzaamheid voor de jeugd, en ook van die voor lidmaten in de zoo gewichtige, helaas! te weinig gewaardeerde katechismusprediking. Ik zweeg van het, ook te veel verwaarloosde, liturgische ambt, de voorbidding in de gemeente en de leiding van haren eeredienst. Ik zweeg van het uitwendig bestuur der kerk, van de betrekking des leeraars tot kerkeraad en armverzorging. En toch in dit weinige, dat ik aanstipte, hoeveel reeds om er moedeloos bij neder te zinken in het besef zijner onmacht en om uit te roepen: *Wie is tot deze dingen bekwaam?*

Zal ik het u op het harte drukken, mijn jeugdige vriend

en broeder! dat uwe bekwaamheid niet uit u is, dat de Heer uwe kracht is en dat gij te werken hebt in zijne mogendheid? Ach, dat de heerlijkste en troostrijkste waarheden zoo vaak misbruikt worden en tot gemeenplaatsen gemaakt, waardoor zij dikwerf in onze ooren weergalmen als klanken, waarvan de beteekenis ons vreemd blijft! Wordt de kracht des Heeren, waarin wij te werken hebben en die ons is toegezegd, niet menigwerf opgevat als eene min of meer werktuiglijke kracht, die wij lijdelijk af te wachten of onder wier werking op ons wij lijdelijk te verkeeren hebben! Wordt aan het ambt des woords niet wel eens eene werking toegeschreven geheel afgescheiden van de persoonlijkheid van hem, die het woord verkondigt, en aan de *zuivere* verkondiging een lof van getrouwheid toegekend, waarbij men het met de inwendige overeenstemming, met de toepassing van dat woord in het leven bij den prediker zoo nauw niet neemt? Zoo kan er ontstaan — en dat dit niet alleen eene mogelijkheid is, bewijst de ervaring — eene koortsachtige, dweepzieke, harde ijver, een ijver voor de rechtzinnigheid in de leer, waarbij men even weinig teeder met zijn eigen geweten omgaat als met het geweten van anderen; een banier-dragen voor de waarheid buiten ons, waarmede men de inwendige waarheid, de zuiverheid der gezindheid, de samenstelling des harten met de uitgeoefende werkzaamheid als met voeten treedt. O, het heerlijke herders- en leeraarsambt, — anders om zijne moeilijkheid zulk een krachtige prikkel tot heiligmaking, zulk een rijke zegen voor hem, die het bekleedt, — wordt hem op dien weg ten valstrik, en anderen predikende zou hij eindigen met zelf verwerpelijk te worden bevonden. Ja, van alle gevaren, die ons ambt als een heirleger omgeven, is er geen wellicht, mijn jeugdige broeder! zoo groot, geen, dat zoo nabij ligt en dat in den regel zoo weinig gezien wordt, als het gevaar, dat er scheiding kome tusschen uwe ambtelijke werkzaamheid en uwe eigen persoonlijkheid. Ziet, dienaar des woords, dat is onze eeretitel, dat is de uitnemendheid onzer roeping. Dat woord Gods moet de schat zijn, dien wij

daar bewaren, waar die ons niet kan ontnomen worden, in het hart. Met dien schat zullen wij altijd zijn, hem zullen wij nooit verliezen. En het is een krachtig hulpmiddel voor onze christelijke roeping, dat de wereld weet, dat wij dien schat dragen, dat zij ons beschouwt als dienaars des Woords, dat onze ambtelijke werkzaamheid in de wereld samentreft met onze christelijke roeping, dat wij, om met eenen uitnemenden dienaar te spreken, als 't ware de ambtelijke christenen zijn in de wereld. [1]) Maar wat de uitnemendheid is onzer roeping, datzelfde kan ons ook ten valstrik worden in de wereld. Van ambtswege christen te zijn in de wereld! Beschouwd te worden als de geroepen handhavers van het woord Gods in de wereld! Ach! hebben wij dan geen vleeschelijk gezind hart, zoo als de overigen? Is er dan ook bij ons geen tegenstand te overwinnen tegen dat woord? Hebben ook wij niet te strijden met ongeloof, met lusteloosheid, met traagheid? Klimmen ook in onze vensteren de zorgen niet in en legeren zij zich niet om ons, dag en nacht? Ach, ons hart, ons hart! Wie het vaak bespiedde in den strijd der binnenkamer, in de overleggingen der slapelooze nachten, hoe zoude hij op den dag der gewijde ruste woorden des eeuwigen levens van onze lippen verwachten?

Mijn broeder! gij spreekt als zondaar tot uwe medezondaren; dat is uwe eerste waarheid, uw eerste recht, dat is het eerste antwoord des Heeren, als uw hart u beschuldigt en gij met Jeremia staat vóór den troon, zeggende: *Ach, Heere, Heere! ik kan niet spreken!* Dit is de bediening des N. Testaments, de bediening der verzoening, dat het woord tot ons komt, niet door den dienst der engelen, maar door den mensch Jezus Christus, door hem, die ons in alle dingen gelijk is geworden, maar zonder zonde, door hem die, het vleesch en bloed der kinderen deelachtig geworden, zich niet schaamt ons, zondaren, zijne broederen te noemen. In den mond dier kinderen legt hij zijnen lof, door het

---

[1]) VINET.

woord der discipelen bouwt hij zijne gemeente; door verloste zondaren verlost hij zondaren. Uit die gemeente, die hij geheel gereinigd heeft met het bad des waters door het woord, stelt hij sommigen, — niet uitnemender dan de anderen, niet minder in zonden ontvangen en geboren, maar ook niet minder geroepen tot heiligheid en heerlijkheid, — aan tot dienaars van zijn woord, *uitdeelers der verborgenheden Gods* (1 Cor. IV : 1). Ziet, in deze onze zwakheid ligt onze kracht. Niet uitnemender dan gij, gemeente! geen priesterlijke wijding ontvangende, geen priesterlijk middelaarschap bekleedende, als zondaars tot medezondaren, als broeders tot broeders hebben wij het woord te verkondigen, het woord, dat ons en u te zamen heiligt, het woord, dat boven ons is, al is het ook in ons. Herders der kudde zijn wij in de eerste plaats schapen der kudde. Herder van deze gemeente! heb dan niet alleen acht op de geheele kudde, maar, want ook gij behoort tot die kudde, heb acht op u zelven. Herder der gemeente! wees uw eigen herder en gij zult herder zijn der gemeente!

Wees uw eigen herder! Hoe, vraagt gij wellicht, hoe kan dit geschieden? Hoe te vereenigen het acht hebben op zich zelven, en het acht nemen op de geheele kudde? Moet niet door de waakzaamheid over zich zelven de waakzaamheid over de kudde afnemen? Moet niet de herder om zijn herderlijk werk volkomen te kunnen verrichten met zich zelven gereed zijn? En daar dit niet mogelijk is, blijven dan niet de twee roepingen tegen elkander aandruischen, zoodat wat aan de eene gegeven wordt aan de andere wordt onttrokken, dat herderlijke trouw in strijd komt met persoonlijke heiligmaking, en persoonlijke heiligmaking in strijd met herderlijke trouw? Bestaat dan de wijsheid hier in het deelen, in het nu eens toegeven aan de eene, dan weder aan de andere roeping?

O gij, die alzoo oordeelt, gij kent nog weinig van het werk der liefde, van de opvoeding des H. Geestes. Gij begrijpt nog weinig het woord des Heeren: *ik heilig mij zelven voor hen, opdat ook zij geheiligd mogen zijn in waarheid* (Joh. XVII : 19).

Ziet gij niet, hoe de zondelooze zelf zijne kracht heeft geput in de eenzaamheid op den berg, en hoe zijne krachtige redenen en werken voortkwamen als het licht des dageraads uit de nachten des gebeds?

Ziedaar uw voorbeeld, uw voorbeeld en het mijne, jeugdige dienstknecht des Heeren! O, zoek, zoek de eenzaamheid met uwen God, den omgang met uwen God, in de overdenking van zijn woord, in de overleggingen des harten voor zijn aangezicht, in de zonnige stilte des huiselijken krings. Waan niet, dat de uren op uw studeervertrek doorgebracht, dat de zorg voor huis en hart, dat de liefde des christelijken echtgenoots of des christelijken huisvaders, een roof is aan de gemeente gepleegd. Hoed u zelven, wees meester over u zelven, ga teeder om met uw inwendig leven en versmaad de vertroostingen niet, die u de getrouwe Herder aanbiedt, wiens schaap gij zijt, de vertroostingen, die kennis en wetenschap, die bovenal vriendschap en liefde in Hem geheiligd u aanbieden. Merk de hand des Heeren op in uw persoonlijk leven, zie hoe de staf des goeden Herders u leidt, en gij zult zijne zegeningen waardeeren, ook waar in het ambtswerk teleurstelling u wacht en gij, hadt gij geene andere vertroosting dan die, welke het ambt u kan aanbieden, weldra ontmoedigd met slappe handen en trage knieën uw werk zoudt doen. Merk de hand des Heeren op in uw persoonlijk leven en het blijmoedig geloofsvertrouwen, dat uit die opmerkzaamheid ontstaat, zal u kracht geven om met hetzelfde vertrouwen uw werk te doen in de gemeente, ja uw oog openen om het werk des Heiligen Geestes in de gemeente te aanschouwen, waar gij het anders niet zoudt zien. Hoe meer de getrouwe Herder u nabij is en gij zijne nabijheid erkent in uw eigen leven, deste meer zult gij zijne tegenwoordigheid bespeuren in de u vertrouwde kudde. Hij zal met u gaan, waar gij gaat, en gij zult Hem vinden, waar gij Hem zoekt. Gij staat in zijne kracht, gij weet, dat Hij het is, die door uw woord zijne gemeente regeert. Gij spreekt met dat besef, en uw woord ontvangt de zalving zijns Geestes. Gij

weet, dat het niet uwe, maar zijne vertroostingen zijn, die gij aanbiedt; niet uwe wetten, die gij oplegt, maar zijne heilige geboden; niet uwe tafel, waartoe gij de gemeente noodt en roept, maar de zijne. In één woord, hoe meer gij u zelven als een schaap der kudde beschouwt, waarvoor de goede herder zijn leven gesteld heeft en op u zelven acht neemt om u zelven onder de leiding zijns woords en de tucht zijns Geestes te plaatsen, deste meer zult gij ook de u toevertrouwde gemeente als zijne kudde kunnen beschouwen en op haar acht kunnen hebben, teneinde haar te plaatsen onder die zelfde leiding des woords en die zelfde tucht des H. Geestes.

Zal ik u dit in bijzonderheden beschrijven? Zal ik u het noodzakelijke en het natuurlijke van het verband, dat er tusschen de persoonlijke heiligmaking en de ambtelijke werkzaamheid bestaat, zoodat de laatste in menig opzicht van de eerste afhankelijk is en de eerste door de laatste bevorderd wordt, in voorbeelden aantoonen? Zal ik u herinneren, hoe men alleen door zelfkennis menschenkennis verkrijgt, hoe men in zijn eigen hart den sleutel moet vinden, die ons het hart van anderen ontsluit? Zal ik u er bij bepalen, hoe het vertrouwen der gemeente, en zonder dit vermoogt gij niet, naar den aard der menschelijke natuur, meer gewekt wordt door het leven dan door het woord haars voorgangers, en dat op ons niet minder dan op den eenigen Meester, zijn woord toepasselijk is: *indien gij mijne woorden niet gelooft, zoo gelooft de werken?* Meer dan wij het vermoeden, ziet de gemeente op ons en gaat zij onze wegen na, en weet zij het door de getuigenis harer consciëntie, of wij oprechtelijk wandelen voor den Heer. Zal ik u nog wijzen verder op het ledig des harten, dat van lieverlede ontstaat, zoodra men de wegen des Heeren met zich zelven veronachtzamende, toch voor Hem blijft werken en ijveren en dan van den uitslag diens ijvers, dat is dus van de gemeente, verwacht de voldoening, die de Heer alleen kan geven? O, ook de getrouwste, de ijverigste, de in werken der liefde en des geloofs meest overvloedige gemeente

kan ons niet geven den vrede en de vreugde, den troost en de kracht, die de omgang met den Heer zelven geeft. En wat wordt er van het hart, dat alzoo van menschen wacht, wat slechts bij God te vinden is? Voorwaar, ook zonder daarvan ervaring gemaakt te hebben, kunnen wij het reeds inzien: de tegenstanders des woords zullen in het hart des leeraars, wiens inwendig leven alzoo van de gemeente afhankelijk is, verbittering wekken in plaats van medelijden en lankmoedigheid. Hij zal het hun niet vergeven, dat zij zijn woord verwerpen, en met een Jona's ijver zal hij het gericht willen verhaasten. De volgers van zijn woord, hij zal ze niet maken tot volgelingen van zijnen en hunnen Heer, maar, vergetende het woord des Doopers, dat de leuze moet zijn van alle getrouwe getuigen, *Hij moet wassen en ik minder worden*, zal hij ze tot zijne eigen volgelingen, tot zijne partij in de gemeente willen maken. In één woord, in plaats van leidsman te zijn tot den goeden herder, de deurwachter, die hem de deur opent, opdat de schapen zijne stem mogen hooren, zal die herder, die op zich zelven geen acht geeft, en zich niet als een schaap der kudde beschouwt, zelf de plaats des oppersten Herders willen innemen, en die dit doet, bedrijft een roof aan de kudde, hij is niet meer een herder, hij is een huurling, ja, erger dan dit: een dief en een moordenaar.

Doch reeds genoeg! Ik meen genoeg gezegd te hebben voor het doel van dit uur om u het nauw verband tusschen het geloofsleven des herders en zijn herderlijk ambt voor oogen te stellen, u te toonen, hoe noodig het is, dat de herder om acht te hebben op de geheele kudde acht hebbe op zich zelven. Zoo heb dan, — mijn jeugdige vriend en broeder! dit is mijn laatste woord tot u als uw leeraar, van nu voortaan zijn wij medebroeders in de heilige bediening, te zamen arbeiders in den wijngaard des Heeren, — zoo heb acht op u zelven en op de

geheele kudde, over welke u de H. Geest tot opziener heeft aangesteld, om de gemeente Gods te weiden, die Hij gekocht heeft door zijn bloed.

Wat zal ik hier bijvoegen? Veel van u te spreken tot de u toevertrouwde hier vergaderde gemeente verbiedt mij de kieschheid en uwe bescheidenheid. Ik weet het, als ik spreek over het opmerken van de wegen des Heeren, dan spreek ik uit uw hart. Gij zijt niet vreemd aan die opmerkzaamheid, en, zoo ik u wel ken, dan is er thans in uw binnenste eene stemme des lofs: *mijne ziel! vergeet geene der weldadigheden des Heeren!* en eene stemme des gebeds: *Heere! geef uwen dienstknecht het woord te spreken met vrijmoedigheid!* Al de leidingen van den God uws levens, of uwe levenservaringen, ook die waarmede Hij u beproefd en gekastijd heeft, dringen zij zich niet alle te zamen in uwen geest, om u eene stem te doen hooren: de Heer was uw herder, u heeft niets ontbroken; en om dit besluit in uw hart te wekken: ik zal hem volgen als het schaap zijnen herder, en de gemeente mij toevertrouwd wil ik tot hem brengen en leiden op het spoor zijner gerechtigheid .....?

En gij, gemeente van Vleuten! ouden en jongen, kerkeraad en leden, u allen wensch ik geluk met dezen uwen leidsman, die uw vriend zal worden. Ontvangt hem met liefde, draagt hem op de vleugelen des gebeds, veracht zijne jonkheid niet, ontvangt zijn woord met zachtmoedigheid, geeft hem stof tot blijdschap in den Heere. Opzieners der gemeente! staat uwen medeopziener getrouw ter zijde en bouwt te zamen de gemeente Gods. Hebt alzoo allen te zamen gemeenschap met elkander, en deze uwe gemeenschap zij met den Vader en met zijn Zoon Jezus Christus. Hij voege u samen, opzieners en gemeente, naar de werking van een iegelijk deel in zijne mate, opdat het lichaam zijn wasdom bekome en zich zelf opbouwe in liefde. Amen.

DE ERVARINGEN VAN HEN, DIE GOD LIEFHEBBEN.

> En wij weten, dat dengenen, die God liefhebben alle dingen medewerken ten goede, *namelijk* dengenen, die naar *zijn* voornemen geroepen zijn. Want die Hij te voren gekend heeft, die heeft Hij ook te voren verordineerd den beelde zijns Zoons gelijkvormig te zijn, opdat hij de eerstgeborene zij onder vele broederen: en die hij tevoren verordineerd heeft, dezen heeft Hij ook geroepen, en die Hij geroepen heeft, dezen heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, dezen heeft Hij ook verheerlijkt.
>
> Rom. VIII: 28—30.

Daar zijn, uit een zedelijk en godsdienstig oogpunt beschouwd, slechts twee soorten van menschen op aarde: daar zijn menschen, die God liefhebben, daar zijn menschen, die God niet liefhebben.

Er zijn menschen, die God *niet* liefhebben. Deze stelling is, dunkt mij, onwedersprekelijk: men denkt gaarne aan hen, die men liefheeft; en er zijn menschen, die niet aan God denken, die althans hun best doen, om niet aan Hem te denken. Men spreekt gaarne over hen, die men liefheeft: en er zijn menschen, die over alles liever spreken dan over God. Men zoekt de tegenwoordigheid van hen, die men liefheeft: en er zijn menschen, die elke aanraking met God, alles wat hen aan God herinnert, schuwen en mijden, en die den dood vreezen, al zijn zij aan 't leven niet bijzonder gehecht, alleen omdat zij vermoeden, dat de dood hen nader tot God zal brengen. Met vreugde gaat men de sporen na der tegenwoordigheid en werkzaamheid van degenen, die men liefheeft, zelfs al ziet men hen niet: en er zijn menschen, voor

wie God niet ver genoeg verwijderd kan zijn, wien het leven alleen draaglijk is onder voorwaarde, dat men het buiten God beschouwe, dat de godsdienst, verre van de alles doordringende en bezielende dampkring des levens te zijn, slechts een zeer, zeer gering gedeelte van hun bestaan inneme.

Daar zijn menschen, die God niet liefhebben. Deze stelling, ik herhaal het, schijnt mij onwedersprekelijk. Of gij tot die menschen behoort, staat aan u te beoordeelen.

Maar daar zijn ook menschen, die God liefhebben. Daar zijn menschen, die, verre van de gedachte aan God te ontvlieden, deze integendeel najagen, daar telkens toe terugkeeren, ja, die zich verwijten, niet dat die gedachte hen te veel, maar dat zij hen te weinig bezighoudt. Daar zijn menschen, wien het goed doet, als zij van God kunnen spreken, als zij godsdienstige samenstemming aantreffen, en voor wie alleen die omgang duurzaam is en die gesprekken waarde hebben, waarvan God het beginsel, God het doel is. Er zijn menschen, voor wie een leven zonder God eentonig, een leven met God vol beteekenis en rijk aan afwisseling is; menschen, voor wie God het licht is der natuur, de band der maatschappij en der geschiedenis, de harmonie des levens. Er zijn menschen, die met geestdrift de toekomst, eene eeuwige toekomst, begroeten, alleen omdat zij den hemel verwachten, den hemel, dat is een wereld, waar God alles is in allen.

De stelling, dat er menschen zijn, die God liefhebben, is wellicht meer betwistbaar dan de stelling, dat er menschen zijn, die God niet liefhebben. Immers, deze laatsten houden het voor onmogelijk, dat men God liefhebbe: die dus God liefhebben zijn licht in hunne oogen als uitzinnigen, ja nog erger te achten. Toch is het waar, dat er menschen zijn, die God liefhebben, en ik hoop, dat er onder u velen gevonden worden, die met mij zeggen kunnen: ja ik weet, dat er menschen zijn, die God liefhebben.

Welnu, over de zoodanigen, over de menschen, die God liefhebben, wensch ik in dit uur tot u te spreken. Behoort gij daar toe, dan zullen mijne woorden woorden van vertroosting voor u zijn;

behoort gij daar niet toe, deze zelfde woorden van vertroosting mogen u, God geve het, zijn tot waarschuwing en vermaning. Zonder het onderwerp, door mijnen tekst aangegeven, eenigszins in het afgetrokkene te beschouwen, en mij te verdiepen in bespiegelingen over den aard der goddelijke voorbeschikking en het verband der goddelijke vrijmacht met 's menschen verantwoordelijkheid, — wensch ik, overeenkomstig het doel van het apostolische woord, u dat woord allen toepasselijk uit te leggen, en u te spreken over de ervaringen dergenen, die God liefhebben. Met andere woorden: ik wensch u de waarheid te betoogen van deze stelling des apostels, dat alle dingen moeten medewerken ten goede voor degenen, die God liefhebben. Welke zijn die dingen? Wat is dat goede? Hoe werken alle deze dingen tot dat goede mede? De aard der ervaringen dergenen, die God liefhebben, het doel dier ervaringen, en het verband tusschen dien aard en dat doel: ziedaar het eenvoudige plan mijner rede. Moge de Geest der waarheid in ons midden zijn en onze harten openen voor zijn woord!

I.

Eerst dan, spreken wij over den aard der ervaringen dergenen, die God liefhebben. De menschen, die God liefhebben, hebben hier op aarde geen gemakkelijk leven. Zij hebben groote, zeer groote behoeften, en zijn niet met weinig tevreden. De liefde tot God deelt aan hun geheele wezen een dorst naar het oneindige mede. God toch is geen eindig wezen, ergens besloten in de wereld, geen wezen met beperkte vermogens, met een eigen karakter, met een afgebakenden werkkring. God lief te hebben, beteekent dus niet, zich van de wereld af te zonderen, zich als 't ware in een hoek te verschuilen, zijn leven te bepalen tot een beperkt aantal gedachten en werken. Is God niet de eeuwige geest, de bron van alle leven? Behoort Hem niet het rijk en de kracht en de heerlijkheid? Is God niet de vader der geesten van alle vleesch, en wat

is er buiten Hem, buiten den kring zijner werkzaamheid? Zijn werkkring is de wereld. Wie nu God liefheeft, heeft er dus behoefte aan, Hem in de wereld te vinden. Wie God liefheeft, kan geen lichtzinnige en oppervlakkige levensbeschouwing meer hebben. Alles is hem ernst geworden, alles wordt hem belangrijk; het gemeene en het alledaagsche is uit zijn leven gebannen; alles moet den stempel der goddelijkheid ontvangen, tot aan de ontspanningen toe, die hij noodig heeft. Hij heeft behoefte om overal den adem Gods te gevoelen, zijn licht te aanschouwen, dat licht, dat, terwijl het de dingen der wereld in oneindige betrekkingen onderling verbindt, ze daardoor juist in hunne waarde helder doet uitkomen. Wie God liefheeft, gevoelt dus behoefte om overal leven te vinden, leven in de menschenwereld, leven in de natuur. Hij heeft behoefte om het leven Gods, als ik het zoo mag zeggen, in de aderen der natuur te voelen stroomen en in de harten der menschen te hooren kloppen. Wat hem dus volkomen tegenstaat en afkeer inboezemt, dat is de zonde en dat is de dood, beide vreemd aan God, beide ongoddelijk. De dood: dat wil zeggen de onmacht des schepsels, de stilstand des levens, de verbreking der harmonie, het ophouden der scheppende kracht. De zonde: ook eene verbreking der harmonie, ja de eerste; de zonde, dat is een zich losrukken van het schepsel van de bron en het middelpunt zijns levens, om in ijdele zelfgenoegzaamheid zijn levenskracht te verteren. De zonde, ja, zij is ook een dood, en zonder haar zou de andere dood niet bestaan. De zonde is een dood: want zij is zelfzucht, en wie in zich zelven en voor zich zelven leeft, ziet, zijn gezichteinder is beperkt en sluit zich weldra geheel, zijn werkkring wordt immer kleiner, zijn streven is verlamd, zijn geestdrift uitgedoofd. De zonde is een dood, ja, want zij is alles wat laag, kruipend, gemeen en verachtelijk is, alles wat toekomst heeft, noch hoop. Wie nu God liefheeft, kan de zonde niet dulden, noch den dood.

Indien dit zoo is, had ik dan geen recht te zeggen, dat wie God liefheeft hier op aarde geen gemakkelijk leven

heeft? Sommen wij de verschillende oorzaken zijns lijdens op.

Vooreerst dan, daar zijn — God zij er voor geprezen — ellenden aan alle menschen gemeen, aan hen, die God niet liefhebben, zoowel als aan hen, die God liefhebben. Ziet slechts op de rol, die de dood, de dood met het heir van krankheden, dat hem vergezelt en voorafgaat, in het leven van elken mensch speelt: is hierin niet reeds den menschen een lijdenskelk geschonken, waarvan allen in meerdere of mindere mate gedurende hun leven de bitterheid moeten proeven? De onzekerheid van het leven, de onzekerheid van elk bezit van stoffelijken en geestelijken aard beide, van elken band des harten, van elken maatschappelijken toestand, — die onzekerheid is reeds voldoende om elk waar geluk op aarde onmogelijk te maken. Maar wie lijden het meest van dezen stand van zaken? Ongetwijfeld zullen zij het wel zijn, die dien toestand in het aangezicht durven zien, zonder aan misleiding en zelfbedrog toegegeven. O, de inbeeldingen des harten, de illusiën zijn den mensch van zoo grooten dienst om hem de ellende des levens te doen dragen, omdat zij die voor zijne oogen bedekken. Inbeeldingen, illusiën, dat wil dus zeggen, schijn en leugen. Maar hij, die God liefheeft, wil dien schijn en die leugen niet meer, hij schept zich geene droombeelden meer: hij wil de misleiding niet, maar de werkelijkheid, en daarom heeft hij die. Hij ziet de dingen zooals zij zijn, hij leeft in de werkelijkheid. Maar daardoor juist proeft hij de bitterheid van al wat bitter is, voelt hij het snijdend contrast tusschen 's menschen ervaringen en zijne behoeften. Indien door de liefde tot God eene oneindige vatbaarheid om te genieten in des menschen hart is gewekt, is er ook tegelijk eene oneindige vatbaarheid voor lijden ontstaan; en de laatste vindt op aarde meer voedsel dan de eerste.

Ja, het lijdensvermogen vindt op aarde meer voedsel dan het vermogen om te genieten. Dit voedsel bestaat dan in de eerste plaats, wij zagen het, in de aan allen gemeenschappelijke ellenden des levens, waarvan echter hij, die God liefheeft, meer lijdt, dan hij, die God niet liefheeft. Maar niet daarin alleen bestaat dit

voedsel. Hij, die God liefheeft, kent eigenaardige smarten, smarten, die de wereld niet kent. Hij, die God liefheeft, heeft ook de menschen lief. En zijne menschenliefde is niet die oppervlakkige en onverschillige welwillendheid, door de wereld, die de liefde niet kent, valschelijk met dien naam versierd, die welwillendheid, die niet eens welwillendheid is; neen, hij heeft hen lief met die eeuwige liefde, die in hen het beeld Gods ziet en zoekt. Daaruit nu ontspruit een tweeledig lijden. Vooreerst de smart der teleurstelling. Want hij, die God liefheeft, heeft toch ook zijne eigenaardige inbeeldingen, zijne illusiën. Zij betreffen niet de uitwendige omstandigheden en de mate van geluk daarvan te verwachten; neen, zij betreffen het hart, het geestelijk leven der menschen, het zijn de illusiën dier liefde, die alle dingen gelooft, alle dingen hoopt. Het zijn dus geoorloofde, wettige, noodzakelijke illusiën. Het zijn de illusiën van hem, die, zelf in het bezit van een grooten schat, niet begrijpt, hoe anderen dien kunnen versmaden; die illusiën van hem, die, de hooge bestemming des menschen kennende, niet begrijpt, hoe de mensch zich tevreden kan stellen met slijk, die een menschelijk leven niet als nietig, als onbeduidend kan beschouwen. Welnu die illusiën, die verwachtingen hebben hare eigenaardige teleurstellingen. Naar den mensch uit te gaan met geheel zijn hart teneinde iets in hem te vinden, dat men zou kunnen bewonderen, eerbiedigen, met liefde omhelzen en zich daaraan aansluiten, en zich dan te voelen terugstooten, terugstooten, ik zeg niet door daden, maar door karakters, die volstrekt geene bewondering, eerbied, noch liefde verdienen, terugstooten door den doodsreuk, die uit het leven van ieder mensch, in wien God niet leeft, opgaat: o dat is een eigenaardig lijden van wie God liefheeft. Het is pijnlijk naar alle zijden zijne wortels en takken uit te spreiden en op een harden steen te stuiten; het is pijnlijk in het midden der menschen eene woestenij te vinden; het is pijnlijk aan het ideaal van den mensch te gelooven en te zien, wat de menschen zijn.

Het is de smart der teleurstelling; maar uit die smart volgt

eene andere. Bij dat lijden der teleurgestelde liefde voegt zich dat der miskende liefde. Hij, die God liefheeft kan, trots zijne teleurstellingen en de smartelijke ervaring, die hij iederen dag van de menschen maakt, toch zijn geloof aan het ideaal niet opgeven, kan zijn streven niet laten varen, kan er niet toe besluiten, zich met het alledaagsche en vergankelijke te vergenoegen. En hij kan het juist daarom niet, omdat hij God liefheeft. De liefde tot God, onvergankelijk van aard, is de grond en de waarborg van het voortbestaan van zijn geloof aan de menschheid Dus handelt hij in dat geloof. Te midden zijner teleurstellingen, en zonder er zich door te laten ontmoedigen, arbeidt hij aan het werk Gods; hij bouwt eene arke te midden van het ongeloovig geslacht: die arke is de gemeente Gods. Hij roept, hij getuigt, hij biedt weerstand. Hij sluit geen schijnverbond met den dood, noch bij anderen, noch bij zich zelven. Alle deelgenootschap aan die verderfelijke begoochelingen, waar hij de wereld zich mede in slaap ziet wiegen en ten doodslaap insluimeren, beschouwt hij als verraad, verraad tegen de menschen, verraad tegen God. Hij stoort dus noodzakelijk de rust der wereld. Juist doordat hij God liefheeft, is hij een hindernis, een geweten voor de wereld. En de wereld weet het wel: de wereld vergeeft hem zijne onbuigzaamheid niet, die zij zonderlingheid, halsstarrigheid, hoogmoed noemt. De wereld zet hem uit den weg, de wereld gaat over hem heen, de wereld haat hem. *Indien gij van de wereld waart*, zegt de Christus tot zijne discipelen, *de wereld zou het hare liefhebben, maar omdat gij van de wereld niet zijt*, *zoo haat u de wereld.*

Hierin bestaan dus de ervaringen van hem, die God liefheeft. Dit zijn die *alle dingen*, waarvan de Apostel spreekt in onzen tekst, en waarvan hij zegt, dat zij moeten medewerken ten goede voor hen, die God liefhebben. Want hij spreekt van lijdenservaringen. De oneindige liefde in hun hart uitgestort heeft in dat hart oneindige behoeften aan liefde en sympathie gewekt. Daar nu die behoefte op aarde geen voldoening vindt, verandert zij in lijden. Het levensvermogen wordt lijdensvermogen. Dit lijden

is drieledig. Vooreerst, hij die God liefheeft smaakt al de bitterheid van den natuurlijken toestand des aardschen levens, waarvan ieder mensch de ongenoegzaamheid gevoelt. Ten tweede, de omgang met menschen, waaraan de wereld geene hoogere eischen stelt, is voor hem, die God liefheeft eene steeds vloeiende bron van teleurstelling. Eindelijk, hij zelf is, juist ten gevolge dier teleurstellingen, een voorwerp van tegenspraak en tegenkanting in de wereld.

Welnu, al die dingen, die ervaringen van leed, van teleurstelling, van tegenkanting in de wereld, zij zijn niet doelloos. Zij zijn noodzakelijk. Zij maken een deel uit van een Godsplan, van een vast besluit, van hetgeen een eeuwig voornemen genoemd wordt, dat is van een goddelijken raad. Omdat zij er een deel van uitmaken, werken zij mede *ten goede* voor hen, die God liefhebben. Het voornemen van God kan niet anders dan heilzaam zijn voor hen, die hem liefhebben. Voor de vervulling hunner bestemming is die smartelijke ervaring even onmisbaar als de werking van God in hun hart daarvoor onmisbaar is. Wat zeg ik? het zijn geen twee afzonderlijke zaken; de uitwendige ervaring is het onmiddellijk gevolg, de uitwerking van de inwendige. Lijden in de wereld is het onmiddellijk gevolg, de noodzakelijke terugwerking van het werk des H. Geestes in het hart. Dat lijden behoort mede tot het vastgestelde voornemen, tot den eeuwigen raad Gods. Het doet hem, die God liefheeft, zijne bestemming bereiken; het werkt voor hem mede ten goede. Wij zullen het zien, als wij in de tweede plaats het doel dier ervaringen nader beschouwen, en ons afvragen, welke die bestemming is, waarin dat *goede* bestaat, waartoe al deze dingen moeten medewerken.

II.

De bestemming van hen, die God liefhebben. Het is niet mogelijk, een naam, een klank, een schijn, een afgetrokken begrip lief te hebben. Zoolang God voor u slechts een afgetrokken

begrip, een schijn, een klank, een naam is, zoolang kunt gij Hem niet liefhebben. Wij kunnen alleen een persoon, een hart, eene ziel beminnen. God moet zich dus persoonlijk door ons doen kennen, zullen wij Hem liefhebben. Om God lief te hebben is het noodig, dat Hij zich persoonlijk aan ons openbare, niet aan ons in 't algemeen, maar aan elk onzer in 't bijzonder, aan u, aan mij. Ieder mensch weet, dat God bestaat; maar dat is zoo onvoldoende om God lief te hebben, dat de Heidenen, die niets anders dan dat weten, de bewering, dat men God moet liefhebben, onzinnig en belachelijk vinden. God moet zich openbaren, God moet tot ons spreken: er moet tusschen onzen geest en zijnen geest gemeenschap zijn.

Welnu, dat God zich sprekende openbaart, dat er een woord Gods is, ziedaar wat de christelijke kerk beweert, wat de gemeenschappelijke grondslag is van de onderdeelen dier kerk, het uitgangspunt van alle christelijke werkzaamheid. Over het beginsel dier openbaring spreek ik nu niet; maar ik vraag: hoe spreekt God? In den bijbel, antwoordt gij. Terecht, maar misleid u zelve niet: hebt acht, dat gij niet het woord Gods in een boek bezittende en niet daar, waar wij alleen iets blijvend bezitten, in het hart, het woord Gods zoudt verliezen, wanneer gij dat boek zult moeten missen, dat is bij uw sterven. Laat ons ons rekenschap geven van hetgeen wij in den bijbel vinden en hoe het ons eigendom wordt. Wat is de bijbel? De bijbel is geschiedenis, louter geschiedenis, uit- en inwendige geschiedenis. De bijbel is de geschiedenis der ervaringen en der gedachten van mannen, die zeggen, dat God tot hen gesproken heeft en door hen spreekt, en die, zonder zich de moeite te geven die bewering te staven, op de instemming rekenen van het geweten van hen, tot wie zij spreken, en verzekerd zijn, dat de inhoud van hun getuigenis de echtheid daarvan waarborgt. De bijbel onderstelt dus eene werkzaamheid des gewetens om het woord Gods op te nemen een werk Gods in de ziel, waardoor de mensch het uitwendige werk Gods erkent en zich toeëigent. Verwondert u dit?

Is deze bewering u vreemd, dat om het woord Gods te hooren, er een spreken Gods in ons, zoowel als een spreken Gods tot ons moet plaats vinden? O, wellicht levert gij zelve, die u verwondert, het bewijs voor de waarheid dezer bewering. Hebt gij den bijbel niet gelezen? Hoort gij niet uit en over den bijbel prediken? Hebben de roepstemmen van dien bijbel niet in uwe ooren weerklonken? O, in uwe ooren weerklonken zij, met uwe oogen hebt gij die gewijde bladen gelezen, met uw verstand wellicht hunnen inhoud overpeinsd. Maar heeft daarom uw hart die roepstemmen erkend, het woord Gods gehoord? Behoort gij ook wellicht tot hen, die daar sedert langen tijd geen acht meer op geven en vast voorgenomen hebben, zich niet meer met hun hart te bemoeien, omdat hun dit eindelooze onrust zou veroorzaken, en die toch daarom niet ophouden den bijbel te lezen en de godsdienstoefening bij te wonen; en die nu om die uitwendige werken gerust zijn voor hunne toekomst? Is dat Gods woord verstaan? Is dat God liefhebben? Om God lief te hebben is eene persoonlijke openbaring noodig, moet men door God geroepen worden; en om door God geroepen te zijn, is er nog iets anders noodig dan bekendheid met de letter der Schrift. Wat dan? vraagt gij wellicht. Worden er Godsverschijningen, zooals die, waarvan de bijbel verhaalt, stemmen, gezichten en droomen vereischt? Verre zij het van mij om de waarachtigheid te ontkennen van die wegen, langs welke Gods geest somtijds tot menschen komt, de wegen der zinnen, der fantazie, der verbeelding. Er is in den menschelijken geest een vermogen van aanschouwing, dat voertuig kan worden voor de openbaringen Gods, die dan gezichten of zelfs verschijningen kunnen worden, een vermogen, waarvan wij zien, dat God zich bediend heeft, om tot het binnenste van den mensch door te dringen, dat is tot zijn geweten. Op dit vermogen berust het geheele stelsel van zinnebeelden (symboliek), in de Schrift zoo rijkelijk aangewend, dat is het stelsel, dat in de zichtbare wereld de teekenen ziet der onzichtbare.

Maar hoe wettig die weg ook zij — wettig, omdat hij niet van

de willekeur des menschen afhangt — toch is hij niet de hoogste en de naaste weg, en is ook in den regel niet die van het nieuwe verbond. *God voortijds tot de vaderen gesproken hebbende op velerlei wijze* — dat wil zeggen: ook door droomen, gezichten, verschijningen — *heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon.* Dat is: de laatste en hoogste, de persoonlijke openbaring Gods, de mensch Jezus Christus, de Zone Gods mensch geworden. De Schrift is Gods woord als volledige echte en goddelijke getuigenis aangaande het eeuwige leven des Zoons. Het is dus in den grond onverschillig, op welke wijze gij tot de kennis van Jezus Christus komt, 't zij eerst door het woord der Schrift of eerst door de belijdenis der kerk; eerst door het geschreven of eerst door het gesproken woord: eerst door opvoeding of eerst door eigen onderzoek; eerst door de voorbeelden der schriftheiligen of eerst door het voorbeeld der levende gemeente; eerst door persoonlijke behoeften of eerst door aantrekkende kracht van het beeld des Heeren. Dit is onverschillig, of het één dezer wegen zij, of, zooals doorgaans, verscheidene, of alle te zamen, waarop gij tot den nieuwen mensch in Christus komt; zoo slechts die nieuwe mensch geboren worde, zoo slechts dat wonder van binnen geschiede: de geheimzinnige ontmoeting tusschen den Christus en u, die innige vereeniging, waardoor gij u aan Christus overgeeft, gelijk hij zich geeft aan u; vereeniging, die tot eene opstanding uit de dooden wordt, de aanvang is en het beginsel van een nieuw leven, dat het eeuwige leven is. Die ontmoeting nu zelve, die vereeniging, waaruit de wedergeboorte ontstaat, die ontmoeting en vereeniging zelve is de roepstem Gods. Wanneer uwe oogen, langen tijd aan de duisternis gewoon, dat licht gezien hebben, wanneer uwe ziel, vermoeid van haar vruchteloos zoeken, rust heeft gevonden in de aanschouwing van Christus den Godmensch, o dan is die aanschouwing zelve eene roepstem, eene kracht; dat licht is reeds leven. Gij gevoelt u in Christus persoonlijk geroepen. Geroepen, maar waartoe? Geroepen om aan Hem gelijkvormig te worden, geroepen om zijn leven deelachtig te worden, geroepen om zooals

Hij, God in u te hebben en in God te leven, geroepen om zijn beeld, dat is Gods beeld te dragen.

Ziedaar uwe bestemming: zij ligt opgesloten in uwe roeping. God, dien gij niet persoonlijk kendet, God wordt u een persoon in hem. God, dien niemand gezien heeft, God wordt u in den persoon zijns eengeboren Zoons, Vader, de Vader, de liefderijke, goedertieren, teederminnende Vader. Gij kunt Jezus, uwen broeder, mensch als gij, niet liefhebben zonder zijnen Vader lief te hebben, die uw Vader is, zijnen God, die uw God is. Alles wat onzeker, onbestemd, nevelachtig en bovennatuurlijk in uw godsbegrip was, verdwijnt in dat zoo zichtbare, zoo bij ons wonende, zoo kostbare beeld van den Zoon, in wien gij den Vader ziet Hebt gij den Zoon lief, gij hebt ook den Vader lief, en in die liefde voelt gij u geroepen en bestemd tot een eeuwige liefde, tot een eeuwig leven. Ik zeg: geroepen en tevens bestemd. Geroepen door den Vader, behoort gij der wereld niet meer toe, die in het booze ligt. Gij ligt niet meer onmachtig ter neder, gij zijt opgestaan en staat nu. Gij zijt niet meer in den dood, gij hebt het eeuwige leven. Gij zijt geroepen; en die roeping bevat zelve den waarborg harer vervulling. Die roeping is even machtig als het scheppingswoord: daar zij licht. Evenmin als het licht der schepping kan uitgebluscht worden, evenmin kan die roeping worden vernietigd. De stem van God is eene scheppende stem.

De afgrond, waarin zich die stem deed hooren, werd vol van licht: de baaierd werd eene wereld. *Zij die geroepen zijn:* o zie niet op den voorbijgaanden vorm van hun leven, op dat nietige bestaan van vleesch en bloed, op de flikkering dier vlam, die door elke windvlaag schijnt te zullen uitgebluscht worden, zie niet op de ellende en den strijd van een leven, dat aanhoudend uit den dood weder opkomt. Gij, o mensch van vleesch en bloed, gij kent ze wellicht niet, die verminkte strijders, die kinderen, die trachten te loopen, die kreupelen, die opstaan, die blinden, die de oogen openen en wien het licht pijn doet, die opgewekten, die beproeven te leven. Gij kent ze niet; wellicht roept gij uit:

ach! hoe zwak zijn zij, hoe wankelend zijn hunne schreden, hoe onmachtig zijn zij: is dat het nieuwe leven, waarop zij roemen? Is dat, wat zij van hunnen Christus ontvangen? Gij kent ze niet. 't Is om 't even: zij zijn *gekend*. Zij zijn gekend daarboven, gekend bij den Vader, gekend bij den Zoon, gekend bij zijne heilige engelen, gekend als geroepen door den Vader, vrijgekocht door den Zoon, geheiligd door den H. Geest, gekend, in hunne tegenwoordige ellende, als reeds kinderen der heerlijkheid. Pelgrims zijn zij op aarde, maar vooruit gekend als burgers van den hemel; nu nog strijdende, maar vooruit gekend als overwinnaars; nu nog bezoedeld, maar vooruit gekend als bekleed met witte kleederen; nu nog veracht, maar vooruit gekend in die gelijkvormigheid aan den eengeboren Zoon, die hunne bestemming is. *Hen, die Hij te voren gekend heeft, die heeft Hij ook te voren verordineerd den beelde zijns Zoons gelijkvormig te zijn, opdat hij de eerstgeborene zij onder vele broederen.*

III.

Dat is dus de bestemming dergenen, die God liefhebben: gelijkvormig te zijn aan het beeld van Gods zoon. Gelijk hij verheerlijkt is, zoo moeten zij met hem verheerlijkt worden. Gelijk hij door lijden in de heerlijkheid is ingegaan, zoo ook moeten zij door lijden in de heerlijkheid ingaan. Die bestemming nu is zeker en onfeilbaar. Hare vervulling hangt niet af van de willekeur des menschen, en is niet blootgesteld aan het wankelen van zijnen wil. Zij is het gevolg van een eeuwig voornemen Gods; en dat voornemen, in Gods natuur zelve gegrond, is onveranderlijk als Hij; het is het noodzakelijke uitvloeisel van die natuur. Dat eeuwige voornemen is hierin gegrond, dat de Zoon Gods, de Christus, bestemd is om broeders te hebben, om *de eerstgeborene onder vele broederen* te zijn. Zij dus, die zijne broeders zijn geworden, hebben deel aan zijne heerlijkheid. *Hen, die God te voren gekend*

heeft, die heeft Hij ook te voren verordineerd, den beelde zijns Zoons gelijkvormig te worden, opdat hij de eerstgeborene zou zijn onder vele broederen.

Maar, vraagt gij, hoe kan men weten, dat men tot die te voren verordineerden behoort? Hoedanig is hun tegenwoordige toestand? Hoe in het lijden van den tegenwoordigen tijd te erkennen de heerlijkheid der toekomst? Waarin bestaat *het verband* tusschen beide? Nog niet gelijkvormig zijnde aan het beeld des Zoons, hoe weet ik, dat ik die gelijkvormigheid zal bereiken?

Zal ik antwoorden, dat het feit alleen, dat men God liefheeft, de waarborg is van het bereiken dier bestemming, de eenige en onfeilbare weg daartoe? Voorzeker, wanneer men God liefheeft, dan ook begint men zijne bestemming in te zien en te erkennen, want — wij zagen het — slechts in de beeltenis des Zoons begint men God lief te hebben, en die beeltenis is onze bestemming. Maar juist wanneer men God begint lief te hebben, begint men den onmetelijken afstand in te zien tusschen den Zoon en ons, tusschen zijne heiligheid en onze zonde, tusschen zijne kracht en onze zwakheid, tusschen zijne heerlijkheid en onze smaadheid. Wanneer men God begint lief te hebben en dan tot inzicht komt van al wat er gedaan, veranderd, verloren en gewonnen moet worden, dan zou men geneigd zijn, den moed te verliezen en begrijpen wij het woord des apostels: *Ik ellendig mensch, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?* Zoo wij dus op de angstige vraag: hoe weet ik, dat ik te voren verordineerd ben tot heerlijkheid? geen ander antwoord hadden dan dit: daar gij God liefhebt, zijt gij daartoe te voren verordineerd; — o, dan vrees ik, dat, hoe waar dit woord ook op zich zelf zij, het ons hart evenmin gerust zou stellen als het ons verstand bevredigt. Neen, niet omdat gij God liefhebt, zijt gij te voren verordineerd tot heerlijkheid, maar dat gij God liefhebt, is het bewijs van een werk Gods in u, hetwelk den waarborg van zijne voleindiging in zich zelf heeft. Hebt gij God lief, het is omdat gij door God geroepen zijt, en zijt gij door God geroepen, dan zijt gij ook door

God gerechtvaardigd, en zijt gij door God gerechtvaardigd, dan zijt gij ook door Hem verheerlijkt. Deze keten is onverbrekelijk. Niet alzoo omdat gij God liefhebt, zijt gij te voren verordineerd, en zal de heerlijkheid, de gelijkvormigheid aan den Zoon uw deel zijn, maar deze uwe liefde tot God is het gevolg en het bewijs dier verordineering. Tusschen die verordineering en uwe liefde liggen de roeping, de rechtvaardiging, de verheerlijking, die alle werken Gods zijn, van zijne verordineering afhankelijk. Die liefde tot God is de ontplooiing van het werk Gods in u; zij is het bewustzijn, dat gij van dit werk verkrijgt; zij is de eerste openbaring van een leven, waarvan de wortel is in de eeuwigheid; zij is de eerste groet van uwen geest, die den eeuwigen Geest herkent. Welnu, juist daarom dat die liefde niet uit u, maar uit God komt, omdat zij getuigt van eene roeping van boven, juist daarom kunt gij zeggen: Hij, die mij geroepen heeft, zal zijn werk voleindigen, Hij zal mij ook verheerlijken, mij den beelde zijns Zoons gelijkvormig makende.

Hij zal mij verheerlijken. Hij zal mij het beeld zijns Zoons gelijkvormig maken. Is dit iets louter toekomstigs? Ja, voorwaar, iets toekomstigs, wanneer gij let op uwe ellende, op uw lijden. Iets toekomstigs, zoo gij let op uwe ervaringen in de wereld en daarbij opsomt al uwe ontrouw, uwe lafhartigheid, uwe tekortkomingen. Iets toekomstigs, als gij de tegenstrijdigheid bemerkt tusschen uwe bestemming en uwen tegenwoordigen toestand. Maar niet iets toekomstigs, zoo gij op uwen inwendigen toestand en op de innigste ervaringen uws harten let. Gij hebt God lief: dit kunt gij immers niet ontkennen. Tot dezulken spreek ik, die uit het binnenste huns harten het daar straks gezongen woord: *God heb ik lief* op de lippen kunnen nemen. Gij hebt God lief: gij beschuldigt u van lauwheid jegens Hem en gemis aan ijver, 't is waar; maar toch durft gij in uw gebed te zeggen: *Gij weet Heer! dat ik u liefheb;* en zoo men u de keuze liet tusschen een leven van lijden met God en een leven zonder lijden, gesteld het ware mogelijk, zonder God, immers uwe keuze zoude niet twijfelachtig

zijn? Gij hebt God lief, mijn broeder! maar wie zijt *gij*, gij, mensch van vleesch en bloed, om den oneindigen God lief te hebben? Wie zijt *gij*, om den heiligen God lief te hebben, gij, die zoozeer van uwe zonde overtuigd zijt, dat gij het niet verdraagt, dat de menschen u voor beter houden dan gij zijt, gij, die elken dag tot uwen hemelschen Vader komt met de bede: *Wees mij zondaar genadig.* Gij hebt God lief; maar wie heeft u den moed, de stoutheid gegeven, om tot God te zeggen: *Vader, mijn Vader!* Gij hebt God lief; maar zijt gij dan niet een zondaar en is Hij niet heilig? Hoe komt het, dat gij voor God niet bevreesd zijt? Van waar uw vertrouwen, uwe kalmte, uwe inwendige rust? O, in die roepstem, die in het binnenste van uwe ziel weerklonk, moet wel iets aanwezig zijn, dat die rust verklaart. Die roeping om aan het beeld des Zoons gelijkvormig te zijn, moet wel de zekerheid van vergeving in zich bevatten, want hoe zoudt gij haar anders hebben kunnen volgen? Is die roeping een belofte voor de toekomst, het is omdat zij eene vernietiging is van het verleden. In Christus geroepen tot de heerlijkheid der kinderen Gods, zijt gij ook verlost van de slavernij der vrees. Gij hebt den toorn in genade zien veranderen, en, als gij den Zoon als een slaaf, den Heilige als een zondaar zaagt behandelen, vermocht gij niet meer te twijfelen aan de werkelijkheid van de vergeving der zonden, werd het u duidelijk, dat waarlijk de liefde alles had doordrongen, alle hinderpalen uit den weg geruimd, allen tegenstand overwonnen. *Hen, die God geroepen heeft, heeft Hij ook gerechtvaardigd*, gerechtvaardigd in Christus, zoo gerechtvaardigd, dat hunne ongerechtigheden niet meer geteld, ja beschouwd worden als een aanspraak te meer op ontferming, op mededeeling van Geest en kracht. Zij zijn in Christus, dat zegt alles. In Christus: dat is genoeg om zeeën droog te maken en afgronden te vullen. In Christus: dat is genoeg om alle smetten uit te wisschen, om alles wat louter schande, naaktheid en bevlektheid was, te reinigen, te kleeden, te verheerlijken. Zij zijn in Christus: dat zegt alles. Zij zijn rechtvaardig in Hem. *Hen,*

die God geroepen heeft, die heeft Hij ook gerechtvaardigd.

Hij heeft hen ook gerechtvaardigd. Daarom zijn zij zoo kalm, daarom hebben zij vrede. Zij zijn gerechtvaardigd: daarom zien zij zonder vreeze op tot God, daarom hebben zij Hem lief en verblijden zij zich in Hem. Zij zijn gerechtvaardigd.... is dit niet meer dan voldoende om ons door het leven heen te leiden, om ons die weinige jaren op aarde te doen doorbrengen met moed en vreugde, te midden van al die smartelijke ervaringen, waarvan wij in den aanvang spraken? Als de goddelooze, dat is hij, die de wereld liefheeft, die geen vrede heeft, eens een oogenblik stil staat in zijn leven, hoort gij dan niet zijn onwillekeurige bekentenis: zij daar, wier gemeenschap ik niet zoek, zijn toch gelukkiger dan ik?

Hij heeft hen ook gerechtvaardigd. Wij zouden zeggen: dit is nu voldoende. Maar neen, neen, — zegt die God, die ons zijn Zoon gegeven heeft, opdat hij de eerstgeborene zou zijn onder vele broeders, neen, dit is niet genoeg. Het doel is: gelijkvormig te worden aan het beeld van den Zoon, en die is immers meer dan rechtvaardig. Is hij niet de levensvorst? niet de koning der eere? Aan zijne heerlijkheid moeten wij gelijkvormig worden. Die heerlijkheid nu is niet een uitwendig toevoegsel tot de rechtvaardigheid, zij is de ontwikkeling der rechtvaardigheid. Evenmin dus als de rechtvaardiging eene louter toekomstige zaak is, die eerst aan de overzijde des grafs een aanvang neemt, evenmin de verheerlijking. *Hen, die Hij gerechtvaardigd heeft, die heeft Hij ook verheerlijkt,* zegt onze apostel. Zij zijn verheerlijkt, die arme vervolgden op aarde, die door de wereld uitgeworpenen; zij zijn verheerlijkt, die weinigen, over wie men de schouders ophaalt, die men zoo onbruikbaar, zoo uitzinnig noemt; zij zijn verheerlijkt, die verminkte strijders, die genezenen, wier wonde nog bloedt. Zij zijn verheerlijkt, die menschen, die altijd strijd voeren met zich zelve en met de wereld, die menschen, die daar zeggen: de wereld is niet goed en ik evenmin. Zij zijn verheerlijkt, die profeten, wier taal zoo vaak somber, wier voorzeggingen

onheilspellend zijn, die niet roepen: vrede, vrede, 't gaat alles wel! Zij zijn verheerlijkt.

Maar zegt gij, dit gaat te ver; zeg: zij zullen verheerlijkt worden, maar niet dat zij het reeds zijn. Ik zou echter het woord des apostels, de gedachte des H. Geestes niet wedergeven, indien ik dit woord aldus vertolkte. De apostel denkt wel degelijk aan eene tegenwoordige heerlijkheid, tegenwoordig, daar zij eeuwig is, onafscheidelijk van het leven van Christus. Heeft hij niet vroeger in dezen brief gezegd: *wij roemen in de verdrukkingen* (V : 3)? Dit is zijne grondgedachte: hoe zwaarder de verdrukkingen, de ellende, de beproevingen, de vervolgingen, des te grooter de heerlijkheid. Het kruis, het kruis, zietdaar de heerlijkheid in de wereld. Zietdaar de ware gelijkvormigheid aan den Zoon. De wereld heeft den Heer der heerlijkheid gekruisigd: welnu, vrijgekochten door dien Zoon, onderdanen van dien koning, kinderen zijns Vaders, de wereld zal u ook kruisigen. Zietdaar, ik zeg niet uw lot, uw erfdeel, maar uwe heerlijkheid in deze wereld. Het kruis is uwe eerekroon in de wereld. Aan het kruis ontvouwt zich het eeuwige leven van uwe ziel, aan het kruis opent de oneindige liefde al hare levensbronnen. In het vuur des lijdens verteert al wat nog wereldsch, zondig en dood in u was, en het zuivere goud des woords wordt gehard en gelouterd. De eeuwige tempel Gods, de gemeente, komt helder schitterend te voorschijn uit den vurigen oven; en elk der steenen, waarmede hij is opgetrokken, wordt een edelgesteente, een juweel stralend van licht.

Is dit alzoo, dan begrijpen wij, dat de apostel van de verheerlijking spreekt als van eene reeds volbrachte zaak. *Hen, die Hij gerechtvaardigd heeft, die heeft Hij ook verheerlijkt.* Dan begrijpen wij, hoe hij, te midden van de bitterheid des levens, van de duizend teleurstellingen van het christelijk leven, met volle zekerheid zeggen kan: *alle dingen werken mede ten goede van hen, die God liefhebben.* Al die dingen, levenssmarten, teleurstellingen, miskenningen zijn noodig; zij behooren alle tot het eeuwige voornemen van God. Er is geene andere heerlijkheid

dan die, welke in één lichtkrans Golgotha en den Olijfberg vereenigt. De verheerlijkte Christus is die Christus, die de teekenen zijner wonden toont. De verheerlijkte Christen is hij, die zijn Getsemané en zijn Golgotha, zijn in- en uitwendigen doodsstrijd gehad heeft, hij, die het leven gewond en verminkt ingaat, hij, die komt uit de *groote verdrukking*. O wees mij dan gezegend, kruis van mijn verlosser! komt vrij, heilzame beproevingen, louterend vuur, versterkende alsem. Aan het beeld des Zoons willen wij gelijkvorming worden: met blijdschap omhelzen wij alles, wat ons aan Hem gelijkvormig maakt! Één ding slechts vreezen wij: Hem niet gelijkvormig te worden; Hem niet toe te behooren; eenmaal Hem te zien, en zijne stem te moeten hooren: *Ik heb u niet gekend, gaat weg van mij, vervloekten.* O Heer Jezus! zoo wij voor uwen naam lijden, wij weten, dat gij ons kent; zoo wij uwen naam belijden voor de menschen, wij weten, dat gij onzen naam belijden zult voor uwen Vader, die in de hemelen is! Moge deze taal die van ons aller hart zijn. Amen.

HET GELOOF IN GOD.

Die een iegelijk vergelden zal naar zijne werken: dengenen wel, die met volharding in goeddoen heerlijkheid en eer en onverderfelijkheid zoeken, het eeuwige leven; maar dengenen, die twistgierig zijn, en die der waarheid ongehoorzaam, doch der ongerechtigheid gehoorzaam zijn, zal verbolgenheid en toorn vergolden worden: verdrukking en benauwdheid over alle ziele des menschen, die het kwade werkt, eerst van den Jood en ook van den Griek; maar heerlijkheid en eer en vrede een iegelijk, die het goede werkt, eerst den Jood, en ook den Griek. Want daar is geene aanneming des persoons bij God. (ROM. II : 6—11).

Ik wensch u in dit uur te spreken over het eerste beginsel van alle waarheid, een beginsel, dat zoo eenvoudig en zoo algemeen aangenomen is, dat het daarom doorgaans, althans in onze godsdienstige bijeenkomsten, niet ter sprake gebracht wordt; het beginsel, dat ook door het christendom niet geleerd, maar verondersteld wordt. En toch is alle waarheid in dit eerste beginsel begrepen. Ik bedoel het beginsel, uitgedrukt in dit eerste artikel onzer belijdenis: *Ik geloof in God.*

Ik geloof in God: allen zegt gij het. Dit eerste artikel der apostolische geloofsbelijdenis vindt wel het minst tegenspraak in de gemeente. Maar weet gij ook allen, wat dit woord in zich bevat? Kent gij allen den geheelen omvang dezer belijdenis: *ik geloof in God?*

Ik geloof in God. Er zijn er, die zulks zeggen, maar wanneer zij er toe komen, hetgeen slechts zelden en bij plechtige gelegenheden geschiedt, dan spreken zij van Voorzienigheid en van den Hemel, in plaats van den naam van God te noemen. Nu weet ik wel, dat men van zijne jeugd af aan eene of andere spreek-

manier gewoon kan zijn geworden; de waarheid is niet afhankelijk van eenige uitdrukking; achter een gebrekkige uitdrukking kan een ware overtuiging verborgen zijn, en eene juiste spreekwijze kan grove dwalingen bevatten. Wanneer ik dit verschil doe opmerken, geschiedt het alleen om te doen uitkomen, hoe, door het eene woord voor het andere in de plaats te stellen, ook het eene denkbeeld voor het andere in de plaats kan worden gesteld. Terwijl men zegt: *ik geloof in God*, kan men datgene wegnemen, wat God tot God maakt: zijne persoonlijkheid; men kan eene onpersoonlijke Voorzienigheid bedoelen, de ziel van het heelal, de orde der natuur.

Misschien zijn er onder u, die, indien zij zich de moeite geven om na te denken (hetgeen toch wel het minste is, dat een redelijk wezen kan doen, waar het zijne godsdienstige overtuigingen betreft) zullen bevinden, dat zij in den grond niet aan veel meer gelooven dan aan de orde der natuur, aan een onpersoonlijke Voorzienigheid. Zijn er niet onder u, die hunne godsdienstige begrippen meer aan schadelijke boeken dan aan het Woord van God ontleenen? De zoodanigen nu moeten, indien zij zich zelven gelijk willen blijven, ook hunne eigene onsterfelijkheid ontkennen. Want de orde der natuur vereischt, dat wij sterven; maar de natuurwetten vereischen volstrekt niet, dat wij weder opstaan uit de dooden. Zegt gij nu: ja, maar ik heb eene ziel, die niet sterven kan, zoo antwoord ik u: ongetwijfeld, maar juist dat gij eene onsterfelijke ziel hebt, vereischt, dat er een andere God zij dan de orde der natuur, en dat gij aan uwe ziel gelooft, bewijst het bestaan eener zedelijke wereld, en in die zedelijke wereld vindt men eene andere orde dan die, welke in de natuurlijke wereld bestaat. Indien gij zelf boven de natuur staat, dat is, indien gij een persoon zijt, dan moet, zoo gij u ten minste niet zelf voor God houdt, God ook boven de natuur verheven en een persoon wezen.

Zoo gij, zeg ik, u ten minste niet zelf voor God houdt... Er zijn weder anderen, die, als zij zeggen: *ik geloof in God*, daaronder verstaan: ik geloof aan het godsdienstig gevoel. Dit is een

nieuwe vorm, waaronder het ongeloof zich in onze dagen uitbreidt, en die zeer in den smaak valt, omdat hij veel fijner en minder aanstootelijk is dan de eerste, en omdat onze eeuw bijzondere voorliefde heeft voor zoete en fijne vergiften, voor de leugen in christelijke vormen. *Ik geloof in God*, dat beteekent dan: ik geloof aan mijne goddelijke natuur, ik geloof aan de voortreffelijkheid, de goddelijkheid der menschelijke natuur; ik geloof, dat zij eeuwig en onvergankelijk is, dat zij niet vernietigd kan worden. Ik ben niet, wat ik worden moet, maar ik zal het worden, omdat ik mensch ben, omdat ik in mij zelven de beginselen en den waarborg van het eeuwige leven bezit. Aan u, die alzoo spreekt; — en indien gij het niet zegt, onderzoekt dan, of gij het in den grond toch niet denkt, of die fraaie godgeleerdheid, die men u als het licht der negentiende eeuw opdischt, en als de meest zuivere en eenvoudige opvatting van het Evangelie, zoodanige denkbeelden niet bij u heeft doen ontstaan; — vraag ik: wat is God voor u? In welke betrekking staat gij tot Hem? Bidt gij? Kunt gij bidden? Hebt gij wel ooit iets te zeggen of te vragen aan God? Hem eenigen dank toe te brengen, eenigen nood voor te dragen, Hem eenige vrees of hoop kenbaar te maken? Welken indruk maakt gij wel op u zelven, wanneer gij de handen vouwt en eenige woorden stamelt, met de overtuiging, dat gij in den wind spreekt, dat niemand u aanhoort, dat gij in den grond slechts uw godsdienstig gevoel opwekt en tot u zelven spreekt? O, spreekt niet langer van te bidden, spreekt niet meer van een levenden God; blijft u zelven gelijk, voltooit uwe gedachte, spreekt uw stelsel volkomen uit: *God is de menschheid;* de menschheid is God. Noemt niet langer godsdienstig gevoel, wat slechts het gevoel van de waarde en van de toekomst des menschen is, en ziet dan, of dat geloof wel iets in zich bevat, dat u kan troosten, dat u kan leiden op den levensweg, dat u uw eigen hart kan doen verstaan en u in de wereld staande houden, dat uw sterfbed kan verzachten en u zonder schrik de geheimzinnige eeuwigheid te gemoet doen gaan!

Gel., wanneer wij zeggen: *ik geloof in God*, weten wij wel-

licht niet, wat wij zeggen; maar, indien wij het weten, stellen wij met deze betuiging eene groote verborgenheid: wij stellen eene dubbele persoonlijkheid en eene betrekking tusschen die beide persoonlijkheden; wij zeggen, dat er eene goddelijke, d. i. oneindige, eeuwige, oppermachtige persoonlijkheid bestaat, en eene menschelijke persoonlijkheid, die beperkt, wisselvallig en afhankelijk, maar toch eene persoonlijkheid is, en die juist daarom voor zich zelve kan beslissen en hare afhankelijkheid van God zoodanig wijzigen, dat die òf vrijwillig òf gedwongen zij. Indien zij vrijwillig is, dan zijn de woorden: *ik geloof in God*, de uitdrukking onzer wezenlijke waarde, onzer ware onafhankelijkheid, en wij zijn volkomen vrij en gelukkig in de onderwerping van onzen wil aan den wil van God. Dan is het onze heerlijkheid, te kunnen zeggen: ik geloof in God; ik geloof niet mij zelven, ik doe, wat Hij wil en ik onderwerp mij aan hetgeen Hij wil, ik doe zulks vrijwillig, uit eigen overtuiging, omdat Hij God is en ik in God geloof. Indien daarentegen onze afhankelijkheid van God gedwongen is, dan is geheel ons leven slechts ééne lange ijdele en doellooze poging, om God van ons af te weren, Hem te loochenen, Hem te verwijderen. Wij slagen daarin niet, omdat Hij God is en wij menschen zijn; maar wij beginnen telkens opnieuw de moeilijke, afmattende taak, en bezwijken er onder. Wij kunnen er ons zelve niet van overtuigen, dat er geen God bestaat, en dat wij aan de orde der natuur, of aan wat wij zedelijke wereldorde, zonder het woord te verstaan, plegen te noemen, den naam God zouden mogen geven. Integendeel, wij gelooven, dat er een God is en wij sidderen!

Het is eene groote verborgenheid, dat er een God is en dat er menschen bestaan. Het is de verborgenheid der verborgenheden; alles is daarin besloten. Alles wat wij verborgenheden in den godsdienst noemen, is niets bij deze ééne groote: met deze ééne zijn de andere geene verborgenheden meer, maar noodzakelijke gevolgtrekkingen, zonneklare stellingen. Hij, die zegt, dat er geene verborgenheden zijn, loochent God en loochent den mensch.

Er bestaat een God en de mensch bestaat: de mensch, die van God onderscheiden is, die weet, dat hij zulks is; de mensch, die de macht heeft om voor zich zelven te beslissen, onafhankelijk van God, en om, als God zegt: „ik wil," te zeggen: „ik wil niet." De mensch, de mensch bestaat, die het leven, de beweging, het aanzijn niet alleen van God ontvangt, maar dat ook in zich zelven bezit; die, wanneer God zijne hand opent en al zijnen schepselen voedsel geeft, zich niet maar tevreden stelt, dat voedsel tot zich te nemen, maar die een oogenblik stil staat, om na te denken, en vraagt, van waar komt dat voedsel? Die de oogen ten hemel heft en zegt: wie heeft de hemelen toebereid, en wie heeft de aarde gegrondvest? De mensch bestaat, de mensch, die zegt: ik geloof in God, en die juist daardoor zich mensch betoont, het bewustzijn verkrijgt van zijne persoonlijkheid en weet, dat hij onafhankelijk en afhankelijk tevens is: uit eigen beweging kunnende handelen, en toch de hem gestelde perken niet kunnende overschrijden. O! de dwaas moge in zijn hart zeggen: *daar is geen God*, op het oogenblik zelf, dat hij het uitspreekt, gelooft hij, zegt hem zijn hart, dat hij een leugen uitspreekt; op het oogenblik, dat hij God lastert, siddert hij. Wel staat het u vrij, o mensch van eene vrouw geboren, om in het groot heelal eene plek te zoeken, waar gij buiten het bereik van den Eeuwige zoudt kunnen zijn; het staat u vrij, u in den hof te verbergen, om de stem van God niet te hooren, die u roept, maar in uwen schuilhoek zal zij u zoeken, die stem, en uit uwe afzondering zal zij u te voorschijn weten te brengen; gij zult haar hooren, gij zult haar tenminste eenmaal in uw leven op eene onweerstaanbare wijze vernemen, op eene wijze, dat gij ondanks u zelven zult opstaan en u bevende zult stellen voor de opperste Majesteit. Die stem, die ontzaglijke stem zult gij vernemen: Adam! waar zijt gij? Adam! waar zijt gij?

Hoort gij haar niet reeds, o gij vluchtende wereldling, hoort gij die stem niet te midden van de boomen des hofs, als de avondwind hunne takken ontbladert en hunne bladeren verspreidt?

Hoort gij haar niet in den dag des tegenspoeds, als eensklaps alle begoocheling een einde neemt en de aarde zich zoo naakt en arm, de hemel zoo onbeweeglijk en zoo somber aan u vertoont? Hoort gij haar niet, als de menschen u aan u zelven overlaten, als gij op het ziekbed geworpen wordt, als de dood in uwe vensteren klimt, en u berooft van degenen, die u dierbaar zijn? Hoort gij haar niet in de uren van gedwongen eenzaamheid, van onwillekeurig nadenken, die eensklaps te midden zelfs van het gedruisch des dagelijkschen levens, u plaatsen tegenover eene onzichtbare wereld en eene geheimzinnige toekomst? Maar misschien verneemt gij haar niet; misschien zijt gij er in geslaagd, om al die stemmen van u te verwijderen, te doen verstommen; misschien hebt gij u geoefend in de rampzalige kunst, die ons allen, helaas! van nature eigen is, om naast uw geweten te leven, om de onrust van dat geweten, die u tot last wordt, door drogredenen tot zwijgen te brengen; misschien neemt gij tot voorwendsel, om niet naar die stemmen te luisteren, de plichten en bezigheden, die al uwen tijd vorderen; misschien hebt gij, teneinde te ontvlieden aan den God uws levens, die u geschapen heeft en die u eenmaal oordeelen zal, u eenen anderen God gemaakt naar uwe eigen voorstelling en volgens uwen smaak, een God, die niets verder van u eischt dan dat gij voor u zelven leeft, voor uw huisgezin, voor uwen goeden naam bij de wereld, en die u belooft, wat uw hart begeert.

Misschien?... ach, ik mag wel zeggen: dit is zonder twijfel met de meesten werkelijk het geval. Het is maar al te waar, dat het leven van zeer velen opgaat in het najagen van het onbereikbare doel, om den levenden God te ontvlieden, en dat zij, teneinde dit doel eerder te bereiken, zeer vindingrijk zijn in allerlei middelen, om zich te overtuigen, dat zij God niet ontvlieden, maar integendeel Hem zoeken te dienen. De eeredienst zelf, de openbare eeredienst, behoort mede tot die middelen. Strekt de openbare eeredienst niet bij velen er toe, om hun eene valsche rust te verschaffen, om het geweten in slaap te wiegen, in plaats van het te doen

ontwaken? O, men moet wel weinig bekend zijn met het menschelijk hart, met zijne listen en vonden, met zijne veranderlijkheid en zijne valschheid, om te gelooven, dat de goddelooze, dat is hij, die God ontvliedt, oprecht is in zijne goddeloosheid, en dat deze zich slechts in afschrikkende en verachtelijke vormen zou kunnen openbaren. Neen, neen, de mensch, die met God twist, voert daarvoor goede gronden aan: hij wil God overtuigen; — want ook de goddelooze spreekt, ondanks zich zelven, tot God; — waarom hij Hem niet dienen kan, waarom hij Hem niet dienen moet: hij heeft andere plichten te vervullen, het zou zeer onbillijk en zeer dwaas zijn, om Hem te dienen. Ik moet mijn huis bestieren; ik moet voor de opvoeding mijner kinderen zorgen; ik moet mijn akker bebouwen; ik moet waken voor de zuiverheid der wetenschap, die immers niet zuiver meer zou zijn, zoodra zij van de veronderstelling van uw bestaan uitging... of wel: ik ben een man des vredes: niets is er, dat dien vrede zoo zeer verstoort dan de naam van God; men kan der maatschappij geen grooteren dienst bewijzen dan door dien naam van al hare belangen verwijderd te houden.... Of: ik ben maar een eenvoudig mensch, verheven vraagstukken liggen boven mijn bereik, en geene vraagstukken zijn diepzinniger dan die op godsdienstig gebied liggen, ik kan mij daarmede niet inlaten. Alzoo gaan zij heen, de een naar zijn akker, de ander naar zijne nering; zij gaan heen... maar met hen gaat mede die onzichtbare getuige en steeds vernemen zij die ontzettende stem: Adam! Adam! waar zijt gij? Zullen zij er toch eindelijk gehoor aan geven? Welnu, er komt eene ure, eene plechtige, beslissende ure, waarin het niet mogelijk is, er niet naar te luisteren, eene ure, waarin de engel der wrake den armen vluchteling heeft achterhaald, eene ure, waarin hij hijgend, afgemat, uitgeput nederzinkt en geen kracht meer over heeft om tegen God te strijden, om aan zijnen Schepper en zijnen Rechter te ontkomen. Het is de ure des doods!....

Wie zal u verlossen, o mensch uit eene vrouw geboren, van uwe laatste ure? Wat baten u, o mensch, uwe fraaie gebouwen,

uwe huizen tot eeuwen lange bewoning ingericht en uwe wijd uitgestrekte landgoederen? Gij hebt schatten vergaderd, dat een ander na u die geniete, en waar zijn nu uwe eigen schatten? Waar is nu uwe eer bij de wereld, uw onbesmette naam en de roem van uw kennis en van uwe werken? Een nagalm zal men wellicht daarvan vernemen op uw graf, en daarmede is alles geëindigd: alles geëindigd: nu is er stilte op aarde over uwen naam, stilte als des grafs! Waar zijn nu uwe vrienden, uwe zoo voorkomende en belangstellende vrienden, die u zoo trouw behulpzaam waren, om u in uwe zelfverblinding en in uwe Godvergetenheid te doen voortleven? Wie hunner is in staat geweest, u in de ontzaglijke ure der verbrijzeling, in den bangen doodsstrijd tot steun of troost te wezen, u woorden toe te spreken, die weerklank vinden in uw hart? Staat gij niet alleen, alleen in de tegenwoordigheid van uwen God, alleen met uwe ziel, naakt voor uwen Schepper en uwen Rechter, voor dien God, dien gij ontweken hebt gedurende uw leven en die u nu vraagt: wat hebt gij gedaan? Wat hebt gij met Mij gedaan? Wat hebt gij gedaan met het talent, dat ik u had toevertrouwd? O! de dood is heilig, de dood is de hand van God; staan wij hier stil en eerbiedigen wij die hand; trachten wij met onze onreine handen den sluier van het heiligdom niet op te heffen, zeggen wij veeleer tot ons zelve, zoodra God het gewijde zegel des doods op iemand gedrukt heeft: de verborgen dingen zijn voor den Heer onzen God, de geopenbaarde dingen zijn voor ons. En indien er van die verborgen dingen mochten geopenbaard geweest zijn, indien wij uit den mond des stervenden eenig woord vernamen, dat verzoening en vrede scheen aan te duiden, laat ons dan zoodanige woorden opvangen, ze bewaren in het hart; danken wij er God voor, doen wij er ons voordeel mede en laat ons levendig gevoelen, hoe liefelijk het zou geweest zijn, die woorden vroeger te hebben mogen hooren, hoe liefelijk het zou geweest zijn, om niet in angst en twijfel te verkeeren omtrent den toestand eener onsterfelijke ziel. Maar, waar dit het geval niet is,... laat ons niet oordeelen, nimmer oordeelen over de

verhouding van eene ziel tot haren Schepper: de dooden staan voor rekening van den Heer, de dooden zijn heilig. Alleenlijk, hooren wij, hooren wij de stem van God, die tot ons zegt, dat God ieder onzer zal vergelden naar zijne werken, dat daar zal zijn verbolgenheid en toorn tegen degenen, *die twistgierig zijn*, dat is die twisten tegen God en die *dus der waarheid ongehoorzaam, doch der ongerechtigheid gehoorzaam zijn. Er zal verdrukking en benauwdheid zijn over alle ziele des menschen, die het kwade werkt, eerst van den Jood en ook van den Griek.*

Over alle ziel des menschen, die het kwade werkt!... Voor het rechtvaardig oordeel van God houdt alle onderscheid op van rang en stand, van karakter en volk, van kerk of eeredienst. Voor dat rechtvaardig oordeel verschijnt alle ziel des menschen naar hetgeen zij gewerkt heeft. Heeft zij het kwade gewerkt? Dan zal er verdrukking en benauwdheid over die ziel komen. Alle uitwendige steun ontvalt haar, en inwendig heeft zij geenen vrede. *Verdrukking en benauwdheid:* uitwendig, de buitenste duisternis, waar weening is en knersing der tanden; — inwendig, de worm, die niet sterft en het vuur, dat niet uitgebluscht wordt. *Verdrukking en benauwdheid:* uitwendig, eeuwige teleurstelling: alle beloften van den Booze blijken bedrog te zijn geweest; de wereld, de duivel heeft alles, alles beloofd en geeft niets, niets; — inwendig, eeuwige wroeging, het onuitwijkbaar en telkens zich vernieuwend zelfverwijt: „ik heb gekund, maar ik heb niet gewild."

Verdrukking en benauwdheid over alle ziel des menschen, die het kwade werkt?... En waarin bestaat dan dat kwaad, dat God zoo streng zal straffen, dat kwaad, dat zijnen toorn en zijne verbolgenheid wekt? Is het wat de maatschappij met dien naam bestempelt, is het de misdaad, die door haar wordt gestraft? Is het de ondeugd, in hare laagheid en afzichtelijkheid gebrandmerkt in de schatting der wereld? Laat ons op onze hoede zijn. Er zijn velen, zeer velen, die in deze dwaling verkeeren; velen vervolgen van den eenen dag op den anderen rustig hunnen weg, en zien niet, dat zij zich een schat van toorn vergaderen tegen den dag

des toorns. Laat ons op onze hoede zijn. Het kwaad, dat God straft en dat zijne verbolgenheid en zijnen toorn wekt, dat die noodzakelijk wekken moet, omdat Hij God is, dat kwaad bestaat daarin, niets van Hem te hebben willen weten. Dat is met God twisten, der waarheid ongehoorzaam, der ongerechtigheid gehoorzaam te zijn. Keeren wij dan tot ons zelve in, en geven wij ons zelven rekenschap van het raadsel van ons bestaan. Die het woord *mensch* noemt, die noemt eene verborgenheid, gelijk wij zagen: een wezen, dat afhankelijk en onafhankelijk tevens is. Wij zijn altijd en onvermijdelijk zoowel afhankelijk als onafhankelijk. Maar wanneer en hoe zijn wij het een of het ander? Als wij afhankelijk van God zijn, dan zijn wij onafhankelijk van de wereld. Zijn wij onafhankelijk van God, beproeven wij het te zijn, dan zijn wij van de wereld afhankelijk. Der waarheid ongehoorzaam, zijn wij der ongerechtigheid gehoorzaam; gehoorzaam aan de waarheid, zijn wij vrij van de ongerechtigheid: een derde is er niet. De waarheid, de hoogste waarheid, de waarheid der waarheid, de waarheid van ons bestaan is God, God in ons hart, God als het beginsel en het doel van ons leven, God als onze Schepper en onze Rechter, God als onze Leidsman en onze Raad, God als onze Zaligmaker en onze Vader. Wilt gij u aan dien God toewijden? Ziedaar uw eerste plicht, het beginsel van al uwe plichten. Zijt gij daartoe bereid? Dan zal de zonde, de ongerechtigheid zich van u afscheiden, verdwijnen; uwe ziel verrijst dan uit haar graf, vrij en heerlijk. Wilt gij u niet aan God toewijden, dan zal de zonde zich als een vloek aan u vasthechten, zij zal doordringen tot alle deelen van uw bestaan en alles verontreinigen, wat van u uitgaat; de zonde vereenzelvigt zich met u, de zonde gaat als een booze geest van u uit, om met zeven andere tot u terug te keeren, alles, wat gij doet, is zonde, want gij doet alles zonder God en tegen God. Zoolang gij leeft en u niet bekeert, rijpt gij voor het oordeel: *daar zal verbolgenheid en toorn zijn over degenen, die twistgierig zijn, en die der waarheid ongehoorzaam zijn en der ongerechtigheid gehoorzaam.*

Wilt gij u tot dien God bekeeren? Wat zegt dit? Het zegt niet, toe te stemmen, dat God werkelijk bestaat: dat hangt van u niet af. De duivelen gelooven het ook, zooals wij zagen, en sidderen. Het zegt niet, te begeeren, dat Hij ons zegene. Zooals wij reeds opmerken: wij hebben wel allen onzen afgod, van wien wij voorspoed en geluk verwachten. Maar het is de wensch, dat God over ons heersche, dat Hij heersche over ons hart; het zegt dit: u te onderwerpen aan zijne beschikkingen, zijnen wil te doen en zijnen naam te verheerlijken. Het zegt dit: der waarheid gehoorzaam te zijn. Der waarheid gehoorzaam te zijn. Wat is waarheid? vroeg de twijfelzuchtige heiden. Wat is waarheid? zeggen nog in onze dagen degenen, die twistgierig zijn en die God in de ontoegankelijke hoogten des hemels willen bannen. Wat is waarheid? Daalt af in de diepten van uw geweten, en het zal u zeggen, wat waarheid is. En wat zegt u dat geweten? Wij willen daaruit eenige onderwijzingen opzamelen, en vervolgens onderzoeken, of dat onderwijs overeenstemt met Gods woord in de Schrift.

Wat zegt ons in de eerste plaats dat geweten ten opzichte van de wereld, die ons omringt? Het verkondigt luide hare ongenoegzaamheid, hare ellende, hare ijdelheid. Het gebruikt de ervaringen van teleurstelling en bitterheid, die wij in de wereld onvermijdelijk opdoen, om ons te doen verstaan, dat, hoedanig hare beloften, hoedanig de liefelijke gestalten ook zijn mogen, waarmede zij ons omringt, zij ons toch niets aanbiedt, dat ons bevrediging of voldoening schenken kan, niets, dat met de innigste, onvervreemdbaarste behoeften onzer natuur overeenstemt, geene werkelijke heerlijkheid. O mensch! zoo roept het ons toe, waar is uwe heerlijkheid? Wat zoekt gij uwe eer in uwe schande? Wat zamelt gij schatten, die de roest zal verteren, en welker roest tegen u getuigen zal, en uw vleesch zal verteren als het vuur? Wat onderwerpt gij u aan de meening der menschen, lichter dan de zeepbel, die door den wind wordt voortgedreven? Wat jaagt gij met koortsachtige spanning naar genietingen, waarvan

niets overblijft dan walging en verveling? Nietigheid der wereld: zietdaar de eerste onderwijzing van het geweten.

Ziet hier eene tweede. Stellen wij ons de vraag: wat zegt ons het geweten ten opzichte van ons zelve? Het zegt ons niet, dat wij zelve niets zijn; integendeel, het zegt ons, dat wij zeer veel zijn, het verlaagt ons niet, het verheft en vereert ons. Het plaatst ons boven alle ons omringende voorwerpen, het verkondigt even luide onze voortreffelijkheid als de nietigheid der wereld. Het zegt ons, dat de Schepper ons tot het pronkstuk zijner schepping heeft gemaakt; dat Hij ons oneindige krachten, vermogens en bekwaamheden gegeven heeft; dat Hij ons naar zijn beeld geschapen heeft en ons alle dingen onderwerpen wil: en na ons alzoo geëerd en verheven te hebben, plaatst het ons tegenover ons zelve en vraagt: wat is er geworden van uwe kroon, o mensch, geschapen naar Gods beeld? Waar is uw vorstelijk diadeem? Waar zijn uwe privilegiën? Waar, waar is uwe heerlijkheid? Zietdaar de tweede onderwijzing van ons geweten. Openbaring van het raadsel van ons bestaan, ontdekking, dat er tusschen onze bestemming en de werkelijkheid eene volslagen breuk bestaat.

En eene derde, die uit de twee voorafgaande voortvloeit, die voltooit en verduidelijkt, is dat het geweten ons plaatst tegenover den dood, ons den prikkel en de bitterheid daarvan doet gevoelen. Het geweten verzoent ons niet met den dood; integendeel het doet ons iets onnatuurlijks daarin aanschouwen, eene bepaalde stoornis van alle orde en harmonie, eene tegenstrijdigheid, die al onze stelsels over de orde der schepping, de goedheid Gods, en de wijsheid zijner verordeningen omverwerpt. Aan het einde van al ons onderzoek omtrent ons zelve en omtrent de wereld, omtrent onze bestemming en onze toekomst, toont ons het geweten een laatste raadsel, waarop alle andere raadsels uitloopen, een raadsel somber en verschrikkelijk: het raadsel des doods. De mensch naar Gods beeld geschapen, de koning der schepping, die eene onverzadelijke behoefte gevoelt om te leven, de mensch, die op zoo geheimzinnige wijze ophoudt te leven! Het vraagstuk

aangaande het leven uitloopende op het vraagstuk aangaande den dood!... Zietdaar, zietdaar, de derde, de laatste, de meest sombere onderwijzing van het geweten, zij, die over de twee voorafgaande hare donkere schaduw verspreidt. Geen wonder voorwaar, dat de mensch, wanneer hij zijn hart doorzoekende den blik in dien duisteren afgrond werpt, zich verschrikt zoo spoedig mogelijk afwendt met alle kracht, die in hem is, die troostelooze openbaringen van zich afstoot en zich stort in de bedwelming der wanhoop. Wij zouden bijna zeggen, dat niets natuurlijker ware dan dat, indien God hem zulke dingen te zeggen heeft, hij zich van God afwende voor altijd, en altijd tegen Hem twiste. We zouden bijna zeggen, dat de gehoorzaamheid aan de ongerechtigheid onvermijdelijk, noodlottig ware. Zóó zouden wij spreken, ware het niet, dat juist daarin, dat de mensch in staat is, om die troostelooze ontdekkingen te doen, die wij u hebben aangewezen, in staat om zoodanige openbaringen te ontvangen, dat juist daarin eene openbaring ligt van meer bevredigenden aard. Ik heb van drie openbaringen van het geweten gesproken, de eene nog treuriger dan de andere; ik had u eene vierde moeten noemen, eene vierde, die zich aansluit aan de drie vorige en die een vreemd licht daarover verspreidt, een licht, dat niet van de aarde is. „Wie ben ik dan toch, om aldus mijne ellende in te zien? Wie ben ik, om mijnen smaad, mijne schande en mijne ellende in te zien? Wie ben ik, om daardoor te lijden?" Misschien wilt gij niet lijden; maar gelooft het o! gelooft het: het lijden is onze hoop, het lijden zegt ons, dat alles nog niet verloren is. Indien ik verloren ware, zoude ik het wel gevoelen? Indien ik werkelijk dood ware, zoude ik er het besef van hebben? Juist dat ik zooveel lijde, dat ik al de tegenspraak, al de teleurstellingen van mijn leven zoo smartelijk gevoel, juist dat zegt mij, dat er eene verlossing bestaat. Juist omdat God mij zijn toorn doet ondervinden, weet ik, dat die God niet verre van mij is, en dat Hij van nog iets anders dan van toorn tot mij te spreken heeft. En indien ik den blik rondom mij sla, ja, dan aanschouw ik veel ellende, maar toch is alles geene verdoemenis:

er zijn sporen van nog iets anders dan van vervloeking te ontdekken. De wereld ligt wel in het slijk; en toch, wanneer ik in de wereld onderscheide, wat van God en wat van den mensch uitgaat, dan vind ik in natuur en geschiedenis beide de bewijzen, dat God zich niet aan zijne schepping onttrokken heeft. Ik zelf ben wel ongelukkig, het leven vervult geene zijner beloften; en toch heb ik soms eene gewaarwording van geluk, toch ken ik oogenblikken, waarin een gevoel van vrede me als doorstroomt en waarin een andere wereld, een wereld van schoonheid en harmonie tot mij schijnt te naderen. De dood, de dood is voorzeker somber; en toch heb ik dooden gezien, die mij geenszins verschrikten en heb ik menschen in vrede zien sterven. O! te midden van alle onzekerheid en angst en ellende hoor ik overal eene geheimzinnige stem, die mij toefluistert: hoop slechts, hoop steeds, zoek de heerlijkheid, die de wereld niet geeft, zoek de eer, die gij nog niet bezit, zoek de onverderfelijkheid, die gij nog niet aanschouwt. Die stem wil ik vertrouwen: ik wil hopen, ik wil streven naar heerlijkheid, eer en onverderfelijkheid. Ja, er zijn menschen, die luisteren naar de stem van hun geweten en die zich opmaken om heerlijkheid, eer en onverderfelijkheid te zoeken. Er zijn er, die, onbevredigd door de tegenwoordige wereld, een betere wereld gaan zoeken, die, ontevreden met zich zelve, hun ideaal gaan zoeken, die, geen vrede met den dood hebbende, de onverderfelijkheid zoeken te verkrijgen. Er zijn menschen, die zich oprichten, om dien weg te betreden, om alle dingen te onderzoeken, om in alle dingen de heerlijkheid, de eer en de onverderfelijkheid op te sporen. O! die weg is lang en vol bezwaren, moeilijkheden en teleurstellingen. Men vindt nooit alles tegelijk, of, wanneer men gevonden heeft, kan men datgene, wat men heeft gevonden, alleen behouden onder voorwaarde, dat men steeds met zoeken voortga. Weinigen zijn er, die zich niet laten ontmoedigen door de lengte en de verdrietelijkheden van den weg. De meesten, helaas! nadat zij eenige schreden gedaan hebben, vinden het gemakkelijker, nu te rusten, het verder

onderzoek op te geven, en bij den gevonden schat, zoo zij dien werkelijk reeds gevonden mochten hebben, in te sluimeren, niet bedenkende, dat, terwijl zij slapen, die schat hun weer ontroofd kan worden. Weinigen zijn er, die volharden, die inzien, dat vooruitgaan de voorwaarde tot behouden, waken de voorwaarde tot bezitten, voortdurend strijden de voorwaarde tot overwinnen is. Zij hebben zich nu eenmaal op een mijlsteen van den weg nedergezet, en zij verliezen de heilige stad uit het oog, waarheen zij zich op weg hadden begeven.

Neen, goeddoen is niet, op zijne gewoonten in te sluimeren, zich op zijn verleden te beroepen, eene houding van gezag en ondervinding aan te nemen en uit zijn vroeger geloof, hetzij dan een waar of een schijngeloof, te besluiten, dat men altijd in het geloof staat en zich op den weg ten leven bevindt. Maar goeddoen is: te allen tijde zijn geweten te raadplegen, naarmate het, door die geheimzinnige macht, waarvan wij niet weten, van waar zij komt, noch waar zij heengaat, bij toenemen bewerkt, verhoogd en gezuiverd, ons steeds duidelijker de gebiedende, bepaalde en oppermachtige stem van den levendenden God doet verstaan. Te volharden in goed doen is: niet te rusten, alvorens men God erkend, God ontvangen, in zich opgenomen, zich God toegeëigend heeft, als ik het zoo mag uitdrukken; niet te rusten, zoolang wij nog door eenige slavenketen gehecht zijn aan de wereld, die voorbijgaat, zoolang eenig deel van ons aanzijn nog in duisternis verkeert, zoolang de vreeze des doods nog niet volkomen is overwonnen door de vaste hoop des levens. Welnu hij, die, alzoo volhardende om goed te doen, de heerlijkheid, de eer en de onverderfelijkheid zoekt, hij zal die zeker vinden. God, die een iegelijk vergeldt naar zijne werken, doet hem vinden, wat hij zoekt, doet hem het eeuwige leven vinden. *Heerlijkheid en eer en vrede een iegelijk, die het goede werkt:* de heerlijkheid, die hij zoekt, de eer, die hij zoekt, de vrede, dien hij zoekt, en dien hij niet kan vinden, zoolang alle raadsels van zijn leven eindigen in het nog verschrikkelijker raadsel van den dood, God doet hem dit alles vinden en

dat niet ten halve, niet slechts voor zekeren tijd. Wat God schenkt, is onberouwelijk en duurt eeuwig. Zijne gift is het eeuwige leven; de heerlijkheid der toekomende wereld is de onvergankelijke heerlijkheid; de eer der verheerlijkten is eene onverderfelijke eer en hun vrede is een volkomen vrede, die niet verwelken kan.

En hoe vindt men nu dat eeuwige leven? Waar vindt men de heerlijkheid, die de wereld niet geeft, de eer, die wij niet bezitten, dien onverstoorbaren vrede, dien de dood u niet kan ontrooven? Ik hoop, dat het niet noodig zal zijn, het u te zeggen. Ook treed ik nu althans niet in bijzonderheden omtrent datgene, wat ik zoo menigmaal van dezen kansel en elders verkondig. Ik bepaal mij tot mijnen tekst en die geeft geene verdere toelichting. Evenwel vinden wij er nog eene uitspraak in, die ik niet met stilzwijgen kan voorbijgaan: *Er zal verdrukking zijn en benauwdheid over alle ziel des menschen, die het kwade werkt, eerst van den Jood en ook van den Griek; maar heerlijkheid en eer en vrede een iegelijk, die het goede werkt, eerst den Jood en ook den Griek; want er is geene aanneming des persoons bij God.* Waarom dit dubbele toevoegsel: *eerst den Jood en ook den Griek?* Waarom eerst den Jood en ook den Griek? Welk denkbeeld ligt er in die onderscheiding van Joden en Grieken opgesloten? Is het noodig, dit nader te verklaren? Wij vinden het uitgedrukt in het begin van het volgend hoofdstuk. Het voordeel van de Joden is dit: dat hun de woorden Gods zijn toebetrouwd. En de Grieken?... De Griek is de mensch, die de woorden Gods niet bezit, maar die God kan aanschouwen in zijne werken.

Behoef ik u wel te doen opmerken, dat dit onderscheid ook nu nog bestaat, dat het te allen tijde en in onderscheiden sferen bestaat. Groot is het voorrecht van den gedoopte, groot is het voorrecht van hem, die reeds bij zijne wieg de woorden Gods en den invloed der gemeente mag ondervinden; maar de doop zaligt niet, en de heiden gaat niet verloren, omdat hij heiden is. Groot is in de kerk het voordeel van hem, die eene christelijke opvoeding mag genieten, die van vrome voorbeelden omringd en in de

kennis der waarheid opgevoed is; en zijn lot is veel heerlijker dan dat van hem, die van de kerk niet veel meer heeft ontvangen dan den waterdoop. De Jood is hij, die de waarheid bezit, maar de overgeleverde, aangeleerde, hem opgelegde waarheid. De Griek is gevormd door de natuur, de natuur met hare behoeften, hare rampen, hare teleurstellingen. *Verdrukking en benauwdheid over alle ziel des menschen, die het kwade werkt, eerst van den Jood en ook van den Griek.* Eerst van den Jood, als dengene, die, omringd van de rijkdommen van God, versmaad heeft om daarvan gebruik te maken; eerst van den naam-christen, van den letter-christen, van den christen, die van het Evangelie alles heeft, misschien tot zelfs de strengste rechtzinnigheid toe, alles — behalve den geest, behalve het wedergeboren hart, behalve de liefde tot God en de menschen. *En ook van den Griek*, ook van den mensch der natuur, die de stemmen der natuur niet heeft willen verstaan, de waarschuwingen van het geweten verworpen, en de lessen der ondervinding verwaarloosd heeft.

Heerlijkheid, eer en vrede een iegelijk, die het goede werkt, eerst den Jood en ook den Griek. Eerst den Jood! Eerst den mensch, wiens voordeel groot is in alle maniere, die door de rijkdommen Gods wordt omringd, die de oogen slechts te openen heeft om de wereld van heerlijkheid, eer en onverderfelijkheid te aanschouwen, omdat die wereld hem nabij is, omdat hij de woorden bezit, die hem deze wereld openbaren, omdat het ontwaken van zijn geweten een ontwaken is tot het licht van Christus, van Christus, den koning van dat eeuwige Godsrijk, van Christus, in wien de heerlijkheid, de eer en de onverderfelijkheid is, van Christus, die onze vrede is. Maar ook den Griek. Want deze Christus, de koning der toekomende wereld, deze Christus, onze heerlijkheid, onze eer en onze vrede, deze Christus is niet opgesloten binnen de grenzen der kerk, en zijn werkzaamheid is niet beperkt tot de hulpmiddelen, de werkzaamheden en de krachten der kerk. Deze Christus is de koning der eeuwen: met zijne heerlijkheid vervult Hij de hemelen en de aarde; deze wereld is zijn gebied en in

zijne barmhartigheid vergeet Hij de andere schapen niet, die van dezen stal niet zijn. Boden wekt hij op, die de blijde boodschap van de heerlijkheid, de eer en de onverderfelijkheid gaan brengen aan die Grieken, aan die heidenen daar buiten, opdat alle ziel des menschen, die met volharding in goeddoen, heerlijkheid en eer en onverderfelijkheid zoekt, die ook moge vinden en het eeuwige leven deelachtig worden. En ook waar zulke boden zich niet voordoen, en de kerk zonder ijvervuur, zonder kracht tot zelfopoffering is en haren zendingsplicht verzuimt, . . . ziet, zelfs van deze steenen weet Hij kinderen van Abraham te verwekken! Zijn woord staat vast: *Er is geen aanneming des persoons bij God; God vergeldt een iegelijk naar zijne werken.* Er zullen er gevonden worden, die, hoewel zij Christus gedurende hun leven niet hebben gekend, Hem zullen herkennen ten laatsten dage, omdat zij Hem hebben gezocht, zijn bestaan hebben vermoed, naar Hem hebben gewenscht, omdat zij Hem hebben liefgehad, zonder er zich zelf van bewust te zijn. Er zullen er daarentegen gevonden worden, die gezegd hebben: Heere, Heere! die geprofeteerd en wonderen verricht hebben in zijnen naam, en die toch ten laatsten dage het verschrikkelijk woord uit zijnen mond zullen vernemen: *Ik heb u nooit gekend; gaat weg van mij, gij werkers der ongerechtigheid!*

God zal een iegelijk naar zijne werken vergelden: dengenen wel, die met volharding in goeddoen heerlijkheid en eer en onverderfelijkheid zoeken, het eeuwige leven; maar dengenen, die twistgierig zijn, en der waarheid ongehoorzaam, doch der ongerechtigheid gehoorzaam, zal verbolgenheid en toorn vergolden worden. Verdrukking en benauwdheid over alle ziel des menschen, die het kwade werkt, eerst van den Jood en ook van den Griek; maar heerlijkheid en eer en vrede een iegelijk, die het goede werkt, eerst den Jood en ook den Griek. Want er is geen aanneming des persoons bij God. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore! Amen.

DE WARE RUST.

Er blijft dan eene rust over voor het volk Gods. Want die ingegaan is in zijne rust, die heeft zelf ook van zijne werken gerust, gelijk God van de zijne. Laat ons dan ons benaarstigen om in die rust in te gaan, opdat niet iemand in hetzelfde voorbeeld der ongeloovigheid valle. HEBREËN IV : 9—11.

Wij verlangen allen naar rust. Niet naar eene werkelooze of gevoellooze rust, naar een bewusteloozen toestand als in den slaap, of naar een redeloos bestaan als dat der dieren, maar naar eene rust, waarin wij geen van de voorrechten onzer menschelijke natuur, geen van de werkzaamheden van ons geestelijk leven behoeven te verliezen. Wij verlangen naar rust, maar naar eene rust in werkzaamheid en genot, waarin al de krachten van ons wezen kunnen worden aangewend, waarin wij het leven ten volle kunnen genieten. Wij hebben een voorgevoel, dat zulk eene rust mogelijk is, ja dat rust eigenlijk slechts alzóó mogelijk is. Immers, wat onze rust hier op aarde verstoort, ja onmogelijk maakt, dat is niet zoozeer een overmaat van, maar een gebrek aan leven. Gaan wij het natuurlijke leven na. Is het niet, omdat wij ons vermoeid, uitgeput, machteloos gevoelen, is het niet daarom, dat wij het leven niet vermogen te genieten in die mate, waarin wij het zouden wenschen te genieten? Wij ontmoeten hinderpalen, die wij gedurig moeten bestrijden, en die door dien strijd onze krachten sloopen, zelfs al kunnen wij die krachten versterken door de onmisbare werkeloosheid van den slaap; want eens toch, ondanks

die gedurige verkwikkingen, keeren onze krachten niet terug en ontwaken wij niet meer; deze hinderpalen nu beletten ons eene volkomen rust te maken. Maar voorzeker, de rust, die wij wenschen deelachtig te worden, naar welke wij streven, is een andere dan de rust van den slaap of die des doods. De rust, naar welke wij uitzien, is een toestand, waarin wij den slaap niet meer zullen behoeven, en die niet eindigt met den dood; het is een toestand, waarin onze krachten bewaard blijven en door de inspanning zelve toenemen, een toestand, waarin de arbeid zelf eene rust zal zijn, een toestand van volmaakte gezondheid, van onverstoorde harmonie tusschen de krachten, die ingespannen, en de invloeden, die ondergaan worden. In één woord, wij hebben een voorgevoel van eene lichamelijke rust, waarin gezondheid en levensgenot ons deel zullen zijn, waarin geen slaap of dood meer zullen bestaan, waarin alles arbeid, vooruitgang en leven ademt.

Zou niet hetzelfde waar zijn van ons geestelijk leven? Zou hier de rust bestaan in werkeloosheid, in de verdooving onzer vermogens, in den stilstand onzer krachten? Zou de vrede der ziel alleen bestaanbaar zijn in een toestand van onwetendheid, van volslagen onbekendheid met de ontzettende vraagstukken van het menschelijke leven, van gebrek aan alles, wat getuigt van den beslissenden strijd des gewetens en de worstelingen der gedachte? Zou iemand aan den normalen toestand van den mensch beantwoorden en op de ware hoogte der menschelijke natuur staan, die tusschen zijne wieg en zijn graf geen enkele maal den verwonderden blik had geslagen op het heerlijk schouwtooneel der wereld en zich zelven had afgevraagd: Wat beteekenen deze dingen? Wat is de grond van dit alles? Wat verkondigt dit heerlijk uitspansel en die rijk getooide aarde, die tallooze en immer verschillende schepselen? O! ik begrijp, dat hij die zich heeft ingescheept op den verbolgen oceaan, vaak terugziet naar het strand; ik begrijp, dat de mensch, die eenmaal is nedergedaald in de diepten der aarde, somwijlen uitroept: ach! waarom bleef ik niet daar boven? Ik gevoel al de bitterheid van eenen arbeid, die schijnbaar

zoo nutteloos is en altijd zoo langzaam voortgaat. Ik ken de kille huivering, die ons bevangt, als daar in den stikdonkeren nacht nauwelijks één ster aan den duisteren hemel flikkert. En toch: voor niets ter wereld zou ik zulk een leven, zoo bewogen, zoo vol tegenstrijdigheden en raadselen, zoo vol lijden en strijden, willen ruilen tegen een kalm en rustig bestaan, indien ik die kalmte niet kon verkrijgen dan met opoffering van het leven mijner ziel, van het zoeken naar God. Beter, beter, o onverschrokken zeeman, wiens gelaat met diepe groeven bedekt is, wiens oog staart op den horizon, wiens hand zich krampachtig vastklemt aan het roer, beter is het, in uw wrakke vaartuig zich te wagen op de stormachtige baren, dan te blijven slapen aan den oever. Beter is het, met u, onvermoeide mijnwerker, bij het weifelend licht van uwe fakkel, neder te dalen in de diepten der aarde, indien dit de voorwaarde is om het goud in haren schoot te vinden en de sporen na te gaan van den arbeid des lichts in de duisternis, beter, al de gevaren van uwen tocht te trotseeren, dan om zonder moeite of strijd in stomp genot het daglicht te aanschouwen. Neen, neen, geene rust gedurende de reize, geene rust, eer de overwinning behaald is, geene rust voor u, o pelgrim, die op weg zijt naar de heilige stad, eer hare gouden poorten zich voor u geopend hebben; geene rust voor u, o mensch, naar Gods beeld geschapen, eer dit beeld zuiver en vlekkeloos in u gezien wordt. Geene rust voor u, o mensch, die God zoekt, die licht en leven zoekt, zoolang er nog één duistere schuilhoek in uw wezen overblijft, zoolang uw geweten nog niet onbesmet, uw leven nog niet geheel doorschijnend, geheel verlicht is, nog niet een leven enkel in God. Te rusten, eer God geheel in u leeft en gij in Hem, dat ware een dood. Maar er bestaat eene andere rust dan die des doods.

Ja, er is eene andere rust dan rust van den dood. Er is eene rust, die, al is zij nu nog niet bereikt, toch weggelegd is voor allen, die haar zoeken.

Deze rust, de ware, de levende rust staat open voor dezul-

ken, die een afkeer hebben van de valsche, doode rust. Dit is de eerste waarheid, in onzen tekst uitgedrukt en die door het geweten bevestigd wordt.

Deze rust is verkrijgbaar door strijd. Deze tweede waarheid volgt uit de eerste.

Laten wij deze rust zoeken. Dat is vermaning, die uit deze beide waarheden voortvloeit.

De rust van het volk Gods; het middel om die rust deelachtig te worden; het besluit, dat genomen moet worden teneinde haar te verkrijgen; ziedaar de drie deelen van deze rede.

I.

Er blijft eene rust over voor het volk Gods. Dit woord heeft in de eerste plaats een polemischen zin, die zich aldus laat vertalen: het volk Gods is nog niet ingegaan in zijne rust, het moet die nog verkrijgen. Dit woord heeft ten tweede eene aanmoedigende strekking, die men op deze wijze kan uitdrukken: deze rust is voor het volk Gods bewaard, het kan haar dus verwerven.

Dit woord is dus tegelijk eene vermaning en een belofte.

Eene vermaning, allereerst voor de Hebreën en ontleend aan hunne geschiedenis. Dit namelijk was het gevaar, waarin de Hebreën, tot welke deze brief gericht was, verkeerden: zij waren er niet verre van af, om het verbond van God met hunne vaderen te houden voor eene voleindigde zaak, een verleden, dat in zich zelf voltooid was. Zij waren dus in gevaar om het profetisch karakter van dit verbond, en hiermede juist datgene, wat de heerlijkheid van Israël uitmaakte, namelijk van het woord te hebben voor de toekomst, te miskennen, en om alzoo dit woord, deze belofte reeds voor de vervulling te houden. Terug te keeren tot hetgeen te voren geschied was, zich aan dat verleden vast te klemmen, alle ervaringen van den tegenwoordigen tijd terug te brengen tot de wetten en vormen van voorheen, in één woord Jezus Christus

beneden Mozes te stellen: dit was het gevaar, waaraan zij blootgesteld waren. Daarom heeft de schrijver van dezen brief hun in het voorbeeld van hunne voorouders in de woestijn en in het land Kanaän aangetoond, dat zij deze rust nog niet verkregen hadden, dat deze rust, al was zij het doel van Gods verbond, niet had opgehouden eene toekomst te zijn.

Maar zijn zij de eenigen, die er aldus over oordeelen, de eenigen, die het voorbereidend en profetisch karakter van alle daden Gods en van alle ervaringen des menschen in de tegenwoordige wereld miskennen? Is onze geschiedenis eene andere dan de hunne, en doet ons geweten ons niet dezelfde verwijten? Toonen wij niet in duizend opzichten, dat ook wij den tegenwoordigen toestand voor voleindigd houden, voor iets, dat wij nog slechts hebben vast te houden, voort te zetten en getrouw te bewaren?

„Mijne opvoeding is voltooid; ik ben lidmaat van de kerk; mijne beginselen zijn gevormd in mijne jeugd; ik ben getrouw gebleven aan mijne overtuigingen; ik heb niets gedaan, dat aanleiding kan geven om mij van ontrouw te beschuldigen." Zoo spreekt de een. Gij spreekt van overtuigingen, mijn broeder, waarin bestaan ze? Durft gij er mede te voorschijn komen? Weet gij er rekenschap van te geven? Overtuigingen! Een schoone zaak, voorwaar, maar die gelijk alle schoone zaken hare keerzijde, haar tol van lijden heeft. Eene overtuiging is eene zaak, die, indien wij er de vruchten van zullen plukken, ons op veel tegenspraak in de wereld te staan komt. Ondervindt gij die tegenspraak?...

„Ik heb een rang in de maatschappij verkregen," — zegt een ander. „Ik moet de voorwaarden en de wetten daaraan verbonden handhaven. Dat is al, wat ik te doen heb. Niemand kan mij verwijten, dat ik de plichten niet vervul, die mijn rang mij oplegt. Ik kan gerust sterven." Gij kunt gerust sterven! Maar sterven zult gij toch, mijn broeder, dat wil zeggen: gij zult van den eenen toestand in den anderen, van de eene maatschappij in de andere overgaan. Hebt gij eenigen grond om te gelooven, dat de wetten, volgens welke die toekomstige wereld bestuurd wordt,

in overeenstemming zijn met uwe behoeften, met uwe wenschen, eenigen grond om u zelven als voorbereid te beschouwen voor die toekomstige wereld?...

„Ik heb" — zegt een derde, wiens streven minder hoog is, — „ik heb een fortuin te beheeren, een fortuin, dat ik aan mijne kinderen moet nalaten, zooals ik het van mijnen vader ontvangen heb; ik moet den stand mijner familie ophouden." En daarin bestaat dan uwe hooge en heerlijke bestemming, o mensch naar Gods beeld geschapen, dat gij een naam moet gestand doen, of een rang ophouden in de wereld! De wereld blijft, maar gij niet; gij zult die wereld verlaten, en is het dan met u gedaan? Waarom toch bezit gij iets, dat men een geweten noemt? Waarom hoopt gij? Waarom vreest gij? Ach, is het zoo moeilijk, overtuigd te worden, dat de rust nog niet daar is, dat de rust nog niet gekomen is op deze wereld des doods, te midden van die geslachten, die daar henen gaan, in dit woelige, onrustige, gekrenkte leven, waarvan wij de éene helft doorbrengen met te hopen op hetgeen de tweede niet brengt? Zijt gij nog dwaas genoeg om hier beneden te gelooven aan rust? De dertig, veertig, vijftig jaren levens, die gij reeds achter u hebt liggen, hebben die u nog niet geleerd, o mensch, dat gij geene rust moet verwachten van de andere dertig, veertig, vijftig jaren, die gij wellicht, — *wellicht* zeg ik, want is het niet zeer onzeker? — nog op deze aarde te leven hebt? Droomt gij nog altijd van een kalmen ouden dag, als uwe kinderen gevestigd zullen zijn? een onbezorgd bestaan, wanneer gij uw fortuin gemaakt zult hebben? Een rustig leven, wanneer uw karakter gevormd, uwe gewoonten vast en uwe ervaringen geregeld zullen zijn? Bedrieg u zelven niet langer. Hier is geen rust; de rust is elders: dat wordt u toegeroepen door uwe ondervindingen in de wereld en door uwe ervaringen in uw binnenste, door uwe levensgeschiedenis en door uw geweten. De rust is elders. Hoor naar de waarschuwende stem, die u dit toeroept; dit is het eenige middel om in deze *vermaning* eene *belofte* te vinden.

Er blijft dan eene rust over voor het volk Gods. Ja, dat

woord is een belofte. Wat nog niet verkregen is, kan verkregen worden. Wat gij nog niet veroverd hebt, is toch voor u verworven. Er is eene rust weggelegd en bestemd voor u allen, die afziet van de valsche rust dezer wereld.

Zoo blijft er dan eene rust over voor het volk Gods! Wat geeft onzen schrijver de vermetelheid om met zulk eene zekerheid te spreken? Wie is de mensch, die aangaande de toekomst en de onzichtbare wereld zulke besliste uitspraken kan doen? Wat waarborgt ons die toekomst? Waar is het zeker en onfeilbaar teeken, dat ons den weg wijst in de onbekende gewesten van het onzienlijke? Onze schrijver heeft iets gezien van die onzichtbare wereld, van die wereld des geestes en der toekomst; en wat hij gezien heeft, dat meent hij, dat ook wij vermogen te zien: hij beweert, dat die onzichtbare wereld in de zichtbare, de wereld des geestes in de zinnelijke wereld geopenbaard is. *Wij zien* — dus spreekt hij in een der vorige hoofdstukken — *wij zien met heerlijkheid en eer gekroond, hem, die een weinig minder dan de engelen geworden was, Jezus, vanwege het lijden des doods.* In dien Jezus ziet hij eene heerlijkheid, waarbij die van Mozes verbleekt, als voor de heerlijkheid van den Zoon die van den dienstknecht. Zoo is dan een mensch; een mensch, want het lijden des doods doet wel uitkomen, dat hier van een mensch sprake is, wat ook overigens op den bodem van die menschheid moge liggen, hoedanige ook de eeuwige grond dier menschelijke persoonlijkheid moge zijn; zoo is dan een mensch ingegaan in de rust Gods. Hij is er ingegaan door het lijden zijns doods. Hij is er ingegaan, na al het lijden gesmaakt te hebben, dat in dit woord dood ligt opgesloten. Hij is er ingegaan, nadat hij bij ervaring al de smarten gekend had, die den toestand aankleven van hen, die een weinig minder dan de engelen gemaakt zijn. Maar zoo hij er langs dien weg is ingegaan, het is omdat de rust langs geen anderen verkregen wordt. Deze rust is niet een uitwendige geluksstaat onafhankelijk van den toestand van lijden, die voorafgaat. Het verband tusschen dit lijden, dat voorafgaat en de rust, die volgt, is geenszins toevallig. Deze rust is eene

overwinning, deze rust is eene verovering, deze rust is eene opstanding. Al die stoffelijke machten, waarvan de mensch het overwicht ondervindt en waarvoor hij ten laatste moet bukken, hij die vooralsnog minder dan de engelen is: ziet, Jezus heeft ze verbroken, onderworpen, en heeft zich daardoor verheven boven de engelen, heeft alle overheden en machten aan zich onderworpen en zich eenen naam verworven, die boven allen naam is. Deze natuur, die niet vervuld was van den geest en niet door den geest beheerscht, die als vleesch en wereld den geest in den mensch bestrijdt, deze natuur treedt in Hem te voorschijn als vervuld en beheerscht van den geest. Christus sterft, maar Hij sterft om weder op te staan. Dat is het, wat de gemeente, de gemeente, waarvan de schrijver van dezen brief een orgaan is, aanschouwt in Jezus van Nazareth en daarom zegt hij: *Wij zien Jezus met eer en heerlijkheid gekroond.* Daarom weet hij te spreken van eene rust, die weggelegd is voor het volk van dien Jezus, voor het volk Gods; eene rust, die ook voor dat volk is eene overwinning, eene verovering, eene opstanding; maar eene vaste, reeds behaalde overwinning, eene bevestigde verovering, eene verzekerde opstanding. Want in Jezus, het hoofd, is de overwinning behaald, de verovering bevestigd, de opstanding gewaarborgd. Alles is in Hem volbracht; alles zal dus volbracht worden in degenen, die Hem toebehooren; want het is voor hen, dat Hij alles volbracht heeft. *Er blijft dan eene rust over voor het volk van God.*

II.

De rust van het volk Gods is dus niet de rust van het vleesch, de rust van Egypte, die rust, die de kinderen Israëls terug verlangden, toen zij in de woestijn waren en zeiden: *Och, dat wij in Egypteland gestorven waren door de hand des Heeren, toen wij bij de vleeschpotten zaten, toen wij tot verzadiging brood aten!*

Want gijlieden hebt ons uitgeleid in deze woestijn, om deze gansche gemeente door den honger te dooden. (Exod. XVI: 3.) Ja, er is eene rust van Egypte en eene rust van Kanaän, eene rust naar de wereld en eene rust des hemels; en tusschen die beide ligt de woestijn. Er is eene rust van Egypte, eene rust der wereld, eene rust, waarin wij de zonde niet kennen, omdat wij het gebod niet kennen, waarin de zonde dood schijnt en wij schijnen te leven. Maar dit is niet dan een schijn van leven; want wij leven niet, zoolang wij onze bestemming niet kennen, zoolang wij tevreden zijn met de slavernij, omdat wij niet weten, wat vrijheid is. Maar, God zij gedankt, deze rust is ons door Christus onmogelijk gemaakt. Wij zijn de Roode zee doorgegaan in den doop, en thans zijn wij in de woestijn. Wij kunnen wel in die woestijn vallen, maar naar Egypte terug keeren, dat kunnen wij niet meer. Wij zijn wel gedwongen het leven aan te nemen in den toestand, waarin Christus het gebracht heeft. Wij kunnen ons niet langer houden, als hoorden wij zijne stem niet, wij vermogen de sporen van zijnen geest niet uit te wisschen, noch ons te onttrekken aan de dringende roepstemmen zijner genade.

Wel kunt gij misschien het bestaan der gemeente loochenen, maar u buiten haar leven plaatsen, dat kunt gij niet. Hare stemmen vervolgen u tot in de diepste schuilhoeken der wereld. Gij kunt u niet plaatsen buiten haren invloed. Gij kunt den schijn niet aannemen van onbekend te zijn met de groote vraagstukken, die zich onophoudelijk in haar midden voordoen; gij kunt van deze dingen niet zeggen, dat ze u niet aangaan. Want *gij* zijt het voorwerp van die vraagstukken; uw leven, uwe ziel, uwe eeuwigheid zijn daarbij betrokken. Wij zijn in de woestijn. Wij hebben achter ons Egypte, waarheen wij niet kunnen terugkeeren; vóór ons ligt Kanaän, Kanaän, dat ons nog kan ontgaan, zoo wij achter blijven op den weg, zoo wij niet langer voorwaarts streven.

Wij zijn in de woestijn! De woestijn nu heeft hare verschrikkingen, de woestijn is dor. Wij hebben een engel noodig, om ons

te midden dier verschrikkingen den weg te wijzen, wij hebben brood uit den hemel noodig, om ons te voeden en water uit de rots, om onzen dorst te lesschen. Welnu die engel is daar, dat brood is daar, dat water stroomt uit de rots. Die engel, die ons leidt, is Christus; dat brood is Christus; die rots is Christus. Maar het kan gebeuren, dat wij Christus niet zien, dat wij wanen alleen te zijn, dat wij afkeerig worden van dit brood des levens, en den rotssteen voor onvruchtbaar houden. Te wanen, dat wij alleen zijn, dat is te wanhopen om in de eenzaamheid dezer wereld den weg te vinden, het zoeken op te geven, ons te laten voortleven, zonder zelf te leven, stil te staan in plaats van voorwaarts te trekken. Een weerzin te krijgen van dit brood des levens, dat is het woord van Christus te veronachtzamen, ons niet meer door zijn licht te laten leiden, maar het te onderwerpen aan onze willekeur en het te oordeelen. Den rotssteen voor onvruchtbaar te houden, dat is te denken, dat wij te vergeefs tot Christus gaan, te gelooven, dat Hij dood is, en zijn hart te houden voor een steen.

Op verschillende wijzen kunnen wij het doel missen: hetzij door de tegenwoordigheid des Heeren niet te zoeken, hetzij door afkeerig te worden van zijn woord, hetzij door te meenen, dat Hij doof is voor onze stem. Maar altijd, altijd door ongeloof; door het ongeloof, dat allerlei vormen aanneemt, dat zich nu eens voordoet als traagheid, dan als hoogmoed, dan weder als wanhoop. Maar onder welken vorm ook, altijd heeft het ongeloof deze zelfde eigenschap, dat het onvruchtbaar is, dat het niets voortbrengt. Het ongeloof brengt geen werken voort. De mensch werkt, als hij een doel vóór zich ziet. Maar wie geen doel heeft, werkt niet. Daarom wordt er gezegd van dengene, die de rust Gods deelachtig wordt, dat hij rust van zijne werken: *hij heeft zelf ook van zijne werken gerust, gelijk God van de zijne.*

Gelijk God rust van de zijne. Welk eene vergelijking! De werken Gods en de werken des menschen naast elkander! Is zulk eene vergelijking niet verpletterend, is het niet ontmoedigend, onze werken naast die van God geplaatst te zien? Evenmin ontmoedi-

gend, evenmmin verpletterend als de vergelijking tusschen de rust van God en de rust van den mensch. De rust, die wij moeten ingaan, wordt de rust van God genoemd, niet zoozeer omdat God de schepper van die rust is, als wel omdat de rust, die wij moeten ingaan, de rust is van God zelf. Wij zijn van zijn geslacht, zijne rust moeten wij dus deelachtig worden, geene andere is er voor ons denkbaar. Een glorierijk denkbeeld, niet waar? Nergens is rust voor ons dan in het eigen leven Gods. Geen heil dan in de gemeenschap aan dat leven, geen genot dan wanneer wij de dingen uit het oogpunt van God beschouwen. Een grootsch vooruitzicht, ja, maar ook daarin glorierijk en geenszins ontmoedigend, — omdat wij niet alleen zijn, — daarin, zeg ik, dat wij onze rust op den weg Gods, dat is door arbeid, moeten verwerven. Niet slechts in het doel, ook in den weg om er toe te geraken, moeten wij Gode gelijk zijn.

God heeft gerust van zijne werken. Dat wil zeggen.... gij kent het schoone scheppingsverhaal, dat rijke symbolisme van de oorsprongen des levens, waarmede de rij onzer gewijde boeken begint. Vanaf de voorwaarden, die het leven mogelijk maken, het licht, de lucht, de aarde, door alle formatiën van het bewerktuigde en onbewerktuigde leven heen, stelt de Schepper zich ten doel de vorming van het wezen, dat zijn beeld zou dragen, van het bezielde schepsel, van den mensch, en daarin rust Hij en is zijn werk voltooid. Hij overziet alles, wat hij gemaakt heeft, en ziet het is zeer goed; nu rust hij, en rust in den mensch, door wien hij zich doet verstaan, tot wien hij spreekt, dien hij aanhoort, in den mensch, die, naar de krachtige uitdrukking eens profeten, zijn metgezel is, in den mensch, met wien hij zijn verbond opricht en voor wien hij van nu af niets zal verborgen houden. Welnu, ik spreek er niet van, op welke wijze wij in onzen tegenwoordigen toestand gekomen zijn, maar het is, dunkt mij, klaar als de dag, dat wij niet meer in zulk eenen staat verkeeren, dat wij God binnen in ons zouden kunnen vinden. Wij vernemen zijne stem aan den wind des daags, en zoo wij het geluid dier stem trachten

te verstaan, hooren wij ons door haar toeroepen: Adam, waar zijt gij?

Adam, waar zijt gij? Ja, wij moeten opstaan uit het dichte bosch, waarin wij ons zoeken te verbergen, en ons plaatsen vóór Gods aangezicht; en niet alleen vóór zijn aangezicht, neen, in zijne armen moeten wij ons werpen, en aan zijn hart moeten wij rusten.

Ja, dáár, dáár alleen, dáár, in Gods hart, ligt voor ons de rust. Dáár, in het hart van den Heilige, die een verterend vuur is, dáár vinden wij het leven: daar neemt de dood een einde; daar is geen rouw, noch smart, noch moeite meer. Maar eer wij daar komen, eer wij geheel in God zijn, geheel geheiligd door zijnen geest, heilig gelijk Hij, eer wij zóó ver zijn, o, hoe lang is de weg!

Tusschen de boomen des hofs, waar wij ons verbergen, en het hart Gods ligt een lange weg. Tusschen dit natuurlijke leven in de natuur gebonden, waarin de natuur nog zucht om geest te worden, en het geestelijke leven door den Geest bezield, doordrongen, geleid, waarin de natuur geest geworden is, tusschen deze beide toestanden zijn er vele tijdperken te doorloopen. Er zijn vele ontwikkelingen, die ons daar henen leiden. Om daar te komen, moeten wij al de stadiën van den vloek doorloopen, dien de zonde over ons gebracht heeft, moeten wij naarmate wij er in doordringen ons losmaken van al de kringen, waarin het menschelijk leven zich beweegt, — alle toch zijn zij min of meer bedorven door de zonde. Door de wereld moeten wij door gaan als door de woestijn, wandelen in geloof en niet in aanschouwen, leven van hoop en niet van bezit. Het schijnbaar tegenstrijdige van de taak, die ons wordt opgelegd, is daarin gelegen, dat wij tegelijk moeten afstand doen en toch ook geen afstand doen. Van geene wezenlijke hoop afstand doen, maar alle ingebeelde voldoening van onze hoop laten varen; van geenen waren roem afstand doen, maar allen schijn van roem opgeven; afstand doen van het tegenwoordige en niet afzien van de toekomst. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore!... Begrijpt gij iets van de verzoeking van Christus in de woestijn? Heerlijke vooruitzichten, treffende werkelijkheden worden Hem

voorgehouden; het koninkrijk Gods wordt Hem aangeboden. Welnu, gelooft Hij niet aan het koninkrijk Gods? Ziet Hij er van af? Doet Hij afstand van te zijn de koning van alle rijken dezer wereld? Neen; van geene der heerlijkheden, die Hem worden aangeboden, doet Hij afstand, maar Hij neemt ze aan op den weg des kruises. Dat is ook onze weg, dat zijn ook onze werken: afstand te doen, maar om te herwinnen, af te zien van de wereld, die vergaat, om te grijpen naar het koninkrijk der hemelen. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore!

III.

Laat ons dan ons benaarstigen, om in die rust in te gaan. Indien gij iets begrepen hebt van hetgeen wij moeten verstaan onder de rust van het volk Gods, dan zal het u niet verwonderen, deze vermaning te hooren: laat ons dan ons benaarstigen om haar te verkrijgen. Ja, het is eene inspanning, een arbeid, een strijd.

Het is niet door den dood op zich zelf, dat men die rust verwerft: ook verkrijgt men haar niet door zijne aanneming tot lidmaat, ja zelfs niet door zijne bekeering. Zelfs niet door de bekeering! Tenminste, als men deze bekeering beschouwt als eene zaak, die reeds voleindigd is, als men vergeet, dat men met de bekeering den eersten stap doet op eenen weg, waarop men tot het einde toe moet volharden, als men de toestemming van den wil tot eene taak reeds houdt voor de vervulling. Om in te gaan in den sabbath Gods, moet men gedurende de dagen der week gearbeid, zijne taak afgedaan hebben. Wij hebben hier beneden een werk te verrichten, niet in de eerste plaats een werk voor anderen, maar een werk voor ons zelve.

Er moet in ons een werk van heiligmaking plaats grijpen, en dat werk geschiedt niet zonder, maar door ons. Gij die niet twijfelt, of gij in het geloof zijt, die den naam des Heeren belijdt,

begrijpt gij wel den aard en den omvang van dit werk, de kracht van het woord *heiligmaking?* Wij zeiden het: er is geene rust dan in het hart Gods, in het hart van den Heilige. Er is dus geene rust dan in de heiligheid. Wij moeten heilig zijn, gelijk God heilig is. Ik vraag u niet, of gij reeds heilig zijt. Dat gij het niet zijt, blijkt al door uw aanzijn, doordat gij in deze wereld leeft. Waart gij heilig, gij zoudt niet meer op aarde zijn. Maar ik vraag u: wenscht gij het te worden? zoekt gij de heiligmaking? Ik vraag u niet, of het u om den schijn, maar of het u om het wezen der heiligheid te doen is. Wordt niet verstoord, als ik deze onderscheiding maak. Gij hebt ongetwijfeld een afschrik van huichelarij, gij beeft bij de veronderstelling, dat gij zoudt veinzen te gelooven, terwijl gij het niet deedt. En toch zoudt gij te goeder trouw in een ontzaglijke, ja doodelijke dwaling kunnen verkeeren ten opzichte van den aard des geloofs en van den aard van het werk Gods. Is het uwe begeerte, voor een christen gehouden te worden? Bekommert gij u niet, altijd om der wille van het koninkrijk Gods, meer over den goeden indruk, dien gij op de menschen maakt dan over hetgeen gij zelf zijt? Houdt gij het niet voor het eerste doel uws levens, dat de wereld uwe getuigenissen ontvange, en wanneer gij voor het oog der menschen een misslag begaan hebt, grieft het u dan niet meer, dat uw christelijke naam schade heeft geleden dan dat gij overtreden hebt? Eene zonde, die anderen bekend is, wekt die niet meer berouw op dan eene verborgen zonde? Wat kunt gij beter: over God of tot God spreken? Waar zijt gij godsdienstiger, in de kerk of in huis? Hebt gij eenige ontferming, eenige teederheid of mededoogen voor dezulken, die gij als vijanden des Heeren beschouwt? Zijt gij nauwgezet genoeg, om den goeden naam te ontzien van menschen, die nog geen anderen rechter kennen dan het oordeel, dat de wereld uitspreekt, kiesch genoeg, om diegenen te sparen, wier geweten de vertroostingen der genade nog niet ondervindt; of hebt gij voor de zoodanigen een banvloek op de lippen, en bluscht gij alzoo de rookende vlaswiek

uit en verbreekt gij het gekrookte riet? Beschouwt gij u zelven als behoorende tot de geijkte organen der waarheid, en bedient gij u alzoo van de eere Gods tot uwe zelfverheerlijking? Helaas! het gevaar ligt vóór de deur, het gevaar van een farizeër te zijn in plaats van een christen. Het kwetse u niet, zoo ik dezen naam gebruik. Die is op zich zelf geen beleediging: kunt gij niet een oprecht farizeër, een nauwgezet, godsdienstig farizeër zijn misschien, maar niettemin een farizeër? O, wees op uwe hoede, wees op uwe hoede! Gij zijt wel geroepen tot de rust Gods, maar zoo gij haar wilt verwerven, moet het werk der heiligmaking voorafgaan. En dat werk der heiligmaking is heel iets anders dan die ellendige bezorgdheid, welken indruk men in de wereld maakt. Het werk der heiligmaking is een strijd, een strijd met de zonde als man tegen man, een strijd met de zonde, die in u is, in u en buiten u. Hebt gij dien strijd volstreden? Hebt gij de kroon behaald? Ach, zoo gij dat denkt, zoo gij handelt, alsof dat reeds lang afgedaan ware, vreës ik zeer, dat gij zelfs nog niet begonnen zijt. Het is een strijd van iederen dag, zoolang wij leven op deze wereld, een strijd ten bloede toe. Het is een strijd, waarin wij omkomen, wij, met ons eigen ik; een strijd, waarin onze natuurlijke mensch teniet gedaan wordt, waarin wij slechts overwinnen door te sterven.

De heiligmaking is eene zoo hoog ernstige, eene zoo uiterst gewichtige zaak, dat niets zoo verwonderlijk en tevens bedroevend is dan de lichtvaardigheid, waarmede, ik zeg niet de wereldschgezinden, maar de belijders van 's Heeren naam, ze behandelen en er over spreken. Het is als gold het hier slechts een toevoegsel aan een of ander leerstelsel. Spreekt men van zedelijk leven, van heiligmaking, helaas! wat wordt er dan door de christenen onder verstaan? Verstaan dezen er iets meer onder dan de wereldlingen, namelijk, welvoeglijkheid, eerbaarheid, maatschappelijke rechtschapenheid? Op zoodanige wijze zou het eenige verschil tusschen christenen en wereldlingen hierin bestaan, dat de eersten een leerstelsel hebben en de laatsten niet! Telt toch, ik smeek het u, de wonde, die ik u aanwijs, niet licht, het is een doodelijke, ja

doodelijke wonde. Er is een tijd geweest, toen men het belijden van en het leven naar het evangelie als ééne en dezelfde zaak kon aanmerken. Maar is dat nog het geval? O, gij die in de wereld den naam hebt van tot de ernstigen te behooren, zijt gij het ook? Zijt gij ernstig in uw leven, ernstig in uw gebeden, ernstig in uwen maatschappelijken wandel, ernstig voor God, ernstig jegens de menschen? *Laat ons ons benaarstigen,* zegt onze tekst, *laat ons ons benaarstigen, om in die rust in te gaan.* Ja, verstaat dit wel, het is eene inspanning, een arbeid, een strijd. Het komt er op aan, zich naar lichaam en geest te reinigen van elke smet, zich te vernieuwen naar de gelijkenis van Christus van heerlijkheid tot heerlijkheid door den Geest Gods.

Misschien zijn er onder u, die hier tegen op komen en zeggen: dit is onmogelijk; en die om dit te staven, beweren, dat geloof en genade in de plaats der heiligmaking kunnen treden. Mijn broeder, die alzoo spreekt, afgedwaalde broeder, die meer dan iemand gevaar loopt van af te vallen, hoor, o hoor nog dit woord: waartoe dient u uw geloof, zoo gij wanhoopt aan uwe roeping? Wat baat eene genade, die u niet de kracht geeft om u op te heffen, om uwen weg te beginnen, om te strijden, om te overwinnen? Hoor naar mij, neen, hoor naar de stem Gods in de geschiedenis, verklaard door den Heiligen Geest. *Laat ons dan ons benaarstigen,* zegt de H. Geest, *om in die rust in te gaan, opdat niet iemand in hetzelfde voorbeeld der ongeloovigheid valle.* O gij, die terugdeinst voor het werk der heiligmaking, ziedaar uw beeld: Israël, verlost uit Egypte, uitgeleid uit het diensthuis door den sterken arm des Heeren, Kanaän niet betredend, vallende in de woestijn! Dat is uw beeld. Zij hielden de komst in Kanaän voor onmogelijk. De woestijn was zoo groot, zoo ongebaand, Kanaän zoo ver; zij waren zoo onmachtig, de Kanaänieten zoo sterk. Zij zagen den engel van des Heeren aangezicht niet: zij letten niet op zijne werken; noch op het brood uit den hemel, noch op het water uit de rots. Dat is uw beeld, o ongeloovige en wederspannige kerk!

Gij kunt niet, zegt gij. Neen, gij zoudt ook niet kunnen, zoo gij aan u zelven waart overgelaten, zoo gij geen engel hadt om u te geleiden door de woestijn, geen brood, om uwe zielen te voeden, geen levend water, om uwen dorst te losschen. Gij zoudt niet kunnen, zoo onze Jozua, onze Jezus, wachtte met u voor te gaan, tot gij den oever der Jordaan genaderd waart. Maar Hij kent ons te goed dan dat Hij zóó lang zou wachten. Hier beneden gaat Hij ons voor, hier beneden is Hij in ons midden. Hij is te gelijk de engel des aangezichts, die ons den weg baant, de Mozes, die tot ons spreekt, de Aäron, die voor ons bidt, de Jozua, die voor ons strijdt. Wat hebt gij te zeggen, dat gij niet strijden kunt? Zoo er iets is, dat den naam van ongeloof verdient, dan is het dit. Zegt niet, dat gij in Jezus gelooft, noemt Hem niet meer uw Zaligmaker, gij, die niet opstaat om te strijden. Neen, gij gelooft niet in Hem en wilt niet, dat Hij uw verlosser zij. Gij wilt het niet. Gij wilt zeker wel in den hemel komen, maar wilt gij verlost zijn van de zonde? Hij leidt u den hemel niet binnen dan op voorwaarde, dat gij u door Hem laat verlossen van de zonde. Er bestaat geene rust dan voor het volk Gods, d. i. voor het volk van goeden wil. Zoo er zijn, die de ruste Gods niet verwerven, dan is het niet, omdat zij niet gekund, maar omdat zij niet gewild hebben. Of Jezus òf de zonde, dat is ten slotte de keus. Van deze keus hangt de eeuwigheid af. Voorwaar dit is eene ernstige keuze. Amen.

DE ENGE POORT.

> En daar zeide een tot hem: Heer, zijn er *(ook)* weinigen, die zalig worden? En hij zeide tot hen: Strijdt om in te gaan door de enge poort; want velen, zeg ik u, zullen zoeken in te gaan, en zullen niet kunnen; *(namelijk)* nadat de heer des huizes zal opgestaan zijn en de deur zal gesloten hebben, en gij zult beginnen buiten te staan en aan de deur te kloppen, zeggende: Heere, Heere, doe ons open; en hij zal antwoorden en tot u zeggen: Ik ken u niet, vanwaar gij zijt. Alsdan zult gij beginnen te zeggen: Wij hebben in uwe tegenwoordigheid gegeten en gedronken, en gij hebt in onze straten geleerd. LUKAS. XIII: 23—27.

Er zijn menschen, die de vraag niet doen, welke wij hier den Heer zien voorgelegd; — die haar niet doen, zeg ik, of wel die haar doen met lichtzinnigen spot en terwijl zij bij zich zelve zeggen: ik weet wel beter. Er zijn ook menschen, die deze vraag niet meer doen. Wie zijn zij dan, die in waarheid de vraag herhalen, welke zeker mensch, die ons nergens nader omschreven wordt, hier tot den Heer richt? De vraag zelve kondigt iemand aan, die getroffen is geweest door de verschillende verklaringen des Heeren omtrent de weinige uitverkorenen en de menigte dergenen, die verloren gaan; iemand, die daar niet aan kan gelooven, en die toch de gedachte daaraan niet kan afwijzen. Het is als zeide hij: „Meester! is het wel waar, dat slechts weinigen zullen behouden worden? Heb ik dat wel uit uwen mond gehoord? Is dat waarlijk uwe meening?" Hij kan het niet gelooven. Hij is een dergenen, die zich te midden dezer schare zoo voldaan gevoelen en die de menigte veel te goed vinden om te kunnen verloren gaan. Toch heeft het woord van Jezus indruk op hem gemaakt;

hij is eenigszins onder de macht van Jezus' persoonlijkheid; en zonder zijn woord aan te nemen, gevoelt hij toch behoefte om zijne eigen denkbeelden door den Heer te hooren bevestigen. Hij zal meer vertrouwen stellen in zijne eigen meeningen, wanneer hij ze bevestigd zal zien door Jezus' gezag. *Heer*, zegt hij daarom, *Heer*, *zijn er ook weinigen*, *die zalig worden?*

Zijn er niet zeer velen, die zich in den toestand bevinden van dien mensch, van wien Lukas ons de vraag mededeelt? Zijn er niet zeer velen, die in den grond aan de menschheid gelooven; wier gronddenkbeeld, waar zij in al hunne redeneeringen van uitgaan, is: de onmogelijkheid, dat één enkele, veel minder dus dat eene menigte verloren ga, de stelling, dat Gods goedheid te groot is om zoo iets te gedoogen, en dat dus ten slotte wat vroeger of later allen behouden worden? Zijn er niet, ik herhaal het, die evenwel te veel eerbied voor Jezus hebben, om niet de behoefte te gevoelen, hunne meeningen door zijn woord bevestigd te vinden? Die, gelijk die mensch, waarvan de tekst spreekt, Hem *Heere* noemen, en die wel zijne discipelen zouden willen zijn, zonder evenwel hunne eigen denkbeelden prijs te geven? Zij gevoelen zich niet geheel op hun gemak bij de overdenking van Jezus' woord, en zoeken er te vergeefs uitspraken in, die de eindelijke zaligheid van allen waarborgen. Integendeel vinden zij vele verklaringen, die het tegenovergestelde schijnen te leeren. Wat doen zij nu? Deze zeer duidelijke en zeer stellige uitspraken niet willende aannemen, zeggen zij, dat zij die niet begrijpen, dat het diepzinnige onderwerpen zijn, die tot de godgeleerdheid behooren, dat men ze zeker anders moet uitleggen.

Ze anders uitleggen! *Heer*, *zijn er ook weinigen*, *die zalig worden?* O, zoo zij het den Heer vraagden! Hij zou hun antwoorden. Maar de Heer antwoordt door zijn heilig woord, en juist aan den zin van dat woord willen zij zich onttrekken. Wanneer men hun dat woord toont en tot hen zegt: ziet, dit is duidelijk, dit is stellig, gelooft het! — dan antwoorden zij: O, maar dat strijdt tegen mijne begrippen, daarmede kan ik mij niet vereenigen,

daarin kan ik mij niet vinden, ik heb een' anderen Jezus noodig.

Een' anderen Jezus! Voorwaar, daartoe behoeft gij niet ver te zoeken. De wereld heeft zich reeds een anderen gevormd. Naast den Christus, die in zijne kerk leeft, vindt men een dooden afgod, een schijnbeeld van Jezus, aan hetwelk de wereld hare taal in den mond legt. Zie hier wat de wereld dezen dooden afgod laat zeggen. Maar wat spreek ik van de wereld! Niets is in staat om ons òf te overtuigen òf te verleiden, indien wij niet overtuigd of verleid willen worden. Wat is de wereld? Het is de vorst dezer wereld, het is de duivel in ons hart, die ons verleidt met schoone redeneeringen en die dien dooden afgod, dien valschen Jezus, schept, die schijnbaar niet onderscheiden is van den waren, ja, die veel aantrekkelijker schijnt dan de ware. Het eenig onderscheid is, dat de eerste van marmer is, en dat gij, wanneer gij u aan hem wilt vastklemmen, gevoelt, dat hij u van koude doet verstijven.

Zie hier dan het evangelie, waarmede de tegenwoordige eeuw ons hart verleidt. Gij vraagt, *of er ook weinigen zullen zalig worden.* Stel u gerust — zoo luidt het antwoord — gij hebt verkeerde denkbeelden omtrent de zaligheid. Indien gij wel begrijpt, wat eigenlijk de eeuwige zaligheid is, zult gij weten, dat het denkbeeld zelf van zaligheid, de onmogelijkheid van een eeuwig verderf in zich sluit. De zaligheid is iets inwendigs, het is de godsdienstige aanleg onzer natuur; die kan nooit verloren gaan, onze natuur toch is onschendbaar; er kan sprake zijn van eene meerdere of mindere mate van zaligheid, doch nimmer is er sprake van leven of dood. Maar „het woord van Jezus, het geschreven woord," antwoordt gij. — O, — is het weder-antwoord, — wat het geschreven woord betreft, vooreerst moet men veel op rekening zetten van de joodsche dwalingen en opvattingen der schrijvers, het is nog zoo zeker niet, dat alles, wat zij ons als redenen van Jezus mededeelen, inderdaad zijne woorden zijn. Het leerstuk van de goddelijke ingeving der Heilige Schrift is eene verouderde leer, die door de wetenschap wordt veroordeeld. De

evangelisten zijn te goeder trouw geweest, maar toch hebben zij ons de woorden van Jezus slechts medegedeeld, zooals zij die begrepen. Ten tweede is het natuurlijk, dat Jezus zich moest voegen naar de denkbeelden zijner tijdgenooten, anders ware Hij niet begrepen, en het is nog eene onbesliste vraag, in hoeverre Hij zelf die vooroordeelen deelde. In ieder geval moet men zijne woorden niet zoo letterlijk opvatten, men moet er de kern uit nemen en dan zult gij bevinden, dat Jezus verre verheven was boven de vooroordeelen zijner tijdgenooten, en dat de uitspraken, die het sterkst een eeuwig verderf schijnen te prediken, juist het tegendeel zeggen. Als Jezus bij voorbeeld spreekt van geween en tandengekners, is dat dan niet juist een bewijs, dat er wroeging is en dus ook mogelijkheid van berouw en dus ook mogelijkheid van verlossing, en alzoo van behoud der menschelijke natuur?

Als ik u het antwoord voorstel, dat hedendaagsche godgeleerden geven op de vraag van dien mensch uit onzen tekst, het is, omdat deze godgeleerdheid niet als begraven ligt onder het stof eener theologische school, maar den zedelijken dampkring, dien wij inademen doordringt, ja om zoo te zeggen vervult. Zoo ik zeide, dat de vorst dezer wereld ons hart met deze leer misleidt, het is geenszins, omdat ik geloof, dat zij met booze bedoelingen wordt voorgedragen, ook niet, omdat ik het gehalte van waarheid, dat zij kan bezitten misken; maar omdat ik zie, dat door middel van haar vele zielen, die dit gehalte van waarheid niet weten te onderkennen, verleid worden tot eene lichtzinnige levensbeschouwing en eene volkomen miskenning van het wezen der zonde, dat dus hunne gewetens in slaap gewiegd en zij afgebracht worden van den nauwen weg, die ten leven, en gevoerd op den breeden weg, die ten verderve leidt. Zoolang gij niet inziet, dat het vraagstuk van het menschelijk leven een vraagstuk is van leven of dood, dat het verschil tusschen de wedergeboren en de onwedergeboren zielen een verschil is niet van meer of minder, maar van dood of leven, zoolang gij niet ziet, dat gij in gevaar zijt van verloren te gaan, en noodig hebt behouden, dat is van een eeuwig verderf

verlost te worden: zoolang slaapt gij en laat gij u in slaap wiegen. Welnu, ik wilde u wakker schudden, of liever, ik bidde God, dat Hij u uit den doodsslaap doe ontwaken. Mocht het woord van Christus het doen in dit uur, het woord van den Christus der Schrift, van den Christus der kerk, van dien levenden Christus, die, als men Hem aanziet, bij dien eersten aanblik niet zoo aantrekkelijk is als de doode Christus der wereld, ja die niets heeft wat Hem begeerlijk maakt, den Man van smarten, met doornen gekroond, maar die, naarmate wij Hem langer beschouwen, schooner en aantrekkelijker wordt, juist door zijn bloedend gelaat en zijne uitdrukking van lijden, schoon en aantrekkelijk, omdat van zijne wonden het leven uitgaat en omdat de geesel zijns woords slechts slaat om te genezen.

In zijne hardste redenen klopt een hart, het hart van God, een hart vervuld met eene oneindige liefde. Laat ons thans eene van die harde woorden overdenken. Mochten wij allen de kloppingen gevoelen van het hart Gods, dat de oneindige liefde is.

Heer zijn er ook weinigen, die zalig worden? Het antwoord is tweeledig. Vooreerst geeft de Heer geen rechtstreeksch antwoord. Waarom doet Hij dat niet? Omdat de eerste band, die verbroken moet worden, om onze verlossing mogelijk te maken, die is, welke ons één doet zijn met de menigte, omdat vóór alle dingen de verlossing moet worden beschouwd, niet als eene zaak, die het geslacht in het algemeen, maar die ieder persoonlijk betreft. De kerk, die de beloften heeft des eeuwigen levens, die het lichaam van Christus is en de volheid desgenen, die alles in allen vervult, de kerk bestaat uit levende personen, zij is de vergadering der uitverkorenen Gods. Vraag dus niet, of er velen zullen zalig worden, of het velen of weinigen zullen zijn, dat gaat u niet aan, dat is de zaak alléén van God. Dat gij zelf zalig wordt, dat is uwe zaak, dat gaat u aan. Gij hebt met de menigte niets te maken. Zelfs wanneer slechts één enkele verloren ging, zoudt gij die éène

kunnen zijn. Al zijn slechts weinigen uitverkoren, gij kunt tot die weinigen behooren. *Strijdt om in te gaan door de enge poort:* ziedaar het eerste antwoord van den Heer aan dengene, die hem vraagt: zijn er ook weinigen, die zalig worden.

Wat veronderstelt dat antwoord? Eerst dit: dat de verlossing niet maar eene inwendige bevinding is, maar ook een uitwendige toestand. Men moet door eene deur ingaan. Dit beeld veronderstelt, òf eene stad, volgens vers 28, waar gesproken wordt van Gods koninkrijk, òf, nog liever, een huis, volgens vers 25, waar gesproken wordt van den huisvader. Het is omdat de huisvader eigenlijk koning, en zijn huis een koninkrijk is. Zeg nu, zoo gij wilt, dat dit alles slechts beeldspraak is; het zij zoo, indien gij er dan maar bijvoegt, dat die beelden de werkelijkheid voorstellen, en dat het, wanneer wij deze werkelijkheden zullen aanschouwen, zal blijken, dat die beelden volkomen juist de waarheid hebben uitgedrukt. En wat is dan toch onze geheele taal anders dan beeldspraak? Zouden wij misschien willen beweren, dat de beelden, door den mensch gebruikt, beter de werkelijkheid uitdrukken, dan die door welke God ons onderwijst? Hoe dit zij, de hier gebruikte uitdrukkingen wijzen ons op een uitwendigen toestand.

Ten tweede: deze uitwendige toestand is niet die, waarin wij ons van nature bevinden. Er is eene deur en door die deur moeten wij ingaan, van nature dus zijn wij buiten de deur, buiten de stad, buiten het huis. Ten derde: er is slechts éene deur, men kan niet anders dan door deze deur ingaan; *velen zullen zoeken in te gaan*, zegt de Heer, dat is: zij zullen zoeken elders in te gaan dan door de deur, *maar zij zullen niet kunnen*. Ten vierde: de deur is nauw; wij kunnen haar onopgemerkt voorbijgaan; ook gaat men er niet in, gedragen door de menigte, maar slechts één voor één. Eindelijk: de deur staat open, maar zal niet altijd openblijven; eenmaal wordt zij gesloten en dan zullen zij die getracht hebben, elders in te klimmen, te vergeefs trachten door haar binnen te gaan; zij zullen te vergeefs vóór de deur staan en kloppen.

Velen meenen, dat dit een beeld is om den strijd des geloofs

en der heiligmaking te teekenen, en wel bepaaldelijk die moeilijkheden, die een ieder ondervindt, welke aan de zonde tracht te ontkomen. Dan zouden ten laatste wij zelve door de deur zijn aangeduid; wij zouden ingaan door ons zelve, door onzen strijd, door onze heiligmaking. Maar bovendien, welken zin zou het woord des Heeren: *Strijdt om in te gaan door de enge poort*, dan eigenlijk hebben, indien onder het beeld van de enge poort ook de strijd moest worden verstaan? Strijdt om te strijden, dat beteekent niets. Welke is dus eigenlijk die deur? Ik wenschte, dat gij thans allen overtuigd waart van de verheven harmonie, die er is in de woorden des Heeren. Gij zoudt dan begrijpen, dat ik niet twee soorten van beelden verwar, maar dat ik integendeel den diepen zin van des Heeren gedachten uitdruk, hoewel die hier niet is uitgesproken en de woordvoeging met opzet duister is, omdat dengenen, die buiten zijn, alle dingen door gelijkenissen geschieden, — gij zoudt, zeg ik, dan begrijpen, dat ik niet twee soorten van beelden verwar, wanneer ik dit woord des Heeren verklaar met een ander woord, namelijk met dit: *Ik ben de deur*. Christus is de deur, door hem gaat men Gods koninkrijk, het huis des Vaders binnen. Hij is de deur, hij is de weg. Maar de deur, die weg, zijn ze dan nauw? Neen zeker, zijn hart is niet nauw, zijne liefde is onbegrensd. Wat hij tot Jeruzalem zegt, roept hij het niet aan allen toe: *Hoe dikwijls heb ik uwe kinderen willen bijeenvergaderen, als eene hen hare kiekens?* Hij spot niet met ons, waar hij zegt: *Strijdt om in te gaan door de enge poort;* en hij zou met ons spotten, indien hij dit zeggende, bij zich zelven dacht: niettegenstaande uwen strijd zult gij niet kunnen ingaan. Er is geen uitverkiezing in dien zin, als zouden door eenige noodlottige voorbeschikking dezen behouden worden, genen verloren gaan. Het woord des Heeren is in den hoogsten zin waar, volkomen ernstig en oprecht: *Strijdt om in te gaan door de enge poort*. Maar wilt gij weten, in welken zin de deur nauw is? In dien zin, in welken Jezus tot Nicodemus zeide: *Voorwaar, voorwaar zeg ik u, zoo iemand niet wederom geboren wordt, hij kan het koninkrijk Gods niet ingaan*. De deur

is te nauw om ons door te laten, beladen met al onze goederen, met de gansche vracht onzer schijnverdiensten, onzer werken, onzer eerzucht. De deur is te nauw voor u, rijken, zij laat slechts arme ellendigen door, die naakt en van alles ontbloot zijn. Indien gij niets hebt dan u zelf, niets dan uwe eigen ziel, al ware die nog zoo vermoeid, zoo gedrukt, zoo diepgezonken, zoo verachtelijk, maar dan toch altijd uwe ziel, gij kunt binnengaan. Maar, zegt gij misschien, het zijn juist mijne zonden, waardoor mijne ziel zoo arm, zoo gedrukt is, ik kan toch met mijne zonden niet binnengaan. Neen zeker, dat kunt gij ook niet, maar dien last laat gij aan de deur, en gij gaat alleen binnen. Wat u belet, binnen te gaan, het zijn niet uwe zonden, het zijn uwe deugden. Wanneer gij u zóó vertoont, met allerlei versierselen beladen, dan is de deur voor u te nauw, en hij, die de deur is, zegt tot u: *Ik weet niet van waar gij zijt;* die mij toebehooren, zijn arme ontbloote schepselen, die door mijn Vader verrijkt worden; mijn Vader heeft uwe rijkdommen niet van noode.

Zoo is de deur voor geen enkelen van u te nauw, wanneer gij maar als bedelaars wilt komen. Als bedelaars! Maar, zegt gij, wat beteekent dan de strijd, dien men moet strijden om in te gaan? Is dat dan niet de strijd der heiligmaking, zijn dat niet de pogingen, die men moet aanwenden om zich waardiglijk te vertoonen voor den koning, om bekleed en niet naakt te worden bevonden? Zulke pogingen vinden wij geschetst in de woorden: *velen zullen zoeken in te gaan, maar zullen niet kunnen.* Door het woord, dat men vertaald heeft met *„zij zullen niet kunnen ingaan"*, worden juist aangeduid die zeer moeilijke pogingen, die zware arbeid, die vreeselijke strijd, waardoor men eene gerechtigheid denkt te verkrijgen, die men toch nooit bereiken kan. Velen zullen eene hoogste, eene wanhopige poging aanwenden om in te gaan, maar zij zullen niet kunnen; zij strijden, strijden altijd op nieuw, maar bezwijken steeds, de zonde blijft hun altijd aankleven, hunne deugden zijn gansch bezoedeld; zij hebben zich zelven het bruiloftskleed willen weven, en ziet, zij zijn slechts met be-

zoedelde lompen bedekt. Het woord vertaald door strijd, *(strijdt om in te gaan door de enge poort)* dat woord duidt een andere soort van werkzaamheid aan, het duidt aan: een werk der zelfverloochening, een doodsstrijd, een strijd om te sterven. Om te sterven.... waaraan? Aan deze of gene zonde? Neen, maar aan ons zelve; het is het werk dier ziel, die afsterft aan zich zelve, aan hare eigengerechtigheid, het werk dier ziel, die de begeerte laat varen, om zelf iets te wezen, iets te verkrijgen of zichzelve te verlossen, dier ziel, die er in toestemt verlost te worden, en die zich daarom aan den Verlosser overgeeft. Zietdaar wat dit woord beteekent. En is die strijd waarlijk een arbeid der ziele, een doodsstrijd? Zich den Heer overtegeven, dat zegt niet: zich als zijn medearbeider aan zijn werk aansluiten, er in toestemmen, om hem het hoofd van ons geslacht te noemen; dat zegt niet, hem een tol van eerbied en liefde en vertrouwen te betalen. Zich den Heer overtegeven, dat zegt: aan zich zelven af te sterven en er in toe te stemmen, dat hij onze gerechtigheid, ons leven, onze roem worde. Denkt gij dan, dat dit geen arbeid is, geen strijd op leven en dood kost? Er is geen strijd aan dezen gelijk. De gansche diepte van ons wezen wordt geschokt door de toestemming van onzen wil, om ons door Christus te laten verlossen. Daartoe is noodig het offer, ik zeg niet van onze begeerten en werkzaamheden, maar van onze natuurlijke denkbeelden en overtuigingen, het offer van onze natuurlijke rede en van onzen natuurlijken godsdienst. Het is het aannemen van eene andere rede, het wonen in een ander; in één woord, het is de dwaasheid bij uitnemendheid, die dwaasheid, die de wijsheid Gods is.

„*Strijdt om in te gaan door de enge poort*”, zietdaar dus het antwoord des Heeren op de vraag: *Zullen er ook weinigen zalig worden?* Het mogen er weinigen of velen zijn, om het even, het groote aantal verlost u niet, en het kleine aantal sluit u niet buiten. Gij moet ingaan door de enge poort, en gij kunt daar slechts ingaan door den stervensweg. Doet afstand van uwe eigen pogingen, doet afstand van den dwazen waan, dat gij, die zondaars

zijt, vleesch uit vleesch geboren, dat gij u zelve zoudt kunnen herscheppen, u zelve tot geestelijke menschen zoudt kunnen vormen. Gelooft in Christus, staat hem toe, u te verlossen en hij zal het doen; Hij behoudt van het oogenblik af, dat gij het begeert. *Strijdt om in te gaan door de enge poort*, dat is te zeggen: sterft!

Is dit het gansche antwoord des Heeren? De Heer voegt aan dit eerste woord een tweede toe, dat een meer rechtstreeksch antwoord bevat, omdat de Heer daarin ook het getal aanduidt en van *velen* spreekt. Hij zegt niet, of slechts weinigen zullen zalig worden, hoe zou hij dat kunnen? Is dat getal dan bepaald? En daar, waar hij zegt, dat slechts weinigen uitverkorenen zijn, wat doet hij anders dan een handtastelijke waarheid uitspreken; dat van de vele geroepenen de meerderheid die roepstem verwerpt, terwijl weinigen haar volgen? Maar, wat zeker is, wat ook door de ondervinding geleerd wordt, wat de Heer ook voor de toekomst voorspelt, het is dit, dat velen niet zullen ingaan; ja, zij zullen niet kunnen ingaan. Waarom zullen zij dat niet kunnen? Zouden zij misschien het niet willen? O, ieder wil wel in den hemel komen; er zal een tijd komen, waarop allen zullen zien, dat buiten het vaderhuis, buiten het koninkrijk Gods alles ijdelheid, ja niets is; ja, dan zullen allen wel willen ingaan, dan zullen zij de deur zoeken en er vóór staan en kloppen, maar het zal te vergeefsch zijn, want de deur is dan gesloten.

Zijn dan de innerlijke bewegingen van Christus' barmhartigheid verminderd? Hoort nogmaals het woord des Heeren: „*nadat de Heer des huizes zal zijn opgestaan en de deur zal hebben gesloten.*" Er is dus een Heer des huizes, die de deur sluit; er is dus een God, aan wiens barmhartigheid een einde is; er is dus een dag van genade, maar er is ook een dag des toorns. Er is eene gesloten deur, dat is te zeggen, een Christus, die zwijgt, die zwijgt even als eenmaal vóór Kajaphas; die zwijgt, als eenmaal vóór Pilatus, en die zijn woord in vervulling brengt: „*Voortaan zult gij den Zoon des menschen zien, gezeten aan de rechterhand der kracht*

Gods"; dat is te zeggen, voortaan zult gij hem zien als Rechter en niet langer als Verlosser.

Ik moet kort zijn en mijne gedachten samen vatten: schenkt mij hierbij al uwe aandacht, want deze dingen zijn zeer ernstig. Er is een dag der genade, een tijd, gedurende welken de deur geopend blijft, waarin Jezus op onze straten leert en ons aan zijne tafel noodigt. Dat is de tijd, waarin de roepstemmen tot ons komen, de tijd, waarin zijne vredeboden worden uitgezonden in alle plaatsen, op de markten en in de straten der stad, op de wegen en langs de heggen, om tot de bruiloft te noodigen. Die tijd is het heden. Het heden, bedenkt dit wel! Jezus onderwijst ons; wij eten en drinken in zijne tegenwoordigheid. Zijn wij niet lidmaten der kerk, maken wij niet gebruik van hare genademiddelen? Maar die kerk, die zichtbare kerk, die gelijk is aan het net geworpen in de zee, dat alle soorten van visschen opneemt, die kerk, in welke wij door het water des doops werden ingelijfd, in welke wij het woord Gods ontvangen en zelfs belijden aan dat woord te gelooven, die kerk, in welke Jezus zich aan ons mededeelt in het brood en den wijn van het nachtmaal: die kerk is slechts het voorhof, het ruime, breede voorhof, dat het heiligdom omringt. Tusschen dat voorhof en het heiligdom is die deur, welke openstaat, opdat wij door haar in het heiligdom zouden ingaan. Het voorhangsel is gescheurd en wij hebben vrijheid om in de heilige plaatsen in te gaan, door het bloed van Jezus, van hem, die de versche en levende weg is, welken weg hij voor ons heeft ingewijd. Wij hebben vrijheid om door het voorhangsel, dat is door zijn eigen lichaam, binnen te gaan. Maar eenmaal valt het voorhangsel neer en wordt de deur gesloten. Dan zult gij, die in het voorhof zijt gebleven, met verwondering, met schrik, met wanhoop ontwaren, dat dit voorhof niet de tempel, noch die aardsche kerk de hemelsche kerk was, en dat het oordeel begint bij het huis Gods. Bedriegt dan u zelve niet! De zichtbare kerk rijpt voor het oordeel, en indien gij tot geene andere kerk behoort dan tot die zichtbare, dan rijpt

ook gij voor het oordeel. Die deur wordt gesloten en gij zijt buiten.

Buiten! Begrijpt gij den omvang van dat kleine woord? Buiten! Buiten Christus, buiten God. In de buitenste duisternis; duisternis voor 't verstand, duisternis voor 't hart, duisternis in- en uitwendig. Ziet, hier beneden in het voorhof worden we nog beschenen door de stralen van het licht, dat in het heiligdom brandt; die stralen beschijnen ons door de geopende deur, de lamp van het heiligdom werpt op ons een flauwen weerschijn. Zoo hier beneden de zon nog niet tot hare volle middaghoogte is gekomen, toch doet ons het zachte licht van de ster der hope, die ons bestraalt, haren glans vermoeden. Maar, wanneer de deur zal gesloten zijn, dan worden die stralen onderschept en zal ook de ster der hope uitgebluscht worden. In het voorhof te zijn, dat zegt nog buiten te wezen. Bedriegt u zelve niet. Dat de lichtstralen, die u beschijnen, er u toch niet toe brengen, u zelve te misleiden omtrent den diepsten grond uws harten; dat hart blijft in duisternis gehuld, zoolang gij niet door de deur zijt ingegaan. *Nadat de Heer des huizes zal zijn opgestaan en de deur zal gesloten hebben, en gij zult beginnen buiten te staan en aan de deur te kloppen, zeggende: Heere, Heere, doe ons open; en hij zal antwoorden en tot u zeggen: ik ken u niet van waar gij zijt. Alsdan zult gij beginnen te zeggen: wij hebben in uwe tegenwoordigheid gegeten en gedronken, en gij hebt op onze straten geleerd. En hij zal zeggen: ik ken u niet, van waar gij zijt: wijkt van mij af, alle gij werkers der ongerechtigheid.* Merkt het op, hoedanig zij zijn, die buiten gesloten worden. Zij denken, dat zij reeds zijn ingegaan. Zij hebben den Heer gehoord; zij noemen hem: Heere, Heere; zij hebben voor zijn aangezicht gegeten en gedronken; hij heeft hen verzadigd, gelijk hij op wonderbare wijze de menigte verzadigde, die hem volgde, en gelijk hij op wonderbare wijze zijne gemeente voedt aan de tafel des nieuwen Verbonds. Niets uitwendigs heeft hun ontbroken, slechts is hun hart koud en dood gebleven; zij oefenden de kracht van

hunnen wil niet in deze hemelsche, maar in aardsche dingen, hunne werkzaamheid had een gansch ander doel. Misschien hebben zij zeer veel gedaan om zich zelve te ontwikkelen en te verrijken, misschien hebben zij deze laatste ure niet afgewacht, alvorens den strijd, tot het binnengaan vereischt, te aanvaarden; maar nevens Gods gerechtigheid hebben zij zich zelven een eigengerechtigheid opgericht; zij hebben van elders willen ingaan en niet door de deur. Christus is hun niet geweest tot rechtvaardiging en heiligmaking, hoewel zij verklaard hebben, dat hij dit was; hoe zou hij thans hun tot verlossing kunnen zijn? Zij hebben het geloof der gemeente, hetwelk zij mede beleden, gehouden voor figuurlijke spreekwijzen, maar bij zich zelve dachten zij wel, binnen te zullen komen door hetgeen zij verrichtten. Welnu, wat hebben zij gewerkt? Onder welk licht heeft de eeuwige Waarheid hunnen arbeid beschouwd? Welken titel ontvangen zij? *Gaat weg van mij gij allen, die de ongerechtigheid werkt.*

Die de ongerechtigheid werkt! Dat woord is hard, maar tot wie is het gericht? Niet tot mij, zult gij de één na den ander zeggen; niet tot mij: ik stem toe, dat ik zwak ben, dat ik veel te kort kom, ja zelfs, zoo gij wilt, dat ik mijne zonden heb, maar ik ben geen *werker der ongerechtigheid*, daaromtrent ben ik gerust, dat woord betreft mij niet. Is er misschien onder ulieden iemand, die zegt: dat woord is wel op mij toepasselijk? Welnu, tot hem durf ik zeggen: het is niet tot u gericht; al waren uwe zonden rood als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw. Gij hebt, zegt gij, werken gedaan, die geen ander gedaan heeft; maar ook Jezus Christus heeft een werk volbracht, dat niemand anders volbrengen kon, door te sterven voor menschen, zooals gij zijt. Maar zegt gij, de duivel woont in mijn hart! Welnu het is juist omdat de duivel in uw hart woont, dat hij, die sterker is dan de vorst der duisternis, ook in uw hart komt, opdat hij den sterke zou binden en buiten werpen. Maar, gij erkent u zelven den voornaamsten der zondaren. Hoort, wat een ander gezegd heeft, die zich ook als den voornaamsten der zondaren erkende: *dit is*

een getrouw woord en alle aanneming waardig, dat Jezus Christus in de wereld is gekomen om zondaren zalig te maken, van welke ik de voornaamste ben. (1 Tim. 1 : 15). Ja, Jezus Christus is in de wereld gekomen om zondaren zalig te maken, dat is te zeggen, hij kwam niet voor zulken, die slechts in schijn zondaren zijn, niet voor menschen, die dezen titel dragen, terwijl zij met een glimlach op 't gelaat en rust in 't hart zeggen: ik ben een zondaar; die daarmede echter zeggen willen: ik ben een goed zondaar, zooals men wel mocht wenschen, dat allen het waren; — voor dezulken kwam de Heer niet; maar slechts om zondaren te redden, die in waarheid zondaren zijn, zondaren zooals gij, zondaren, die niet deugdzaam zijn, maar die het kwade doen, in één woord: *werkers der ongerechtigheid.* Welnu dan, gij die u niet als zoodanig erkent, gij die daar zegt: ja ik ben zwak, ik dwaal lichtelijk, maar het zijn onwillekeurige afdwalingen, ik wil toch het goede, mijne bedoelingen zijn goed, de grond mijns harten is goed. Gij zondaars, die zulke goede bedoelingen en zulk een goed hart hebt, een hart, dat noch leugenachtig, noch arglistig is, o, misschien hebt gij een anderen God, een God, die oordeelt gelijk gij, een God, die u ook nog al goed en nog al deugdzaam zou vinden, die u zal verlossen ter wille van uwe goede bedoelingen en van uw goed hart. Misschien! — Maar wat zeg ik? O, dat ik mij wachte, Gods heiligen naam te ontheiligen! Neen, er zijn geen twee goden, er is slechts één God. Welnu, voor dien God, voor mijnen God, voor den God, zooals wij hem kennen uit de heilige schrift, en zooals hij zich openbaart aan die arme zondaren, *die de ongerechtigheid werken,* voor dien God is geen onderscheid: allen zijn zondaren, allen zijn werkers der ongerechtigheid. *Daar is niemand rechtvaardig, ook niet één; daar is niemand, die verstandig is, daar is niemand, die God zoekt; allen zijn zij afgeweken, te zamen zijn zij onnut geworden, daar is niemand, die goed doet, daar is ook niet tot één toe.* (Rom. 3 : 10—12). Hoe! zegt gij: geen onderscheid tusschen dien moordenaar, wiens handen rooken van bloed, en dien steunpilaar van

kerk en maatschappij; geen onderscheid tusschen die diepgezonken vrouw en die volgens de wereld eerbare vrouw, geëerd door allen, die haar omringen; geen onderscheid tusschen dien misdadiger, die het schavot beklimt, en den rechter, die hem veroordeelt; geen onderscheid tusschen Kaïn en Abel! Ja toch, er is onderscheid. Er zijn Abels, die bloedige offeranden offeren, er zijn Kaïns, die dat niet doen; er zijn zondaren, die zich werkers der ongerechtigheid erkennen, gevoelen en als zoodanig zich zelve veroordeelen; er zijn werkers der ongerechtigheid, die zich als zoodanig niet erkennen, noch gevoelen, noch veroordeelen. Allen zijn zondaren, maar er zijn berouwhebbenden, er zijn er ook, die geen berouw kennen. Er zijn zondaren, die de smart des doods kennen, die bij ondervinding iets weten van die snijdende, diepgaande smart, van die bron van bittere tranen en doodelijke angsten, die daaruit ontstaan, dat men zich kent als zondaar; en er zijn zondaren, die nimmer hunne ellende hebben gevoeld, nimmer hun afval hebben erkend, nimmer den toorn Gods hebben gevreesd, die, ik herhaal het, zich zelve als zondaren erkennen, maar die dat doen met den glimlach op 't gelaat en den vrede in 't hart. Welnu, die eersten zullen zeker nooit het woord hooren: *gaat weg van mij, gij die de ongerechtigheid werkt.* Aan hunne ongerechtigheden zal niet meer worden gedacht, er zal niet meer van worden gesproken: die zich zelve veroordeelt, zal niet meer geoordeeld worden; er zal slechts één oneindige vreugdekreet in den hemel gehoord worden, de vreugdekreet des Vaders door duizenden van engelen en verlosten herhaald: „*deze mijn zoon was dood, maar hij is weder levend geworden, hij was verloren, maar is gevonden.*" „*Komt gij gezegenden mijns Vaders,* — zal dan de rechter tot hen zeggen,— *beërft het koninkrijk Gods, dat u bereid is van voor de grondlegging der wereld.*"

En de laatsten? O, terwijl de deur open was, hebben zij de waarheid niet willen zien; zij hebben het niet willen erkennen, dat zij werkers waren der ongerechtigheid; thans is hun de waarheid, de onverbiddelijke waarheid, zonneklaar; het volle licht

maakt alles openbaar, en dat volle licht volbrengt uitwendig, wat zij inwendig niet hebben willen ondergaan; zij hebben niet willen ingaan door de deur, welnu, zij blijven daarbuiten; zij zijn gebleven, wat zij waren: werkers der ongerechtigheid; zij zijn niet gewasschen, zij zijn niet gereinigd, zij zijn niet gerechtvaardigd, zij zijn niet geheiligd geworden. Daar staan zij zonder bruiloftskleed, slechts bedekt met de verscheurde en bebloede lompen hunner ongerechtigheid en het: *„gaat weg van mij, gij die de ongerechtigheid werkt,"* klinkt hun uit den mond des rechters tegen.

Want zijn rijk is het koninkrijk van God, zijne stad is de heilige stad. In het Jeruzalem daarboven *zal niet inkomen iets, dat ontreinigt en gruwelijkheid doet en leugen spreekt, maar die geschreven zijn in het boek des levens des Lams.*

Indien gij eenigszins geloof hecht aan het woord van Jezus, indien gij gelooft, dat het schriftwoord, hetwelk wij heden overdachten, in waarheid een woord van Jezus is, indien de verklaring, die gij met de gemeente aflegt, wanneer gij u met haar om den nachtmaalsdisch schaart, dat gij het woord van God gelooft vervat te zijn in de boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds, indien die verklaring niet geheel een vorm en eene leugen is: dan zijt gij in dit uur in de overtuiging bevestigd, dat niet allen den hemel zullen ingaan, dat zelfs velen niet zullen ingaan, en dat men door die nauwe deur moet ingaan. Welnu, zal het dan te vergeefsch zijn, dat niet een mensch, maar Jezus zelf, gedrongen door zijn groote liefde voor uwe zielen, u in dit uur het zoo dringend woord heeft doen hooren: *Strijdt om in te gaan door de enge poort?* Zult gij u nogmaals aan de teederheid en aan den ernst van dat woord onttrekken door te zeggen: dat moet anders worden uitgelegd? Kan het anders worden uitgelegd, dat woord: *Strijdt om in te gaan door de enge poort?* Maar misschien zijn er onder u, die zeggen: ik ben reeds ingegaan. Tot dezen heb ik nog een woord, eer ik eindig.

Ik ben ingegaan, zegt gij, en zoo gij daarmede bedoelt, dat gij van alle eigengerechtigheid hebt afstand gedaan, dat Christus uwe gerechtigheid en uw leven is geworden, dan kan dat woord: ik ben ingegaan, waarheid bevatten, dan zijt gij reeds de geliefden, de gezegenden des Vaders. Maar, zou daarom het woord: *Strijdt om in te gaan* niet meer op u van toepassing zijn, en dus deze gansche prediking niet tot u zijn gericht? Maar ziet, als gij waarlijk met aandacht het woord des Heeren gevolgd hebt, dan hebt gij kunnen opmerken, dat hij onderscheid maakt tusschen den tijd, wanneer men ingaat, als wanneer de deur open is, en den tijd, wanneer men ingegaan is, als wanneer de deur gesloten wordt. En wat doen wij hier beneden toch eigenlijk anders dan ingaan? Wij begroeten slechts van verre de eeuwige stad, wij zien het godsrijk komen, maar het bestraalt ons nog niet met zijn helderen glans; wij zijn nog in het vleesch, in de wereld, wij zijn slechts in hope zalig. Wat is toch ons leven anders dan een onophoudelijk sterven, een gedurige verloochening van ons *ik*, een dooden van die eigengerechtigheid, die gedurig terugkomt, van dien ouden mensch, die zich altijd opnieuw doet gelden. O wij moeten sterven, alle dagen opnieuw sterven, en de Heer leert ons dat ook wel. Als hij zegt: *Strijdt om in te gaan door de enge poort*, dan zorgt hij wel, dat wij gelegenheid vinden tot dien strijd. Laat ons dus niet denken, dat dit woord ons niet meer betreft! Sluimeren wij toch niet in eene valsche rust in! Laat ons, op dezen dag der ruste onzes Gods, ons opmaken om den strijd te hervatten! Sterken wij ons tot den arbeid onzer ziel, tot dien arbeid van een voortdurend sterven! Doen wij dat in het vooruitzicht, ja, in de vaste verzekerdheid der overwinning, ziende op Jezus, die de overwinning, de deur des hemels, ja de hemel zelf is! Amen.

EENE GENEZING.

> En van stonde aan uit de synagoge gegaan zijnde, kwamen zij in het huis van Simon en Andreas, met Jakobus en Johannes. En Simons vrouws moeder lag met de koorts; en terstond zeiden zij hem van haar. En hij tot haar gaande, vatte hare hand, en richtte ze op; en terstond verliet haar de koorts, en zij diende hen. MARKUS I : 29—31.

Om in Jezus te gelooven is het genoeg hem te kennen. Hem te kennen, dat is ook in hem te gelooven, dat wil zeggen: het getuigenis aan te nemen, dat hij van zich zelven geeft en zich toe te vertrouwen aan zijne beloften. Die zich niet aan hem toevertrouwt, die het getuigenis niet aanneemt, dat hij omtrent zich zelven geeft, voorwaar hij kent hem niet; tenzij men kennis wil noemen dat instinctmatige gevoel soms bij den zondaar aanwezig, dat de tegenwoordigheid van Jezus doodend is voor de zonde. Dat gevoel kan zich uiten in een woord, gelijk de Schrift aan de duivelen toeschrijft: „Wat is er tusschen u en mij, Jezus, Zoon van God! Zijt gij gekomen om ons te verderven vóór den tijd?" Maar het gebeurt zelden, dat dit gevoel, ofschoon het wellicht op den bodem van alle harten, die zich van Jezus verwijderd houden, sluimert, zich uitspreekt, dat men er zich van bewust is. De groote menigte leeft op een afstand van Jezus, zonder aan de mogelijkheid en aan de noodzakelijkheid te gelooven om nader bij hem te komen. Zij hooren het aan, dat men aan Jezus prachtige titels geeft; en er geen belang bij hebbende om hem die titels te weigeren, staan ze hem die gaarne toe, zonder zich veel te bekommeren over den zin, waarin die titels moeten

verklaard worden. Waar het noodig is, zullen zij zelfs zeggen, dat die titels hun geloof uitdrukken. De gewoonte om hem die titels te hooren geven, zullen zij allicht met geloof verwarren; en daar er een kerk is, die belijdt, dat Jezus is de Christus, de Zone Gods, de Zaligmaker der wereld, de Koning zijner gemeente, en daar men lidmaat is dier kerk, zoo is men overeengekomen om te zeggen: dat zijn de titels en waardigheden van Jezus. Zoo is de belijdenis geworden tot een maatschappelijk gebruik, eene aangenomen gewoonte, waarvan men zich niet wil los maken, want het afbreken der kerk zou eene groote maatschappelijke omkeering teweegbrengen. Voor 't overige, of de maatschappij niet meer rust zou hebben, indien het mogelijk ware, zich met den naam van Jezus volstrekt niet meer te bemoeien, daarvan schijnt men niet geheel overtuigd, en daarover laat men zich liefst niet uit.

Is dit overdrijving? Is de openbare meening in vele kringen niet alzoo gevormd? Ware dit niet alzoo, vanwaar komt het dan, dat de meeste menschen schrikken, zoodra men dien naam tracht te voorschijn te brengen uit de geheimzinnige en onvruchtbare wolk, waarin hij gehuld is? Verklaar mij b. v. het volgende verschijnsel. Als eene jeugdige ziel — wat gebeuren kan en vaak gebeurt — het leven ernstig gaat opvatten en alleenlijk maar gaat onderzoeken, of die naam van Jezus, waarvan belijdenis is afgelegd, ook in verband staat met eenige behoeften, die zij levendig in zich heeft voelen ontwaken, zonder zelfs nog tot eene levende en bewuste belijdenis te zijn gekomen, ziet men dan niet hare nabestaanden, ouders, vrienden, eerbiedwaardige en geëerbiedigde personen, die er zooveel belang in stellen, om die jeugdige ziel den goeden weg te zien bewandelen, ziet men ze niet ernstig bekommerd over haar toestand en de toekomst? Dan gaat men alles voor haar vreezen, niet alleen dat zij zich, zooals men zegt, onmogelijk make in de wereld, maar dat zij hare schoone hoedanigheden bederve, dat zij het inwendige evenwicht verlieze, dat zij, in de plaats van die aangeboren en natuurlijke harmonie aller krachten en vermogens, die haar zoo aantrekkelijk maakt, zich

aan een altijd durende kwelling bloot stelle en dichte wolken verspreide daar, waar te voren licht en klaarheid woonde? Of is dit niet het geval? Voorzeker behoort het tot eene goede opvoeding, om den openbaren eeredienst bij te wonen, lid te zijn der gemeente, hoe dan ook; maar behoort het ook tot eene goede opvoeding, om zich met Jezus bezig te houden? Oordeelt zelve.

Ik zal een ander voorbeeld aanhalen. Men vindt het voorzeker eene droevige zaak, dat er zooveel oneenigheid is in de kerk, zooveel verschil onder hare voorgangers. Nu de kerk er eenmaal is, nu wenscht men haar zoo stil mogelijk; men wenschte, op gevaar af van eentonigheid en verveling, dat het gestadige onderwerp der prediking slechts „vrede, vrede" ware. Maar of dit verschil den persoon van Jezus gelde — van Jezus, zeg ik, niet van den Christus, ik noem geen titel — of hij u min of meer ontnomen, min of meer nader gebracht worde, in één woord, of men hem door de prediking wezenlijk leere kennen, ach! hoevelen bekommeren zich daarover, mits zij slechts den naam en de titels hooren? Het wordt u van vele zijden gezegd: de geschillen tusschen de godgeleerden loopen heden ten dage voornamelijk over het historisch karakter der evangelische verhalen; er zijn er, die in die verhalen slechts de inkleeding zien der godsdienstige gedachte; er zijn er, die meenen met den Christus der evangeliën alles te verliezen, hun eenigen troost in leven en sterven. Wat mij betreft, ik aarzel niet, het te verklaren: ik behoor tot deze laatsten. Ik ken en begrijp geen Christus, die niet een historische persoon, een mensch en wel de Godmensch is, en wiens naam mij slechts een zinnebeeld eener onpersoonlijke gedachte ware. Maar tevens voeg ik er bij: indien gij met het verliezen van dien historischen Christus eigenlijk gevoelt, niets te verliezen; indien de grond uwer vastigheid buiten hem is; indien in het binnenste van uwe ziel deze onuitgesproken overtuiging ligt: het doet niets ter zaligheid, de hoofdzaak is, dat men wèl leve; ach! dan weet ik niet, waarom gij voor dien historischen Christus ijvert. Wat gaat u die geschiedenis van

wonderen aan? Dan ware het bevorderlijk voor de rust van maatschappij en kerk, om zich met die boeken, voor achttien eeuwen geschreven, niet meer te bemoeien, niet anders althans dan als met eene studie der oudheid.

Door deze prediking wensch ik mede te werken om u het belang, het tegenwoordige en persoonlijke belang der vragen, die thans aan de orde van den dag zijn, te doen waardeeren. Ik wensch alzoo door dit woord den oorlog te verklaren, waaraan? Aan eene of andere godgeleerde richting? Geenszins. Daarover verheugen zich sommigen en worden anderen geërgerd of bedroefd. Neen, maar den oorlog te verklaren aan die ergste onzer vele geestelijke krankheden: onverschilligheid en gevoelloosheid op godsdienstig gebied. Gelooft gij aan wonderen, welnu, weet dan ook, waarom gij daaraan gelooft, wat gij in dit geloof bezit. Gelooft gij niet aan wonderen: welnu, onderzoekt dan, of gij, door daaraan niet te gelooven, ook iets mist, iets kostelijks, iets zeer begeerlijks mist.

Maar wat zal ik doen, om u van het hooge gewicht en de gegrondheid van het geloof aan wonderen te overtuigen, u te overtuigen, dat een Jezus zonder wonderen geen Jezus meer is, en dat wij hem niet kunnen missen? U inwijden in den doolhof van wetenschappelijk onderzoek? De lessen van natuurkunde en geschiedenis en wijsbegeerte opzamelen, om u aan te toonen, dat het geloof aan wonderen niet alleen niet onredelijk, maar alleen redelijk, en dat het niet gelooven daaraan onredelijk is? De weg is lang, maar daarom wel te betreden; ook moet hij betreden worden, alleen niet op den kansel. Een korteren hebben wij u aan te wijzen, die kortere is tevens de levensweg, en dezen hebben wij te betreden. Die weg is de eenvoudige uitlegging van hetgeen de Jezus der evangeliën is, om nu verder den Geest te laten getuigen in uwe harten voor dien Jezus, opdat gij moogt gelooven en belijden, dat hij is de Christus, de Zone Gods. Mocht ik er in slagen door eene eenvoudige ontleding en toepassing van een schijnbaar zeer onbelangrijk deel onzer evangelische geschiedenis, Jezus iets nader tot u te brengen, en daardoor u nader tot hem,

eenig weldadig geloof in, eenige werkzame liefde voor hem in uw harte te wekken, ik zoude niet te vergeefs tot u gesproken hebben. Ik koos een verhaal, schijnbaar, zeide ik, onbelangrijk; eene dier vele genezingen, die ons van Jezus vermeld worden; een verhaal, dat onder de vele, die gewichtiger schijnen en uitvoeriger worden medegedeeld, zeer op den achtergrond blijft. Laat ons trachten in die schemering eenige lichtstralen op te vangen. Jezus in het huis zijns discipels eene kranke genezende: zietdaar het eenvoudige onderwerp dezer rede, dat ik zal trachten eerst toe te lichten en daarna op onze behoeften toe te passen. Volgt mij met aandachtigen ernst: de Heer zij ons met zijnen zegen nabij!

I.

Wat Jezus in het huis van zijnen discipel *zoekt*, wat hij er *vindt*, wat hij er *doet*, wat hij er *is:* zietdaar de vier punten, die wij eerst onderzoeken.

Wat hij in het huis van zijnen discipel *zoekt.* Het verhaal van Lukas stemt met dat van Markus overeen in de bepaling van tijd en plaats van het ons medegedeelde wonder. Het was te Kapernaüm. Het was een sabbatsavond, de avond van een der rustdagen gedurende 's Heeren eerste verblijf in deze stad. Een sabbatsavond, het einde van een rustdag, het begin van den arbeid der week. Die rustdag was evenwel voor Jezus geen rustdag geweest, althans indien men onder rust ophouden van arbeid verstaat. De Heer had gearbeid, gearbeid door te prediken, gearbeid door te genezen. Hij heeft juist de synagoge verlaten. In de synagoge, de vergadering van het volk Gods, had hij die uit- en inwendige reinheid, die in het heilige volk vereischt wordt, niet gevonden. Hij had daar een man aangetroffen met een onreinen geest. Hij had de synagoge gereinigd, niet door dien man uit te werpen; — hij werpt alleen diegenen

uit, die willens en wetens het onreine in de heilige vergadering inbrengen; — maar door den onreinen geest uit te werpen, door den mensch te verlossen, die daarvan bezeten was. Vervolgens had hij het volk geleerd. Zietdaar wat wij weten van de wijze, hoe hij den sabbatdag had doorgebracht. *En van stonde aan uit de synagoge gegaan zijnde, kwamen zij in het huis van Simon en Andreas, met Jakobus en Johannes.* Deze vier waren reeds zijne standvastige volgelingen geworden; de kring der apostelen was nog niet gevormd. In dat huis zal de avond worden doorgebracht. Jezus zal den avond van den heiligen dag doorbrengen in den besloten vriendenkring, in het huisgezin van Simon. Wij begrijpen deze behoefte. De synagoge, de vergadering der aardsche gemeente, stelt op zoo onvolmaakte wijze de hemelsche gemeente voor; wij gevoelen daar zoo levendig, dat de Geest, die van boven is, alleen als getuigenis en als roepstem zich doet hooren en geenszins de volkomene eenigheid en hare heerlijkheid doet aanschouwen, dat wij behoefte hebben aan meer toenadering, aan grooter innigheid. Een huiselijk feest moet het openbare feest voltooien en er de kroon van zijn. Een feest, zeg ik. Want de eenigheid der zielen is een feest en het eenige waarachtige feest, eene heerlijkheid Gods in het midden der menschheid. Welnu, Jezus gaat den feestdag besluiten in het innige verkeer met toegenegen zielen, een Jakobus en Johannes, een Petrus en Andreas. Die vreugde veracht hij niet. Hij is niet trotsch, noch hooghartig. Het is zijne vreugde, zijne heerlijkheid, om bemind te worden. Zijn hoogste doel is om deze heilige en eeuwige gemeenschap der zielen te scheppen, dat de eene in de andere, en alle te zamen in God leven. Voorwaar, meer dan in de synagoge, waar hij arbeidt, waar hij leert en duivelen uitwerpt, komt hij bij die twee of drie de rust der ziele zoeken, het heilige feest der liefde.

Maar heeft hij die *gevonden* in dit huis der vriendschap? Helaas! waar vindt hij op aarde de heilige harmonie des hemels, de rust van het eeuwige leven? In de synagoge van het volk Gods heeft hij den onreinen geest gevonden; in de innigheid van

den vriendenkring vindt hij, 't is waar, niet de werking eener satanische kracht, hetgeen evenwel mogelijk had kunnen zijn, maar krankheid. Krankheid: zij is wel de minste onzer kwalen, de geringste onzer vele ellenden, indien wij de dingen althans beschouwen uit het ware oogpunt; maar de minste onzer kwalen, de geringste onzer ellenden is toch nog genoeg om de harmonie te verstoren, om de vreugde onmogelijk te maken, om die ontluiking van al de krachten des geestes, die door de liefde geschiedt en die vreugde heet, tegen te houden. De vreugde! de vreugde! o, hoe heilig en hemelsch eene zaak! O, welk eene fijne en teedere plant! welk eene liefelijke en geurige bloem! Hoe aantrekkelijk is ons de vreugde des kinds! Hoe juichen wij den schilder toe, die op het doek een enkelen straal heeft weten weer te geven van het licht der hemelsche vreugde! Maar ook, zij is eene teedere zaak, de vreugde. Zij is een waas, dat bij de minste aanraking vervliegt, zij is een glans, dien de minste beademing doet verdwijnen. Spreekt mij niet van vreugde in het aangezicht van het lijden; wijst mij geen juichenden vriendenkring in de feestzaal met een ziekbed op den achtergrond. Dat lachen doet zeer. Dat juichen klinkt in mijne ooren als de vreugdekreet der hel. Zoo gaat het niet toe in den vriendenkring van Jezus. Die discipelen komen zich niet zelfzuchtig om Jezus scharen teneinde hem te hooren, hem te hooren en hem te genieten, terwijl zij de arme moeder alleen laten op haar ziekbed. Als zij in huis gaan, is hun eerste gedachte voor de kranke, hunne eerste zorg geldt haar. Dat de hemelsche gast ook haar ten zegen zij. Zijn bezoek aan dit huis kome ook haar ten goede. *Terstond zeiden zij hem van haar*, zoo luidt het verhaal met treffende kortheid. Zij zeiden hem van haar. Zij vragen niets bepaalds voor haar. Alleen spreken zij hem van de zieke. Zij zeggen hem slechts, dat er een zieke in huis is; eene zieke, die zij liefhebben, eene zieke, die zij, een hunner althans, moeder noemen. Zij zeiden hem van haar. Aan hem is het te weten, op welke wijze hij haar zal zegenen; maar dat hij haar zal zegenen, dat staat bij hen vast.

Ziedaar dus de rust van Jezus. Ziedaar het einde van zijnen Sabbat. Zullen wij daarom zeggen, dat deze dag voor hem geen Sabbat, geen dag der ruste is, en dat nu deze krankheid, gelijk straks de onreine geest in de synagoge, het feest zijner ziele komt verstoren? Voorwaar, daar is strijd in zijn binnenste, strijd, niet, zooals bij ons helaas! zoo vaak geschiedt, om het treurige beeld der krankheid uit zijne ziel te bannen en zich daarover heen te zetten. Zijn strijd is niet die van den zelfzuchtige, die, om te genieten, zijn best doet, om niet te denken aan hetgeen anderen lijden; maar het is de strijd om de ziekte te verdrijven, om den vrede en de vreugde zijner ziel om zich heen te verbreiden, om de hinderpalen te overwinnen, die het huiselijke feest in den weg staan. Indien hij onze smarten heeft gedragen en onze krankheden op zich genomen, zegt dit niet, dat hij als een wijsgeer over onze smarten nadenkt, of als een dichter door de verbeelding zich die voorstelt, en tot persoonlijke smarten maakt; maar hij gevoelt ze met al de frischheid en oorspronkelijkheid van een hart, dat enkel liefde is, en ze gevoelende, neemt hij ze weg en vernietigt ze. Zijn medelijden is almachtig. *Tot haar gaande vatte hij hare hand en richtte hij ze op, en terstond verliet haar de koorts, en zij diende henlieden.* Ziedaar dan het einde van zijnen Sabbatsdag; voorwaar, zijn arbeid is geen verbreking van den Sabbat, veeleer eene bevestiging. Rust is hij komen zoeken in de huiselijke stilte van den vriendenkring; welnu, die rust niet vindende, schept hij ze. Dat is zijn werk: tot het deelgenootschap aan de rust zijner ziele, tot de gemeenschap aan zijn inwendig vredefeest verheft hij dezen ganschen kring, in welks midden hij treedt, deze kranke moeder en Simon, haren schoonzoon, en Andreas, diens broeder, en Jakobus en Johannes, de vrienden des huizes. Ziedaar wat hij *doet* in het huis, dat hem opneemt. *Terstond verliet haar de koorts, en zij diende henlieden.*

Is dit alles? Is het om morgen weder dit huis te verlaten en de geliefde huisgenooten prijs te geven aan al de ervaringen van een wereld, die geen rust heeft, aan den zwaren arbeid der

week, is het daarom, dat hij op den Sabbats-avond dit huis heeft betreden? Is het eene voorbijgaande vreugde, die hij er verspreidt. eene vreugde weldra door smart gevolgd, eene vreugde, die noch nieuwe krankheden weert, noch smartelijke scheiding, noch storingen in de liefde, die erger zijn dan scheiding? Maar waar Jezus iets doet, daar *is* hij ook iets. Voorzeker, Simons vrouws moeder is door deze genezing niet onsterfelijk gemaakt; en wat Simon zelven betreft en Andreas zijnen broeder, en Jakobus en Johannes, wij weten, dat zij sedert geen gemakkelijk leven hebben gehad. En toch blijkt het wel, dat zij dezen avond niet hebben vergeten; dat nieuwe krankheden, die wellicht gevolgd zijn, dat de dood zelve, de onvermijdelijke, den indruk door deze genezing te weeg gebracht in hun gemoed niet hebben kunnen uitwisschen. De evangelische overlevering toch heeft dit verhaal bewaard: Simon Petrus heeft het belangrijk genoeg geacht om het op te nemen in zijne apostolische getuigenis en het mede te deelen aan Markus, zijn zoon in het geloof. In deze genezing hebben zij dus nog iets anders gezien dan de genezing zelve, iets blijvends en onvergankelijks. Zij hebben niet alleen eene gave, maar in de gave hebben zij den gever ontvangen. Een hart alleen is duurzaam en onvergankelijk, en niet eene gave. Jezus heeft niet alleen iets gedaan in dit huis van Simon, maar in hetgeen hij gedaan heeft, heeft hij zich zelven geopenbaard; in hetgeen hij gegeven heeft, heeft hij zich zelven gegeven. Die vrouw, die nu opstaat van haar leger, om den hemelschen geneesmeester te dienen en hem en den zijnen den feestelijken maaltijd te bereiden, het feestmaal, dat aan hare vreugde eene uitdrukking gaf, die vrouw hoog van dagen heeft hem niet altijd op deze wijze kunnen dienen, hem dienen met hare handen, hem dienen in haar huis; zij heeft hem voorzeker niet gevolgd van stad tot stad, van vlek tot vlek, van Galilea tot in Judea; en al had zij het ook gedaan, toch is de dag gekomen, dat zij heeft moeten ophouden met hem te dienen. De tijd is voor haar gekomen, dat hare stramme handen den dienst weigerden, dat hare bevende knieën het afgeleefde lichaam

niet meer droegen. De tijd is gekomen voor den krachtvollen Simon, dat hij te vergeefs eene plaats zocht in het midden zijner vijanden om met blijden moed van hem te getuigen. De tijd der smartelijke scheiding is gekomen, en van wat nog smartelijker is dan de scheiding, der ontrouw. En toch, van nabij of van verre, in tegenwoordigheid van Jezus of bij zijne afwezigheid, met eene consciëntie, die verontschuldigde of die beschuldigde, geen, geen dezer vijf heeft dien Jezus weder vergeten, geen hunner dit beeld van heiligheid en medelijden uit de ziel verloren. Dat beeld heeft geleefd in hunne ziel; het is daar geworden tot een levenskiem, een eeuwig beginsel van kracht en vreugde en hoop, van gezondheid en eeuwig leven. Het is omdat zij meer ontvangen hadden dan de gave. In de gave hadden zij den gever ontvangen; zij hadden dat medelijdende hoogepriesterlijke hart, dat hart vol van erbarming en kracht voelen kloppen. Zij hadden de liefde aanschouwd, de liefde, die eeuwig is en almachtig, de liefde Gods in den mensch Jezus. En na dit aanschouwd te hebben, hoe ware het mogelijk, het te vergeten, Hem te vergeten?

II.

Bij de beschouwing van het eenvoudige geschiedverhaal van onzen tekst merkten wij dus deze vier trekken op. Jezus zoekt de rust Gods te midden der menschen: hij vindt die niet vanwege hun lijden; haar niet vindende, geeft hij hun die rust; hij geeft hun die rust door zich zelven aan hen te geven, want in hem is die rust Gods, zijn hart rust in den schoot des Vaders. Eene tegenwerping voorzie ik, en het is aan de overdenking daarvan dat ik het tweede deel dezer rede wijd. Ik bedoel deze tegenwerping: hoe komt het, dat wij niets dergelijks ondervinden? Hoe licht zou het ons vallen te gelooven, als wij eene ervaring gemaakt hadden gelijk aan die van dezen vriendenkring. Maar nu is dit een verleden. Er is geen Jezus meer op aarde.

Ik zal trachten deze tegenwerping te beantwoorden, door namelijk de groote vraag van de tegenwoordigheid des Heeren op aarde, in deze tegenwerping vervat, te behandelen naar het bestek door ons geschiedverhaal afgebakend. Dit verhaal stelt ons dus Jezus voor, toen hij de rust zijner ziel mededeelde aan den vriendenkring, in wier midden hij zich bevond, en het huis, waarin zij vereenigd waren, tot een huis der vreugde verhief. Dit resultaat wordt verkregen door de genezing eener kranke. Nu bekleedt onder de oorzaken, die de vreugde van een huis verstoren en de rust verwijderd houden, de krankheid zoo niet de eerste althans eene voorname plaats. Welnu, van deze oorzaak alleen zal ik spreken, en binnen deze lijst plaats ik vier teekeningen, de twee eerste met het beeld van kranken, die genezen, de twee laatste met het beeld van kranken, die niet genezen worden, om dan te komen tot het besluit, dat, naar ik hoop, door velen uwer zelve zal getrokken worden, dat hij, die de ware rust, den waren sabbat schept, zich nog in ons midden bevindt, en dat het aan ons staat, hem al of niet te ontvangen.

Een beeld dus, vooreerst, van een zieke, die genezen wordt. Een oud en eerwaardig gebruik, dat nog in de gemeente bestaat en door velen gewaardeerd wordt, brengt mede, dat de voorganger der gemeente menigmaal wordt aangezocht om openlijk in het midden der vergadering den dank aan God te brengen voor een beweldadigden broeder of zuster, die, van het krankbed hersteld, behoefte gevoelt om daarvoor God te danken in 't midden zijns volks. Ik wil uit het niet opvolgen van dit gebruik geenszins het gevolg trekken, dat er geene dankbaarheid in het hart des beweldadigden aanwezig is. Er kunnen ongegronde bezwaren bestaan, bedenkingen, vooroordeelen, ontstaande uit menschenvrees of uit de verflauwing van het gevoel van gemeenschap, waardoor sommigen weerhouden worden, op deze wijze eene dankbaarheid te openbaren, die toch wezenlijk in hun hart bestaat. Ik vermeld dit gebruik alleen om daaruit dit besluit te trekken, dat de gemeente zich nog altijd bewust is van het aanwezig zijn van eene genezende

macht in de wereld, van een persoonlijken God, aan wien de genezing is toe te schrijven. Allen zijn nog niet, Gode zij dank, pantheïsten of naturalisten geworden. Allen beschouwen het menschelijk lichaam nog niet als een scheikundig preparaat, en gezondheid of ziekte als de noodzakelijke vrucht van den strijd tusschen de twee krachten van aantrekking en afstooting, de middelpuntzoekende en de middelpuntschuwende kracht. Ja, ik verstout mij zelfs te beweren, dat natuurkundigen, die het minst geneigd zijn om het bovennatuurlijke, om het bijbelsche wonderbegrip aan te nemen, die het meest verwijderd zijn van eenig godsdienstig belang of vooroordeel in hunne waarnemingen, mits zij slechts niet door de koorts of de dweepzucht, — hoe zal ik het noemen? — van het materialisme zijn aangegrepen, zeer geneigd zijn om in de geschiedenis van het menschelijk lichaam, zoowel in zijn gezonden als in den ziektetoestand, de aanwezigheid aan te nemen van eene kracht van vrijheid, van eene kracht, die zich niet laat beschrijven en wier werkzaamheid zich niet vooraf laat berekenen. Welnu, er zijn er wellicht onder u, die uit ervaring weten te spreken van de werkzaamheid dezer kracht. Onder degenen, wier tegenwoordigheid aan deze plaats een toestand van betrekkelijke gezondheid schijnt aan te duiden, zijn er wellicht, die zich nog levendig een tijd of tijden weten te herinneren, toen zij aan het lijdensbed gebonden alle dingen met een dof oog aanschouwden, toen het licht hun onverdraaglijk was, de kleuren mat, toen hun eigen leven hun voorkwam als het leven van eene schaduw of schim, toen de nachten zonder slaap waren en de dageraad geen rust aanbracht, omdat het licht hen pijnlijk aandeed. Ziekte is eene droevige zaak, en welke ontdekkingen draagt zij niet in haren schoot! Onder welk treurig licht doet zij ons niet ons leven en ons hart aanschouwen! Welk genot, welke zaligheid, zou ik bijna zeggen, bij het eerste gevoel der genezing, bij het ontwaken na een eerst verkwikkenden slaap, bij het waarnemen, dat het bloed zijn geregelden omloop herneemt, bij de eerste ervaring, dat het licht de oogleden niet meer vermoeit, maar integendeel weldadig

werkt, bij de eerste vrije werkzaamheid der zintuigen! In één woord, iets van hetgeen wij ons van de opstanding voorstellen, gevoelen wij bij herstelling uit krankheid. Hoe komt het nu, dat dit gevoel niet gebleven is? Waarom heeft die zaligheid slechts enkele dagen, enkele uren wellicht, aangehouden? Waarom heeft uw gelaat met het vroegere waas der gezondheid ook weldra de vroegere rimpels en plooien weder aangenomen, die teekenen van zorg en ontevredenheid? Waarom is uwe genezing, hoezeer nog versch in het verleden, toch weldra voor u een vergeten verleden geworden? Is misschien, toen gij van het ziekbed verreest, met u verrezen deze of die begeerlijkheid, deze of die hartstocht deze of gene eerzucht, deze of gene haat? Heeft het vleesch, toen het zijn vroegeren glans weer aannam, ook zijne ontembare vijandschap tegen den geest weder aangenomen, zonderdat gij u opmaaktet om die te bestrijden? Hebt gij ook wellicht zeer spoedig vergeten, wat u gezegd was geworden in die lange slapelooze nachten uws lijdens, de stem diens geestes, die voor u heenging in uw waken? Hebt gij wellicht al die openbaringen als ijlhoofdig droomen, tot de ziekte behoorende, aangemerkt? O, dan begrijp ik, dat gij weldra uwe genezing vergeten zijt; dan begrijp ik, dat gij niet vergenoegd zijt en geen rust hebt. Ik begrijp het, dat gij behoort tot degenen, die daar zeggen: Jezus is niet meer op aarde, ik kan in hem niet gelooven. Maar dit zeg ik: gij zijt onbevoegd om daarover te oordeelen. Gij zijt niet, met de schoonmoeder van Simon Petrus, opgestaan, om hem in uw huis te zoeken. Wel had hij u de hand gereikt om u op te heffen van het ziekbed; maar die hand hebt gij losgelaten en van zijn blik hebt gij u afgewend. Gij zijt niet opgestaan om hem te dienen.

Zie hier mijn tweede beeld. In onderstel, dat het niet alzoo zij, als ik daar beschreef. Ik denk mij iemand in deze vergadering — ik hoop, dat er dezulken aanwezig zijn — die eene dergelijke ervaring van genezing gemaakt heeft als de eerst beschrevene, maar die deze ervaring op andere wijze heeft gebruikt. Ik denk mij iemand,

die, tot gezondheid teruggekomen, de lessen zijner ziekte niet heeft vergeten, de beelden en de overdenkingen zijner nachtwaken niet op zijde gezet. Wellicht is de vreugde bij het herstel minder levendig geweest dan die van den eerstgenoemde; wellicht is het gelaat bij het herkrijgen zijner vroegere frischheid minder in vreugde ontloken geweest en was de blik minder levensvol. Wellicht hebben zijne nabestaanden, sinds hij hun is teruggegeven, eene verandering in hem bespeurd: een tint van ernst ligt uitgespreid over zijn geheele wezen en die ernst doordringt zijne woorden; zijn blik is minder levendig, maar kalmer; in één woord iets meer nadenkends, iets gelijkmatigers, alhoewel dan ook minder zorgeloos, meent men in hem waar te nemen. Het is omdat deze kranke iets van zijne krankheid geleerd heeft. Hij heeft den dood in het aangezicht gezien, en de dood heeft hem verschrikt; hij zag de eeuwigheid vóór zich, en die eeuwigheid was hem zoo ledig. In dat ledige heeft hij eenen vriend gezocht, een steun, een gids, en ziet — hij was alleen! Alleen! Hij ondervroeg zijn verleden, en ach! de eene steun ontviel hem na den anderen. Daar bracht hij zich te binnen zijn naam, zijn rang in de maatschappij, zijne goederen; daar rezen voor zijn geest zijne geliefde betrekkingen, afgestorvenen en levenden, ouders, echtgenoot, kinderen, broeders, vrienden; daar staarde hij eindelijk op zijn werken, zijn nijveren arbeid, zijne deugden. Helaas! helaas! alles ging aan zijnen geest voorbij, en aan niets vermocht hij zich vast te hechten, hoe hij er ook de handen naar uitstrekte. Alles ontzonk hem; het was, alsof alles in den maalstroom des afgronds werd weggerukt; hij bleef alleen, hij bleef alleen, totdat zijne gedachten zich verwarden in zijnen geest. Maar in deze warreling der gedachten bleef altijd een naam bovendrijven, het was de naam van God! — God! en hem werd bange!... Welnu, dit alles is niet vergeten geworden. Hij heeft zijne plaats hernomen in den huiselijken kring; wederom heeft hij aan zijn hart gedrukt vrouw en kinderen; zijne vrienden zijn hem den trouwen handdruk komen brengen; de dagelijksche taak is weder opgevat. Maar een vriend

heeft hij gezocht boven al zijne vrienden, al zijne geliefden, een vriend, die hem niet alleen liet, een vriend, die met hem kon gaan in den dood, een vriend, die zijne ziele kon vertroosten in hare eenzaamheid, een vriend, die God zelf ware. En dien vriend heeft hij gevonden; hij heeft begrepen, wiens die hand was, die hem van het ziekbed had opgericht; hij heeft de sporen nagegaan van die hand in zijn leven. Eindelijk heeft hij hem gevonden, hij heeft den blik van den Zoon des menschen op zich zien rusten. Daar staan wellicht aardsche vrienden en magen, die, toen hij tot hen terugkwam, hem verhaald hebben, hoe zij met hem bezig zijn geweest, bezig meer dan door de zorgen en de voorkomendheid der liefde, bezig met hem voor het aangezicht van dien onzichtbaren en almachtigen vriend, hoe zij van hem gesproken hebben tot dien hemelschen gast. Wellicht raadt hij het aan hunne blikken, dat hunne eerste gedachte van gelukwensching, toen zij hem tot het leven zagen herboren, eene gedachte was, die tot dien onzichtbaren vriend opsteeg, en dat die gelukwensch eene dankzegging was. O, ook hij is opgestaan van zijn ziekbed, maar hij is opgestaan als die schoonmoeder van Simon Petrus, om den Zoon des menschen te dienen, om hem te dienen, hem en zijne jongeren. Zeg mij, mijn broeder! mijne zuster! gij, die in het hier geschilderde beeld uw beeld moogt erkennen, zeg mij: zult gij ooit klagen, dat de Zoon des menschen afwezig is? Zegt gij: er is geen Jezus meer op aarde?

Ik roerde daar een teedere snaar aan. Zie ik geene sombere wolken op het voorhoofd van dezen of genen? Ik sprak van gebeden, van de gebeden der liefde, van de gebeden — dat wij ze nader bepalen — van den man voor zijne vrouw, van de vrouw voor haren man, van ouders nedergeknield voor het bed van hun kind? Wat zal ik meer noemen? Uwe ervaring moge de lijst voltooien. Ik veronderstelde, dat die gebeden verhoord waren. Maar ach! wel teeder is deze snaar. Mijne gebeden werden niet verhoord, roept gij mij toe aan alle zijden. Toch had ik zoo oprecht, zoo innig, zoo vurig, zoo aanhoudend gebeden. Nacht en

dag was ik in gebed; en toch, zie, ik sta alleen, weduwnaar met een gebroken hart, weduwe dubbel verlaten, in hart en maatschappij; toch, zie, ik ben wees, en ik had mijne ouders zoo noodig; ik sta kinderloos als een ontbladerde stam, en ik had mijne kinderen zoo lief. Ik wandel in rouwe de rest mijns levens; want, ik mag het mij niet ontveinzen, mijn leven is geknakt; en wilde ik trachten te vergeten, ik zou mij in eigen oog verlagen. O neen, geliefde broeder of zuster, die alzoo spreekt, o neen, vergeet niet, vergeet nooit: de verlaten plaats blijve ledig; de herinnering blijve, zij blijve levendig, eeuwig in uwen geest. Dat die beelden, die beelden nu zoo smetteloos, daar zij onzichtbaar zijn, dat zij uwen hemelschen horizon bevolken. Ziet, ik wijs u op eene geheimenis der liefde, die gij wellicht nog niet bespeurd hebt of nog niet daarover nagedacht. Indien gij wezenlijk eene ziel hebt liefgehad op aarde en voor haar gebeden en zij van uwe zijde is weggenomen op aarde, niet waar, dan leeft gij nog wel eens met die ziel in uwe gedachten; maar hebt gij wel opgemerkt, *hoe* zij u dan verscheen? Is het niet verheerlijkt; is het niet zonder spoor van gebrek en onvolkomenheid? Hetgeen hier beneden slechts nu en dan helder uitkwam, — want wij zien zoo zelden het ideale wezen van iemand in onzen dagelijkschen omgang, het beeld Gods in hem, — dat is nu zijn geheele wezen geworden. Zoo verschijnt hij u geheel en al. Het overige is verdwenen. Ja, het is wel dezelfde, dien wij liefhadden, wel dezelfde en toch ook niet dezelfde; hij is het, maar geheel veranderd, vergeestelijkt, verheerlijkt; hij is het zonder spoor van dood, noch van zonde. Welnu, gij die u beklaagt, dat uwe gebeden niet verhoord zijn geworden, geven deze ervaringen u niet het antwoord? Vuriglijk hieldt gij aan om het leven uwer afgestorvenen. Welnu zijt gij niet verhoord geworden? Hebben zij het leven niet ontvangen? Daar knieldet gij neder, ouders, voor een wieg; het noodlottig oogenblik zaagt gij altijd naderen en gij wildet het altijd verschuiven. Indien het van u had afgehangen, uw kind leefde nog. Maar ziet, deedt gij niet ondanks u zelve het werk der discipelen, die de kinderkens van hem wilden weren

en hoordet gij niet zijne stem: *laat de kinderkens tot mij komen en verhindert ze niet, want hunner is het koninkrijk der hemelen?* Daar smeektet gij God vuriglijk, de deur achter u hebbende toegesloten, dat God u toch vader of moeder, man of vrouw, zoon of dochter, broeder of zuster of vriend mocht laten behouden. Hem kondt gij niet missen, zeidet gij. Neen, en daarom juist moest hij u naar het vleesch worden ontnomen, opdat hij naar den geest tot u terugkwame. Waarom wildet gij hem binden aan deze arme aarde met hare ellende en haren strijd? Was hij wellicht niet rijp voor den eeuwigen oogst? Wellicht, terwijl gij des Heeren knieën aangreept om hem te smeeken: o laat hem, laat haar, beroof mij niet; hoorde hij of zij zelve reeds het woord in het hart, zijn woord: *'t is wel, goede en getrouwe dienstknecht, gij zijt getrouw geweest in het kleine, gij zult over het groote gesteld worden; ga in in de vreugde uws meesters.* Zegt mij, gij die aan den meester wilt voorschrijven, wat hij te doen heeft; zegt mij: moet hij u verhooren in hetgeen gij van hem vraagt? O, waarom doet gij niet liever zooals Simon en Andreas zijn broeder, die hem van de kranke zeiden, maar die niets bepaalds voor haar vroegen? Ja, spreekt tot den Heer over uwen kranke, en, hetzij Hij u hem wedergeve of hem van u wegneme, Hij hoort u altijd. Is het door hem van uwe zijde weg te nemen, welnu, ziet gij niet, dat Hij zelf de ledig gelaten plaats in uwen kring inneemt, en dat, hoe meer de toekomstige eeuw zich voor uwe verbeelding bevolkt met geliefde zielen, des te meer de Heer der toekomstige eeuw u nabij is in deze tegenwoordige? Des te meer woont Hij in uw huis, als Hij de uwen in zijn huis heeft opgenomen, en daardoor zijt gij ook met hen en zijn zij met u in Hem.

Ik kom tot mijn laatste voorbeeld. Stelt u deze schoonmoeder van Simon voor, krank liggende in haar huis, krank ten doode, en Jezus daar niet aanwezig om haar te genezen. Zij weet het, dat hij daar niet aanwezig is om haar te genezen, en de haren, die haar omringen weten het met haar. Maar dit denkbeeld drukt hen niet ter neder, het vooruitzicht van dit ziekbed wel-

dra in een sterfbed te zien verkeeren, stemt hunne ziel niet somber. Zij ontbieden den geneesheer niet meer. Zij bestormen den hemel niet meer met hunne kreten; zij klemmen zich niet meer met koortsachtige spanning vast aan de minste symptomen van verandering in den toestand. Zij verwachten den dood en zij zijn kalm. Is het de kalmte der wanhoop? Ziet veeleer hunne trekken; hun gelaat zegt meer dan hunne woorden uitdrukken. Zij spreken weinig, maar luisteren veel. Waarnaar luisteren zij? Somwijlen bewegen zich de lippen der stervende, en ziet, de woorden, die daaruit ontglippen, dragen een eigenaardig kenmerk. Soms schijnen het gebeden te zijn, maar het gebed heeft zijn karakter van plechtstatigheid verloren en is een gesprek geworden, zoo gemeenzaam en innig is de toon daarvan. Men bespeurt het, dat de zieke tot iemand spreekt, die haar zeer nabij is, en dat zij die nabijheid gevoelt. Somwijlen zijn het woorden van liefdevol afscheid tot degenen, die haar omringen; en die woorden van liefdevol afscheid, al zijn zij ook teederder dan ooit, hebben evenwel al het plechtige van woorden, die reeds van de overzijde des grafs komen; die ontvleesde hand, die nog tracht de uwe te drukken, ziet, zij schijnt u reeds van achter het voorhangsel toegereikt. Alles heeft een karakter van eeuwigheid aangenomen: de afreize — zoo noemen zij den dood — de afreize schijnt eene reis te zijn naar het vaderhuis en het woord: „vaarwel" heeft de beteekenis van het woord: „tot weerziens" of wel bevat dezen zin: „strijd den goeden strijd, zie hier de kroon." Het zijn beloften, die vermaningen, en vermaningen, die beloften zijn. Dan komen er oogenblikken van stilzwijgen, maar gedurende dit stilzwijgen luistert men nog: het is alsof dit stilzwijgen spreekt; het is alsof in de lucht het ruischen gehoord wordt van eene bijna onmerkbare muziek, het is alsof geheimzinnige vleugelen vrede verspreiden en den boozen geest weren. Eindelijk, in één dezer plechtige oogenblikken schijnt de stilte volkomener, de hemelsche harpen schijnen te zwijgen; men hoort niets meer, niets meer dan het eentonige getik van den slinger in het uurwerk, beeld van den

tijd; de ademhaling van den stervende wordt niet meer gehoord, beeld van de eeuwigheid. Men nadert, en staart aandachtig: de laatste stuiptrekkingen van het lijden hebben geen sporen achtergelaten; het oog is gebroken, maar de glimlach is gebleven. Zegt mij, — wellicht waart gij getuigen van zulk een uiteinde, — zegt mij: was de hemelsche geneesheer afwezig? Was Jezus in het huis, of was hij er niet?

En waarom stelde ik u alle deze voorbeelden voor? Het was om de tegenwerping te beantwoorden, dat die Jezus, dien de evangeliën ons beschrijven, niet meer aanwezig zou zijn in ons midden, en dat het ons dus tamelijk onverschillig zou zijn, te weten, of die verhalen al of niet waarheid behelzen. Indien hij afwezig ware, ik zou toch nog altijd deze geschiedenis eene schoone geschiedenis noemen en de hoop blijven koesteren, dat zij waar mocht zijn. Maar ik zou u niet op Hem kunnen wijzen, noch u den troost kunnen mededeelen, die deze geschiedenissen bevatten. Maar neen, deze geschiedenissen vinden hare bevestiging in onze ervaring, indien wij althans iets van geestelijke ervaring verstaan, en onze ervaring vindt hare verklaring in deze geschiedenissen. In het vleesch heeft hij gewandeld, deze man der smarten, deze Jezus van Nazareth, de profeet van Galilea, maar zijn medelijden, zijn medelijden, dat oneindig is en almachtig, zijn medelijden heeft hem verhoogd tot onzen eeuwigen hoogepriester, onze krachtige voorspraak, die ons den vrede geeft, zijnen vrede, niet zooals de wereld dien geeft. En daarom leeft zijn woord in die gemeente en bezit die gemeente eenen troost, dien de wereld niet kent en niet geeft. Daarom begrijpt zijn gemeente deze wonderbare geschiedenis, en vindt in het buitengewone en bovenatuurlijke dezer geschiedenis niets onnatuurlijks; ja, zij zoude haar eigen leven niet meer verstaan, het zou gaan kwijnen en eindelijk uitsterven, indien men haar ooit deze geschiedenis kon ontrukken. Daarom ziet zij, uit het

middelpunt harer eigen levenservaring, zegevierend neer op al de tegenwerpingen des ongeloofs en weet het vooruit en profeteert het, dat zij zullen opgelost worden, al kan zij daar niet dadelijk en voetstoots den weg toe vinden, noch de methode harer wetenschap aanwijzen. Toch wordt zij reeds dadelijk vertroost, als zij ziet, hoe die meeste tegenwerpingen ontstaan uit onkunde van het voorwerp, waartegen zij gericht zijn. Want dit evangelie ondergaat een zonderling lot in de wereld. Daar zijn er die roepen: neen, het evangelie bevredigt mij niet, het laat aan de wereld geen recht wedervaren, het predikt verachting der stof, verloochening der natuur, kruisiging des lichaams; en de stof is goed, de natuur is schoon, het lichaam is sterk. Herkent gij in deze teekening het evangelie der Schrift? Kan niet het eerste het beste kind uit onze armen- en zondags-scholen deze bedillers des evangelies terechtwijzen, door eenvoudig te antwoorden: ik lees daarvan niets in mijn evangelie, het evangelie mijner moeder, mijner school. De Schrift, waaruit mij zulke schoone geschiedenissen worden verhaald, toont mij geen Jezus, die de stof veracht en de natuur verwerpt en het menschelijk lichaam niet eert. Integendeel lees ik daarin van een Jezus, die kranken geneest en dooden opwekt en die zoo schoon weet te leeren van de leliën des velds en van den zaaier, die uitgaat om te zaaien.

Dat is juist het punt, wat mij hindert, roept een ander, het zijn geschiedenissen voor kinderen: wat heeft de beschaafde man daaraan? Wat deert het mij, of daar een blinde jood wordt ziende gemaakt en eene kranke moeder van een galileeschen visscher genezen van de koorts? Laat mij het ziekteproces begrijpen, en ik zal daar vrede mee hebben; laat mij in den dood de regelmatige ontwikkeling zien van het organische leven, en ik verzoen mij met den dood. Natuurkunde en staathuishoudkunde: ziedaar het evangelie van de negentiende eeuw. O, ga gij heen, gij wijze der negentiende eeuw, ga gij heen met dit evangelie aan het ziekbed en zie, of uwe natuurkunde troost geeft; bezoek de hut

des armen en zie, of uwe staathuishoudkunde zijn lijden lenigt. Maar wat zeg ik: ga heen? Neen, keer in u zelven in en onderzoek u zelven in uwe krankheden, en bij het krankbed der uwen. Troost u uwe wetenschap, als zij u zegt, hoe voor het evenwicht der maatschappij de dood van kleine kinderen vereischt wordt en wanneer deze wet der noodzakelijkheid de uwen treft? Hebt gij vrede met uwe eigen ontbinding, als gij weet, hoe die het gevolg is der noodzakelijke stofwisseling? O verloochen toch niet langer het diepste, het innigste van uwe eigen natuur; beschouw geweten en gemoed niet als zwakheden; zoek uwe voortreffelijkheid niet in het afgetrokken verstand, welks werkzaamheid stil staat, zoodra u zelven de slagen treffen, die gij hebt voorzien en wier noodzakelijkheid gij aan anderen hebt betoogd. Een vriend hebt gij noodig, een vriend hebben wij allen noodig, aan wiens hart wij kunnen rusten, en die ons niet verlaat, een vriend, wiens medelijden ons verstaat en wiens almacht ons vertroost. Die vriend is onze Jezus, de Jezus der evangeliën; hij leeft in ons midden en spreekt tot ons door zijn woord. Zijn levende geest dringt door, door niets weerhouden, in onze huizen en onze harten; hij leert ons, het leven in waarheid te genieten en in vrede te sterven. Hij is onze eenige troost in leven en in sterven. In zijne eeuwige rust is hij ingegaan, en die rust deelt hij ons mede. In eene heilige Sabbatsstemming doet hij ons hier arbeiden, en als de Sabbatsavond daar is, ziet, dan begint geen nieuwe week van arbeid en lijden: dan blijkt het, dat die Sabbat eeuwig duurt, dat de zon niet daalt aan de kimmen, maar eeuwig blijft op hare middaghoogte. Had ik dan geen recht te zeggen, dat Jezus te kennen ook is in hem te gelooven? Die hem kent, heeft het eeuwige leven. Amen.

DE RECHTVAARDIGMAKING UIT HET GELOOF.

Daarom zal uit de werken der wet geen vleesch gerechtvaardigd worden voor hem. Want door de wet is de kennis der zonde. Maar nu is de rechtvaardigheid Gods geopenbaard geworden zonder de wet, hebbende getuigenis van de wet en de profeten; namelijk de rechtvaardigheid Gods door het geloof van Jezus Christus, tot allen en over allen, die gelooven: want er is geen onderscheid. ROMEINEN III : 20—22.

I.

Ik wensch u in dit uur de hoofdwaarheid van het christendom te verklaren; de waarheid, die aan het geheele gebouw ten grondslag ligt en die ons, zooals een gewijd schrijver het noemt, de eerste beginselen van Christus leert. Ik wensch u de leer van de rechtvaardigmaking, volgens het evangelie, te verklaren, eene leer, die daarvan zoozeer het middelpunt uitmaakt, dat, zoodra men haar eenmaal heeft gevat, men den sleutel bezit tot al de schatten van dat evangelie, en dat, zoolang men haar nog niet heeft gevat, alle verklaringen, die men van de christelijke waarheid mocht ontvangen, over ons gemoed heenglijden zonder daar binnen te dringen, zoodat wij die niet begrijpen of ze ons althans niet kunnen toeëigenen. Het is hier de deur van het heiligdom; wat baat ons de beschrijving van de schoonheden daarbinnen, zoolang wij door die deur niet zijn ingegaan? Ook is het niet overbodig, om telkens opnieuw die deur aan te wijzen. De dienaar van het evangelie is dikwijls in de gelegenheid, om ervaringen te maken, die wel geschikt zijn, hem ieder liefelijk droombeeld ten opzichte van zijn dienstwerk te doen verliezen, ervaringen, die hem met bittere smart

zouden kunnen doen vragen: welke vrucht heeft mijn arbeid gedragen? wat is er geworden van het zaad, dat zoo overvloedig werd uitgestrooid? welke beteekenis heeft voor de groote menigte de benaming lidmaat der kerk en de belijdenis des geloofs? Ervaringen, die bij hem alle verwondering doen ophouden over de onbevattelijkheid en onverschilligheid van zoovelen, waar het de onthulling van den Christus betreft en het delven in de kostbare diepten van zijn woord, daar toch deze dingen het inwendige van den tempel uitmaken, terwijl de groote menigte nog daarbuiten staat, nog geen begrip heeft van den weg des heils, nog niet weet, wat rechtvaardigheid is.

Het is vooral in onze dagen nog niet overbodig geworden, om telkens op nieuw die grondslagen te leggen, daar het (zooals ik helaas! te uwer waarschuwing hierbij moet voegen) juist tegen die grondslagen is, dat de aanvallen van het ongeloof gericht zijn, en dat wel onder den schijn van die grondslagen te eerbiedigen en onaangetast te laten.

Voorzeker zal het in onze dagen wel niemand meer invallen, om openlijk te verklaren: de mensch wordt gerechtvaardigd door zijne werken, maar, zoodra de eene formule der ontkenning in minachting is geraakt, haast deze zich, om er eene andere voor in de plaats te stellen, schoonschijnender en spitsvondiger nog dan de vorige en waar achter die ontkenning zich te beter kan verbergen. In onzen tijd zeggen wel allen zonder onderscheid: ja de mensch wordt gerechtvaardigd door het geloof, maar, haast men zich daarbij te voegen, de uitdrukkingen: rechtvaardigheid en rechtvaardigmaking zijn joodsche spreekwijzen, ontleend aan het wettisch standpunt, hetwelk te niet is gedaan; men moet deze spreekwijzen in de taal onzer eeuw vertolken, om er den geest van te vatten. Stel in plaats van rechtvaardigheid, deugd, en in plaats van gerechtvaardigd, deugdzaam gemaakt geworden. Verder is geloof de schriftuurlijke benaming, waarvoor eene meer gezonde en verder gevorderde zielkunde „godsdienstig gevoel" of „religiositeit" in de plaats heeft gesteld. Let wel, in dat overbrengen in de vermeende taal onzer eeuw stelt men altijd afgetrokken denkbeelden in plaats van de

aanschouwelijke en levende taal der Schrift. De leer van de rechtvaardigmaking door het geloof zoude alzoo beteekenen, dat het godsdienstig gevoel den mensch deugdzaam maakt: eene stelling, wier waarheid geen eigenaardig christelijk karakter heeft, die door de heidenen evenzeer is erkend en die waarlijk niet in de wereld behoefde te worden ingevoerd door middel dezer grootsche mechaniek van wonderen, door middel eener geschiedenis, zoo eenig als die, welke in onze Evangeliën is vervat: eene leer, die wel niet verdiende, dat een Apostel, zoo geleerd en geniaal als Paulus, alle hulpmiddelen van zijnen grooten geest uitputte, om haar vast te stellen.

Ik weet niet, of gij ooit den brief aan de Romeinen, niet werktuiglijk, maar met aandacht en u eenige moeite gevende om dien te begrijpen, gelezen hebt. Dan zult gij opgemerkt hebben, dat de draad der redeneering niet altijd op de oppervlakte te vinden is, en dat men den apostel dikwijls als onder den grond moet volgen; gij zult opgemerkt hebben, dat de zestien hoofdstukken, welke niet eens een klein boekdeeltje onzer tegenwoordige uitgaven vormen, aan verstand en hart meer bezigheid geven dan vele uitvoerige boekdeelen te zamen door een of anderen hoogleeraar geschreven. Welnu, indien gij nu, na herhaalde opmerkzame en ernstige lezing, tot u zelve zegt, zooals ik moet bekennen, dat met mij het geval is: het wordt mij bij iedere lezing duidelijker, en wat ik zie is zoo schoon, zoo groot en zoo diep, dat het mij aanmoedigt, om de lezing op nieuw aan te vangen, omdat er nog duistere gedeelten overblijven; en gij neemt daarna een van die boeken in handen, die u een nieuwerwetsch christendom fatsoeneeren, een christendom geheel op de hoogte van dezen zoo verlichten tijd en dat dien Paulus van Tarsen meer dan achttien eeuwen vooruit is: welke gewaarwording maakt zich dan van u meester, als men u daar, soms in brommende bewoordingen, vaak niet minder vermoeiend dan de taal van Paulus, — met dat onderscheid, dat het eerder de eentonigheid der woestijn dan de rijkdom van den plantengroei is, die de vermoeienis veroorzaakt — eenen van het Jodendom gezuiverden Paulus, een herzienen en verbeterden Paulus,

een modernen Paulus heeft gegeven, en men u zegt, dat die zestien hoofdstukken aan de Romeinen op deze stelling nederkomen, dat door het godsdienstig gevoel de mensch deugdzaam wordt gemaakt?

Ik weet niet, of iemand uwer deze ervaring heeft gemaakt, maar het is menschelijk, dat men, om niet meer te zeggen, door een gevoel van teleurstelling wordt overmeesterd, al ware het slechts over de moeite, die men zich gegeven heeft, om eene zoo schrale uitkomst te verkrijgen. O, zegt men tot zich zelven, had ik dit te voren geweten, welk een tijd had ik mij kunnen besparen; ja, bij eenige bekendheid met de oude schrijvers zoude men uit christelijke liefde geneigd zijn eene kleine verzameling van spreuken te maken van oude wijsgeeren van allerlei school, ook van de meest ongodsdienstige, die van Epikurus, van spreuken, die juist hetzelfde zeggen, en dat veel duidelijker en beknopter en zonder u over den zin hunner gedachten eenigen twijfel over te laten; ik zeg: men zoude zoodanige taak uit christelijke liefde op zich nemen om aan anderen de vermoeiende en onvruchtbare studie te besparen van een zoo langdradigen, duisteren en diepzinnigen schrijver als Paulus van Tarsen. Zegt gij nu (wat ook inderdaad zoo is): wanneer twee menschen hetzelfde zeggen is het toch nog niet hetzelfde, dat b. v. het godsdienstig gevoel voor Paulus iets anders is dan voor Epikurus, dat dus ook de deugd, door den eenen aanbevolen, iets anders zal zijn dan de deugd, door den anderen aanbevolen, dan stem ik u dit volkomen toe, maar ik zeg, dat gij daardoor uwe overzettingen van de taal der Schrift in vermeende nieuwerwetsche bewoordingen veroordeelt, want de algemeene en afgetrokken benaming van godsdienstig gevoel, die even goed op den wereldwijze kan worden toegepast, die aan onverschillige goden gelooft, als op den Apostel van het Christendom, die gelooft in een God van liefde, die zijn Zoon voor het heil der wereld overlevert, die benaming zeg ik, kan u dan niet langer voldoen, gij verlangt dat godsdienstig gevoel beschreven, bepaald, daaraan een voorwerp aangewezen te zien. Dat dringt u, om tot de apostolische uitdrukking van geloof terug te keeren en u zelven af

te vragen: welke beteekenis heeft deze uitdrukking voor den Apostel, welken vorm van het godsdienstig gevoel wordt door deze benaming voorgesteld? Evenzoo is het met het woord *rechtvaardigheid* en de daarmede in verband staande; waarom worden deze juist door den Apostel gebezigd en niet liever de afgetrokken benamingen van deugd, braafheid, zedelijkheid? Met welke denkbeelden staat het gebruik dier woorden in verband en hebben die denkbeelden ook voor ons nog eenige waarde?

Ik hoop genoeg gezegd te hebben, om de keuze van mijn onderwerp te rechtvaardigen, indien die nog eene rechtvaardiging mocht behoeven; ik haast mij om tot de behandeling zelve over te gaan, God biddende, dat het mij mag gegeven worden, om tot uw geweten te spreken, en aan u, om met uw geweten te hooren en niet te luisteren naar uwe vooringenomenheid en vooroordeelen, die helaas! dikwijls vast staan als een muur, wanneer het een onderzoek betreft van zaken, waarvoor men niet kan uitkomen zonder door de wereld gesmaad te worden en door te gaan voor zeer achterlijk in de oogen van hen, die, aan het woord van God geen gezag toekennende, tot rechtvaardige vergelding het juk van menschelijk gezag moeten dragen. God zelve werpe die muren dan omver. Hij zelf onderwijze ons door den geest der waarheid, amen.

I.

Onze tekst drukt dezelfde waarheid op tweeërlei wijze uit: op ontkennende en op stellende wijze; hij leert ons, wat ons niet rechtvaardigt: de wet; en wat ons rechtvaardigt: het geloof. Om de uitgebreidheid van het onderwerp zullen wij ons in dit uur tot het eerste gedeelte bepalen, ons voorbehoudende, het tweede, zoo God wil, later te behandelen.

Gelijk wij reeds zeiden, zijn de woorden: rechtvaardig, recht-

vaardigheid, rechtvaardigen, rechtvaardigmaking in de eerste plaats historische uitdrukkingen d. w. z. dat zij, gelijk dit het geval is in iedere taal, denkbeelden uitdrukken, die gangbaar waren in den kring, waarin zij zijn ontstaan. Zij verplaatsen ons dus op israëlietischen bodem: zij zijn de uitdrukking van denkbeelden, die aan dat zoo merkwaardige volk eigen waren, welks geheele in- en uitwendige geschiedenis, zeden, instellingen, ervaringen, beheerscht worden door een godsdienst, die weinig of geene overeenkomst heeft met de godsdiensten van de overige wereld en die zijnen oorsprong aan een afzonderlijke en onmiddellijke openbaring te danken had.

Het is dus in de eerste plaats noodig, om die uitdrukkingen in hare geschiedkundige beteekenis na te gaan, om daarna te onderzoeken, of die geschiedkundige beteekenis ook eene zedelijke opvatting toelaat, of die joodsche denkbeelden ook algemeen menschelijke denkbeelden zijn.

In Israël heet een rechtvaardig mensch iemand, die de wet betracht, welke dat volk ontvangen had door den dienst van Mozes. De rechtvaardigheid is de toestand van hem, die aan die wet gehoorzaamt. Gerechtvaardigd, dat is rechtvaardig verklaard geworden, beteekent, dat er verklaard wordt, dat men die wet betracht. En deze verklaring zelve is de rechtvaardigmaking. Zoo wordt er van Zacharias, den vader van Johannes den Dooper, en van Elisabeth, zijne huisvrouw, gezegd, dat zij beiden rechtvaardig waren voor God, terwijl deze uitdrukking wordt toegelicht door hetgeen volgt: *wandelende in al de geboden en rechten des Heeren onberispelijk.* Evenwel is deze nadere bepaling nog slechts uitwendig. Om den aard van deze rechtvaardigheid te begrijpen, is het noodig, om den aard van die wet te kennen. Wanneer men nu van de wet van Mozes spreekt, dan denkt gij dadelijk aan de twee tafelen, aan de wet der tien geboden, die in onze kerken (volgens een godvruchtig gebruik, waardig om in stand gehouden te worden en niet gelijk velen het zouden begeeren als een ouderwetsch joodsch gebruik te worden afgeschaft) nog wordt

voorgelezen bij het begin der godsdienstoefening als eene voorbereiding tot de algemeene schuldbekentenis. [1]).

Welnu, de tien geboden hebben zonder twijfel betrekking op handelingen: het zijn werken, die zij eischen; het eerste gebod zelfs, in den letterlijken zin opgevat, schijnt niets anders te eischen dan dat men geen afgodsbeeld plaatse in het heiligdom van Jehova. De wijze evenwel, waarop de dienst van God daarin is beschreven en de menschelijke toestanden en betrekkingen daarin zijn geregeld, de ontkennende vorm zelfs van de meeste dier geboden, schijnt aan te duiden, dat de verborgenheid der rechtvaardigheid zelfverloochening en onthouding is; dit alles verraadt zoozeer het geestelijk karakter dezer wet, stelt zoozeer als eisch eene innerlijke rechtvaardigheid, eene rechtvaardigheid, die in reinheid des harten bestaat, dat men, wil men er geen dubbele beteekenis aan toe schrijven, wel verplicht is, om te erkennen, dat de wetgever omtrent God en zijnen dienst oneindig zuiverder denkbeelden heeft gehad dan alle volkeren der oudheid, en dat het niet noodig is, die geboden als afgeschaft te beschouwen door het woord, dat den godsdienst der vervulling vestigt: *God is geest en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en in waarheid.* Wat zeg ik? het geestelijk karakter der wet vloeit uit de letter dier geboden zelve voort, wanneer wij in de laatste plaats het gebod vinden, dat den zin van alle voorafgaande verklaart en dat den schrijver van den brief aan de Romeinen de moeielijkheid, neen, de onmogelijkheid van het houden der wet heeft doen inzien, het gebod: *gij zult niet begeeren.* Het is dus geen idealiseeren der wet, noch een pogen om haar te verheffen boven hare oorspronkelijke bedoeling, als de mond der waarheid, zich overigens hierin aansluitende aan woorden, die reeds in het boek der wet zelve geschreven stonden, gezegd heeft: *Gij zult liefhebben den Heer uwen God met geheel uw hart en met geheel*

[1]) Dit slaat op het bekende gebruik der Waalsche Kerken om de Zondag-morgen-godsdienstoefening aan te vangen met het formuliergebed van Calvijn, behelzende schuldbelijdenis, na het lezen van de tien geboden door den voorlezer.

uwe ziel en met geheel uw verstand, dit is het eerste en het groote gebod; en het tweede aan dit gelijk is: gij zult uwen naaste liefhebben als u zelven: aan deze twee geboden hangt de gansche wet en de profeten.

God boven alles lief te hebben en zijnen naaste als zich zelven! Is het wel mogelijk, zich eene verhevener en reiner zedeleer voor te stellen? Zoodra men aan een persoonlijken God gelooft.... het is noodzakelijk deze voorwaarde te stellen, want allen gelooven daaraan niet, zonder daarom met het christendom te breken; zij zeggen: het pantheïsme is de waarheid, maar er zijn geene geesten sterk genoeg om het pantheïsme te dragen; voor onze zwakheid hebben wij dus den persoonlijken God noodig; met het pantheïsme nu bestaat er geene andere zedekunde dan de aanhoudende, hoewel altijd vruchtelooze poging om het hart tot de hoogte der verstandelijke waarheid, d. i. het pantheïsme te verheffen, d. w. z. om zich zooveel mogelijk van die zwakheid te ontdoen, die den persoonlijken God vereischt... zoodra men aan eenen persoonlijken God gelooft, is het de verhevenste zedekunde om voor dien God de hoogste liefde te koesteren, en die liefde wordt het beginsel en de waarborg van de liefde voor de menschen.

Hier zien wij reeds de algemeene strekking van dat joodsche begrip van rechtvaardigheid doorstralen, de zedelijke idee van de wet op Sinaï gegeven: wij begrijpen, dat, indien het eene dwaling is, om de wet der tien geboden in den christelijken eeredienst te behouden, die dwaling ten minste niet zoo heel grof is; dat zij een schijn van waarheid voor zich heeft, ja, dat het wel eens kon blijken geene dwaling te zijn. Evenwel wil ik nu de vraag nog niet behandelen van de algemeene en geheel menschelijke strekking der wet en der rechtvaardigheid door haar geëischt. Want hier ontmoeten wij eene onvermijdelijke zwarigheid, die wij eerst uit den weg moeten ruimen. Indien de wet der tien geboden, in den geest des wetgevers verstaan, de volkomen rechtvaardigheid reeds bevat, in die twee punten samengevat, buiten welke er geene rechtvaardigheid denkbaar is, waarom dan die opeensta-

peling van inzettingen en geboden, waaronder zij als begraven is? Welk een lijvig boekdeel vormen die vijf boeken van Mozes, zelfs dan nog, wanneer men het geschiedkundige gedeelte er van afzondert. Welk een uitvoerig wetboek! Waarom, met en na en om die tien geboden heen, nog zoovele andere geboden, waarvan wij de zedelijke strekking niet begrijpen?

Wat denkt gij wel, dat de man, dien wij straks noemden, die met zijne vrouw getuigenis heeft ontvangen rechtvaardig te zijn voor God, wandelende in al de geboden en rechten des Heeren onberispelijk, wat denkt gij wel, dat Zacharias, de priester, op deze vraag zoude hebben geantwoord?

Wat denkt gij, dat Paulus geantwoord zou hebben?

Wanneer ik het zevende hoofdstuk van den brief aan de Romeinen lees, wanneer ik zie, welk eene ontzetting dit kleine gebod: *gij zult niet begeeren*, bij hem heeft verwekt, dan denk ik, dat hij God zal gedankt hebben ... gelijk de priester Zacharias, wanneer hij het priesterambt bediende voor God, in de beurt zijner dagorde en in vereeniging met alle vrome Israëlieten van vroeger dagen, die den luister van het heiligdom des Heeren hebben verheerlijkt en die onuitputtelijk waren in het bespreken van de liefelijkheden van de wet van Jehova; ... hij zal er voor gedankt hebben, zeg ik, dat God in Zijne groote barmhartigheid zijne strenge en onveranderlijke verbondswetten door eene geheele instelling van bepaalde gebruiken, inzettingen en geboden omtuind had, die de godsdienstoefening regelden, niet zooals degenen, die de wet betrachtten, maar zooals overtreders der wet dat behoefden.

Ik denk, dat de rechtvaardigheid van den echten Israëliet bestond in het diepe besef van de heiligheid van Jehova en van de heiligheid van den dienst, dien Hij eischt, en daardoor ook in het gevoel hunner diepe onwaardigheid; in de overwegende behoefte aan vergeving en verzoening; in den ijver om het middel ter verzoening aan te grijpen; in het geloof eindelijk, dat al deze voorgeschreven plechtigheden, geheel die levietische eeredienst, met eene werkelijkheid in betrekking stonden, waarvan deze dingen

slechts de afschaduwing waren, dat er nog eene betere vergeving te wachten was dan die door het bloed van stieren en bokken werd afgebeeld, een beter koninkrijk dan de zichtbare priester-regeering, eene betere rust dan de rust van den sabbath.

Maar wat zeg ik? Zijn dit slechts veronderstellingen? Ik sla het boek der Psalmen open, waaruit de liefelijkste geur der israëlietische godsvrucht u nog tegenstroomt, en ik vind daar met Paulus, niet de uitdrukking van de gelukzaligheid des menschen, die niet gezondigd heeft, maar die van den man, wiens overtreding vergeven, wiens zonde bedekt is, en ik onderschrijf de uitspraak des Apostels, dat aan den mensch, die niet doet de werken der wet, maar die gelooft aan Hem, die den zondaar rechtvaardigt, zijn geloof zal gerekend worden tot rechtvaardigheid; met hem zie ik in die geheele bedeeling der wet een tijd van verdraagzaamheid Gods, waarin de zonde niet wordt toegerekend, een tijd van voorbereiding tot de eeuwige rechtvaardigheid, de waarachtige verzoening, door ander bloed dan dat van stieren en bokken.

Ik begrijp nu, dat Zacharias, hoewel rechtvaardig genoemd en wandelende in al de geboden en rechten des Heeren, toch bloedige offeranden offert in den tempel, vóór den ingang van het allerheiligste, welks drempel hij niet overschrijdt. Zijne rechtvaardigheid bestaat, evenals die van Simeon, van Anna en van alle rechtvaardigen in Israël, juist daarin, dat hij gelooft aan het feit door die afbeeldingen voorgesteld, dat hij de verlossing van Israël verwacht. Zijne rechtvaardigheid is niet eene rechtvaardigheid uit de werken, het is eene rechtvaardigheid uit het geloof. Zijn uitgangspunt, gelijk dat van alle rechtvaardigen in Israël, is het gevoel zijner zonde, is de opvatting van de bedeeling der wet als het middel, waardoor de kennis der zonde verkregen wordt en waardoor dus de behoefte aan verlossing wordt verwekt. Zij hebben het goed begrepen, wat de Apostel in onze tekstverzen uitdrukt, dat de wet en de profeten getuigenis geven aan de rechtvaardigheid door het geloof. De wet en de profeten stemmen samen, bevatten eene zelfde uitspraak van dien God, die de komst in

het vleesch van zijn Woord voorbereidt. De wet is profetisch in hare geboden en inzettingen, zij omschrijft het ideaal der rechtvaardigheid en kondigt daarvan de verwezenlijking aan, haar zedelijk gedeelte is de beschrijving van den rechtvaardige, haar ceremonieel gedeelte is de aankondiging zijner verschijning. De profetie is wederom wettelijk; de profeten, tot den laatsten toe, Johannes den Dooper, zijn bestemd, om de vergeten wet in het leven terug te roepen, om hare duurzaamheid uit te spreken, om hare vervulling aan te kondigen. Zoo doelt geheel het Oude Verbond eenstemmig op het geloof, kondigt het geloof aan, beschrijft de rechtvaardigheid, die uit het geloof is.

En wij, hebben wij iets met die rechtvaardigheid te maken? m. a. w.: de wet, die den Israëliet niet gerechtvaardigd heeft, zal zij ons rechtvaardigen? Wij zullen dit in de tweede plaats onderzoeken.

II.

Mij dunkt, dat deze eenvoudige voorstelling van de strekking der wet van Mozes voldoende zal zijn om u zonder verder betoog te doen toestemmen, dat de geest dezer wet, in die twee geboden, van de liefde tot God en de liefde tot den naaste uitgedrukt, niet joodsch en nationaal, maar menschelijk en algemeen is. Ook behoeft die wet slechts uitgesproken te worden om dadelijk door het geweten te worden toegestemd; en de ondervinding staaft het oordeel van Paulus: dat het werk der wet in het hart der heidenen geschreven is.

Maar hier doet zich de vraag voor, of deze eeuwige kern der wet voldoende is? of men die slechts heeft te ontdoen van hare tijdelijke en nationale omhulsels, om er het genot van te hebben, om haar te bezitten en zich toe te eigenen?

Zou het, opdat, volgens eene uitdrukking des Apostels, het recht der wet in ons wierd volbracht, voldoende wezen, om bevrijd te zijn van de ceremonieele omhulsels dier wet, van geheel die

priesterlijke instelling, die, terwijl zij op de verbeelding werkt, slechts geschikt schijnt te zijn, om het geweten in verwarring te brengen?

Is dit de zending van Jezus Christus: ons onder de vergankelijke vormen dat eeuwig blijvend karakter te doen onderscheiden? Is dit de aanbidding in geest en in waarheid: onzen godsdienst meer en meer, zoowel in beginsel als in toepassing, van alle israëlietische elementen te zuiveren?

Indien dit zoo is, dan moeten wij erkennen, dat de christelijke kerk tot nu toe in eene zonderlinge dwaling heeft verkeerd, eene dwaling wel geschikt om de meest sombere gedachten in onzen geest te doen oprijzen omtrent het bestuur der Voorzienigheid; niet alleen het Katholicisme, als het zijnen eeredienst naar de vormen van het O. V. heeft geregeld, maar vooral ook het Protestantisme, als het al zijne instellingen en zijne geheele theorie gegrond heeft op de uitspraken der Schrift, d. i. op eene verzameling van boeken van israëlietischen oorsprong, van israëlietischen vorm en van israëlietischen geest. Evenwel zou het toch mogelijk wezen, dat de menschheid werkelijk achttien achtereenvolgende eeuwen in eene dwaling had verkeerd; en hoewel zoodanige dwaling haar weêrga niet zoude hebben, zoo zijn wij daardoor nog niet gerechtigd, om er de mogelijkheid van te ontkennen. Zij die gelooven, dat zulks werkelijk het geval is, moeten den moed hebben om tot op den bodem hunner gedachten door te dringen, om voor geene gevolgtrekking terug te deinzen, en vooral om hunne gedachten niet te bewimpelen; zij moeten er onverschrokken voor uitkomen, dat de kerk tot nu toe heeft gedwaald in de samenstelling harer leerstukken en instellingen.

Maar hebben wij,... ik zeg *wij*, ieder onzer, zonder godgeleerde kennis, zonder ons met de schoolsche twisten in te laten,.. een kenmerk om de waarheid te onderscheiden, of zijn wij aan de willekeur en aan de beweeglijke meeningen der godgeleerdheid overgeleverd? Laat ons zien. Het beweren, dat ons de kennis van de kern der zedeleer, door Jezus Christus van het omhulsel

harer israëlietische vormen ontdaan, voldoende zou wezen, veronderstelt klaarblijkelijk, dat wij nu beter in staat zijn dan de Joden het waren, om die na te leven, dat wij in gunstiger uitwendige en vooral inwendige toestanden geboren werden om de wet te betrachten, dat het voor ons eene oneindig gemakkelijker zaak is, om God en den naaste lief te hebben, waartoe wij zonder nadere openbaring kunnen komen, alleen door de ontwikkeling dier verstandelijke en zedelijke krachten, die God ons heeft geschonken en die Hij ons door zijne zorg doet behouden? Hier kan alleen onze eigen ervaring beslissen. Indien nu de uwe zoodanig is, dat gij in gemoede zeggen kunt: ja, het is zoo, dan acht ik u gelukkig; aan u heb ik niets meer te zeggen, en gij zijt oneindig verder gevorderd, niet alleen dan ik, maar dan ik het mij zelfs kan voorstellen, en openhartig moet ik tot u spreken: verwerp mijne leerstellingen of liever de leerstellingen van Paulus, gij hebt daaraan geene behoefte. Indien gij het zoo ver gebracht hebt, dat gij God liefhebt met geheel uw hart, met geheel uwe ziel en met al uwe krachten en uwen naaste als u zelven, wat zoudt gij dan nog verder te doen hebben, dat ik u een weg daartoe zoude aanwijzen? Wat hebt gij een weg van noode, als gij het doel reeds hebt bereikt? Gij behoort niet tot de zoodanigen, van wie de Apostel zegt, dat geen vleesch zal gerechtvaardigd worden uit de werken der wet, en dat zij de heerlijkheid Gods derven. Want gij volbrengt de werken der wet, God wordt in u verheerlijkt, gij hebt den eindpaal bereikt.

Maar is dit dan inderdaad het geval met u? Laat het ons onderzoeken. Zegt niet, dat dit onderzoek overbodig is: misschien zal niemand zich rechtvaardig durven heeten; wij zijn te zeer gewoon om ons zelve zondaars te noemen, wij hebben ons de kerkelijke uitdrukking eigen gemaakt. Maar is dit wel hetzelfde als zich zondaar te gevoelen, en zouden wij wel van heeler harte die verootmoedigende verklaring des Apostels willen onderteekenen: dat allen gezondigd hebben en de heerlijkheid Gods derven? Indien dit werkelijk het geval ware, zoude men dan nog zooveel

gerustheid en zooveel onverschilligheid vinden? Zou men de zonde zoo gemakkelijk kunnen dragen? Zou men dan wel, gelijk men werkelijk doet, de leer de vrije genade, de rechtvaardigmaking door het geloof, zoozeer verwerpen, die leer zoo verootmoedigend voor het vleesch, als men haar opvat in den zin, dien zij voor den Apostel heeft?

Het is dus niet overtollig, om tot ons zelve in te keeren en ons zelven af te vragen: is het waarheid, dat wij zondaars zijn in dien zin als Paulus dat bedoelt; zondaars, d. w. z. dat de weg van de rechtvaardigmaking door de werken der wet ons voor altijd afgesneden is?

Onderzoeken wij verder. De wet eischt, zooals wij in de eerste plaats gezien hebben, dat wij God boven alles liefhebben, met geheel ons hart, met geheel onze ziel, met geheel ons verstand. Wanneer wij nu aan iemand vragen, van wien wij geen van buiten geleerd, maar een natuurlijk antwoord mogen verwachten: hebt gij God lief?... zullen wij dan niet van verreweg de meesten ten antwoord krijgen: wel zeker, hoe zou het anders kunnen, hoe zou ik den Gever van alle goede gaven niet liefhebben; Hem, van wien ik het leven, de beweging en het aanzijn ontvangen heb en die mij dagelijks met zijne weldaden overlaadt? Let wel, hij, wiens geweten nog niet is ontwaakt, zal bijna altijd op die wijze antwoorden en het beginsel stellen in de plaats van de werkelijkheid. Hij vindt, dat het zeer natuurlijk is, om God lief te hebben; en omdat dit zeer natuurlijk is, twijfelt hij er ook geenszins aan, dat hij God liefheeft. Deze bekentenis, die wij allen doen, dat men God lief moet hebben, verdient onze opmerkzaamheid; maar zij is niet voldoende, om ons de zekerheid te geven, dat wij God werkelijk liefhebben. Het is niet voldoende, dat het geweten oordeele, dat wij God moeten liefhebben; het geweten moet getuigen, dat wij Hem werkelijk liefhebben. De daad zelve moet hier spreken.

Toch, God is geen denkbeeld, geen denkbeeld, waarmede wij ons al of niet kunnen bezighouden naar dat het ons goeddunkt: God is de hoogste werkelijkheid van ons bestaan, die alle overige

werkelijkheden beheerscht; m. a. w., God is de bewerker van ons uitwendig en inwendig leven. Beginnen wij met het uitwendige.

God bestuurt ons lot. Zegt mij: zijt gij met uw lot tevreden?... niet alwederom in het algemeen, want wij hebben altijd de gewoonte om ons achter algemeenheden te verschuilen en ons zelve tevreden, deugdzaam, braaf, gelukkig te heeten, over het algemeen en op eenige uitzonderingen na: neen, ik vraag u: zijt gij tevreden met de bijzondere omstandigheden uws levens? Ik zal nog verder in bijzonderheden treden. Staat gij des morgens van uwe legerstede op met een gevoel van dankbaarheid; begeeft gij u des avonds ter rust met een gevoel van dankbaarheid? Indien er onder u zijn, die het gevoel van dankbaarheid kennen, dan weten zij ook, wat er toe noodig is geweest om dat in hen op te wekken, zij weten, wat er nog voortdurend noodig is, om het in hen te onderhouden. Ik weet niet, of gij kunt zeggen, dat gij dankbaar zijt; alleen bid ik u: neemt niet wederom het besef van de verplichting van dankbaar te zijn voor de dankbaarheid zelve; zegt niet: het is natuurlijk, dat men dankbaar zij, ik ben dankbaar. Er zijn er wellicht die zeggen: ja, ik ben tevreden met alles wat van God komt; maar wat den menschen betreft, neen, wat mij van de menschen wordt aangedaan, daarmede heb ik geen vrede, de menschen verbitteren mij het leven, wat al kleingeestigheid en beperktheid en afgunst en nijd en valschheid! De menschen, de menschen vergiftigen mijn leven. Dus is uw leven toch vergiftigd, verbitterd althans, indien niet door God, dan toch door de menschen. Maar ik wenschte wel, dat gij mij de grens aantoondet, waar het werk van God ophoudt en het werk der menschen aanvangt. Ik wenschte wel, dat gij mij het geheim leerdet kennen om zich des avonds met een bevredigd gemoed ter rust te begeven en des morgens vroolijk op te staan, met een hart vol van dankbaarheid jegens God en vol van afkeer jegens de menschen. Ik vrees, dat uwe dankbaarheid nog denkbeeldig is; want, alles wel berekend, naarmate wij het recht indenken, wordt het aantal der ervaringen, die ons onmiddellijk van God toekomen, steeds

kleiner, en dat der ondervindingen, die ons van de menschen toekomen, telkens grooter; en wij worden genoodzaakt om tot dit besluit te komen: hetzij dat God de wereld aan haar lot overlaat en slechts zorg draagt, dat de stoffelijke vereischten van haar bestaan behouden blijven, en dan is het onmogelijk Hem lief te hebben; hetzij dat Hij het is, die alle dingen bestuurt, ook de vrije behandelingen der menschen, dat geen haar van het hoofd op de aarde valt zonder zijnen wil, en kunnen wij dan na hetgeen de menschen ons aandoen, God liefhebben, van wien ten slotte ook dat alles ons toekomt?

Maar er is nog meer. Zoo oppermachtig als Gods wil in ons uitwendig leven blijkt te zijn, zoo oppermachtig betoont die zich ook in ons inwendig leven.

Het zij voldoende u eenige voorbeelden op te noemen, gelijk zij zich in de ondervinding van ieder mensch zullen voordoen, die zich zelven slechts eenigszins gadeslaat. Ziet daar een doel, dat zich aan onzen blik voordoet; een doel, dat ons streven waardig is, een edel en wettig doel, waarvoor wij gerust durven uitkomen. Dat doel ontgaat ons. Welnu, dan hebben wij met twee even onveranderlijke openbaringen van den oppermachtigen wil te doen: de eene in de zichtbare wereld, die ons het doel doet missen, de andere in de onzichtbare wereld, die ons niet alleen voorschrijft om ons lijdelijk te onderwerpen, omdat wij er toch niets aan kunnen veranderen, maar om er ons vrijwillig aan te onderwerpen, te gehoorzamen, dat is, om toe te stemmen in dien oppermachtigen wil. Ik vraag u: is deze gehoorzaamheid gemakkelijk, is zij natuurlijk, is zij mogelijk zonder zekere openbaringen van de natuur en van het werk van God, die uitmaken, wat de Apostel het geloof noemt?

Een ander voorbeeld. Iemand heeft ons in de ziel leed gedaan, zeggen wij liever: iemand doet ons nog voortdurend leed in de ziel en verbittert ons het leven; er is op onzen weg iemand, die zich altijd tusschen ons en de zon plaatst, die zich vasthecht aan ons bestaan gelijk eene klimop-plant, om er de ontwikkeling

van te verhinderen; hier is het verachting, daar laster, elders verleiding, waaronder gij lijdt. Ook hier openbaren zich tweeërlei hoogere eischen aan ons geweten: de een, dat wij den mensch voorbij zien en hetgeen ons van dezen toekomt aannemen, alsof het ons van God toekwame, dat wij dus hier dezelfde gehoorzaamheid betoonen, die wij als noodzakelijk hebben erkend ten opzichte van datgene, wat ons onmiddellijk van God toekomt. Maar ... nauwelijks zijn wij daarin wellicht geslaagd, of een andere eisch, eene andere wet zal ik het noemen, waarop wij tot nu toe misschien weinig acht hadden geslagen, doet zich met des te meer nadruk vernemen, die namelijk, dat, als wij het leed ons door dien persoon aangedaan aannemen, alsof God het ons aandeed, wij het hem dan ook in geenen deele aanrekenen zullen, het hem vergeven, niet met eenige hooghartige woorden, die zooveel beteekenen als: „deze mensch is mijnen toorn niet waardig", neen, vergeven met eene vergevensgezindheid, die uit liefde geboren wordt en die liefde ademt, eene vergevensgezindheid, die het voorschrift in toepassing brengt: hebt uwe vijanden lief, zegent hen, die u vloeken, bidt voor degenen, die u vervolgen. Ik vraag u: is die vergeving, die liefde gemakkelijk, natuurlijk, mogelijk zelfs, zonder de werking van een beginsel, dat die vergevensgezindheid en die liefde in ons doet ontstaan, en dat de Apostel „het geloof" noemt?

Kunnen wij gerechtvaardigd worden door de wet, dat is door de kennis van de vereischte rechtvaardigheid?

Nog een voorbeeld. Wij denken over ons zelve na, wij trachten ons zelven rekenschap te geven van onzen toestand, van onze vermogens, van de begaafdheden en middelen, waarover wij te beschikken hebben, in één woord, van hetgeen wij eigenlijk zijn. Wij zien wel, dat, als wij niet alles willen verliezen, alles in het werk moet worden gesteld; dat door werkeloosheid al onze vermogens verloren gaan, al onze krachten verlammen. Wij zoeken naar eenen voor ons geschikten werkkring. Nu doen zich op nieuw de tweeërlei eischen hooren, maar hier meer dan ooit

blijken zij slechts één te zijn. Het geweten verbiedt ons, in de keuze van onze bezigheden aan willekeur en gemakzucht of de luim van het oogenblik gehoor te geven. Wij moeten dus zorgvuldig onderzoeken, waarheen de oppermachtige wil ons leidt, wij moeten het oog geopend houden om de aanwijzingen van dezen wil op te merken. Zal ik zeggen, dat zulks ons moeilijk valt? Wat ons nog oneindig moeilijker valt, is, dat wij weldra ontdekken, dat, zoolang wij in onze werkzaamheid, hoe loffelijk zij ook schijne te zijn, het oog hebben op ons zelve, op ons geluk, onze eer of de voldoening onzer overigens wettige begeerten, de oppermachtige wil zich verbergt en God zwijgt. Wij kunnen de omstandigheden raadplegen, Gods wegen gadeslaan, wij krijgen geen ander antwoord dan dit: dat wij van doel moeten veranderen, dat wij in plaats van op ons zelve te zien en eigen eer en geluk te zoeken, ons zelve moeten verloochenen, de eer van God zoeken en het geluk van den naaste. Zegt mij nog eens: deze wet, want ook dit is eene wet, is zij uitvoerbaar, zijn wij in staat haar op te volgen alleen door haar te kennen? Is de inwendige toestemming aan de wet van God reeds de betrachting van die wet van God? Worden wij gerechtvaardigd door de werken dier wet?

Ik hoop genoeg gezegd te hebben voor hem, die heeft willen luisteren, zonder zijn geweten te sluiten, om u te overtuigen, dat wij in geen anderen zedelijken toestand, d. i. met geen ander hart geboren worden, dan de Israëliet voor achttien eeuwen. Wij achten alle maatschappelijke voorrechten niet gering, die uit onze geboorte in de christelijke wereld voortspruiten. Oneindig verre ben ik er van verwijderd om die op eenigerlei wijze te willen verkleinen en eenigszins den maatschappelijken vooruitgang, door het Christendom bewerkt, te loochenen; maar ik zeg, dat men aan de waardigheid van den mensch te kort doet en den aard van het Christendom miskent, indien men meent, dat uitwendige voorrechten, zelfs van zedelijken aard, het hart kunnen veranderen. Zij hebben hoogstens de waarde eener wet, d. w. z.

de beteekenis om ons een ideaal af te spiegelen, maar zij bezitten de kracht niet om het ons te doen verwezenlijken.

Door de wet is de kennis der zonde. Onze Christelijke opvoeding is hetgeen de wet voor de Israëlieten was: een tuchtmeester tot Christus; zij is niet Christus zelf, zij is de zaligheid niet.

Door de wet is de kennis der zonde. Terwijl ik van deze wet sprak, heb ik schijnbaar nog slechts gesproken van het eerste gebod; evenwel zult gij hebben opgemerkt, dat ik in de verklaring daarvan het niet heb kunnen scheiden van het tweede, de liefde tot den naaste, omdat zij inderdaad één zijn. Zoolang wij ze scheiden, kunnen wij ons zelven wel diets maken, dat wij God liefhebben; maar zoodra wij zien, dat God de liefde tot den naaste eischt, en wij Hem slechts in den naaste mogen en kunnen liefhebben, gelijk Hij zelf liefheeft, dan zien wij, wat het zegt om God lief te hebben en wij hebben den moed verloren om te zeggen, dat wij Hem liefhebben.

Toch moeten wij er tot elken prijs toe komen om Hem lief te hebben, wij moeten komen tot de rechtvaardigheid en kunnen er niet in toestemmen om van de rechtvaardigheid af te zien, zonder toe te stemmen in onzen dood. Er van af te zien om naar de rechtvaardigheid te streven, staat gelijk met zijn eigen doodvonnis te teekenen: daardoor bereidt men zich eene trapswijze uitdooving van alle vermogens van den geest, eerst de hoogere zedelijke, daarna de lagere verstandelijke vermogens; en langzaam verzinkt men in den bodemloozen afgrond.

De tijd veroorlooft niet, dat ik u ditmaal nog het middel, het eenige middel ter rechtvaardiging, dat God in zijne genade ons aanbiedt, nader omschrijve; ik hoop, zoo God wil, daarover een volgenden keer tot u te spreken. Toch kan ik u niet van hier laten gaan, zonder er u althans op gewezen te hebben.

De rechtvaardigheid Gods, zegt de Apostel, *is geopenbaard geworden zonder de wet door het geloof in Jezus Christus.*

De wet is goed, rechtvaardig en volmaakt. De rechtvaardige bij uitnemendheid, de eenige, die haar heeft betracht, heeft van haar gezegd, dat er niet een tittel of jota in alle eeuwigheid van voorbij zal gaan. Ook hebben wij gezien, dat zij van dien aard is, dat wij niet kunnen worden vrijgesteld van haren inhoud, dat verschoond te zijn van de verplichting om lief te hebben ons ongeluk, onze dood zoude zijn. Hiervan is dan ook geenszins sprake. De zaligheid bestaat voorzeker niet in de bevestiging der zonde. De zaligheid bestaat integendeel, volgens den Apostel (Rom. VIII : 4), dáárin, dat door den Geest het recht der wet vervuld worde in degenen, die gelooven. Alleen de vorm van wet is afgeschaft. De rechtvaardigheid wordt ons niet meer voorgesteld in den vorm eener wet, in instellingen en geboden bestaande: aan ons vertoont zij zich in de gestalte van een levend mensch, in den persoon des Rechtvaardigen.

Dáár, waar wij den muur zagen, waartegen wij het hoofd stieten, zien wij nu den Man van smarte zijne bloedende armen naar ons uitstrekken. De vloek der wet heeft zich aan het kruis van Christus in zegen veranderd; wij beginnen de rechtvaardigheid der wet lief te hebben, wanneer wij haar voor ons zien als vleesch en bloed in Jezus Christus. Gij moogt van de deugd tot uwe kinderen spreken, o ouders, die mij hoort, en hun liefde tot de deugd inprenten: nooit zult gij hen een afgetrokken denkbeeld doen liefhebben. Toont hun Jezus, Jezus zelf; niet zijne waardigheden, maar zijn persoon; vreest niet, hun te verhalen, wat Hij gedaan en wat Hij gezegd heeft; indien gij het althans zelf weet, maar gij weet het, indien gij een kinderlijk gemoed hebt; en zij zullen Jezus liefhebben. Later is het zoo moeielijk om tot de eenvoudigheid dier liefde terug te komen, wanneer eenmaal de waan van eigengerechtigheid zich tusschen ons en Hem heeft geplaatst en onzen blik heeft beneveld, zoodat wij Hem niet meer kunnen zien. Dan herkrijgt men den eenvoud van dien blik niet

dan nadat het oog tranen van berouw heeft geschreid. Het hart gebroken door den vloek der wet, het hart smachtend naar rechtvaardigheid en lijdend door het gemis aan rechtvaardigheid, dat hart alleen heeft den blik teruggekregen om Jezus te ontdekken. Die blik op Jezus is het geloof. Ja, die blik is het geloof. Ik zeg niet, dat het geloof het vermogen heeft om te zien, alsof het geloof iets anders ware dan het zien op Jezus. Neen, dat zien zelf is het geloof. En nu, die blik op den Rechtvaardige rechtvaardigt. Die blik, gelijk hij door den Man van smarte wordt aangetrokken, is ook de zeilsteen, die Hem aantrekt. Zijn blik dringt door in den blik van dengene, die Hem zoekt. En zegt nu, indien gij er den moed toe hebt, dat dit een werk der verbeelding is; ik weet, dat de eenvoudige zielen begrijpen, wat ik zeg: die blik van Jezus Christus rechtvaardigt. Zijn leven is in dien blik. De ziel, waarop die blik zich heeft gevestigd, behoort niet meer aan zich zelve; zij behoort Jezus toe; zij leeft in Hem. Al wat Hij is, is het hare; gelijk Hij uitverkoren is door den Vader, zoo is zij uitverkoren in Hem. Gelijk Hij de Rechtvaardige is, zoo is zij gerechtvaardigd in Hem; gelijk Hij is de Heer der heerlijkheid, zoo is zij verheerlijkt in Hem.

Mochten wij het begrijpen, dat de weg der rechtvaardigmaking een eenvoudige weg is, een weg, die vóór ons ligt, en dat er een eenvoudige blik toe vereischt wordt om hem te ontdekken. De wetenschap ontdekt dien weg niet; onze werken openen hem niet; hij is voor de kleine kinderen. Laat ons kleine kinderen worden!

Het is niet desgenen, die wil, noch desgenen, die loopt, maar des ontfermenden Gods. Amen!

DE RECHTVAARDIGMAKING UIT HET GELOOF.

II.

Nadat de Apostel Paulus in de twee eerste hoofdstukken van dezen brief aan de Romeinen den zondigen toestand beschreven heeft, waarin beiden Joden en Heidenen zich bevonden, haast hij zich ten einde alle misverstand aangaande den aard zijner woorden te voorkomen, reeds van het begin van ons teksthoofdstuk af, aan te toonen, dat door dien zondigen toestand der Joden in geenen deele vernietigd wordt, noch hunne uitverkiezing als volk Gods, noch de waarde der instellingen, waarop hun volksbestaan rust, noch de waarheid van het woord Gods, dat aan hen was toevertrouwd. Deze voorrechten heeft het joodsche volk echter niet te danken aan eenige verdienste, die het daarop aanspraak zou geven; neen, zij zijn de gave eener vrije genade. *Wat dan*, zegt de apostel in het 9de vers, *zijn wij uitnemender? Ganschelijk niet*, vervolgt hij, *want wij hebben te voren overtuigd*[1]) *beiden*, *Joden en Grieken*, *dat zij allen onder de zonde zijn.*

Ik wenschte wel, dat ik deze laatste woorden ook kon toepassen op onze vorige ontwikkeling der apostolische hoofdgedachte in dezen tekst vervat. Wij hebben het ontkennend gedeelte van de stelling des Apostels aangaande de rechtvaardigmaking behandeld. Wij hebben gezien, dat de zondaar niet kan gerechtvaardigd worden door de werken der wet, daar door de wet slechts de kennis der zonde is. Ik heb mij voorgesteld, in deze

[1]) Naar de fransche vertaling: *convaincu*. De hollandsche, de statenoverz., heeft *beschuldigd*. Het grieksche woord vereenigt beide deze begrippen.

ure dat gedeelte van Paulus' leer met u te behandelen, dat op het geloof wijst als op den eenigen weg ter zaligheid. Hoe zoude ik mij verheugen, indien ik dorst te veronderstellen, dat allen, of zij bij deze beschouwing tegenwoordig waren of niet, niet door mijne woorden, maar door eigen ervaring, door de pogingen, die zij hebben in het werk gesteld en door het nauwlettend onderzoek van de uitwerking dezer pogingen, tot de overtuiging gekomen waren, dat het onmogelijk is, door de kennis der wet tot de vervulling der wet te komen, dat de zonde te diep in het hart ingeworteld is om uitgeroeid te kunnen worden door het enkele besef, dat zij opstand is tegen God, en door de machtelooze begeerte naar verlossing, welke daarvan het natuurlijke gevolg is. Door de wet is de kennis der zonde; niets meer. Er is een ander middel noodig om van de zonde verlost te worden, en dat middel wordt door den Apostel genoemd het geloof. Dat gedeelte van zijn onderricht, dat wij hier wenschen te ontwikkelen, richt zich natuurlijk tot hen, die, overtuigd van de waarheid zijner eerste uitspraak, thans ook voor het verdere ontvankelijk zijn. Zij, die hunne zedelijke onmacht hebben ingezien, moeten wel verlangen om het redmiddel te leeren kennen, dat hen van dien band vrijmaakt. Zij, die het eerste niet hebben ingezien, kunnen ook in het laatste geen belang stellen; zij zullen van deze onderwijzing zeggen: „Dat zijn stelsels en bespiegelingen, waar ik mij niet in kan verdiepen, ik houd mij aan de praktische beoefening van den godsdienst." Dat wil zeggen: zij houden zich aan de wet en sluiten de oogen voor de ondervinding, die hun dagelijks leert, dat zij door dezen weg den vrede niet kunnen verkrijgen. Moge het onderricht van deze ure eene heilzame onrust in hun gemoed werken, en hen alzoo tot ernstig onderzoek opwekken. Moge de Heilige Geest niet alleen sommigen brengen tot de gerechtigheid, die in Christus is, maar ook velen van zonde overtuigen, opdat zij die gerechtigheid mogen zoeken. Wij willen eerst onderzoeken, wat de Apostel bedoelt, als hij spreekt van het rechtvaardigmakend geloof, om vervolgens na te gaan, op welke wijze dit geloof den zondaar rechtvaardigt.

I.

Wat wij aantoonden aangaande het woord *rechtvaardigheid*, namelijk dat men het niet kan vertolken naar de spraakwijze onzer tijden zonder het van al zijne kracht en beteekenis te berooven, is in nog veel ruimeren zin toepasselijk op de uitdrukking *geloof*. Naar de meening van zeer velen zouden wij een veel helderder denkbeeld van de zaak geven, indien wij niet van geloof, maar van godsdienstig gevoel spraken: doch, zouden wij daardoor de werkelijkheid niet vervangen door een afgetrokken denkbeeld zonder eenige kracht tot rechtvaardiging? Het godsdienstig gevoel is het eerste onbewuste besef van zedelijke behoeften, die niet bevredigd kunnen worden, zonder eerst opgemerkt en gevoeld te zijn.

Ieder mensch heeft een onbepaald besef van het bestaan van God en van de betrekking, die bestaat tusschen den Schepper en het schepsel. Er is iets in ons binnenste, dat ons herinnert aan onzen oorsprong en het doel onzes levens, eene stemme, die ons van God en van de eeuwigheid spreekt. Wanneer wij nadenken en trachten daar dieper in door te dringen, dan zal dat onbestemde gevoel ons tot onderzoek leiden, het zal ons overtuigen van onzen plicht om ons rekenschap te geven van de beteekenis en den omvang der woorden: God en eeuwigheid. Ziedaar de meest juiste en te gelijker tijd de hoogste ontwikkeling van het godsdienstig gevoel. Zoodra het ons leidt tot dieper nadenken, wordt het voor ons de stem van het geweten, dan zien wij in God slechts den wetgever, in de eeuwigheid het oordeel. Zoodra wij het godsdienstig gevoel beginnen te ontleden, schijnt het eene grens te trekken tusschen God en den mensch; maar juist door dit onderzoek verliest dit gevoel het karakter van een onbepaald besef en wordt het tot geweten, d. w. z. wordt het kennis, kennis der Wet. Hieruit volgt, dat, wanneer wij het woord *geloof* wegnemen en daarvoor *godsdienstig gevoel* in de plaats stellen, en alzoo beweren dat, wanneer Paulus spreekt van de rechtvaardiging door het geloof, hij daarmede het

godsdienstig gevoel bedoelt, wij dan komen tot eene leerstelling, die òf niet de minste beteekenis heeft, òf, indien zij die heeft, ons terugvoert tot de rechtvaardiging door de werken der wet, daar de hoogste uitdrukking van het godsdienstig gevoel de kennis der wet is, de kennis van God als den Wetgever. Als dus de Apostel van de rechtvaardiging door het geloof spreekt, beteekent dit niet, dat wij gerechtvaardigd worden door ons onbestemd godsdienstig gevoel, of door het geloof in God als den Schepper en Wetgever; maar wat hebben wij nadere verklaring noodig? Beschrijft hij niet zelf het geloof, waarvan hij spreekt? Zegt hij niet zeer bepaaldelijk, dat de rechtvaardigheid niets anders is dan het geloof in Jezus Christus? Waarlijk, dit eenvoudig beroep op de woorden des Apostels zoude voldoende zijn om ons van de waarheid zijner stelling te overtuigen, indien het vooroordeel, dat nimmer krachtiger is dan wanneer het op het uitleggen van eenig Bijbelwoord aankomt, geen middel had gevonden om het woord des Apostels aldus te wenden, dat men er de aanbeveling in vindt van denzelfden weg der rechtvaardigmaking, welks bestrijding hem zoo zeer ter harte gaat. Men zegt, dat het geloof in Jezus niets anders beteekent dan het vertrouwen, door het zedelijk overwicht van een verheven mensch onwillekeurig gewekt in geesten, die nog niet op zijn hoogte staan. Elk gemoed, dat het bestaan en de rechten van het godsdienstig gevoel in zich erkent, zal Jezus Christus als zijn meerdere vereeren, daar bij hem het godsdienstig gevoel tot zulk eene verheven hoogte ontwikkeld is als bij niemand anders gevonden wordt. Jezus Christus is meester op godsdienstig gebied, gelijk deze of gene meester is op het gebied der wetenschappen, een ander op dat der kunsten, weder een ander op dat der staatkunde; maar de levensroeping, die men dien meester toeschrijft, het doel en de uitwerking van zijn voorbeeld, zullen juist strekken om hem overbodig te maken. Men neemt het geloof *in* Jezus weg om er het geloof *van* Jezus voor in de plaats te stellen, zulk een geloof als hem zelven jegens den Vader bezielde. Hieruit volgt dus, dat de zondaar gerechtvaardigd zou worden niet door het

geloof in Jezus, maar door het geloof in God, m. a. w. het godsdienstig gevoel, door Christus' voorbeeld gewekt en geheiligd. Zoo zijn wij dan weder teruggekeerd tot het punt, waar wij van uitgegaan waren, namelijk de rechtvaardiging door het godsdienstig gevoel, die ons gebleken is dezelfde te zijn als de rechtvaardiging door de werken der wet.

Eene dwaling is juist daarom gevaarlijk en verleidelijk, omdat zij altijd een grond van waarheid bevat, die het geweten gerust stelt, maar een grond ontdaan van dat harde en kwetsende, dat de waarheid altijd voor het menschelijk hart heeft. De dwaling op godsdienstig gebied is eene halve waarheid, de waarheid zonder haren diepen ernst. Zij is gelijk aan eene roos, die men van hare kwetsende doornen ontdoet, maar die juist daardoor aan haren stengel ontrukt wordt en verwelkt. Ik hoop, dat gij de juistheid van dit oordeel zult erkennen, wanneer ik u uitgelegd zal hebben, wat, naar mijne meening, de Apostel bedoelt door het geloof in Jezus Christus. Om dit wel te verstaan, is het noodig goed in te dringen in het onderwerp, dat hij behandelt, namelijk dat der rechtvaardiging, en nauwkeurig te onderzoeken, welke betrekking er bestaat tusschen Jezus Christus, het voorwerp des geloofs, en de rechtvaardiging, welke de mensch zoekt.

„*Wij hebben te voren overtuigd, dat allen onder de zonde zijn.*" In onze vorige overdenking heeft dit Apostolische woord ons geleerd, dat de rechtvaardigheid alleen bestaat in de volkomen overeenstemming van den menschelijken met den goddelijken wil, dat wij deze rechtvaardigheid niet deelachtig kunnen worden door de kennis der wet, daar er tusschen de kennis en de vervulling der wet eene onmetelijke klove is, de klove der zonde. De zonde is de sterke keten, die ons verhindert, onze neiging voor het goede, ware en edele op te volgen, die ons terughoudt van het volbrengen van Gods wil. Wij hebben onze zedelijke onmacht aangetoond door eenige voorbeelden, zoowel uit het uitwendige leven als uit het leven des geestes. En thans, zie hier voor ons in vier kleine boekdeelen de levensgeschiedenis van een mensch, wiens vreemd

en geheimzinnig beeld ons daarom nog vreemder en geheimzinniger toeschijnt, omdat hij deze zedelijke onmacht niet schijnt te gevoelen. Neen, het onbegrijpelijkste in Jezus van Nazareth, het zijn niet zijne wonderen, het is zelfs niet zijne opstanding of, gelijk sommigen het noemen, zijne wederverschijning na den dood; wat ons het meest in hem bevreemdt, is dat hij zijn geheele leven, tot in de kleinste bijzonderheden toe, aan een hoogeren wil ten offer heeft gebracht, terwijl hij toch het bepaalde bewustzijn had van een eigen wil, geheel van dien hoogeren wil onderscheiden; dat hij daarvan nimmer is afgeweken, ook daar niet, waar de strijd onvermijdelijk scheen, ja zelfs dat de eenheid van zijn wil met dien des Vaders daar het meest op den voorgrond treedt, waar de strijd niet slechts onvermijdelijk, maar zelfs wettig scheen te zijn. Wij zijn gewoon te zeggen, dat Jezus zonder zonden was, en wij denken er niet over na, alsof deze zondeloosheid niet een veel grooter wonder ware dan de opstanding uit de dooden zelve. De lichtvaardigheid, waarmede wij dit feit beschouwen, is een treurig bewijs van den weinigen ernst, waarmede de gedachte aan de zonde ons vervult. En wat verstaan wij dan door de zonde? Passen wij niet gewoonlijk dien naam toe op het leven vol losbandigheid, aan de vrije ontwikkeling van allerlei hartstochten gewijd? Hebben wij, en vooral diegenen onder ons, die zich vrijzinnig en boven de wet noemen, wel eener meer verheven zedenleer dan die jongeling, die bij het hooren van de laatste helft der tien geboden zoo oprecht en eenvoudig betuigde: *Ik heb al deze dingen onderhouden van mijn jeugd af aan.*"

Het zal u dan zeker in het minst niet bevreemden, dat ook Jezus van Nazareth ditzelfde heeft kunnen zeggen. Maar Jezus van Nazareth volgde eene zedenleer, gansch verschillend van die, welke daarin bestaat, dat men slechts aan den eisch der welvoeglijkheid voldoet. Jezus van Nazareth was niet vrijzinnig: hij achtte zich niet boven de wet verheven, hij heeft zich geheel en al onder de wet gesteld. De Apostel zegt van hem: *Hij is geboren onder de wet,*" en de vier Evangeliën zijn dáár, om te

bewijzen, dat Jezus, als geboren Israëliet, de joodsche wet onderdanig was. Zien wij thans, welk een strijd er noodzakelijk moest ontstaan tusschen die wet en zijn persoonlijk wezen. Het eerste blijk van dien strijd vinden wij reeds in zijne kinderjaren. Op twaalfjarigen leeftijd neemt hij volgens algemeen gebruik voor het eerst deel aan het groote joodsche volksfeest in den tempel te Jeruzalem. Dat was als het ware zijne godsdienstige en burgerlijke inwijding; van nu af behoort hij tot het volk van God, hij heeft deel aan de heiligheid van den tempel en wordt even als het geheele Joodsche volk door dien tempel geheiligd. Welnu, ik wil hier niet onderzoeken, op welke wijze Jezus tot het bewustzijn zijner verheven roeping gekomen is; ik wijs alleen op dat feit, dat hij zich den Zoon noemt van dien God, dien men te Jeruzalem aanbad, en erken dit als de eerste uiting van het levendige besef, dat hem tot het eind van zijn leven toe bezield heeft, namelijk dat hij zijne wijding niet ontving van den tempel, maar dat hij, door steeds vervuld te zijn van de dingen zijns Vaders, zijne eigen wijding aan den tempel mededeelde. Niettegenstaande dit besef nu verzuimt hij niet, jaarlijks den tempel te bezoeken. Hij doet voor geen Israëliet onder in ijver voor het huis zijns Vaders; wat zeg ik? hij geeft het voorbeeld van een ijver, die hem verteert, al is het dat hij, volkomen beseffende, dat hij zelf de ware tempel is, niet aarzelt, aan dat huis met handen gemaakt, dat een spelonk van dieven en moordenaren geworden was, de volkomenste verwoesting aan te zeggen.

Zie hier de eerste strijd: Jezus onderwerpt zich aan al de plechtigheden van den joodschen eeredienst, in het volle bewustzijn, dat al deze voorbeduidende plechtigheden in hem hare vervulling erlangen.

Tweede strijd: in de afzondering der woestijn zijn hem zijne goddelijke zending en zijn koninklijk recht geopenbaard. Hij weet, dat hij geroepen is, als de Zoon van God en de beloofde Messias, om zijn koninkrijk van uit Israël tot aan de einden der aarde uit te breiden en al de volkeren der aarde aan zijne voeten te onder-

werpen. Nog eens: ik onderzoek hier niet den oorsprong dier overtuigingen; ik stel alleen het feit van haar aanwezig zijn, naar het verhaal der Evangelisten. Wat doet hij? Verschijnt hij als zoodanig in Israël? Neen, hij vindt zijn volk liggende onder den banvloek van een man, wiens goddelijk gezag hij erkent. Johannes predikt aan Israël den doop der bekeering en bereidt aldus den weg der schuldvergeving, die aanstaande is. Met een volk, dat nog uit de zonde moet opgewekt worden om zich met God te laten verzoenen, kan de Christus de wereld niet veroveren. Israël moet eerst aan de Heidenen toonen, dat het waarlijk het volk van God is, eer het voor het oog der Heidenen verheerlijkt kan worden. Wat doet nu Israëls Messias? Hij ziet de vernedering van zijn volk, hij wil daarin deelen, en ofschoon hij minder dan iemand den banvloek van Johannes den Dooper op zich kan toepassen, komt hij toch zelf om zich dien doop der reiniging te doen toedienen. Als ware hij een arm zondaar, wil hij dragen, wat zijn volk draagt en in het verbond der genade opgenomen worden op dezelfde voorwaarden, die dat volk vervullen moet, dat zich den ingang in het koninkrijk onwaardig had gemaakt. Gij weet het: deze openbare verootmoediging wordt gevolgd door eene inwendige verheerlijking; maar niettemin blijft het waar, dat die verootmoediging een strijd verkondigde tusschen Jezus' rechten en den wil des Vaders.

Maar nu, nu acht gij wellicht, dat, na zijne verheerlijking door den Vader, zijne vernedering opgehouden heeft? Zie hier een derde strijd. De priesters hebben zich nog niet tegen hem verklaard; ja, het is niet onwaarschijnlijk, dat zij geneigd zullen zijn, hem als den Messias te erkennen. Hij is minder streng dan Johannes de Dooper, zegt men; hij zal misschien nog meer gezag over het volk hebben; reeds verlaat dezen de volksgunst om zich op Jezus te vestigen, die sprak zooals Johannes nooit gesproken had. Wat kon er met zulk een man niet gedaan worden? De oversten des volks zijn afwachtende; een van hen komt zelfs des nachts tot Jezus en verraadt den diepen indruk, dien de verschij-

ning van den profeet van Nazareth op zijne ambtgenooten gemaakt heeft. Wat doet nu de profeet van Nazareth? Maakt hij van de gunstige omstandigheden gebruik, gebruik van het gezag der geestelijkheid, om zich in zijne Messiaswaardigheid te handhaven? Maar moet het rijk van den Messias dan geen rijk van waarheid en vrede zijn, en zouden zulke raadgevers de hechte steunselen daarvan zijn? Wat doet hij? Hij geeft hun het voorbeeld van den goeden herder; hij gaat de verloren schapen van het huis Israëls zoeken. Hij begeeft zich naar het Galilea der Heidenen en plukt op zijnen weg door Samaria de eerste vruchten van een rijken oogst. Hij tracht van daar, uit Galilea, zijne stem te doen doordringen tot het geweten der overheid, en sticht zijn rijk in de harten dier armen naar de wereld, die hij op de galileesche bergen rondom zich verzamelt om hun goede boodschap te brengen en hunne kranken te genezen. Dat doet de koning der Joden; dat is zijne wijze van regeeren, en hierdoor verbaast hij zelfs zijn onwrikbaren voorganger. De koninklijke Messias wordt de eenvoudige evangelist van eenige arme bergbewoners, nog half in het Heidendom verzonken.

Wat zal ik u meer noemen? Ik heb u gesproken van zijne wonderdadige genezingen. Zijn eerste teeken te Kana in Galilea heeft bewezen, dat de natuur hem geen tegenstand vermag te bieden. De krankheid wordt door zijn woord gestuit, de dood geeft zijne prooi weder, het brood, door hem gezegend, vermenigvuldigt zich in zijne handen, de woeste golven bedaren, als hij er den voet op zet, de stormwind gehoorzaamt zijne stem, de paden der zee zijn hem bekend, zelfs de geheimen der hemelen ontvouwen zich voor zijnen blik; in één woord: wat is er in den hemel of op aarde of in de zee, dat zijnen wil wederstaat? Waar staan de grenzen van zijne macht? En toch, en toch: „*de vossen hebben holen, en de vogelen des hemels hebben nesten; maar de Zoon des menschen heeft niet, waar Hij het hoofd nederlegge.*" En toch: hij die duizenden verzadigt met de weinige brooden en visschen, wordt zelf onderhouden van de goederen

zijner vrienden. En toch: zijne hand weerhoudt de legioenen engelen, die tot zijne bevrijding gereed staan. En toch ... hij sterft.

Wij zouden u nog meer kunnen noemen; maar waar zouden wij eindigen, als wij iedere tegenstelling van eer en vernedering, van recht en onrecht, die zijne verschijning oplevert, in uw geheugen wilden terugroepen? Hij weet van den beginne, wie hem verraden zal; en toch heeft hij in de keuze van Judas den wil des Vaders erkend, hij laat den verrader toe in den kring zijner vrienden, diens duistere blik verstoort zijne kalmte niet en de koude aanraking der slang doet zijn liefdevol hart niet verstijven. Hij weet, dat de groote schare, die hem volgt en nog tot het laatste toe de straten zal doen weergalmen van hare Hosanna's, hij weet, dat die schare slechts op een teeken wacht om zich eendrachtig te verzetten tegen de geheime, maar machtige en heillooze tyrannie der priesters en hem op den stoel van Mozes te plaatsen, die meerder was dan Mozes, maar: „*de schriftgeleerden zijn gezeten op den stoel van Mozes,*" zegt hij, „*daarom al wat zij u zeggen, dat gij houden zult, houdt dat en doet het.*" Hij weet, dat die schriftgeleerden zelve zich naar zijne eischen zullen schikken en vele van zijne hervormingen zullen toelaten, mits de Zoon van David zich op den troon zijns vaders plaatse, maar ... „*Wiens is dit opschrift?*" vraagt hij en doet zich een schattingpenning toonen. „*Geeft dan den keizer, wat des keizers is,*" voegt hij er vermanend bij.

Eindelijk: de strijd wordt het zwaarst, als juist op het oogenblik, dat zijne macht over de gemoederen ten hoogsten toppunt gestegen en het enkele woord: *de Meester wil het,* voldoende is om beiden, engelen en menschen, de bevelen zijns monds te doen volbrengen, als hij, zeg ik, juist op dat oogenblik zich laat boeien in Gethsemané door de dienaren, welke de overheid op hem afzendt, veroordeelen door den hoogen raad zijns volks en ter strafplaats geleiden door de krijgsknechten des Keizers.

„*Toen de volheid der tijden gekomen was,*" zegt onze Apostel, „*heeft God zijnen Zoon gezonden in de wereld, geboren uit eene vrouw, geboren onder de wet.*"

Onder de wet: ziedaar het wezen van Jezus van Nazareth, van het oogenblik af, dat zijne moeder hem loskocht uit den dienst des tempels, hem wiens geboorte door engelen was aangekondigd, totdat hij zelf den vloek der wet droeg voor het aangezicht van het gansche volk. Hij was der wet onderworpen zonder klacht, zonder innerlijken opstand, ook toen de wet in de handen der zondaren de grootste ongerechtigheid werd. Dit is de ware rechtvaardigheid, gehoorzaam te zijn tot den dood, zonder het waarom te vragen, zich zelven te vernietigen en de gestaltenis eens dienstknechts aan te nemen, ook dan wanneer het geen roof is Gode even gelijk te zijn. Ziedaar de ware rechtvaardigheid; zij is niet uit den schoot der menschheid voortgekomen, de menschheid is niet langzamerhand tot haar opgeklommen, er is geen geleidelijke overgang tusschen den laatsten Israëliet, wiens rechtvaardigheid uit het geloof was, en Jezus van Nazareth, wiens werken hem rechtvaardigen; neen, zij is ons van God *geworden*, en daarom noemt de Apostel haar *de rechtvaardigheid Gods*, de rechtvaardigheid, die God deed ontstaan in den boezem der menschheid, toen de volheid der tijden gekomen was.

Hoe worden wij dan gerechtvaardigd? *Door het geloof*, zegt hij. Wij zijn nu zoover gekomen, dat wij kunnen begrijpen, wat het geloof is en waarom het ons rechtvaardigt.

II.

Het zal wel altijd onmogelijk blijven, het geloof te verklaren, want het geloof is het vereenigingspunt van het eindige met het oneindige, en het oneindige gaat alle verklaring te boven. Indien het echter onmogelijk is, het geloof te *verklaren*, wij kunnen het wel ten naaste bij *beschrijven*. Wij stuiten hier echter op twee meeningen, die elkander schijnen uit te sluiten. De eene zegt: het geloof is gegrond op de kennis, eerst kennen daarna gelooven;

de andere beweert: de kennis vloeit voort uit het geloof: eerst gelooven, daarna kennen.

Misschien is dit verschil van gevoelen het gevolg van een misverstand, en worden de woorden kennis en geloof door beide meeningen gansch verschillend opgevat. Laat ons eerst recht doen wedervaren aan den grond van waarheid in de eerste meening vervat. Zij zegt: het geloof is gegrond op de kennis, eerst kennen, daarna gelooven; en stelt zich hiermede tegenover een onbewust, overgeleverd geloof, waarmede ook wij ons niet kunnen vereenigen. Zonder twijfel: indien het waar is, wat de Apostel Paulus zegt, dat Jezus Christus het voorwerp des geloofs is, dan is het niet minder waar, dat het onmogelijk is in hem te gelooven zonder hem te kennen. De Apostel drukt dezelfde overtuiging uit, als hij zegt: het geloof is door het gehoor en het gehoor is door het Woord Gods. Het woord richt zich allereerst tot het verstand en door middel daarvan dringt het door tot het geweten en het hart. Er is dus eenige kennis noodig, eenige kennis van dat raadselachtige leven, welks diepe mysteriën wij gepoogd hebben in enkele trekken te schetsen; maar de kennis, hoe uitgebreid zij ook zij, is toch het geloof niet en kan uit zich zelve niet tot het geloof brengen. De gemeente van Christus is nog zeer weinig gevorderd in de kennis van het leven des Heeren; voor de meesten harer leden is de evangelische geschiedenis nog slechts een reeks van bijzonderheden zonder innerlijk verband. De geschiedenis van het innerlijk leven des Heeren en van het grootsche plan, hetwelk zich in dat leven openbaart, is tot nog toe een uitgestrekt en weinig ontgonnen veld, van welks bestaan zelfs de meesten nog onkundig zijn, niettegenstaande alles wat er in de laatste jaren gedaan is om ons op den weg te helpen.

Veronderstelt echter voor een oogenblik, dat deze arbeid voltooid ware, dat wij reeds eene volledige beschrijving hadden van het leven van Jezus, niet slechts van wat hij gezegd en gedaan heeft, — die geven ons de Evangeliën zelve — maar een beschrijving van het innerlijk geestelijk verband, dat er bestaat tusschen

zijne woorden en zijne werken. Veronderstelt, dat de gemeente zoo ver gevorderd ware in de kennis van Jezus van Nazareth, dat zij rekenschap kon geven van al deze woorden en werken, dat zij steeds van het uiterlijke tot het innerlijke opklom en ons den reinen spiegel van Jezus' ziel te aanschouwen gaf; veronderstelt, dat het mogelijk ware: welk gevolg zoude zulk eene kennis hebben? Indien wij oordeelen naar de uitwerking eener gedeeltelijke kennis, dan zoude het verwondering en verbazing zijn: een vraagstuk zou aan ons verstand en hart zijn voorgesteld, zooals noch de geschiedenis der menschheid, noch onze eigen ervaring er een tweede oplevert, een vraagstuk, dat, hoe dieper wij er over nadenken, steeds meer zou schijnen in te druischen tegen onze begrippen aangaande de voorzienigheid en vergeldende rechtvaardigheid Gods. Ons empirisch onderzoek.... om den modeterm te gebruiken .... zou het bestaan van een mensch zonder eenig besef van zonde bewezen hebben; diezelfde mensch ondergaat een lot zoo vreeselijk, als voor ons nauwelijks denkbaar is en niettegenstaande dat alles bezwijkt zijn geloof niet, wat zeg ik? zijn geloof versterkt zich naar evenredigheid van de onrechtvaardigheid, waarvan hij het slachtoffer is. Ziedaar het vraagstuk. Veronderstelt nu, dat wij voor een oogenblik ons oordeel opschorten, inplaats van dadelijk te besluiten, dat er geene gerechtigheid of besturende voorzienigheid Gods bestaat, dat het dus vergeefsch is, dat de mensch zijn hart reinige; zoo moge dit wetenschappelijk gestaafde feit verwondering en ontzetting bij ons teweeg brengen, geloof zal het niet werken. Tusschen verwondering en geloof is een diepe afgrond. Indien men dus met recht kan zeggen, dat er eenige kennis noodig is om tot het geloof te komen, men wachte zich echter daarbij te voegen, dat de kennis het geloof werkt.

Ik wil niet trachten, u den oorsprong des geloofs te verklaren. Die oorsprong is bovennatuurlijk, d.w.z. hij ontgaat aan onzen nasporenden blik. „*De wind blaast, waarheen hij wil en gij hoort zijn geluid, maar gij weet niet, van waar hij komt en waar hij heengaat: alzoo is een iegelijk, die uit den Geest geboren is.*"

Ik wil echter trachten, u uit te leggen, wat het geloof is, wat de geloovige ervaart. Het geloof bestaat daarin, dat men in het empirisch waargenomen feit de verheven werkelijkheid erkenne. Wanneer men in Jezus Christus gelooft, dan ziet men in Jezus van Nazareth wat vleesch en bloed in hem niet kunnen zien: den Zoon des levenden Gods; dan erkent men de waarheid van de uitspraken van Jezus' zelfbewustheid, het recht, dat Hij heeft om zich Gods Zoon te noemen in den door hem bedoelden zin, namelijk dat hij de natuur des Vaders deelachtig is; dan staaft men de waarheid van het oordeel, dat hij over zich zelven uitspreekt in die verheven getuigenis: *„Ik ben van den Vader uitgegaan en ben in de wereld gekomen, wederom verlaat ik de wereld en ga heen tot den Vader,"* In één woord: het geloof bestaat daarin, dat men met Thomas uitroept: *Mijn Heer en mijn God!* Dat geloof wordt niet op historischen weg verkregen, evenmin als Thomas geloofd heeft, omdat hij den opgewekten Heer lichamelijk zag. Thomas kon Jezus niet voor zijn God en Heer erkennen, op grond daarvan, dat hij *de teekenen der nagelen gezien had in zijne handen en zijn vinger gestoken had in het teeken der nagelen en zijne hand gestoken had in zijne zijde.* Evenmin kunnen wij historisch aantoonen, dat Jezus is, wat hij zegt te zijn. De kennis van zijn levensgeschiedenis brengt ons hoogstens tot de ontdekking van wat Jezus gezegd heeft te zijn, en tot de waarschijnlijkheid, dat hij dit zelf geloofd heeft, maar ik herhaal het: van hier tot het geloof is een afgrond. Het is waar: er is eene treffende overeenkomst tusschen het resultaat van ons historisch onderzoek en het oordeel des gewetens, waarin het geloof bestaat. Dit resultaat namelijk, dat uit Jezus' woorden blijkt, dat hij geloofd heeft de Zoon van God en Gode even gelijk te zijn, wordt zoo volkomen verklaard door dit oordeel des gewetens, dat hij het is, oordeel, waarin het geloof bestaat, dat zij die dit oordeel niet vellen, ook zelden den moed hebben, het historische feit voor waar te erkennen, en, liever dan dit, den uitdrukkelijksten woorden des Heeren geweld aandoen of wel ophouden om den samenhang dier woorden

te zoeken. Er is echter geen logisch verband tusschen dit resultaat, dat de levensbeschrijving van Jezus ons iemand toont, die zich steeds één met God en van dezelfde natuur als God geloofde, en de overtuiging, dat Jezus zich op dit punt niet bedrogen heeft. Beide overtuigingen zijn van een gansch verschillenden aard: de eene behoort op historisch, de andere op zedelijk gebied. De historische kennis, hoe onmisbaar ook, brengt echter niet tot het geloof.

Laat ons nu zien, in welken zin anderen zeggen, dat de kennis op het geloof steunt. Dit is zeer waar, wanneer men door de kennis iets anders verstaat dan de historische kennis, waarvan wij tot nog toe gesproken hebben. Daar waar deze ophoudt begint de andere. De historische kennis stelt ons het vraagstuk voor oogen, de geestelijke kennis lost het op. De historische kennis plaatst ons voor het raadsel van een leven, beheerscht door het bewustzijn van eene geheel eenige roeping en natuur; de geestelijke kennis, die het geloof tot oorsprong heeft, doet ons in datzelfde leven den sleutel vinden tot de oplossing van het vraagstuk der wereld, der wereld in haar geheel, zoowel als in iedere persoonlijkheid. De historische doet ons instemmen, behoudens den vorm, met de woorden des Apostels: *„Als de volheid der tijden gekomen is, heeft God zijnen Zoon in de wereld gezonden, geboren uit eene vrouw, geboren onder de wet;"* de geestelijke kennis voegt er de uitlegging bij: *„opdat Hij degenen, die onder de wet waren, verlossen zou en wij de aanneming tot kinderen zouden ontvangen."* (Gal. IV *:* 4, 5.)

Is deze kennis gegrond? Zij blijkt zulks te zijn, zoodra wij de verklaring met het historische feit vergelijken, als wij den sleutel beproeven aan het slot. Welnu beproeft, hoe deze vreemde en raadselachtige verschijning van Jezus van Nazareth, dit vraagstuk, zoo eenig en onvergelijkelijk in de geschiedenis der menschheid, beproeft, hoe het zich laat oplossen, en ziet, hoe het opgelost wordt, ja, hoe alles wat in de wereld eene verklaring behoeft, verklaard wordt, zoodra wij met deze drie punten instemmen: zonde, gerechtigheid, verlossing. Aanmerkt de zonde: de mensch, de menschheid, de wereld, naar de richting harer begeerten en de

neiging haars harten leeft zonder God lief te hebben, zonder Hem te kennen, zonder zich om Hem te bekommeren. Aanschouwt de gerechtigheid: buiten den mensch in de wet, die onbekwaam is de zonde te overwinnen en den zondaar met God te verzoenen; in den mensch, in Jezus van Nazareth, die haar vervulde onder al die voorwaarden, die den zondaar waren opgelegd. Erkent de verlossing, hierin dat Jezus, hoewel als Zoon van God boven de wet verheven, door de volkomen vervulling dier wet het beginsel des eeuwigen levens in de zondige wereld heeft gelegd, dat hij daardoor buiten de wet om een weg tot den Vader heeft geopend, een weg, waarop de wet niet vernietigd, maar vervuld wordt, en dat hij zelf den vloek der wet gedragen heeft, opdat hij hun, op wie die vloek rustte, het recht en de macht zou kunnen geven kinderen Gods te worden. Hij geeft hun het recht daartoe, want door de menschwording des Zoons van God is de geheele menschheid met God verzoend. Hij geeft hun de macht daartoe, want zij, die in Jezus gelooven, voelen in zich de trekkingen des Vaders, die machtiger zijn dan de schrik der wet. Zij worden den zegen des Zoons deelachtig, en deze zegen vernietigt den vloek der wet. Hoewel door de wet veroordeeld, zijn zij niet meer onder de wet, zij zijn onder de genade; dat wil zeggen: door hunne vereeniging met den Zoon hebben zij deel aan het welbehagen des Vaders, dat op hem rust, en zijn in hem geliefden en uitverkorenen Gods. Het is niet, zooals zoo velen zeggen, die het denkbeeld van zonde verzwakken en hare onbestaanbaarheid met de volstrekte heiligheid Gods niet begrijpen, het is niet dat het voorbeeld van Jezus' geloof zijne discipelen tot een dergelijk geloof in den Vader brengt en dat dat geloof hen rechtvaardigt. Neen, het geloof in Christus den heilige rechtvaardigt hen en maakt hen deelgenooten van zijne gerechtigheid; aldus worden zij met den Vader verzoend, zij hebben Hem lief en worden door Hem bemind.

Er blijft ons nu nog over te onderzoeken, hoe het geloof deze kracht kan bezitten. Welke is de rechtvaardigende kracht des geloofs? Ziedaar het laatste punt onzer beschouwing.

III.

Ik heb het geloof in Jezus Christus de *daad* genoemd, waardoor men Jezus als den Zoon van God erkent. Gij hebt dus recht te zeggen: hoe kan deze daad de rechtvaardigheid ten gevolge hebben, hoe kan eene overtuiging, die tot het gebied der kennis schijnt te behooren, een zedelijken toestand voortbrengen? Wij hebben gezien, dat deze overtuiging een zedelijk oordeel is, een oordeel des gewetens. Het geloof behoort, evenals de rechtvaardigheid, op zedelijk gebied te huis. Het kan dus, ja moet een zedelijken toestand ten gevolge hebben. Dat het geloof nu een toestand voortbrengt als dien, welken wij de rechtvaardigmaking noemen, zal ons niet meer bevreemden, wanneer wij nagaan, wat het geloof veronderstelt bij hem, die zulk eene daad volbrengt. Men kan niet willekeurig gelooven op ieder oogenblik, als zulks ons goed dunkt. Evenmin als het geloof kan verkregen worden door de kennis der bewijsplaatsen voor Jezus' goddelijke natuur, evenmin kan het uit de opwelling van een oogenblik voortkomen. Simon Petrus kon niet uitroepen: „*Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods,*" toen hij nog slechts de aanwijzing van Johannes den Dooper volgde, die Jezus het Lam Gods noemde, dat de zonde der Wereld draagt. Evenmin zou Thomas vroeger Jezus zijn Heer en God genoemd hebben, toen hij nog vragen moest: „*Meester! wij weten niet, waar gij heengaat en hoe zouden wij den weg weten?*" Het geloof in Christus, den Zoon van God, den Verlosser der zondige menschheid, veronderstelt in ons allereerst zulk een ontwaken des gewetens, als waardoor wij op zijn persoon opletten gemaakt worden, en voorts zulk een gevoel van tegenstelling tusschen hem en ons, waardoor wij nu uitroepen: hij is heilig, ik ben zondig. Het veronderstelt verder in ons de erkentenis van onze machteloosheid om ons zelve van de zonde te verlossen, de erkentenis van het noodzakelijke der goddelijke krachtswerking, van het werk der genade. Het geloof bestaat

eindelijk daarin, dat men zich zelven en zijne eigen gerechtigheid, zijne eigen kracht, zijne eigen wijsheid verloochene en zich hem in de armen werpe, die gekomen is om te zoeken en zalig te maken, wat verloren was. Het bestaat daarin, dat wij zijne beloften geloovig aannemen, ons aan zijn almachtig mededoogen toevertrouwen en ons met lichaam en ziel aan hem overgeven, die alleen dat hart kan ontvangen en aan wiens hart wij ons alleen van ons zelve kunnen ontledigen.

Hij nu, die om Jezus' wil zijne eigen persoonlijkheid verloochent, vindt die ook in hem verheerlijkt terug, want die zijn leven verliezen zal, die zal het behouden. Ziedaar de beteekenis van dat symbolische woord: *Zijn bloed reinigt ons van alle zonden.* Laat ons dit kortelijk ontwikkelen.

Als in het feit zijns doods zijn geest den band der natuur, waardoor hij als door een wet gebonden werd, verbreekt, namelijk door niet meer onder de wet der sterfelijkheid te zijn, en den tegenstand der zondige wereld niet meer te ondervinden; dan kan die geest zich vereenigen met de ziel des zondigen menschen, die hem te gemoet komt, of liever aan wie hij als trooster te gemoet komt om haar den vrede te geven. Welnu, in die geheimzinnige vereeniging wordt het grootste mysterie tot werkelijkheid, dat in den hemel of op aarde kan bestaan, namelijk het behoud eener ziel. De ziel, die gevoelt, dat Gods reddende liefde haar van alle kanten omringt, die ziel is daardoor levend gemaakt en gerechtvaardigd, zij is geheiligd en met God verzoend; die ziel heeft het beginsel des eeuwigen levens ontvangen, dat haar van al hare krankheden zal genezen, zij is alreede verheerlijkt en eene volkomen heerlijkheid is haar toegezegd. Daarom wordt nu eens gezegd, dat het bloed van Christus, dan weder dat de geest van Christus onze verlossing bewerkt: deze twee zijn een. Het bloed van Christus baant den weg des Geestes, en de Geest openbaart de beteekenis van het bloed. Door den Geest heeft Christus zich zelven ten offer kunnen geven, en zijn bloed gaat voort op aarde betere dingen te spreken dan het bloed van Abel. Vraagt gij nu

nog, hoe het geloof rechtvaardigen kan? Ik zou u uit de woorden des Apostels kunnen aantoonen, hoe de wet juist daardoor vervuld wordt, dat zij, die gelooven, niet meer naar het vleesch wandelen, maar naar den Geest. Ik moet mij echter beperken en wijs u nog slechts daarop, dat de zondaar door het geloof der wet sterft en uit hare heerschappij tot die der genade overgaat. Door de wet is hij der wet gestorven. Hij erkent den vloek der wet, hij ondergaat, hij wettigt dien vloek met eene volkomen instemming; en nu, daar hij gestorven is en de dood geen recht meer kan doen gelden, kunt gij nu aan God het recht ontzeggen, hem levend te maken? Het geloof brengt eene scheiding in ons teweeg, eene scheiding tusschen den ouden mensch, die gedood en den nieuwen mensch, die opgewekt wordt. „*Of weet gij niet,*" zegt de Apostel, „*dat zoovelen wij in Christus Jezus gedoopt zijn, wij in zijnen doop gedoopt zijn! Wij zijn dan met hem begraven door den doop in den dood, opdat gelijkerwijs Christus uit de dooden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden. Want indien wij met hem ééne plant geworden zijn in de gelijkmaking zijns doods, zoo zullen wij het ook zijn in de gelijkmaking zijner opstanding, dit wetende, dat onze oude mensch met hem gekruisigd is, opdat het lichaam der zonde te niet gedaan worde, opdat wij niet meer de zonde dienen.* (Romeinen 6).

Wilt gij weten, of gij in den geloove, of gij gerechtvaardigd zijt? Vraag niet, of gij goede formulieren, een getrouw geheugen, eene uitgebreide kennis bezit. Vraag, of gij, u zelven als zondaar kennende, toch den vrede hebt gevonden, en den vrede bezittende, de zonde niet meer in u dulden kunt. Verzekerdheid der schuldvergiffenis in Christus, en een diepe, alles overtreffende haat tegen de zonde, ziedaar de kenteekenen der rechtvaardiging, ziedaar de vruchten van het geloof in Jezus Christus, den Zoon van God en den Verlosser der zondige menschheid. Mogen zij ook bij u gevonden worden! Amen.

DE KONING DER JODEN VOOR DEN RECHTERSTOEL DES HEIDENS.

Pilatus dan ging wederom in het rechthuis, en riep Jezus, en zeide tot hem: Zijt gij de Koning der Joden? Jezus antwoordde hem: Zegt gij dit van u zelven, of hebben anderen het u van mij gezegd? Pilatus antwoordde: Ben ik een Jood? uw volk en de overpriesters hebben u aan mij overgeleverd: wat hebt gij gedaan? Jezus antwoordde: Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld: indien mijn koninkrijk van deze wereld ware, zoo zouden mijne dienaars gestreden hebben, opdat ik den Joden niet ware overgeleverd; maar nu is mijn koninkrijk niet van hier. Pilatus dan zeide tot hem: Zijt gij dan een koning? Jezus antwoordde: Gij zegt, dat ik een koning ben. Hiertoe ben ik geboren en hiertoe ben ik in de wereld gekomen, opdat ik der waarheid getuigenis geven zoude. Een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort mijne stem. Pilatus zeide tot hem: Wat is waarheid? En als hij dat gezegd gehad, ging hij wederom uit tot de Joden, en zeide tot hen: Ik vind gansch geene schuld in hem. JOHANNES XVIII: 33—38.

De gansche verschijning van den Heer Jezus Christus op aarde is een teeken, eene openbaring, eene profetie van verzoening. De Zoon Gods komende in de wereld als Zoon des menschen verkondigt, alleen reeds door zijne komst, goede boodschap, vrede op aarde. Maar het is in zijn heengaan, in zijn sterven, dat zijn evangelie zich voleindigt; het is, als hij daar hangt aan het kruis als eene vloek der wereld, dat het meer dan ooit blijkt, dat de wereld, hoezeer verloren, toch door God bezocht, al is het ook straffend en oordeelend bezocht, maar toch bezocht, in genade bezocht wordt.

Daarom verwijlt de gemeente zoo gaarne bij die laatste uren van den Zaligmaker der wereld, slaat zij zoo heilbegeerig haren blik op zijn wonden, vangt zoo gretig zijne laatste woorden op. Het is, alsof zij hem niet ziende, toch dat lijdende gelaat vóór zich heeft en daarop leest vrede, verzoening, eeuwig leven.

Ja verzoenend lijdt hij, samenbindend, wat verbroken, vereenigend, wat gescheiden was.

Verbroken was de kinderlijke betrekking van den mensch tot zijn Schepper; gescheiden waren God en mensch, maar daardoor ook hemel en aarde, geest en vleesch, volk en volk, mensch en mensch, ja, de mensch zelf in zich zelven: de zondaar is geen voltooid gebouw, waarvan alle deelen in elkander sluiten, de zondaar is een bouwval.

De ééne groote verzoening, van God en mensch, in den Zoon des menschen, splitst zich of liever openbaart en voltooit zich in eene menigte bijzondere gedeeltelijke verzoeningen, en dat wel omdat, evenmin als de mensch ergens in het afgetrokkene voorkomt, maar zich altijd vertoont in veelvuldige betrekkingen, toestanden, evenmin God in het afgetrokkene leeft, maar zich in zijne schepping openbaart als den eeuwigen rechter en koning.

Wie zal ze noemen, al de wijzen en wegen, waarop zich de aloude vijandschap, zoo schoon zinnebeeldig voorgesteld in de oudste oorkonde als eene vijandschap tusschen het zaad der slang en het zaad der vrouw, in de menschenwereld heeft getoond? Raadplegen wij de geschiedenis van het godsrijk in het O. Verbond, dan is de meest in het oog vallende openbaring dier vijandschap de scheiding van Jood en Heiden; maar slaan wij den blik in het binnenste van deze zoo ongelijke deelen der menschheid, dan treft ons oog in het midden der joodsche wereld althans niet minder inwendige tweespalt en strijd aan, dan die, welke de heidenwereld verdeeld houdt. Is daar buiten het burgerschap Israëls verdeeldheid tusschen volk en volk, man en vrouw, heer en slaaf, ach! ook in het midden van het volk Gods heeft het scherpziend oog van den man der waarheid maar al te duidelijk het adderen-

gebroedsel ontdekt van de oude slang, en heeft hij het kunnen en moeten uitspreken tot de aanzienlijksten en machtigsten: *gij zijt uit den vader, den duivel.*

„*Hij heeft*, zegt de apostel, sprekende van Joden en Heidenen, „*die twee in zich zelven tot éénen nieuwen mensch geschapen, vrede makende, en die beiden met God in één lichaam verzoend door het kruis, de vijandschap aan hetzelve gedood hebbende*" Eph. II: 15, 16. Dit is dus de beteekenis van het lijden en sterven van Jezus Christus: die verzoening, die vereeniging van de twee tot één; doch niet alzoo, dat de een voor den ander onderdoet, in den ander opgaat, dat de Heiden Jood of de Jood Heiden wordt; maar hij heeft de twee vereenigd tot éénen nieuwen mensch, alzoo dat hij ze beiden met God verzoent. In den vrede met God ligt de grond van den vrede tusschen menschen; in het hoogste ligt de grond en de waarborg voor het mindere, en niet omgekeerd.

Vrede met God geeft hij, geeft hij door het kruis, vrede met God in den nieuwen mensch, en dien kan hij geven, omdat hij zelf die nieuwe mensch is en dat door het kruis die nieuwe mensch tot op den bodem en in den boezem van onze oude menschheid is neergedaald en ons eigendom is geworden. Aan het kruis geeft de Vader den Zoon geheel aan de wereld: aan het kruis ontvangen en genieten wij hem volkomen. Hij, die onze vrede is, geeft ons dien vrede aan het kruis. Als wij niet zoo gewoon waren aan klanken, die wij wellicht niet verstaan, zou ons deze bewering bevreemden en zouden wij wellicht eene soortgelijke vraag op de lippen hebben als die de Joden deden, toen zij het wonderspreukige woord van het eten van het vleesch en het drinken van het bloed van den Zoon des menschen gehoord hadden, de vraag: *Hoe kan deze ons zijn vleesch te eten geven?*

De grond van de noodzakelijkheid van dien kruisdood, de reden, waarom de nieuwe mensch dan eerst ons eigendom kan worden en ons vrede kan geven, als hij sterft en alzoo sterft, deze grond ligt zeer diep en het is thans onze zaak niet, dien

grond geheel op te delven en te beproeven, eene eenigszins afgeronde, alhoewel altijd gebrekkige leerstellige uitdrukking te geven van het wezen der verzoening. Zooals toch de verzoening in de eerste plaats niet eene leerstelling, maar een feit is, geene bespiegeling, maar geschiedenis, zoo hebben wij ook thans ons uitsluitend bezig te houden met dat gedeelte der geschiedenis, dat ons heden naar kerkorde ter overdenking is gegeven en dat voorwaar niet het minst gewichtige is en wel al onze aandacht en al den bestemden tijd vereischt. Door deze voorafgaande opmerkingen wil ik alleen het oogpunt aangeven, waaruit wij ook deze geschiedenis, zullen wij haar in het rechte licht plaatsen en zal onze betrachting eene lijdensbetrachting zijn, moeten beschouwen.

De diepste grond van de noodzakelijkheid van het kruislijden des Heeren ligt in den aanleg zelven der menschelijke natuur, welke één is met de ordeningen Gods. Eerst wat tot volkomen ontwikkeling komt, is geoordeeld; eerst in de gerijpte vrucht ziet men het wezen der plant; in de gerijpte zonde het wezen der zonde; in de gerijpte gerechtigheid het wezen der gerechtigheid. Zie, zoo zien wij, nu eenmaal de zonde den grond van ons wezen heeft doorploegd en omgekeerd, dat de zonde in eene hoogste daad tot volkomen ontwikkeling moet komen, bovenmate zondigende moet worden, zooals het kernachtige apostolische woord luidt, eer zij als zonde openbaar kan worden en wij haar als zonde kunnen erkennen. Wij moeten den Heilige, den Zone Gods, gezien, als 't ware met de handen getast hebben, wij moeten hem hebben vermoord, eer wij het zullen weten, ja, waarlijk weten, dat wij zondaren zijn. Maar ook wij moeten hem hebben zien lijden, sterven, wij moeten van de bleeke lippen des gekruisigden de woorden des eeuwigen levens hebben opgevangen en als ingedronken, wij moeten den hemel in zijn stervenden blik hebben aanschouwd, om te weten, wat gerechtigheid is. En nu, om in dit samentreffen van zonde en gerechtigheid verzoening te aanschouwen, om te weten, dat die gerechtigheid onze gerechtigheid is, dat die nieuwe mensch is een gave Gods aan de wereld, eene bezoeking zijner

genade, eene slaking onzer banden, daartoe is nog iets anders noodig dan het staan op den kruisheuvel en het staren op den gekruisigde, iets, dat ons door den pinksterdag verkondigd wordt en verklaard. In den H. Geest komt de gekruisigde als Vorst des levens terug tot de wereld, predikende verzoening.

Wij aanschouwen hem thans in zijne vernedering. Ook daar, daar, zoo immer, is hij koning. Hij behoeft de stralenkroon niet om koning te zijn. Hij is het als de gebondene. Mochten wij hem als zoodanig erkennen, ook thans erkennen door den H. Geest. De koning der Joden in het gericht van den romeinschen landvoogd, d, i. de koning van het rijk der waarheid in het gericht van het koninkrijk dezer wereld. Ziedaar ons onderwerp. Wij splitsen het in twee deelen. De koning der Joden zijne koninklijke waardigheid aan het rijk dezer wereld belijdende. De koning der Joden zijne koninklijke kracht aan het rijk dezer wereld betoonende.

I.

Daar staat dan de gebonden Nazarener voor den romeinschen landvoogd, den heiden. Achter hem staat zijn volk, het volk Gods, het volk des verbonds, het volk der beloftenissen: het staat daar als in zijne heilige ordeningen met zijne priesters en ouderlingen en schriftgeleerden, opvolgers van zijne Mozessen en Äärons en Ezra's, aan het hoofd. Het staat daar, brandend van ijver voor zijnen tempel, gloeiend van verontwaardiging over den tempelschender: het staat daar, alsof het nog eens uit Egypteland uittrok of uit Babel terugkeerde, om het verfoeisel uit zijn midden weg te doen, den man, die zich een heer noemde van den Sabbath, die de steenen des tempels niet eerbiedigde, die het hoogepriestelijk gewaad niet voor heilig hield. Het is een heilige tijd: de heilige paaschweek; zij betreden den drempel des heidens

niet; zij eischen van den heiden slechts het zwaard van den beul; hij zij de bestelde man, die den bok der vervloeking buiten de heilige legerplaats voere in de woestijn om daar te vergaan. Dan zullen zij gerust en heilig den Heere kunnen offeren en hun pascha vieren.

Dat is zijn volk. De gebondene had het in hun gericht met plechtigen eede bezworen, dat hij was de lang verwachte Koning der Joden, de Christus, de Zoon des levenden Gods. Zijn volk brengt die belijdenis als eene beschuldiging voor de heidensche rechtbank, dat hij zich genoemd had den Koning der Joden.

Wij kunnen ons voorstellen, met welk een weerzin de romeinsche landvoogd zulk eene beschuldiging, op zoodanige wijze tot hem gebracht, heeft opgenomen en zich tot het onderzoek daarvan begeven. Hij kende dit volk genoeg om te weten, dat ieder oproermaker, ieder partijhoofd, ieder, die met hoe geringe kans ook aan het volk de afwerping van het romeinsche juk en het herstel van de nationale onafhankelijkheid voorspiegelde, op ondersteuning en hulp openlijk of in 't geheim kon rekenen, en althans eenigen aanhang kreeg. Hoe velen reeds waren als slachtoffers van hun waanzinnigen ijver gevallen. Nog zuchtten er drie in den kerker en het kruis wachtte hen. Maar deze, deze! Daar staat hij alleen, gebonden, gebonden door zijn volk; geen metgezellen heeft hij; van geen oproer in zijn naam is iets bekend: alleen weet ieder, hoezeer de joodsche overheid hem haat. Voorwaar een vreemde pretendent naar koninklijke kroon en schepter, niet gevaarlijk althans voor Cesar. Met weerzin begeeft zich de romeinsche landvoogd tot het onderzoek, en toch ook nog met iets anders dan weerzin. Immers, zooals Jezus daar staat ten aanschouwen van het volk, hoorende de verwoede kreten, maar niet antwoordende, zwijgend en toch zoo sprekend in zijn gelaat; zooals hij daar staat, trekt hij de aandacht, kan het oog zich van hem niet afwenden. Onweerstaanbaar boeit hij. Hoe komt het, dat, al doet men zich geweld aan, om niet op hem te letten, men hem toch niet vergeet?

Pilatus gaat in het rechthuis en roept Jezus en zegt tot hem: *Zijt gij de Koning der Joden?* Waar de Heer zwijgt, daar is bij degenen, jegens wie hij zwijgt geen ontvankelijkheid, geen plaatse voor zijn woord. Zijn zwijgen is een oordeel. Waar hij spreekt, daar is een oor om hem te verstaan. De Heer spreekt voor Pilatus: hij antwoordt hem: *Zegt gij dit van u zelven of hebben het u anderen van mij gezegd?*

Door niets wordt de mensch meer verootmoedigd en beschaamd, dan wanneer hij, zelf in zijn hoogmoed staande tegenover een ander en zijn hart sluitende, in dien ander zachtmoedigheid en liefde vindt. In zachtmoedigheid ligt een groote kracht, ja iets verbrijzelends. De liefdevolle blik van Jezus doorboort den trotschen landvoogd; die vraag, die hem bij zich zelven bepaalt, dringt door tot den bodem zijns harten. Licht is die blik, licht dat woord; het doet aan de verduisterde oogen pijn, een heilzame pijn.

Pilatus wordt aan zich zelven ontdekt door dit woord. Weet hij wel, of hij het uit zich zelven zegt of omdat anderen het hem hebben gezegd? Uit zich zelven? Ja, nog nimmer voorzeker heeft hij iets zoo koninklijks gezien als dezen gebonden Jood, ook niet in zijn Cesar; deze gebogen Nazarener heeft een koninklijker voorhoofd, een koninklijker blik dan de reuzengestalte van Tiberius, den keizer. Nog nimmer te voren was hem het eigenaardige en vreemde van dit volk der Joden, in welks midden zijn lot hem gebracht had, als iets wezenlijks voorgekomen en had hij een verborgen schat bij dit volk vermoed, als nu hij dezen Koning der Joden aanschouwt. En toch hij had het rechtsgeding niet aangevangen; hij vreesde niets van dezen voor de keizerlijke macht; in den grond handelde hij op aandrang der Joden. Twee bliksemschichten gaan door zijne ziel: de eene, die hem den ongekenden grond van de waarheid en het wezen der dingen ontdekt; de andere, die hem het fijne garen doet zien, waarmede de gehate priesters hem omstrikken. Hij gruwt van beide, hij wil het niet zien. De trotsche heiden heeft den grond onder zijne voeten voelen wan-

kelen; des te vaster zet hij den voet op het wankelende; hij sluit zijn hart en antwoordt met verachting en trots: *Ben ik een Jood? uw volk en de overpriesters hebben u aan mij overgeleverd; wat hebt gij gedaan?*

Wat hebt gij gedaan? Eene echt romeinsche vraag: een teeken van diepe wijsheid en groote kracht naar de wereld, maar een teeken van groote dwaasheid en zwakheid naar het koninkrijk der hemelen. Wat hebt gij *gedaan?* Wat gij zijt, wat gij denkt, daarmede hebben wij ons niet af te geven, wij Romeinen; meesters der wereld. Dat laten wij over aan onze grieksche slaven. Die hebben hunne wijsgeeren, die over het wezen der dingen handelen. Wij weten, dat het wezen der dingen is het rijk van den Cesar, en dat de mensch is, wat hij doet. Het overige is dwaasheid. Ben ik een Jood? Behoor ik tot dat volk van priesters en droomers? *Wat hebt gij gedaan?* Toch is er niemand, die daarbij vrede heeft, ook zelfs niet een romeinsche landvoogd, om de heerlijkheid des menschen te vinden in een welgeordend rijksbestier, en den mensch alleen te beschouwen als een voorwerp van volkstelling. Ook een romeinsch landvoogd, die veel te doen heeft om het menschelijke in den mensch onder te houden, heeft toch nog wel oogenblikken, dat hij iets gevoelt voor degenen, die zich met het onzichtbare bezighouden. Hij wil ook wel, dat een romeinsch burger zelfs zich daarmede bezig houde, namelijk in zijne jeugd, gedurende de jaren zijner opvoeding, vóór hij naar de staatsambten kan staan. En is er iemand, die, zooals deze koning der Joden, voor dat onzichtbare zijn leven veil heeft, die daarin geheel leeft: zulk een zal de Romein voorzeker niet navolgen, maar hem hooren, dat wil hij toch wel.

Jezus althans zwijgt nog niet. Ondanks den toorn van den landvoogd, hoezeer ook ziende, dat hij zijn hart sluit, toch trekt hij den angel zijns woords nog niet uit de geslagen wonde, maar keert dien om, opdat Pilatus meer pijn hebbe, opdat het litteeken des gewetens ganschelijk openscheure.

„*Mijn koninkrijk*, zoo antwoordt de Heer met majesteit, *mijn*

koninkrijk is niet van deze wereld. Indien mijn koninkrijk van deze wereld ware, zoo zouden mijne dienaren gestreden hebben, opdat ik den Joden niet ware overgeleverd, maar nu is mijn koninkrijk niet van hier.

Geruststellend is voorzeker dit antwoord voor den rechter Pilatus, maar wakker schuddend voor den mensch Pilatus. „*Wat hebt gij gedaan?*" Zoo had de rechter gevraagd. Hij zelf had kunnen antwoorden. Moet de beschuldigde het hem zeggen? Blinden genezen en lammen en kreupelen, arme lieden geleerd; maar tegen Cesar iets ondernomen? Dat wist Pilatus zelf wel. Waar waren zijne dienaren? was er bloed gestort? was er gestreden? was er oproer geweest? In Gethsémané wellicht? of Pilatus ook iets wist van het geslagene, maar ook weder geheelde oor van Malchus? Dat was al de strijd geweest. En wilde hij het nader onderzoeken, hij had kunnen vernemen, hoe deze gebondene zelf aan zijne vangers den moed had gegeven, om hem te grijpen en te binden, en hoe hij zich gedragen had op den weg naar den hoogepriester in diens zaal en in diens hof op den weg naar den landvoogd: als een lam ter slachting geleid. En toch — hij spreekt van zijn rijk, van zijne dienaren, hij de gebondene, de geslagene, de ter dood veroordeelde!

Maar niet van deze wereld! Een rijk niet van deze wereld! Dienaren niet van deze wereld! Hoe! is er dan nog een ander rijk dan het romeinsche keizerrijk? Zijn er nog andere rijksdienaren dan de keizerlijke legioenen? Is er nog een andere koning dan Cesar Augustus? Ieder ander dan deze zou alzoo sprekende den spot van den romeinschen machthebber hebben gewekt, ook al ware hij gevonden aan het hoofd van gewapende dienaren en al had hij geweld gebruikt, om niet overgeleverd te worden aan de Joden of de Romeinen. Ieder ander ja zou een spottenden glimlach of wel een medelijdenden blik van den romeinschen landvoogd ten antwoord op de stoute of waanzinnige taal hebben ontvangen. Maar deze, deze gebondene! Onmogelijk is het hem te bespotten, zoo eerbiedwaardig is zijn gansche wezen; on-

mogelijk hem te beklagen, zoo rustig, zoo kalm, zoo krachtig staat hij daar. Nog eens slaat Pilatus den verwonderden en nadenkenden blik op hem, vertrouwt zijne ooren niet in hetgeen hij van dezen gevangen man gehoord had, en als wilde hij hem doorgronden, gelijk hij zich van hem doorgrond had gevoeld, vraagt hij nogmaals met kwalijk verholen ernst: *Zoo zijt gij dan toch een koning?*

Met kwalijk verholen ernst! Ja, want waar Jezus antwoordt, waar hij antwoordt met zijn plechtig: *gij zegt het*, daar is ernst bij den vrager, daar is zijne vraag een ontwakende stem des gewetens. Zijns ondanks, zich zijner indrukken onbewust, had Pilatus met zijn vraag: *Zijt gij dan toch een koning?* den onwillekeurigen indruk weergegeven, dien hij van dezen gevangene had ontvangen. Zonder purper en kroon, ja in ketenen, straalde toch uit zijn gansche wezen majesteit en heerschte hij door zijn woord.

Gij zegt het, zoo luidde het antwoord, *want ik ben een koning;* ik de gebondene en verworpene, ik die, zonder dienaren hier sta voor uw aangezicht; *ik ben een koning.* En vraagt gij, hoedanig mijn koninkrijk zij, dat koninkrijk, dat niet van deze wereld is: *hiertoe ben ik geboren en hiertoe ben ik in de wereld gekomen, opdat ik der waarheid getuigenis geven zou. Een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort mijne stem.*

Dus een rijk der waarheid; dus dienaren, die gehoorzamen, omdat zij willen, omdat zij de waarheid erkennen. Daartoe is hij in de wereld gekomen: hij zoekt die dienaren in de wereld. Hij schijnt evenwel die dienaren nog niet gevonden te hebben; immers hij staat daar alleen. Toch schijnt hij aan de mogelijkheid te gelooven, ze te vinden. Immers hij zegt, geboren te zijn om aan de waarheid getuigenis te geven. Ook nu nog geeft hij die roeping niet op, schoon zij daar buiten staan bij duizenden, die hem niet willen hooren. Hij schijnt dan nu een, die uit de waarheid is, te zoeken.... bij zijn rechter.

Vreemd voorzeker! Zoo halsstarrig vast te houden aan eene roeping, waaraan niemand gelooft. Zich zelven voor een koning

te houden, als hij in de wijde wereld noch vriend, noch dienaar heeft. Zich boven de wereld te stellen, te zeggen, dat hij in haar gekomen is, alsof hij buiten haar stond. Zijne geboorte te noemen een komen in de wereld. Vreemd maar schoon, schoon, ook al is het waanzinnig!

Waanzinnig! denkt gij dat Pilatus? Er is een waanzin, die als een wekstem is des gewetens voor hen, die er getuigen van zijn. Er is een waanzin, die ons onwillekeurig doet uitroepen: o onpeilbare diepten van geest en gemoed! O afgronden van leven! O majestueuze ruïnen! Hoe heerlijk is uw aanleg, o mensch, hoe ontzaglijk uw wezen! hoe diep uw val!

Hier is het anders. Niets teekent waanzin in dat woord, in dien blik, in die gestalte; niets... en toch onbereikbare hoogten, onpeilbare diepten liggen in zijne woorden. Pilatus! Pilatus, gij hebt het geleerd, als een voornaam Romein, met uwe grieksche leermeesters te spotten, die zoo schoon het ja en neen te gelijk weten te betoogen en die zelf niet gelooven aan de waarheid, die zij zeggen te zoeken. Hebt gij den moed, met dezen te spotten? Neen; het is u bange bij hem: gij gevoelt het reeds: een van beide, of aan zijne voeten, of ijlings de tooverkracht gebroken van zijn blik, van zijn woord, en dan naar de Joden daar buiten. Welke zal uw keus zijn? Zult gij het diep geraakte, tot op den bodem toe doorwoelde hart, voor dezen gebonden koning bloot leggen, het voor een wijle vergeten, dat gij romeinsch ambtenaar en dienaar van Cesar zijt, om voor het eerst een mensch te zijn, menschelijk te gevoelen, menschelijk te lijden, menschelijk te bidden, te bidden tot dezen Koning, dat hij u de waarheid leere, dat hij u iets geve van zijne kalmte, van zijnen vrede, van zijne kracht, u daartoe den weg wijze? Of zult gij.... „*Wat is waarheid?*" Met dezen kreet grendelt hij de deur van zijn hart toe, en gaat wederom uit tot de Joden en zegt: „*Ik vind geene schuld in hem.*"

II.

„*Ik vind geen schuld in hem.*" Dit was het besluit van Pilatus. Daarin bedroog zich Pilatus, de romeinsche landvoogd, de heiden. *Ik vind geen schuld in hem:* hij bedoelde daarmede, dat deze gevangen man, die zich voor een koning hield in het rijk der waarheid, niet gevaarlijk was voor den staat, voor de rust der maatschappij, voor het behoud van de romeinsche provincie, voor de rechten en belangen van zijn keizerlijken meester. Een ander gebied toch van schuld of onschuld had hij afgewezen, toen hij daar zoo wegwerpend had gesproken: *wat is waarheid?*

„*Ik vind geen schuld in hem.*" Welnu daarin bedriegt hij zich en toont zich, hoe verstandig ook overigens, zeer kortzichtig en, met al zijne verlichting en Jodenverachting, een recht blinde heiden. Onschuldig, uit dit oogpunt van schuld en onschuld, is deze gevangen koning geenszins. Onschuldig, niet gevaarlijk voor de rust van maatschappij en staat, neen, dat is hij niet: getuige daarvan die woedende menigte, die aangehitsten, die aanhitsende priesters daarbuiten. Weldra dreigt u de oproervlam, o Romein! en slaan die duizenden aan het muiten en moorden, om diens onschuldigen, diens gevangenen konings wille, zoo gij hem loslaat. Onschuldig is hij niet: rustverstoorder is hij, die wonderdoener uit Galilea, die aan blinden de oogen opent, melaatschen reinigt, dooden opwekt. Rustverstoorder alomme, waar hij in synagoge en tempel, in Galilea en Jeruzalem verschijnt, tot zelfs in uw rechthuis, gij hebt het ondervonden. Rustverstoorder! Zoo zult gij zelf oordeelen, als gij ter liefde voor den vrede in de u toevertrouwde provincie, hem overleveren zult ter kruisiging. Rustverstoorder! Zoo zullen uwe Cesaren oordeelen, als zij zijne dienaren als uit den grond zullen zien oprijzen met de getuigenis der toekomstige wereld in het midden dezer tegenwoordige en het te vuur en te zwaard zullen verbieden om te spreken van die toekomstige wereld en van haren onzichtbaren koning. Rustverstoorder! Zoo zul-

len oordeelen allen, die de tegenwoordige wereld liefhebben, keizers of priesters, grooten en geringen, zij zullen altemaal zijn van het gevoelen van den hoogepriester der synagoge: *„het is beter, dat een sterve voor het volk dan dat het gansche volk verloren ga.”* Wat de rust der tegenwoordige wereld stoort, is de getuigenis der toekomstige: „komt, laat ons die getuigenis smoren, laat ons ons opmaken en kruisigen den gestorvene, die leeft!”

Zoo is eene enkele blik op de geschiedenis reeds genoeg om de waarheid der belijdenis te staven van dezen gevangen Nazarener, om ons te doen zien, hoezeer hij, die zich als koning belijdt, zich ook als koning betoont. Koning op het gebied des geestes, koning over de harten. Daar is er geen, die zich aan die heerschappij, die hij oefent, kan onttrekken, zoo min Pilatus als Kajaphas. En ook nu, ik roep u allen tot getuigen, Jezus, Jezus, dien gij niet ziet, dien gij niet tast, dien gij wellicht voor gestorven houdt en niet opgewekt, Jezus, hoe weinig gekend en gezocht ook, Jezus beheerscht uw inwendig leven. Jezus heerscht over u, door liefde of door vrees, vrijwillig of onvrijwillig; gij zoekt hem of gij vliedt hem, gij klemt u aan zijn hart of gij worstelt u los van hem. Een van beide: gij blijft bij hem in de eenzaamheid of gij tracht in het gewoel der wereld daar buiten vrij van hem te worden; een van beide, maar hem vergeten, doen alsof hij er niet ware, hem begraven, gij vermoogt het niet. Gij strekt uwe armen naar hem uit en gij gevoelt den adem zijner liefde en uw hart is vertroost; of gij hoort zijn roepen als donderstemmen des gerichts, u narollen op uw Kaïnsvlucht, Koning, koning betoont hij zich op het gebied des geestes, des inwendigen levens, in het rijk, dat niet van deze wereld is.

Niet van deze wereld! En toch staat hij daar in deze wereld, vleesch en bloed der kinderen deelachtig; gekomen uit Nazareth in Galilea, geoordeeld voor den rechterstoel van Pontius Pilatus, den Romein. En toch verzinkt de macht der Cesaren eerder dan zijn naam. En toch wordt Jeruzalems tempel tot puin eerder dan zijne gemeente vernietigd. En toch blijft alles, wat zijn naam

draagt, volken, staten, vorsten, inrichtingen, wetten, en is het — wij zien het heden ten dage — vaak nog enkel zijn naam, die het ontbondene en vermolmde doet leven en voor volkomen versterving bewaart. Het is omdat hij, die het hart des menschen beheerscht, den mensch geheel beheerscht. Die koning is over de toekomstige wereld, is ook koning over de tegenwoordige, want de toekomstige wereld is de eeuwigheid en de eeuwigheid is de moeder van den tijd; het tijdelijke bestaat door, is geworteld in het eeuwige, het zichtbare in het onzichtbare, de aarde in den hemel, de koninkrijken dezer wereld in het koninkrijk der hemelen.

Mijn koninkrijk is niet van deze wereld! Dit zegt dus niet, dat zijn rijk is een rijk van schimmen of nevelen; schaduwen zonder wezen, denkbeelden zonder werkelijkheid. Niets is wezenlijker en waarachtiger dan zijn koninkrijk en zijn koningschap. Ik ben koning, zegt hij, niet om te kennen te geven, dat hij de waarheid meer dan anderen heeft gezocht en gevonden en alzoo tot een hoogen, den hoogsten rang zich verheven op het gebied van menschelijk denken. Geest beteekent niet geleerdheid; waarheid beteekent niet wetenschap; licht beteekent niet helder begrip. Koning is hij, dat wil niet zeggen een wijsgeer, een leeraar, een profeet; zijne kerk is geen school, zijne waarheid geen leer. Koning is hij, niet in de eerste plaats door hetgeen hij gedaan of geleerd heeft, maar door hetgeen hij is, door de kracht zijner persoonlijkheid, door zijn eeuwig wezen, van dat wezen, dat niemand kent dan de Vader; koning, omdat hij is de Zoon des Vaders, de eengeborene, het eeuwig beeld des Vaders, licht uit licht, God uit God, afschijnsel zijner heerlijkheid, uitgedrukt beeld zijner zelfstandigheid. Maar daarom ook Koning. Daarom heeft hij onderzaten, want die zondaren, die hij zoo liefheeft, die zondaren, die hij is komen zoeken, om hun getuigenis der waarheid te geven, die zondaren, die hem kruisigen, ziet zij zijn hem toch verwant, hij schaamt zich niet, hen broeders te noemen. Zijn zij niet geschapen naar zijn beeld, uit hem, door hem en tot hem? Daarom kan hij hen zoeken en verlossen. Daarom ook, als zij hem kriu-

sigen, wanhoopt hij niet aan hen, weet hij, dat zij hem zullen hooren, gelooft hij, dat de wereld hem gegeven is aan het kruis, dat hij verhoogd zijnde allen tot zich zal trekken, gelooft hij aan de verzoening der wereld — en in dat geloof werkt die verzoening — en betoont zich Koning.

Verzoening, verzoening! Ja, dat is het groote kruiswoord: dat is de wonderkracht van zijn lijden. Op al deze wonden, onze striemen, onze verbrekingen en verscheuringen, giet hij, door ze tot de zijne te maken en als de zijne te gevoelen, de heilige olie zijner liefde, den welriekenden balsem zijner vertroostingen. Verzoening predikt hij aan ons gebroken en doorwond hart; en daarom is een ieder, die met een verbrijzeld hart tot hem gekomen en door hem genezen is, zijn eigendom, zijn onderdaan, zijn getuige in de wereld, staat en strijdt in de wereld voor zijne eer en laat zich liever in de wereld met hem slaan en kruisigen dan hem te verloochenen.

Maar, wanneer ik alzoo spreek, dan weet ik wel, dat mijne woorden weerklank vinden in de harten van al degenen, die den Heere Jezus liefhebben in onverderfelijkheid en hem Heer noemen door den heiligen Geest, en toch gevoel ik met hen, dat er nog iets ontbreekt aan de volkomen betooning van 's Heeren koninklijke kracht en majesteit. Toch — niet waar mijne medebelijders en medegetuigen en medestrijders? — wat hebben wij te antwoorden, als de wereld spot en zegt: waar blijft de belofte zijner toekomst? uw Christus is gestorven en wij sterven met hem...? Ja; wel heeft de wereld niets te antwoorden, wanneer wij haar wijzen op de onmetelijke kracht van het woord, van den naam des gekruisigden, wanneer wij haar toonen de wereldgeschiedenis zoo klaarblijkelijk door dat woord, door dien naam beheerscht, wanneer wij haar vragen: is dat een teeken van dood? is dat het werk eens gestorvenen? Maar toch zichtbare, tastbare werkelijkheid is 's Heeren leven en koninklijke heerschappij niet. Wij wandelen in 't geloof, niet in 't aanschouwen. Daar hangt de dood als een zwart gordijn, een vale schaduw neder en stoort onze levens-

vreugd en breekt onze levenskracht. Daar zien wij de natuur der verderfenisse dienstbaar en zuchtende als in barensnood, maar waar is hare vrucht: de nieuwe aarde en de nieuwe hemel? Toch blijft gij heerschen, o dood, toch blijft gij overwinnen, o graf, alhoewel het in de wereld verkondigd wordt, dat de Zoon des menschen uit de dooden herrezen, dat de gekruisigde uit het graf is opgestaan ten eeuwigen leven! Wat zullen wij antwoorden?

Gelooft gij die verkondiging, gelooft gij de waarheid van de Paaschgeschiedenis? Gelooft gij de berichten van die jongeren, die zeggen, dat hij zich zelven, nadat hij geleden had, vertoond heeft met vele gewisse kenteekenen veertig dagen lang, en dat hij van hen gezien is en met hen gesproken heeft van de dingen, die het koninkrijk Gods aangaan (Hand. 1 : 3)? Gelooft gij dit? Ziet, dan baart de dood u ook geen bekommering meer, noch is hij een struikelblok voor uw geloof. Dan begrijpt gij, dat de gemeente den weg moet gaan van haren oversten leidsman en voleinder, eerst in lijden, dan in heerlijkheid; eerst op den kruisheuvel, dan op den olijfberg; dan ziet gij in het teeken van Jona den profeet de profetie der wederoprichting van alle dingen; dan zijn u de teekenen en wonderen, door dezen Koning der Joden verricht gedurende de dagen zijns vleesches, de verkondiging van de verlossing der natuur van het juk der dienstbaarheid, van de vernieuwing van al het geschapene en van de opstanding des vleesches, en dit wetende, kunt gij reeds des apostels overwinningskreet tot den uwen maken: *o dood, waar is uw prikkel, o graf waar is uwe overwinning?*

Ziet, dat is de laatste vijand, dien onze Koning overwint: de dood. Zoudt gij aan die overwinning twijfelen, omdat gij haar niet ziet? Ach! konde voor een oogenblik het zwarte gordijn zich scheuren, kondt gij voor een oogenblik achter de donkere wolk aanschouwen de schare der verlosten en opvangen de tonen van hun zegelied, gij zoudt gelooven. Ach! hadt gij ook maar een oor om te hooren, een oog om te zien, wat de sterfbedden vermelden dergenen, die in Christus Jezus ontslapen, gij zoudt gelooven.

Maar neen, gij zoudt niet gelooven, ook al stond iemand uit de dooden op, indien gij zijn woord niet gelooft. Teekenen, teekenen zien, het is alleen gegeven aan dengene, die gelooft, maar niet om teekenen en op teekenen zult gij gelooven, alleen op het woord en om het woord. *Die uit de waarheid is, die hoort mijne stem.* Ziedaar de regel van zijn koninkrijk. *Die uit de waarheid is.* Zijt gij uit de waarheid? Hebt gij de waarheid lief? Is het u om waarheid te doen, om waarheid in alles, om waarheid in de eerste plaats omtrent u zelven? Vreest gij de hellevaart der zelfkennis niet om tot de hemelvaart te komen der kennisse Gods? Is het u om wezen te doen en niet om schijn? Welnu gij hoort zijne stem: deze Evangeliën zijn u geen onbeteekenende wonderverhalen; gij hoort zijne stem: uwe lotgevallen zijn u geen redeloos samenstel van toevalligheden; gij hoort zijn stem: de wereldgeschiedenis is u geen onverstaanbaar raadsel. Gij hoort zijne stem, liefelijk als de ruischende vliet, knetterend als de rollende donder; gij hoort zijne stem, zacht golvende als de tonen der hemelharp, schokkend en schuddend als het bazuingeklank des laatsten oordeels. Gij hoort zijne stem; gij hoort haar in de diepten uwer consciëntie, gij hoort haar in de revolutiën der geschiedenis, gij hoort haar in de harmonieën en in de dissonanten der natuur, in het geloei van den storm en in den lauwen adem der lente. Gij hoort haar bij de wieg van het kind en bij het geopende graf uwer geliefden. Gij hoort haar en gij spreekt het uit: ziet, hij komt, hij komt op de wolken; hij komt om te richten levenden en dooden. *Ja Heere Jezus, ja kom! De Geest en de bruid zeggen: kom.* Amen.

THOMAS, VAN TWIJFEL GENEZEN.

En Thomas, een van de twaalve, gezegd Didymus, was met hen niet, toen Jezus [*daar*] kwam. De andere discipelen dan zeiden tot hem: Wij hebben den Heere gezien. Doch hij zeide tot hen: Indien ik in zijne handen niet zie het teeken der nagelen, en mijnen vinger steek in het teeken der nagelen, en steek mijne hand in zijne zijde, ik zal geenszins gelooven. En na acht dagen waren zijne discipelen wederom binnen, en Thomas met hen; [*en*] Jezus kwam, als de deuren gesloten waren, en stond in het midden, en zeide: Vrede zij ulieden. Daarna zeide hij tot Thomas: Breng uwen vinger hier, en zie mijne handen, en breng uwe hand en steek ze in mijne zijde, en wees niet ongeloovig, maar geloovig. En Thomas antwoordde en zeide tot hem: Mijn Heer en mijn God. Jezus zeide tot hem: Omdat gij mij gezien hebt, Thomas, zoo hebt gij geloofd: zalig, die niet zullen gezien en [*nochtans*] geloofd hebben. JOHANNES XX: 24—29.

Reeds negen dagen waren er verloopen, sinds de laatste kreet vernomen was van de stervende lippen des gekruisigden, wiens woord voor zoo velen ten leven was geweest. De tiende avond daalde neder sedert den avond van dien nooit vergeten Vrijdag des kruises, waarop het graf gesloten was in Jozefs hof, het graf, waar zooveel hoop in lag begraven. Andermaal was het Sabbath geweest, andermaal had de eerste werkdag der week den mensch geroepen tot den arbeid, de zon ging op en onder en weder op, alsof er niets geschied ware op den kruisheuvel, geene ordeningen Gods geschonden, geene zijner wetten verbroken. En het was avond geweest en het was morgen geweest, de eerste, de tweede,

de derde, tot nu den tienden dag toe. Doch, wie ook gerust had op de twee sinds dien Vrijdag verloopen Sabbathdagen, niet de apostel genaamd Thomas, Didymus, de tweelingbroeder. Wie ook het dagwerk, den slavenarbeid der week weder op had gevat en aan de maatschappij hart en hand geschonken, niet de apostel genaamd Thomas, Didymus, de tweelingbroeder. Wie ook de wijsheid der ervarenen had in beoefening gebracht: *er is een tijd om te weenen en een tijd om te lachen, een tijd om te zoeken en een tijd om te laten verloren gaan, dat ieder mensch ete en drinke en het goede geniete van al zijnen arbeid; dat is eene gave Gods* (Pred. III), niet de apostel genaamd Thomas, Didymus, de tweelingbroeder. Nog immer doolde hij rond in zijne droefheid, eenzaam en de menschen schuwende. De stomme natuur voegde beter bij zijne stomme smart dan de taal der menschen.

Hij behoorde ook buitendien niet tot de zeer spraakzamen. Slechts zelden liet hij zijnen geest uit, maar dan ook was zijn woord een vuurvlam. *„Laat ons ook opgaan naar Jeruzalem en met hem sterven.”* Met dit woord had hij zijne aarzelende medejongeren aangevuurd om mede op te trekken naar Jeruzalem. *„Heere, wij weten niet, waar gij heengaat, en hoe zouden wij den weg weten?”* Met dit woord had hij, hij de eerste na Petrus, den Meester in de rede gevallen, begeerende den weg uit te vorschen, waarop hij hem zou kunnen volgen. Doch ziet, den weg had hij niet ontdekt. Met hem te sterven: zelfs dit was hem niet vergund. Geduldig moest hij zijn sterfuur afwachten, met een gebroken hart ademhalen op de aarde, totdat het Gode in den hemel, die niet antwoordt van zijne daden, behagen zou, hem weg te nemen, dien adem tot zich te trekken. Zoo zwierf hij dan rond op de wijde aarde, met gebukte houding en terneergeslagen oog. Zoo was er voor hem geen Sabbath meer, noch werkdag, niets dan het lijdelijk afwachten van het stervensuur.

Met den dood van Jezus was hij gestorven, in zijn graf was hij begraven. Hoe had zijn woord niet tot hem gesproken en diepe sporen gelaten in zijn gemoed, sporen van enkel licht. Welk

een wereld was hem opgegaan, als hij hem had hooren spreken van den Vader, van zijn uitgaan van en heengaan tot den Vader, een henengaan als overwinnaar, overwinnaar der wereld. Maar nu was hij gestorven en begraven, en de wereld was... de wereld! O het floers der rouwe bedekt die sporen van licht in zijne ziel; in nachtelijk duister ligt zijn hart ter neder: het was avond geweest en morgen geweest, en nog eens, en nog eens avond en morgen, de tiende dag. Voor hem bleef het enkel nacht.

Maar was er dan niets voorgevallen in het verloop dier dagen, niets op den heiligen derden dag, voor den Israëliet zoo gewichtig, en waarop de jongeren door den meester gedurende zijn leven met zoo veel nadruk gewezen waren? Was er geen teeken geschied, geen gerucht gehoord? Was er geen ruischen vernomen als van hemelstemmen in de lucht op dien derden dag? Had die derde dag geenerlei spoor nagelaten? Was de stilte in Jozefs hof door niets gestoord geweest?

Ja; allen, behalve deze discipel, zeiden: er was iets geschied. Sommige discipelen hadden het graf ledig gevonden. Enkele vrouwen gewaagden van engelverschijningen en van woorden van opstanding door deze hemelboden gesproken. Aanvankelijk hadden de discipelen weinig geloof geslagen aan deze onbestemde mededeelingen. Toch schenen zij van lieverlede allen tot overtuiging te zijn gekomen. Waren zij niet allen den eenzamen zwerveling komen zoeken, om hem de blijde boodschap mede te deelen, dat zij den Meester hadden gezien, dat hij waarlijk was opgestaan? Zij geloofden. Petrus... Petrus, die den vijand zoo gevreesd had, dat hij tot driemalen toe den Meester openlijk had kunnen verloochenen, Petrus geloofde aan zijne opstanding. Johannes... Johannes, de getuige van zijnen dood, was, na gezien te hebben het ledige graf, de getuige geworden zijner opstanding. Jakobus, zijn broeder, vurige zoon des donders als hij, verwachtte nu meer dan ooit de oprichting van dat rijk, waarin hij een eerezetel begeerd had. Niet minder vast was de belijdenis van Nathanaël, den man zonder bedrog, van Mattheüs, den onderzoekenden en ziftenden tollenaar,

van Andreas, Simons broeder, en Filippus van Bethsaïda, de eerst-toegebrachten van de vroeger zoo ongeloovige broeders, Judas Lebbeüs en Jakobus den kleine en Simon den ijveraar. Zij allen, wien hun gansche oude wereld met het kruis de bodem was ingeslagen, zij allen beleden eenstemmig: De Heer is waarlijk opgestaan! Wij hebben hem gezien, hem gehoord, hij was met ons aan den disch. Thomas kende hen wel, deze medejongeren, deze vrienden. Hij kende hun ernst, hunne treurigheid; hij wist wel, hoe geloofvaardig zij waren, dat zij niet haastig waren om te gelooven, veeleer geneigd om het ergste te vreezen. Hij wist, hoe het kruis hen had verbrijzeld. Nu ziet hij hen kalm, blijmoedig, vol geloof en hoop.... Maar neen, hij kan hunne getuigenis niet aannemen. Heeft hij zich niet reeds genoeg laten misleiden en verblinden door zijne en hunne idealen! Daar is slechts ééne werkelijkheid: het kruis. Dat alleen ziet hij in de wijde wereld. Onderwerpen we ons aan die werkelijkheid, smaken we er al de bitterheid van: slechts geene idealen meer, geene misleiding meer! *„Indien ik in zijne handen niet zie het teeken der nagelen, en mijnen vinger niet steek in het teeken der nagelen, en steek mijne hand in zijne zijde, ik zal geenszins gelooven."* Dus luidt zijn antwoord, dus luidt het acht dagen lang, van Zondag tot Zondag.

Indien ik in zijne handen niet zie het teeken der nagelen, en mijnen vinger niet steek in het teeken der nagelen, en steek mijn hand in zijne zijde, ik zal geenszins gelooven." Hoe verstandig, zegt wellicht menigeen, was dat antwoord; hoe duidt het aan nuchtere wijsheid, heldere critiek. Hoe goed heeft die Thomas Didymus ingezien, dat eigenlijk alleen zinnelijke waarneming zekerheid geeft en dat al het overige is nevel en poëzie. Hoe vast staat hij daar in zijn mannelijken eisch van waarneming en ervaring, tegenover de droomende en bespiegelende en idealen scheppende medejongeren. Hoe hoog staat hij boven hen. Hoe is hij zijnen tijd vooruit. Hoe vreemd, zulk een wijsgeer der ervaring te vinden bij het volk der zieners, bij het profetische Israël!

Doch laat ons hem niet te ras die kroon vlechten. Hij was niet zoo wijs, als wij het zijn; hij was geen wijsgeer der ervaring, zooals wij het zijn. Ware hij het geweest, hij zou daar niet zoo met gebukte houding en nedergeslagen blik eenzaam ronddwalen, de menschen schuwende. Hij zou met opgerichten hoofde en vasten blik zijne mede jongeren hebben terecht gewezen en hun hun ongeloof verweten in dezer vroege: „Lieve vrienden, oprecht zijt gij, maar bekrompen, welgezind, maar onverstandig. Hoe weinig verstaat gij nog den meester. Uit de dooden opgestaan of niet, hij blijft toch onze leidsman, onze meester, die ons den weg der waarheid heeft gebaand, zijn werk is onafhankelijk van zijn persoon. Zijn wij nu aan ons zelve overgelaten, welnu, hij heeft ons gedurende eenigen tijd onderwezen, geleid, maar nu zijn wij der voogdij ontwassen; zijne tegenwoordigheid zou ons schaden, ons beperken; hij heeft ons geleerd, onafhankelijk te zijn. Laat ons hem navolgen en wij zullen in ons sterfuur denzelfden vrede smaken, dien hij heeft gesmaakt. Bekommert u niet over opstanding der dooden. Indien dit iets werkelijks ware, het zou ons doen wankelen in ons geloof. Wat heeft lichamelijke opstanding met geestelijk leven, wat de natuur met den geest te maken? Ieder gebied bestaat afzonderlijk. Spreekt mij dus niet van verschijningen des afgestorvenen. Wij behoeven ze niet; wij hooren er liefst niet van; wij wenschen zulke zaken niet te onderzoeken. Wij willen gelooven zonder te zien.''

Neen zoo spreekt de jonger niet, die genaamd is Thomas, Didymus, de tweelingbroeder. Vooreerst is hij daarvoor te goed Israëliet, en ten tweede... dit zullen wij nader zien.

Te goed Israëliet. Hij gelooft aan God den Heere. Hij gelooft dat Jehova, de God Israëls, is de Schepper van hemel en aarde; dat de God der natuur is de God des verbonds. Hij gelooft aan wonderen, hij gelooft aan engelen in de natuur. Hij staat volstrekt niet op de hoogte van onze natuurbeschouwing, dat de natuur is een raderwerk door gas en electriciteit in beweging gezet. Daarvoor is hij te goed ingedrongen in de profetische wereldbeschouwing. De moderne wereldbeschouwing is hem ten eenenmale vreemd, hij zou

haar waarschijnlijk onzinnig gevonden hebben. Hij gelooft aan wonderen en aan geesten, die arme Thomas Didymus. Hij is geheel Israëliet, zonder bijmenging van Sadduceesch rationalisme.

Maar ten tweede... ten tweede, o laat ons het woord uitspreken: hij is krank, krank van liefde, gemoedskrank. Hij meent nu eenmaal, dat hij het zonder Jezus niet kan doen in de wereld, dat hij zonder hem niet kan leven. Hij kan hem niet missen, niet missen in zijn leven en niet missen in zijn sterven. Is het zijn tweelingsaard, waardoor hij den ander niet kan missen? Ach, wellicht hebben wij allen zulk eene tweelingsnatuur, die ons naar dien andere doet verlangen. Hoe het zij, in Thomas' hart leeft reeds het eerste antwoord van onzen catechismus: mijn eenige troost in leven en in sterven is, dat ik Jezus Christus' eigendom ben. Hij is niet zelfstandig, hij is niet vrij, hij is gebonden, gebonden door de liefde; ik herhaal het; hij is krank, gemoedskrank.

Volgens ons tekstverhaal is er voor zulke kranken genezing. Laat ons onderzoeken, waarin deze genezing bestaat.

Hij heeft zich laten overhalen, om den tweeden zondag met de vrienden door te brengen, hij de treurige met de blijden. De treurige met de blijden. Reeds begint de steen van het graf zijns harten zich te bewegen. Hij moet afgewenteld worden. Wat aanschouwt, wat hoort hij daar? Hoe zou hij deze gelaatstrekken kunnen miskennen, hoe zich vergissen in dien blik? Hoe zou hij deze stem niet herkennen, al is de klank daarvan ook reiner, welluidender, onsterfelijker dan ooit? Ja, wel is daar iets ongewoons, iets vreemds in die gestalte, in die stem; een ongekende glans omgeeft dat lichaam, of liever schijnt er van uit te stralen. Het is Jezus, maar Jezus verjongd, onsterfelijk, Jezus opgestaan uit de dooden. Het is Jezus, maar verheerlijkt: geen lichaam des doods meer, maar een lichaam der opstanding. Ja, het is Jezus, verrezen uit de dooden, en toch dezelfde. Dezelfde, zooals hij hem gekend had: dezelfde uitdrukking in zijne stem, dezelfde majesteit in zijne gestalte, dezelfde uitdrukking in zijne stem, denzelfden zegen verspreidende door zijne nabijheid. Hier is zelfbedrog niet meer

mogelijk. Wie, die hem liefheeft, zou hem niet herkennen? Het is zijn groet, zijn woord: *Vrede zij ulieden*, die groet, dat woord, dat niet alleen vrede wenscht maar vrede geeft. Hij alleen kent zoo de geheimste gedachten en weet medelijdend in te gaan in de diepst gevoelde behoeften. Wie zou het hem gezegd hebben, welken eisch deze discipel gesteld had om aan zijne opstanding te gelooven? Maar nu, dien eisch radende, zijn discipel doorgrondende, spreekt hij het verootmoedigende en toch vertroostende woord, het woord, dat den discipel van schaamte ter aarde doet zinken en toch van blijdschap ten hemel verheft, het woord: *„breng uwen vinger hier, en zie mijne handen, en breng uwe hand en steek ze in mijne zijde, en wees niet ongeloovig, maar geloovig.”*

„Breng uwen vinger hier en zie mijne handen, en breng uwe hand en steek ze in mijne zijde.” Zou hij dat gedaan hebben? Zou Thomas die proef nog noodig geacht hebben? Behoeft hij nog het getuigenis zijner zinnen om te gelooven? O, voorzeker, hij zou zich zulk eene proefneming geschaamd hebben. Kunt gij u Thomas voorstellen, de hand uitstrekkende en in de zijde van Jezus stekende om de teekenen zijner wonden te tasten, en dan, na die proefneming, voor den Heiland nederknielende met de aanbiddende hulde: „mijn Heer en mijn God!”? Neen, een ander getuigenis dan dat der zinnen doet den apostel opstaan uit de dooden. Die wereld des geestes, die wereld van heiligheid, liefde, kracht, eeuwig leven, die het woord van Jezus hem had geopenbaard, maar die met zijn dood was begraven, die wereld herrijst in het hart des discipels, nu hij haar terugvindt in den blik, in het woord des verrezenen. Die blik, dat woord zoude hem niets gezegd hebben, en geen geloof zou in hem ontstaan zijn, ware niet reeds het hart daarvoor ontvankelijk geworden door den Heiligen Geest, die gedurende Jezus’ aardsche leven bij hen was, maar die in hen zou komen. En daarom ook verschijnt de Verrezene niet daar, waar deze ontvankelijkheid, deze voorbereiding door het woord niet bestaat, niet aan Kajaphas, niet aan Pilatus

niet aan Herodes. Maar evenzeer, die ontvankelijkheid zoude onderdrukt blijven, die voorbereiding door het woord vernietigd worden, die wereld des H. Geestes, door het woord in des discipels hart gewekt, zoude daar begraven zijn gebleven, het wordende licht zoude weder duisternis, het ontkiemende leven weder verstikt geworden zijn, zonder deze zichtbare verschijning. De geest alzoo des Verrezenen, maar die geest zichtbaar in zijn blik, hoorbaar in zijn woord, d. i. — want wie geest zegt, zegt persoon — zijne gansche godmenschelijke persoonlijkheid, zooals die in zijne opstanding ten volle geopenbaard is, deze doet den apostel opstaan uit den dood zijner treurigheid en zijns ongeloofs. Hij ontwaakt, ontwaakt genezen uit den diepen doodelijken slaap. Hij ontwaakt en voelt niet meer dien knellenden band, die sombere bekoring des twijfels, die hem het ongeloovige, maar niet lichtzinnige woord in het hart en op de lippen had gegeven. Thomas, Didymus, de tweelingbroeder, herleeft, nu hij den ander, den waren tweelingbroeder, heeft weder gevonden. De zonnestraal van Jezus' des verrezenen blik dringt door de harde ijskorst zijns harten heen; en het inwendige vuur van dat hart vlamt op in het vurige woord der aanbidding, dat uit de diepten opstijgt en zijne geheele inwendige leven uitdrukt, het woord, vrucht van al den arbeid, al den strijd, al het lijden, al de liefde zijns ganschen levens, het woord der aanbidding: „mijn Heer en mijn God!"

„Mijn Heer en mijn God!" Welk een man, die Thomas, genaamd Didymus! Welk een gloed onder die ijsschors! Welke diepe behoeften onder dit ongeloof! Welk een dorst naar geestelijke waarheid, bij dat geketend zijn aan stoffelijke bewijzen! Heeft een der apostelen in gelijke mate als hij den zin verstaan dier veelbeteekenende en geheimzinnige laatste gesprekken, waarin de Meester sprak van zijne eenheid met den Vader, en op zijne werken en woorden wees als op werken en woorden des Vaders? Was er één onder hen, die zooals hij geplaatst mocht worden naast Johannes, den discipel, welken Jezus lief had en die aanzat in zijnen schoot, den discipel, die in den Meester den eenig-

geboren Zoon des Vaders had erkend vol van genade en waarheid en in zijne werken de openbaring van de heerlijkheid des Vaders, en die in zijn geheugen de vertrouwelijkste en diepzinnigste woorden had bewaard? Herkennen wij niet in deze snelle opvolging van twijfel en geloof den apostel, die onlangs, op zijne wankelmoedige vraag: Heer, wij weten niet, waar gij henen gaat en hoe zouden wij den weg weten? dit veelbeteekenend antwoord, zoo vol van belofte en van vermaning, had kunnen ontvangen: *„Ik ben de weg, de waarheid en het leven; niemand komt tot den Vader dan door mij. Indien gijlieden mij gekend hadt, zoudt gij ook mijnen Vader gekend hebben; en van nu aan kent gij Hem en hebt Hem gezien.* Wat toen slechts een kennen in hope, eene belofte voor de toekomst was, is nu een kennen van ervaring geworden, want hij ziet den verheerlijkten Heiland. Hij had het niet vergeten, voorzeker, wat de meester verder gezegd had, toen een ander discipel, in denzelfden geest als Thomas gevraagd had: *„Heer! toon ons den Vader, en het is genoeg,"* het antwoord, zeg ik, nog ongehoorder en stouter dan het vorige: *„Ben ik zoo langen tijd met ulieden en hebt gij mij niet gekend, Filippus? Wie mij gezien heeft, heeft den Vader gezien, en hoe zegt gij: toon ons den Vader?"* Wat Filippus toen niet had begrepen, daarvan had Thomas ten minste een voorgevoel gehad; hij had dat woord in zijnen geest bewaard en overwogen, of hij het ook mocht begrijpen; hij had het vergeleken met hetgeen hij had gezien en gehoord; hij had zich de vraag gesteld: Wie is hij, die alzoo spreekt? Geen antwoord had hij zich durven geven; meer licht bleef hij wachten; maar toch, de stoutste verwachtingen had hij gehad van de heerlijkheid, die geopenbaard zou worden. Maar toen was de dood tusschenbeide getreden. De dood, ja, maar — nu ziet hij het in — de dood ter overwinning, de dood ter vernietiging, de dood met de opstanding, de opstanding, niet in de toekomst, ten laatsten dage, maar onmiddellijk, niet in een ander lichaam, maar in het lichaam des doods, niet in den hemel, maar op aarde. Hij is opgestaan! Zijne verwachting is vervuld, ja heerlijker vervuld,

dan hij had durven hopen en verwachten. God is in de wereld, God is op aarde, God is in den mensch Jezus, zijn Heer en zijn God. „Mijn Heer en mijn God!" zegt hij, nedervallende aan de voeten van Jezus. Dat is alles, wat hij kan zeggen. Hij vraagt niet meer, hij aanbidt.

II.

De apostel, wiens gewichtigste levensuur wij teekenden, was tot het geloof, dat hij in deze ure uitsprak, voorbereid door zijne Israëlietische wereldbeschouwing, namelijk door zijn geloof aan Jehova, den verbondsgod, als den schepper van hemel en aarde, verder door zijne vurige liefde vóór den mensch Jezus Christus. Wie deze levensbeschouwing niet deelen of deze liefde niet gevoelen, kunnen niet tot zijn geloof komen.

Kan deze levensbeschouwing de onze zijn, en, wat daarmede samenhangt, kunnen wij die liefde gevoelen? Gewichtige vraag voorzeker; van de beantwoording daarvan toch hangt het af, of wij onzen bijbel nog kunnen beschouwen als waarheid, of wij de christelijke kerk, zooals zij historisch bestaat, kunnen en moeten behouden en bouwen, dan wel haar afbreken of alzoo vervormen, dat het met een afbreken gelijk staat. Dat niemand zich den ernst en het gewicht dier vraag ontveinze, den ernst en het gewicht van het tegenwoordig tijdsgewricht, waarin gestreden wordt niet over eenige bijzondere opvatting en toepassing der christelijke levensbeschouwing, maar over de waarheid en het recht dier levensbeschouwing zelve. Verleent mij al uwe aandacht, wanneer ik in het tweede deel mijner rede deze vraag zal trachten te behandelen, en wilt mij, zoo mogelijk, zonder vooroordeel aanhooren, want hetgeen ik te zeggen heb, is in volstrekte tegenspraak met de onder ons verbreide denkbeelden.

Vooreerst willen wij de vraag duidelijker, althans vollediger

stellen. Wij zagen in onzen apostel eene behoefte uitgesproken en die behoefte bevredigd. Die behoefte, welke samenvalt met de Israëlietische wereldbeschouwing, bestaat hierin: in den mensch God te aanschouwen, de menschwording Gods, geene denkbeeldige, maar eene werkelijke. Daarheen richten zich al de profetische uitzichten en beloften des O. Verbonds; en het was omdat de Joden hunne profeten niet meer begrepen, dat zij Jezus gekruisigd hebben, omdat hij, wat juist de vervulling was der profetische verwachtingen, een mensch zijnde, zich zelven God maakte (Joh. VIII: 33). Welnu, is deze behoefte wettig, kunnen wij met dezen eisch der Israëlietische levensbeschouwing instemmen? Ziedaar onze eerste vraag. Is deze behoefte bevredigd, deze eisch vervuld? Ziedaar onze tweede.

Is deze behoefte wettig? Moeilijk is op deze vraag het antwoord. Hoe zullen wij toch de eerste en algemeene behoefte der menschelijke natuur erkennen, te midden onzer ten deele werkelijke, ten deele denkbeeldige beschaving? Kennen wij onze behoeften? Scheppen wij ons geene denkbeeldige behoeften? Legt onze omgeving ons niet eenige meeningen op, die wij als met de moedermelk indrinken en dan voor uitspraken der rede houden? Is er niet een zeker aantal gemeenplaatsen der rede in omloop, eenige hoogst alledaagsche stellingen, die wij voor gezond verstand houden en waaraan wij alles toetsen? De onmogelijkheid der menschwording Gods is eene dezer stellingen, dezer gemeenplaatsen van het zoogenaamd gezond verstand. Onze beschaafde wereld is deïst, d. i. zij neemt eenen God aan van verre, een afgetrokken en onbegrijpelijke eenheid, die zij God noemt. Het deïsme, de godsdienst der halfbeschaafden, de middelweg tusschen godsdienst en beschaving, aan beide te kort doende, het deïsme is het stelsel, dat de breuk tusschen beide vertegenwoordigt. Het deïsme is eene wanhopige poging om den godsdienst te redden van den overweldigenden invloed eener godloochenende, materialistische beschaving. Maar het deïsme heeft evenmin eene kracht van heiliging en vertroosting als dat het ooit de onmiddellijke uitdrukking is geweest der godsdienstige

behoefte. Het koude en onvruchtbare deïsme getuigt van ouderdom en verval, niet van jeugd en kracht. Geen jeugdig volk, geen godvruchtig man, geen heldere geest is deïst. Integendeel, indien wij de behoeften der menschheid willen beoordeelen naar hare geschiedenis, dan moeten wij zeggen, dat geene menschelijke behoefte meer wezenlijk en innig is dan die aan de menschwording Gods. Het streven aller heidensche godsdiensten, waar in zich de godsdienstige behoefte des menschen openbaart, leidt naar dit mysterie. De menscheid zoekt het zonder het te vinden. Overal aanschouwen wij hetzelfde streven om God onder de menschen te doen wonen, een natuurlijken en onverbrekelijken band tusschen God en mensch te ontdekken, Hem in de menschheid en de menschheid in Hem te vinden. Dit alleen verklaart het veelgodendom der Heidenen: de mensch heeft geen vrede met de scheiding tusschen God en wereld, hij zoekt God in de wereld, voornamelijk in den mensch.

Maar wat spreek ik van de heidenen? Het volk, dat bovenal bevoorrecht was met de heerlijke roeping om den eenig waarachtigen God te kennen en te prediken, Israël, heeft het minder die behoefte erkend en gevoeld? De godsleer des O. Verbonds verschilt hemelsbreed van het deïsme der hedendaagsche Joden, De Jehova van Israël is de God, die zijn woning zoekt onder de menschen, en het volk van dien God heiligt zich ten einde den Eeuwige te ontvangen. Dit zijn de twee lijnen der profetie: God, die den mensch, de mensch, die God nadert, beide vereenigd in den Messias, den gezalfde Gods en der menschen.

Gaan wij van de geschiedenis der godsdiensten over tot die der wijsbegeerte, de geschiedenis van de pogingen der menschelijke rede om het wezen der dingen te begrijpen; ook deze is schoon, want zij toont ons voorwaar niet eene aaneenschakeling van droombeelden en hersenschimmen, maar het streven der menschelijke natuur om, in de gedachte althans, de scheiding van God en wereld te overwinnen en te erkennen, dat God in de wereld en de wereld in God is. Al slaagt zij niet in dit streven, al weet

zij niet te ontkomen aan de klip van het pantheïsme, de ontkenning der persoonlijkheid Gods, nochtans is deze schipbreuk schoon en getuigt van eene sterke behoefte, eene behoefte, die hare voldoening zoekt, al kan deze ook niet gevonden worden op den weg van afgetrokken redeneering. Neen, want slechts op dien van ootmoedige en kinderlijke godsvrucht wordt die gevonden.

Onbevredigd door de geschiedenis der godsdienstige en wijsgeerige stelsels, raadplegen wij eindelijk de ondervinding dezer kleinen, van eenen Thomas en Nathanael, van hen, wier wandel vroomheid des harten ademt, van hen, wier gemoed zoo krank is en toch zoo krachtig als dat van dezen tweelingbroeder. Welnu, zij stooten zich niet aan het mysterie der menschwording Gods; hun valt het niet moeilijk, tot den mensch Jezus te zeggen: „*Mijn heer en mijn God!*" Want in dit mysterie ligt de kracht en het leven hunner godsvrucht: hierop steunt hunne hoop in tijd en eeuwigheid, in leven en in sterven, en die hope toont zich als levend door de ervaring huns harten.

Is het waar, dat wij de behoeften des menschen slechts uit den mensch kunnen verstaan, uit den mensch in de geheelheid zijns wezens en zonder eenige verminking zijner natuur, niet uit het afgetrokken verstand alleen; dan meen ik te mogen zeggen, dat het eene algemeen gevoelde behoefte is der menschelijke natuur om God in den mensch te vinden, Hem in den mensch te aanbidden, tot een mensch te kunnen zeggen: „mijn Heer en mijn God!" Verwerpt gij nochtans mijne stelling, op grond van de algemeenheid van het deïsme, den godsdienst der onverschilligen en half-beschaafden, het deïsme, dat ten eenenmale tegen de leer der menschwording Gods over staat: deze algemeenheid is licht te verklaren en bevestigt zelfs het bestaan der tegenovergestelde behoefte. Dat het deïsme, ondanks zijne wetenschappelijke ongenoegzaamheid, zijne praktische onvruchtbaarheid, zijn onhistorisch karakter, toch de godsdienst der onverschilligen is, is juist het gevolg hunner onverschilligheid. Hij, die den eenig waarachtigen God niet dienen wil, in geene persoonlijke betrekking tot Hem

wenscht te staan, wil toch een schijn van godsdienst. Hij wil geenen God van nabij, maar wel een God van verre. Dezen heeft hij noodig om zijn geweten in slaap te wiegen, den schrik des doods te ontvluchten, in één woord: om zich zelven te misleiden. Voor mij deze tijd, aan God de eeuwigheid: dus luidt zijne alledaagsche wijsheid. Worden er evenwel deïsten gevonden, die het niet zijn uit geestelijke traagheid, noch wereldzucht, hetgeen niet onmogelijk is onder de heerschappij der heerschende vooroordeelen, welnu, ik durf mij gerust op hen beroepen om hun de bekentenis afte persen, dat hun godsdienst hen niet bevredigt, dat zij zich ongelukkig gevoelen in hun stelsel. O, hoe menigmaal wordt de klacht half luide gehoord: O kon ik gelooven, gelooven, wat de bijbel leert, gelooven, wat de vromen belijden, gelooven het mysterie des christendoms, hoe gelukkig zou ik zijn, hoe gelukkig zijn zij, die gelooven! Zoo bevestigt het deïsme zelf onwillekeurig de waarachtigheid der behoefte, die zich lucht geeft in deze aanbidding van Thomas: „mijn Heer en mijn God!"

Maar wordt aan deze behoefte voldaan? Is God mensch geworden? Een Thomas zegt: ja. Bedriegt hij zich? Drukt het woord der aanbidding: *mijn Heer en mijn God!* eene ware of eene schijnbare bevrediging der behoefte uit?

Om dit uit te vorschen, hebben wij vooreerst den aard der gebeurtenis te onderzoeken, waarin Thomas deze bevrediging vindt. Wij hebben het reeds gezegd: het geloof van Thomas rust op tweeërlei getuigenis; de eene, eene inwendige, het oordeel zijner consciëntie over Jezus' persoon; de tweede, eene uitwendige, de verschijning des Verrezenen. Uit het samentreffen dezer twee getuigenissen ontstaat zijne belijdenis: *mijn Heer en mijn God!* Zij kunnen niet van elkander gescheiden worden, Thomas zou den gekruisigde niet als zijn Heer en zijn God erkend hebben, indien hij hem niet gezien had, opgestaan uit de dooden. Maar deze verschijning zou evenmin in de ziel van Thomas die aanbidding hebben gewekt, zoo deze er niet in beginsel aanwezig ware geweest, zoo zijne vroegere ervaring ten aanzien van Jezus daartoe niet

reeds den grond had gelegd. Het geloof van Thomas rust dus op de vereeniging van twee ervaringen, waarvan de eene behoort tot de zedelijke, de andere tot de stoffelijke wereld. De zedelijke ervaring is ontstaan door het woord van Jezus, door de onmiddellijke en natuurlijke uitspraken van Jezus' geest en zelfbewustzijn. Om iemand te kennen, moet men meer doen dan hem zien, men moet hem hooren, hem hooren niet slechts nu en dan in gewichtige oogenblikken, maar in zijn dagelijkschen omgang; niet hooren, zooals wij dat zoo vaak doen, als wij door onze onoplettendheid en onze minachting toonen, hoezeer wij met ons zelve bezig zijn en hoe weinig wij anderen waardeeren, maar hooren met opmerkzaamheid en nadenken, hooren met ons hart en ons geweten. Zoo heeft Thomas naar Jezus gehoord, en de vrucht van dat hooren is de vatbaarheid voor het geloof, hier door hem beleden; de grondslag was daardoor gelegd voor het oordeel, hier door hem uitgesproken.

Maar dit hooren was niet voldoende; het woord alleen heeft dit geloof niet doen ontstaan. Integendeel: had hij in Jezus den God des geestes gezien, na het kruis zou hij reden genoeg gevonden hebben om aan een God der stof te gelooven, die machtiger is dan die des geestes. Buiten de opstanding des Heeren is de godsdienstigste mensch noodzakelijk niet deïst, maar dualist, dat is: hij gelooft aan een eeuwige tweespalt in de wereld.

Wij vermogen, nadat de geschiedenis der menschheid ons door het Christendom is verklaard geworden, wij vermogen te erkennen, wat Thomas niet kon inzien, namelijk dat de levensvraag van zijnen geest ook die is der geheele menschheid. Daarom juist vond de opstanding van Jezus geen geloof bij degenen, die hem niet hadden gekend, noch liefgehad, omdat de natuur over den geest met noodzakelijke en onbedwingbare overmacht scheen te heerschen. Aan de eene zijde: verwachtingen, behoeften, begeerten van geheel geestelijken aard: aan de andere zijde: de dood, de redelooze, de onverbiddelijke, die aan al deze verwachtingen, behoeften en begeerten ten eenenmale den bodem insloeg. De schrikkelijke tegen-

stelling tusschen het inwendig wezen van den Christus en zijne uitwendige lotsbedeeling was slechts de krachtigste, de snijdendste uitdrukking van den tweestrijd, die er bij de menschheid bestond tusschen hare behoeften en de werkelijkheid. Welnu, door zijne opstanding uit de dooden is die tweestrijd geëindigd, de vijandschap te niet gedaan, de dood overwonnen, de Geest heeft de heerschappij behouden, niet buiten maar in de natuur. Het deïsme, dat aan God eene plaats wil aanwijzen buiten de werkelijke wereld, is door het feit der opstanding eene armzalige en ten eenenmale verwerpelijke oplossing geworden van het wereldraadsel. Die oplossing ligt in de werkelijkheid zelve, in de geschiedenis. God is in Christus en openbaart zich in hem als de almachtige geest, beheerscher van de stof. „*Mijn Heer en mijn God.*" Hierin ligt voor allen, die de behoefte gevoelen, om God in den mensch te vinden de voldoening dier behoefte, de oplossing van het raadsel der wereld.

Maar nu, ten tweede, is die voldoening werkelijk gegeven? Is de opstanding, waarin die voldoening ligt, eene werkelijkheid, een historisch feit? Indien dit zoo is, dan moet het afdoende bewijs daarvoor in de voldoening zelf gelegen zijn. De hoogste waarheid toch — en hier geldt het de hoogste waarheid — kan niet bewezen worden op de gewone wijze, namelijk door vergelijking met en toetsing aan andere waarheden van gelijke of hoogere orde. Zij is gegeven en zij wordt erkend, zoodra men op het rechte standpunt staat om haar te erkennen. Wij hebben dus slechts te vragen: waar is dit standpunt? Met andere woorden: welke eigenschappen geven ons de bevoegdheid om hier ons oordeel te vellen? Het voorbeeld van Thomas leert het ons. Zedelijke eigenschappen alleen stellen ons in staat tot dit oordeel; een geopend hart, een ontwaakt geweten alleen kan hier beslissen. Een iegelijk, die in Thomas' behoefte, om God in den mensch te vinden, deelt, is hier bevoegde rechter; een iegelijk, die deze behoefte niet kent, is onbevoegd. Neen, niet door op gezag der kerk haar leer aan te nemen, ook niet door opsomming en aaneenschakeling

der bewijsplaatsen uit de H. Schrift, zal eene ziel overtuigd worden, zoo er niet reeds behoefte en begeerte naar het te bewijzene in de ziel aanwezig is. Ja, het is omdat de zedelijke aard van het geloof in de kerk zoo veelvuldig miskend is en wordt, dat zij thans in zoo vreeselijke crisis verkeert en het schouwspel levert van veelvuldigen, schijnbaren afval; schijnbaar, want er is geen afval, daar waar men niet geloofd heeft, en geloof is geen verstandelijk aannemen van leerstukken op grond van eenig onbegrepen gezag. Zij, die het geloof aan Christus' godheid hebben beleden en daarna verzaakt, hebben er nooit in waarheid aan geloofd, nooit is het hun eene zaak van eigen overtuiging geweest, zij hebben de kerkelijke overlevering gevolgd, en vergeten haar, wanneer zij hun niet meer wordt verkondigd. Men begint met het leerstuk te veronderstellen, waar het verzwegen wordt; dan gewent men zich, het niet te hooren; weldra wordt het voor twijfelachtig, eindelijk voor gevaarlijk, voor een twistappel in de kerk gehouden. Men begint te zeggen: men kan even goed christen zijn zonder als met dit geloof. En wanneer er gevonden worden, die dit niet kunnen beamen, die zeggen niet voor eene meening, maar voor een levensbeginsel te strijden, o dezen worden al spoedig voor bekrompen en eenzijdig gehouden, weldra als liefdelooze menschen beschouwd. Eerst worden zij met trotsche verdraagzaamheid op zijde geschoven, maar weldra slaat deze verdraagzaamheid in onverdraagzaamheid om, zoodra hunne getuigenis eenige kracht krijgt. Maar zoo er heden ten dage velen van lieverlede langs deze helling afdalen, zijn zij alleen er aansprakelijk voor? Ligt de schuld van den verontrustenden toestand der kerk niet voor een groot deel bij hen, die, ja, hare leer belijden, maar zonder te weten, wat zij belijden, noch waarom zij het belijden, op welke gronden en met welk doel, wier geloof slechts bestaat in blinde onderwerping aan een gezag, dat hun geweten niet erkent, dat het geestelijk leven dus verdooft in plaats van het op te wekken? Welnu zulk een onredelijke onderwerping aan eenig uitwendig gezag, van welken aard ook, is geen

geloof, is slechts vermomde wereldzin. Het geloof is een persoonlijk oordeel; een oordeel des gewetens. Tot het geloof en de belijdenis van Thomas kan men langs geen anderen weg komen dan langs dien, welken hij zelf heeft bewandeld: den omgang met den mensch Jezus, Jezus den profeet uit Nazareth, de aandachtige beschouwing van zijn persoon, het biddend overwegen van zijne woorden. Den mensch Jezus moeten wij liefhebben, om in hem den eeniggeboren Zoon des Vaders te kunnen erkennen, zijne menschheid leidt ons op tot zijne godheid; zijn woord voert ons tot het geloof aan zijne opstanding en zijne opstanding verklaart ons zijn woord. Het samentreffen alsdan dezer twee feiten: Jezus van Nazareth stervende aan het kruis, en de gekruisigde, die door zijne opstanding de Christus, de koning der kerk wordt; het samentreffen, zeg ik, dezer twee feiten wekt in het ontwaakt geweten, dat door den H. Geest deze feiten overlegt en bepeinst, het oordeel des geloofs, in den kreet der aanbidding uitgedrukt, een oordeel door de rede volkomen beaamd: *„Mijn Heer en mijn God!"*

Dit oordeel des geloofs wordt door de rede ten volle beaamd. Ja, want hij, die deze oplossing heeft gevonden, heeft vaste en heldere overtuiging van de waarheid dezer oplossing, van de werkelijkheid der voldoening aan zijne behoefte. Die vastheid en helderheid liggen in den aard zelven der voldoening. Het kenmerk der waarheid ligt in hare overtuigende kracht. Geen sterker bewijs is er voor de hoogste waarheid dan de ervaring, dat zij volkomen bevredigt. De zaligheid, die zij geeft, is haar bewijs.

Ach, konde ik mij thans op uw aller, althans op veler ervaring beroepen! Zij, die tot Jezus den Christus aanbiddend zeggen: *mijn Heer en mijn God!* hebben in vele moeilijkheden en smarten, in den heeten strijd des levens, ondervonden, dat zij zalig zijn door hun geloof. Hunne ervaring heeft hun de waarheid van 's Heeren woord bevestigd: zalig zij, die gelooven. Zij zijn zalig. *„Zalig zij, die niet gezien en toch geloofd hebben."* Dit beteekent voorwaar niet, — 't is, helaas, niet overtollig dit hierbij te

voegen — dit beteekent niet: zalig zij, die de waarheid zoeken en die aan haar bestaan gelooven zonder behoefte te hebben aan mijne opstanding, aan mijnen dood, in één woord, aan mijne geheele verschijning; hetgeen hierop zou neerkomen: zalig zij, die mij niet noodig hebben om aan de waarheid te gelooven. Neen, dit beteekent: zalig zij, die zonder mij gezien te hebben, toch in mij gelooven, toch zooals gij Thomas in mij hunnen Heer en hunnen God vinden.

„Zalig zij, die niet zullen gezien hebben en nochtans zullen geloofd hebben!" Dit is het amen des Verrezenen op het woord van aanbidding van zijnen discipel. Dit amen wordt door de geloovigen herhaald, door hunne ondervinding bevestigd. Zij toch, die altijd zoeken en nimmer vinden, zijn niet zalig. De prikkel, die tot het zoeken drijft, is toch nog geenszins de voldoening. Zij zijn niet zalig, die nog niet weten, wat zij van Jezus moeten denken, wat zij aan hem hebben, die in het onzekere verkeeren omtrent de vragen, waarvan zijne verschijning de oplossing is. Wellicht zijn zij voorbereid tot de zaligheid, wellicht zullen zij weldra vinden en zijn zij zeer nabij Jezus, maar vóór zij hem gevonden hebben en gekend, gelijk hij is, — o, zij zullen de eersten zijn om het te erkennen, zoo zij oprecht zijn jegens zich zelve, — zijn zij niet zalig.

Zalig zij, die met Thomas kunnen aanbidden: *mijn Heer en mijn God!* Zalig zij, die zich bewaard gevoelen door deze almachtige liefde en teedere zorg, die ons in Jezus Christus omgeeft. Zalig zij, wier God niet slechts aan het einde van hunnen levensweg staat, maar ook in het midden, wier God niet slechts het doel is, maar ook de weg, niet slechts de meester, maar ook de vriend, niet slechts God, maar ook mensch. Zal ik die zaligheid verder beschrijven? Beschrijven, hoe met het geloof van Thomas een licht opgaat, en in ieder labyrinth de weg wordt gevonden: de weg in het labyrinth der Schrift, die eerst dan wordt verstaan; de weg in het labyrinth des levens, waarvan eerst dan het raadsel wordt opgelost; de weg in het labyrinth der geschiedenis, wier

duisternissen worden opgehelderd; de weg in het labyrinth der natuur, wier verborgen zin wordt ontdekt? Maar genoeg reeds. Hier zouden wij met Johannes moeten zeggen, dat de *wereld zelve de geschreven boeken niet zou bevatten.* Zulk eenen vriend te bezitten, die almachtig is en getrouw, teeder en medelijdend, die mensch is om ons te verstaan, God om ons te verhooren, behoeven wij meer? Wat nu zoudt gij zeggen van hem, die, zulk een vriend gevonden hebbende, hem ging verraden, verloochenen, overgeven, de belijdenis van zijn naam af liet hangen van eigen belangen of goedkeuring der menschen? Welk oordeel zoudt gij vellen over Thomas, indien hij op het oogenblik, dat hij aanbiddend nederknielt, zich had laten terughouden door de gedachte: Wat zal men er van zeggen? wat de wereld? wat de synagoge? wat de andere jongeren? bederf ik niet ganschelijk mijne maatschappelijke positie? indien hij in dier voege tot den Verrezene had gesproken: waart gij niet gekruisigd geworden en ware er geen banvloek uitgesproken over degenen, die u als den Christus belijden, dan, ja dan zou ik zeggen.....

Maar neen, dit is onmogelijk. De zoodanige kan niet zeggen: *Mijn Heer en mijn God!* O beproeft het niet; want velen zijn er, die het beproeven om te gelijk ja en neen te zeggen, om te belijden en te verloochenen. Zoo iemand ooren heeft om te hooren, die hoore. Amen!

DE GEEST DER HEILIGMAKING, DE GROND VAN 'S HEEREN OPSTANDING.

Die krachtig bewezen is te zijn de Zoon Gods naar den Geest der heiligmaking, uit de opstanding der dooden [*namelijk*] Jezus Christus onzen Heer.
ROMEINEN 1 : 4.

Jezus Christus krachtig bewezen te zijn de Zoon van God uit de opstanding der dooden. Alzoo spreekt de apostel Paulus. Niet allen spreken zoo. Het is u niet onbekend, dat er zijn heden ten dage gelijk in vroegere tijden, die het voor onmogelijk houden, dat een gestorvene uit de dooden opsta. Wij kunnen deze bewering en de daaruit voortvloeiende loochening van het feit van 's Heeren opstanding aan hare plaats laten, althans zonder er in de vergadering der gemeente acht op te slaan, zoo lang zij geschiedt uit een standpunt, dat met de eerste onderstellingen, waarvan het gemeenteleven uitgaat, d. i. met de eischen en behoeften der godsdienstige natuur des menschen, ten eenemale in strijd is. Ik bedoel het standpunt van het naturalisme, d. i. van de leer, die God zoodanig vereenzelvigt met de natuur, dat er van geene persoonlijkheid Gods meer sprake kan zijn, en dat de naam God slechts eene dichterlijke uitdrukking wordt voor de eenheid der natuur.

Nu ligt wel deze dwaling, waarmede alle godsdienst onvereenigbaar is, op den bodem van menig zoogenaamd godsdienstig of godgeleerd stelsel. Dit aan te wijzen, is ook niet overtollig. Alleenlijk is de kansel niet de plaats, om deze dwaling te bestrijden. Wij mogen hier althans deze eerste belijdenis onderstellen: ik

geloof in God. Gij zoudt niet opkomen in het bedehuis, indien gij meendet, dat er geen God is, tot wien men bidden moet en bidden kan.

Maar anders wordt het, wanneer wonderen geloochend worden, niet in naam van het naturalisme, althans niet met de bewustheid daarvan, maar in naam van het geestelijk leven der gemeente zelve. Alsdan heeft de gemeente te onderzoeken en te antwoorden, mag niemand vreemd blijven aan dien strijd.

Is het waar, dat wij de wonderen niet alleen zonder schade konden missen, maar zelfs dat wij door die te missen zooveel beter, zooveel geestelijker zouden worden, en dat zij hoogstens voor onontwikkelde en zinnelijke menschen eene voorbereiding, altijd van dubbelzinnige waarde, kunnen zijn voor eenen meer geestelijken godsdienst; welnu, wat aarzelen wij dan? Laat ons de wonderen loochenen en vrede stichten in de kerk!

Dit nu wordt beweerd. Niet om ons van Christus af te trekken, maar om door eene eenvoudiger, meer menschelijke voorstelling, die alleen, zegt men, in het raam der geschiedenis past, hem nader tot ons te brengen, wordt de bovennatuurlijke Christus, de Christus der Evangeliën, door velen geloochend. Laat ons door die nevelgestalte heen, zoo roept men ons toe, den helderen, onbevooroordeelden blik vestigen op den profeet van Nazareth, die stierf aan het kruis.

Wonderen, zoo luidt de ontkenning in haren edelsten vorm, wonderen, gesteld zij waren mogelijk, wat zijn zij dan uitwendige steunsels voor eene waarheid, die ze niet behoeft? Wat is eene waarheid, die nog van buiten behoeft gesteund te worden en die niet door hare eigen kracht bestaat? Zoodra men de waarheid moet bewijzen anders dan door haar zelve, verzwakt men hare werking. Waarheid kenmerkt zich door hare eigen klaarblijkelijkheid, de zedelijke en godsdienstige het meest. Die nog om te gelooven wonderen behoeft, begrijpt de geestelijke natuur van het geloof niet en heeft de overtuigende en levendmakende kracht der waarheid niet ondervonden. Die nog om in Jezus te gelooven, om hem als den Christus te erkennen, zijne

opstanding, zijne lichamelijke verrijzenis uit het graf noodig heeft, hij heeft de macht van het woord van Christus nog niet ondervonden, hij kent de levensgemeenschap met den heilige niet. Die zien wil, kan niet gelooven. Het geheele gebied van het zienlijke, stoffelijke, lichamelijke ligt buiten het gebied des geloofs. 's Menschen geweten erkent in de woorden en werken van Jezus zijne heiligheid en stemt daarmede samen. Deze samenstemming is de kracht der wedergeboorte. Daardoor openbaart zich de Christus als opstanding en eeuwig leven. Hij is het geestelijk. Te gelooven, dat hij het stoffelijk is, is kinderlijke waan. Wonderen zijn mythe en poësie.

Wat zullen wij tot deze dingen zeggen? Zullen wij eenvoudig de ooren sluiten en verontwaardigd onze kleederen verscheuren en het anathema roepen? Dat deed ook Kajaphas en de joodsche raad. Zulk een toorn is vleeschelijk en volbrengt den wil Gods niet. Zulk een toorn is een teeken niet van geloof, maar van vrees. Vrees nu is nimmer uit het geloof. Die gelooft, vreest niet, is dus niet ingespannen en koortsachtig gejaagd. Er is voorzeker een wettige, een heilige toorn, een toorn vol geloof en vol liefde, doch deze is kalm, d. i. men toornt, zich zelf bezittende, wetende waarom en waartoe.

Laat ons dan onderzoeken, of er in hetgeen alzoo beweerd wordt, ook iets mocht gevonden worden, dat niet te verwerpen is en waarmede wij winst kunnen doen. Vooreerst moet dit ons al aanstonds treffen en gij, die den bijbel kent, moet bij eenig nadenken dit terstond toestemmen, dat deze aanval eigenlijk niet geldt de schriftleer omtrent de opstanding, maar eene tamelijk algemeen verbreide godgeleerde meening, die ook ik niet aarzel als verouderd te beschouwen, omtrent de schriftleer.

De wonderen zouden zijn steunsels der waarheid, van buiten aangebracht, bewijzen in de stoffelijke wereld tot staving en handhaving van de waarheid en goddelijkheid van Jezus' persoon, leer en werk. Nu wordt deze voorstelling wel in godgeleerde stelsels en leerboeken aangetroffen; maar ik vraag u: waar vindt

men haar in de H. Schrift? Althans niet in het woord van onzen tekst, dat in samenhang met de gansche leer van Paulus omtrent de opstanding moet verklaard worden.

Wel spreekt dit woord van een krachtig bewijs, dat in 's Heeren opstanding gelegen is voor de waarheid, dat hij Zone Gods is; maar dit bewijs ligt niet in de opstanding als historische gebeurtenis, als vooral in de geschiedenis der natuur; maar daarin, dat deze historische gebeurtenis het resultaat is van eene historische ontwikkeling, daarin, dat dit voorval in de geschiedenis der natuur eene openbaring is van het leven des geestes in de natuur. Laat ons dat woord in onzen tekst niet voorbijzien, dat er de sleutel van is, het woord: *naar den geest der heiligmaking.* Indien de opstanding des Heeren het krachtige bewijs is, dat hij Zone Gods is, de kracht van dit bewijs ligt in den geest der heiligmaking, ligt daarin, dat die opstanding de vrucht, de kroon, het noodzakelijk gevolg is van het heilig menschelijk leven van den Christus. Daardoor is die opstanding niet alleen een bewijs van hetgeen de Zone Gods is in zich zelven, maar van hetgeen hij is voor ons. Niet zonder nadruk voegt daarom de apostel bij de benaming van Zoon Gods die van *Heer*, en doet uitkomen dat hij, sprekende van den Zoon Gods, spreekt van Jezus Christus, onzen Heer. Die opstanding is dus niet alleen het bewijs van de waarheid van Jezus' zelfbewustheid en van de goddelijkheid zijner zending, ook niet eenvoudig een zegel van goedkeuring, door Gods hand op zijn werk gedrukt, maar zij behoort tot zijn werk en is de verheerlijking van zijn persoon. Door haar is Jezus Christus historisch d. i. voor de wereld geworden, wat hij in zijn wezen eeuwig was: de Zoon Gods, de Messias, het hoofd der menschheid, de verlosser zijner gemeente. Dit in het licht te stellen is het doel, dat ik mij heden voorstel. Onuitputtelijk rijk is de leer der Schrift omtrent des Heeren opstanding. Haar geheel te ontvouwen, zou de grenzen eener leerrede verre overschrijden. Wij bepalen ons dus tot dit punt: *Christus opgestaan uit de dooden naar den geest der heilig-*

making. Wat dit zegt, zal ik in het eerste en voornaamste deel mijner rede u trachten duidelijk te maken, om u dan ten tweede kortelijk te bepalen bij *hetgeen daaruit volgt.*

I.

Jezus Christus, ontvangen uit den H. Geest, geboren van de maagd Maria: in dit artikel der apostolische geloofsbelijdenis, door de gansche christelijke kerk beleden, ligt de sleutel van de gansche verschijning des Heeren. Hierdoor wordt dit leven verklaard in zijnen grond en in zijne openbaringen.

Wij zeggen daarmede, dat Jezus Christus niet gelijk wij in zonde ontvangen en geboren is, en verklaren het eigenaardige van dit leven, namelijk de zondeloosheid. De zondeloosheid! Begrijpen wij de beteekenis en gevoelen wij de kracht van dit woord? Ziet, een van beide, óf de zonde behoort, zooals door de naturalisten beweerd wordt, tot de menschelijke natuur, is een noodzakelijk doorgangspunt in 's menschen ontwikkeling, laat ons dan den naam van zonde afschaffen en daarmede ook de vreemde voorstelling ter zijde stellen van eenen zondeloozen mensch en niet aarzelen om in de evangeliegeschiedenis het produkt te zien van eene kranke verbeelding, een oostersche fantazie, gedrochtelijk en onnatuurlijk, zooals de afgodsbeelden van het oosten, een roman evenmin zielkundig als historisch waar. Of wel: de zonde behoort niet tot 's menschen wezen, zij ontwikkelt de menschelijke natuur niet, maar vergiftigt en doodt haar, en dan is er van hare noodlottige macht over alle geslachten der menschen geene verlossing mogelijk zonder een nieuw aanvangspunt in de menschheid, een mensch, die niet het uit heerschende verderf is gekomen, die niet vleesch is uit vleesch, maar die in het vleesch gebracht heeft den H. Geest.

Vinden wij zulk eenen mensch in Jezus Christus? Vergelij-

ken wij zijn leven met het onze, van ons, die zondaren zijn. Wat nemen wij in ons zelve waar, zoodra wij tot zelfbewustzijn ontwaken? Is het leidend beginsel van ons leven niet de begeerlijkheid, de begeerlijkheid, welke ook hare voorwerpen zijn, lust of eer of macht? Maar daarnevens ervaren wij, want anders zouden wij de begeerlijkheid niet als begeerlijkheid kennen, dat een stem in ons, aan wier recht wij niet twijfelen, ons tegen de begeerlijkheid waarschuwt, ja, daarvan beschuldigt, ons verwittigt, dat zij niet uit God is, en dat wij voor God zijn. Die stem is het geweten, het geweten, dat ons geen rust laat, ons door zijne waarschuwingen en beschuldigingen allen vrede beneemt, ons in onze inwendige tweespalt naar verzoening doet smachten.

Zoo zijn wij: de begeerlijkheid gebonden door het geweten, en het geweten gebonden door de begeerlijkheid. Dat is onze toestand; zegt, of het niet zoo is. Onvrij, niet vrij in de zonde; onvrij, onmachtig ten goede; ons zelven een raadsel; zonder kracht, zonder vreugd, noch deugd, noch hoop, d. i. toch eigenlijk zonder God in de wereld.

Welk beeld nu schetst ons het evangelie van Jezus, den Christus? Raadplegen wij zijne woorden, te beginnen met die, welke ons van zijne jeugd verhaald zijn, tot die van den lijdensnacht, van den dag zijns doods, het hoogepriesterlijk gebed, de kruiswoorden. In de woorden toch openbaart zich de ziel, meer onmiddellijk nog dan in de werken. Wat vinden we in die woorden? Eenig spoor van zwakheid of van berouw? Eenig blijk van de heerschappij der begeerlijkheid of van een beschuldigend geweten? O voorzeker, van al het lijden, van al het strijden, dat in 's menschen hart kan huizen, zijn die woorden de uitdrukking. Van het leven des Heeren begrijpen dezulken niets, ja, zij moeten zich verwonderen, dat de Heer drie en dertig jaren geleefd heeft en niet maar alleen gekomen is om te sterven, dezulken, zeg ik, die in dat leven slechts de onveranderlijkheid der goddelijke natuur zoeken. De onveranderlijkheid der goddelijke natuur openbaart en handhaaft zich te midden van al de onrust en de wisseling van inwendige toestanden, die der menschelijke natuur eigen

is, te midden dier onuitputtelijke verscheidenheid van gevoelens, aandoeningen en gedachten, van al den levensrijkdom, waarvoor de menschelijke natuur vatbaar is, als zij niet onder den doodenden adem der zonde wordt uitgebluscht. De ziel des Heeren toont zich in zijne woorden als een bodemloozen oceaan door hevige stormwinden beroerd, maar hij beheerscht die stormen, hij is meester over zich zelven te midden dier stormen, meester over zich zelven in het bangste lijden, meester over zich zelven in den dood. Harmonie is er in zijne ziel, hoe zij ook geschokt is en bewogen tot op den bodem toe; op dien bodem is rust, en aan het eind van al den strijd is wederom rust. Als zijne ziel ontroerd is, bedroefd tot den dood toe, als in Gethsémané het bloedzweet van den angst zijner ziel getuigt, als aan het kruis de onpeilbare klacht van zijne stervende lippen gehoord wordt, dan nog, dan vooral, vermoeden, erkennen wij zijne overwinning en weten wij, dat hij zich niet had bedrogen, toen hij zeide: *Ik heb de wereld overwonnen*.

Ik heb de wereld overwonnen! Hij is altijd boven de wereld, boven zijne ervaringen. Dat is de beteekenis van zijn leven, het feit, geheel zedelijk van aard, dat ons treft en verbaast, als wij dit leven overdenken.

Een mensch, die te midden der meest ontmoedigende ervaringen, ervaringen van een leven, dat naar de wereld enkel mislukking, schipbreuk is, niet twijfelt, niet verzwakt, aan zich zelven niet vertwijfelt, evenmin als aan het welslagen van zijn werk, geen zijner eischen lager stelt, geene zijner verwachtingen opgeeft, hoezeer die eischen en die verwachtingen niet één eeuw, maar alle eeuwen, niet één volk, maar alle volken omvatten, een mensch, die blijkbaar de kracht, die hij openbaart uit zich zelven alleen put, niet uit de menschen, want zij verwerpen hem, niet uit de natuur, want hij ondergaat in den dood de redelooze werking harer overmacht, maar uit zich zelven. Ziet daar Jezus Christus, Jezus Christus, zooals hij zich aan ons oog voordoet bij eene eerste aandachtige beschouwing.

Die zedelijke beteekenis nu van zijn leven wordt verklaard door den oorsprong van dat leven, door dat andere feit, van bovennatuurlijken aard, dat de kerk naar de apostolische getuigenis belijdt, als zij zegt, dat hij is ontvangen uit den H. Geest, geboren van de maagd Maria. Naar de apostolische getuigenis zeg ik. Ja, de apostelen, de evangelisten, als zij ons zijn leven verhalen, de briefschrijvers, als zij tot de naar zijn naam genoemde gemeenten onderwijzingen en raadgevingen richten naar hare tegenwoordige behoefte; zij hebben ons eene leer nagelaten, d. w. z. eene theorie over dat leven van den Christus, eene verklaring dezer verschijning van den Zoon des menschen, van die eenige persoonlijkheid, die niet uit de geschiedenis verklaard wordt. Zij toonen ons, hoe in hem het eeuwige woord, dat bij God was en dat God was, vleesch is geworden. Zij verklaren de macht, die hij over alle vleesch heeft, uit het natuurlijk verband, dat er tusschen hem en de schepping bestaat, wanneer zij hem noemen het begin en het beginsel van de schepping, den eerstgeborene van alle creaturen. Zij vinden in de vleeschwording des Woords niets onnatuurlijks, omdat zij weten, dat alle dingen door hem gemaakt zijn en dat zonder hem niets geworden is van hetgeen geworden is. Zij splitsen zijn leven niet in een menschelijke en een goddelijke zijde, neen, zij verhalen ons dat leven als te allen tijde en in al zijne uitingen menschelijk en goddelijk tevens, goddelijk in zijn smaad, niet minder dan in zijne heerlijkheid, menschelijk in zijne heerlijkheid, niet minder dan in zijn smaad. Want, als zij hem noemen het beeld van den onzienlijken God, dan weten zij uit de profetische openbaring des O. Verbonds, dat de mensch naar dat beeld is geschapen, dat dus de Zoon, die het ongeschapen beeld Gods is, het natuurlijke en eeuwige voorbeeld is des menschen, en dat hij, mensch wordende, ja, gezien in de gelijkvormigheid van het vleesch der zonde, geene hem vreemde natuur heeft aangenomen, maar zijne eigen eeuwige natuur heeft geopenbaard. Het werk der verlossing, hoezeer bestaande in zelfverloochening, zelfontlediging, is niettemin de verheerlijking

van den Christus, d. w. z. de hoogste openbaring zijner persoonlijkheid, de volkomen ontvouwing van al de krachten zijns levens.

Toch is het wel eene zelfverloochening, eene zelfontlediging naar het krachtige woord des apostels. Hij is gezien in de gelijkvormigheid van het vleesch der zonde, dat is in zwakheid, in lijden, in verzoeking. Tusschen zijn recht, zijne waardigheid, zijne macht van Hem den Zone Gods, en zijne ervaringen in de wereld, bestond er aanhoudende en volkomen strijd. Die strijd was de groote verzoeking zijns levens, de eenige, waarvoor hij toegankelijk was. Zoo gij de Zoon van God zijt, zeg aan deze steenen, dat zij brooden worden; zoo gij de Zoon van God zijt, werp u neder van de tinnen des tempels, de engelen zullen u dragen; zoo gij de Zoon van God zijt, zie hier de koninkrijken der wereld, zij zijn uwe voor een oogenblik nederknielens voor den Satan. Ziedaar de verzoeking zijns levens, verzoeking, niet eens geschied, maar gestadig. Zoo gij de Zone Gods zijt, gij moet niet lijden, maar genieten, gij moet niet dienen, maar heerschen, gij moet niet sterven, maar leven. Welnu heeft hij het recht niet om te genieten, te heerschen, te leven? Ja, maar uit het standpunt der liefde kan het hoogste recht de hoogste zonde worden.

Hij heeft verkozen te lijden, te dienen, te sterven. Waarom? Was dit voor zijne eigen ontwikkeling en volmaking noodig? Was het om iets te worden, wat hij niet reeds was? Niet naar zijne consciëntie, want wij hooren hem bidden: *Vader, verheerlijk mij met de heerlijkheid, die ik bij u had, eer de wereld was.* En toch vraagt hij om die heerlijkheid: *Vader, verheerlijk uwen Zoon, opdat uw Zoon u verheerlijke, naar de macht, die gij hem gegeven hebt over alle vleesch, opdat hij het eeuwige leven geve aan allen, die gij hem gegeven hebt.* Dat werk zijner zelfverloochening, hij noemt het zijne heerlijkheid. Zijne heerlijkheid is het dus om zich alzoo te verloochenen; want het is zijne heerlijkheid om zijn eeuwig leven mede te deelen aan hen, die het niet bezitten, zijne heerlijkheid om ons van den dood te verlossen. Het is voor hem, dat hij het doet, omdat hij het doet voor ons,

want hij begeert ons en zoekt ons. Hij heeft niet slechts liefde, maar hij is liefde, hij is niets dan liefde. Dat is zijn leven, zijn geest, zijne persoonlijkheid.

Voor hem is het, want het is voor ons. Hij verloochent dus niet zijne eigen natuur, maar hij openbaart haar, als hij ons verlost. Het is voor ons. Daarom heeft hij ons gelijkvormig moeten zijn; daarom geboren worden van de maagd Maria en gezien worden in de gelijkvormigheid van het vleesch der zonde, daarom verzocht worden in alle dingen, verzocht door de aanlokselen, verzocht door de verschrikkingen der wereld, verzocht, maar zonder zonde; daarom, zeg ik, namelijk om ons te vinden en ons zijn leven te geven.

Begrijpt gij het nu, dat men van een geest der heiligmaking in Christus kan spreken, alhoewel hij heilig was? Ontvangen uit den Heiligen Geest, met den Geest zonder mate gezalfd, heeft hij toch die heiligheid moeten ontwikkelen en zijne zalving bewaren te midden van den strijd, gehoorzaamheid leeren uit hetgeen hij geleden heeft. Aan de menschelijke natuur had hij zijne goddelijke mede te deelen, volkomen mede te deelen, want zij is in staat haar volkomen te ontvangen. Daarom moest hij ons volkomen gelijk worden. Welnu, hoe deelt hij haar mede? Eerst in het lijden, omdat onze toestand een toestand van lijden is, dan in de heerlijkheid, die wij derven. Eerst toont hij ons, hoe 's menschen heerlijkheid bestaat in gehoorzamen, en dat hij koning is, die zich aan God en aan God alleen onderwerpt, zij het ook aan het kruis. Ja, die geest der heiligmaking, waardoor hij aan al de verzoekingen der wereld weerstand biedt, en in het midden zijner triomfeerende vijanden het geloof aan zich zelven, d. i. het geloof aan de vereeniging van God en menschen in zich zelven, bewaart, die geest der heiligmaking doet hem koning zijn voor de vorsten der wereld, voor Kajaphas en Pilatus, vrije en souvereine vorst in zijne ketenen. *Zie den mensch*, wij zeggen het met zijn rechter, in anderen zin dan hij: zie den mensch, den waarachtigen, den oorspronkelijken, den volkomen, den eeuwigen mensch.

Maar dan ook ten tweede, is het door de overwinning over de natuur, over hare onredelijke overmacht, hare blinde noodlottige werking, het is, zeg ik, door deze overwinning, dat hij zijne goddelijke natuur aan de menschelijke mededeelt. Ik spreek van een blind noodlot in de natuur, Ja, voor ons, voor onze ervaring is de natuur eene blinde, onredelijke macht. Al is het, dat wij van hare schoonheid spreken, hare harmonieën roemen, hare wetten onderzoeken, hare krachten aanwenden; al is het, dat wij de aanwezigheid van eenen God in haar veronderstellen, toch voelen wij ons door die natuur tegengehouden, verlamd, ja eindelijk worden wij door haar verpletterd. Wij begrijpen haar niet: haar eerste en haar laatste woord is ons onverstaanbaar, zij verklaart ons niet haar eene geheim, het leven, noch haar andere geheim, den dood. Of, indien wij het laatste verstaan, want de dood is maar al te natuurlijk, dan toch verzoent zij ons niet met hare verklaring. Wij hebben geenen vrede met zulk een stofwisseling. Niets is onredelijker, zeide onlangs een wijsgeer der ervaring, die het bovennatuurlijke, de openbaring, niet belijdt te gelooven, maar als door het instinct der waarheid gedreven; niets is onredelijker dan de dood. [1]) Zoo is het. In geen stelsel laat zich de dood opnemen. Noch de wijsbegeerte der natuur, noch die des geestes verklaart ons dat gewelddadige afbreken van den levensdraad, dat sloopen van den mensch, van het denkende, gevoelende en willende wezen, dat hoe meer het leeft, des te meer begeert te leven. Buiten de verklaring van Gods woord is men genoodzaakt tot een dezer beide even ontoereikende oplossingen zijne toevlucht te nemen. Men zegt: de natuur eischt den dood, en men verlaagt den mensch alzoo tot een produkt dier natuur en spot met den eisch zijner consciëntie, met de behoeften en begeerten zijns geestes om boven de natuur te zijn, meer te zijn dan enkel natuur. Of wel, in spijt van 's menschen ervaring, zegt men, dat de dood eene openbaring is des geestes, dus eigenlijk geen dood, maar leven, en laat dan

[1]) Renan.

onverklaard, dat de menschen het woord *dood* hebben uitgevonden en daaronder in alle talen iets verstaan, dat geen leven is. Met beide oplossingen verliest men ook tevens alle reden om aan persoonlijke onsterfelijkheid te gelooven, en indien men daar toch aan vasthoudt, zooals gewoonlijk geschiedt, is het een bewijs te meer, dat 's menschen geestelijke aanleg zich niet verloochenen kan, al is het, dat zijn verstand stelsels omhelst met dien aanleg in strijd. Neen, er is slechts éène oplossing van het raadsel des doods, éène, die redelijk is en ten slotte ook vertroostend ondanks hare schijnbare hardheid: het is die, welke in den dood geen accoord, maar een wanklank ziet, geene welluidende samenstemming van de snaren der levensharp, maar eene verbreking dier snaren, geen ontwikkelingstrap, maar eene stoornis der ontwikkeling, in één woord, de bijbelsche leer, die daar zegt, dat de dood is de bezoldiging der zonde. En dan begrijpen wij, dat hij, die geen zonde gekend heeft, indien hij heeft moeten sterven om ons gelijkvormig te zijn, heeft moeten opstaan uit de dooden om den geest der heiligmaking, die in hem was. Wij begrijpen, dat het niet mogelijk was, dat de heilige Gods het bederf aanschouwde, niet mogelijk, dat hij van de banden des doods gehouden wierd. Neen, dat was niet mogelijk. Niet de opstanding des Heeren, maar zijn sterven is een wonder. Nog eens, een van beide: de dood is iets natuurlijks en regelmatigs, een ontwikkelingspunt in het menschelijke leven, en loochent dan vrij de opstanding van Jezus Christus, maar verklaart mij tevens den natuurlijken afkeer dien al wat leeft, heeft van den dood, verklaart mij de zinnebeeldige gebruiken van alle volkeren bij begrafenissen, hebt den moed om te zeggen, dat de consciëntie der menschheid, de consciëntie van alle volkeren te allen tijde gedwaald heeft, tot dat de ervaring onzer negentiende eeuw ons de waarheid heeft geopenbaard. Of wel: de dood is openbaring van zedelijke wanorde, rechtvaardig oordeel van den heiligen God over den zondigen mensch, de bezoldiging der zonde, en dan begrijpt gij, dat de Verlosser van zondaren heeft moeten sterven en opstaan uit de dooden, sterven

om op te staan; gij zult aan zijne opstanding gelooven, niet als aan een bewijs eener buitendien vaststaande waarheid, eene bevestiging van een buitendien volbracht werk, maar als zijnde van die waarheid en van dat werk zoo noodzakelijk een bestanddeel, dat buiten haar het werk niet zou zijn volbracht en de waarheid niet geopenbaard.

Hij is krachtig bewezen te zijn de Zone Gods naar den geest der heiligmaking, uit de opstanding der dooden, namelijk Jezus Christus, onzen Heer. Zone Gods: deze titel omvat twee denkbeelden, het een waardoor de natuur, het ander waardoor de waardigheid van Jezus Christus wordt uitgedrukt. Het is de titel van den Messias, maar de titel, waarmede zijne goddelijke natuur wordt aangeduid en die dus zijn werk verklaart. De zoon is van dezelfde natuur als de Vader, de Zone Gods van dezelfde natuur als God. Voor hem dus is er geen noodlot, geene blinde macht, die de zijne tegenhoudt, hij is machtig over de natuur; zijne opstanding verkondigt het. Maar de Zone Gods is de Messias, de Zoon des menschen, met den Geest gezalfd zonder mate; zijne macht over de natuur is dus eene zedelijke macht, eene macht, die daarin bestaat, dat hij het recht erkent en ondergaat, waarvan hare noodlottige overmacht het teeken was. Hij is opgestaan, zoowel omdat hij gehoorzaam is als mensch, als omdat hij almachtig is als God. Hij is opgestaan door den Geest der heiligmaking.

II.

Hij is krachtig bewezen te zijn de Zone Gods naar den geest der heiligmaking, uit de opstanding der dooden. Zoo is hij geworden de tweede Adam, het hoofd der tweede, der nieuwe menschheid, der gemeente, die niet sterft. *De eerste mensch Adam is geworden tot eene levende ziele, de laatste Adam tot een*

levendmakenden geest... De eerste mensch is uit de aarde aardsch; de tweede mensch is de Heer uit den hemel... en gelijkerwijs wij het beeld des aardschen gedragen hebben, alzoo zullen wij ook het beeld des hemelschen dragen. (1 Cor. XV : 45, 47, 49).

Wij zullen het beeld des hemelschen dragen: d. w. z. naar de bedoeling des apostels, wij zullen met hem opstaan in een onverderfelijk, heerlijk, krachtig, geestelijk lichaam. Onze toekomst is dus niet het ledige luchtruim der lichaamlooze geesten, is niet de duistere onderwereld der schimmen, is niet de eindelooze verhuizing der zielen; niets zwevends, onbestemds, nevelachtigs; onze toekomst is de hemel van Christus' heerlijkheid, het paradijs Gods, een paradijs zonder engel der duisternis, het hemelsche Jeruzalem. Onze toekomst is eene harmonische wereld, door den Geest geschapen, met den Geest vervuld. Onze toekomst, — o, onbeschrijfelijk is zij! Hoort, hoe een andere gewijde schrijver haar beschrijvende onwillekeurig in lyrischen toon overgaat en in de veelheid der uitdrukkingen zich zelven toch niet schijnt te voldoen: *Gij zijt gekomen tot den berg Sion en de stad des levenden Gods, tot het hemelsche Jeruzalem en de vele duizenden der Engelen, tot de algemeene vergadering en de gemeente der eerstgeborenen, die in de hemelen opgeschreven zijn, en tot God den Rechter over allen, en de geesten der volmaakte rechtvaardigen, en tot den Middelaar des N. Testaments, Jezus, en het bloed der besprenging, dat betere dingen spreekt dan Abel.* (Hebr. XII : 22—24).

Gij zijt gekomen;... Wij zullen het beeld des hemelschen dragen.... Wie zijn die *gij*, die *wij?* Op wie past dat verleden: *gij zijt gekomen;* en die toekomst: *wij zullen dragen?* Op de Christenen? voorzeker. Maar wat zijn Christenen? Wie zijn Christenen? Zijn zij het, die een volkomen stelsel bezitten over het werk der verlossing, die er het mysterie van weten uit te leggen of ten minste de teksten aaneenschakelen, die daarop betrekking hebben? O geliefden! dat nog eens de apostel Paulus ons het antwoord geve: *Zoo iemand den geest van Christus niet*

heeft, die komt hem niet toe. En indien Christus in ulieden is, zoo is wel het lichaam dood om der zonde wil, maar de geest is levend om der gerechtigheid wil. En indien de geest desgenen, die Jezus uit de dooden opgewekt heeft, in u woont, zoo zal Hij, die Christus uit de dooden opgewekt heeft, ook uwe sterfelijke lichamen levend maken, door zijnen Geest, die in u woont. (Rom. VII : 9—11).

Diezelfde geest der heiligmaking dus, die in Christus was, moet in ons zijn, ten einde in ons de verlossing te bewerken, die hij ons heeft verworven, en ons te hervormen naar zijn beeld. De verlossing is niets, niets voor ons, zonder de wedergeboorte, de wedergeboorte, die de toegepaste verlossing is, de verlossing ons tot eigendom, tot persoonlijke ervaring geworden. Deze wedergeboorte nu bestaat niet daarin — behoef ik het u te zeggen? — dat het verstand zijne toestemming geve aan het leerstuk der verlossing, ook niet, dat wij dat leerstuk vurig belijden en met ijver verbreiden. Deze wedergeboorte is een nieuw leven, ja volkomen nieuw in het hart, het leven van Christus in het hart. Daartoe is hij opgewekt, daartoe vervult hij nu met zijne heerlijkheid hemel en aarde, daartoe, zeg ik, dat hij nu tot ons zou kunnen naderen, tot een iegelijk van ons in het bijzonder, ja, in ons nederdalen en woning bij ons maken. Christus moet in ons wonen door den Geest. Zal ik u dat leven van Christus in ons beschrijven? Hoe zoude ik dat in eenige oogenblikken vermogen? Maar ziet, ik zal u den weg wijzen om het te verstaan. Leest, maar leest aandachtelijk, voor Gods aangezicht en met gestadigen inkeer in u zelve en zonder eenig vooroordeel in welken zin ook, maar in biddende afhankelijkheid van den Geest der waarheid, de apostolische brieven, en gij zult begrijpen, wat de eerste gemeente, wat de eerste getuigen van Christus verstonden onder het leven van Christus in ons. Waarom spreken zij zoo weinig van het objectieve, historische leven van Christus, dan omdat zij weten, dat hij in hen leeft, omdat de Christus, die uit het vleesch gekomen is, thans in den Geest verheerlijkt is in

de gemeente? Vergelijkt dan verder met deze beschrijvingen van het christelijk leven, die van het historische leven van den Christus in de Evangeliën en verklaart het eene door het andere en oordeelt, of alles niet samenhangt en aan elkander verbonden is als een levend organisme: het leven van Christus buiten en het leven van Christus in ons. Oordeelt, of hetgeen de Christus begonnen is te zijn buiten ons, hij het niet voortgaat te zijn in ons. Oordeelt, of het genoeg is, dat wij aan een verlossing gelooven buiten ons geschied, volbracht door den dood en bevestigd door de opstanding van Christus, indien wij ook niet in al de kracht dier woorden, die noch vergrootende, noch zinnebeeldige spreekwijzen zijn, met Christus der wereld gekruisigd zijn, *begraven met hem in den dood, opdat, gelijkerwijs Christus uit de dooden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden,* — *want* — hoort ook nog dit woord van den Apostel en gevoelt zoo mogelijk, dat het geene beeldspraak, maar werkelijkheid is, — *indien wij met hem éène plante geworden zijn in de gelijkmaking zijns doods, zoo zullen wij het ook zijn in de gelijkmaking zijner opstanding, dit wetende, dat onze oude mensch met hem gekruisigd is, opdat het lichaam der zonde te niet gedaan worde, opdat wij niet meer de zonde dienen* (Rom. VI : 5, 6).

Nieuwheid des levens, christelijk leven! Verstaat gij dat? Helaas, wanneer wij het verlossingswerk op uitwendige wijze opvatten en er het geestelijk, d. i. het menschelijk en zedelijk karakter van miskennen, hoe zouden wij dan kunnen verstaan, wat christelijk leven is? Ziet, de eenen verstaan daaronder werken, werken van godsdienst en van liefde, eerediensten, gaven, aalmoezen, christelijke maatschappijen en vereenigingen. Maar zoo weinig de vruchten het leven zijn van den boom, zoo weinig maken de werken het christelijk leven uit. Is het christelijk leven niet een leven verborgen met Christus in God, een leven van inwendige gemeenschap met God, een leven van inwendigen strijd en gebed, een leven bestaande in hetgeen de Apostel noemt een *aanschouwen van*

de heerlijkheid des Heeren als in eenen spiegel, opdat wij naar dat beeld in gedaante veranderd worden, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest (2 Cor. III : 18)?

Anderen weder, den geestelijken aard van het evangelie op den voorgrond stellende en wel inziende, dat 's menschen heerlijkheid niet bestaat in zijne werken, maar in zijn wezen, niet in hetgeen hij doet, maar in hetgeen hij is, aarzelen niet te verklaren, dat het christelijk leven niets anders is dan het leven der consciëntie, dat er tusschen Christus en de consciëntie geen onderscheid is. Helaas, zoo roept de eene afgrond den anderen op het geluid zijner wateren. Wat is dan het leven der consciëntie, wat anders dan onrust, onvrede, tweespalt, een leven, dat ons uitdrijft naar hem, die vrede heeft en vrede geeft? Wat is de consciëntie anders dan een ledig vat, dat gevuld moet worden, eene vraag, die haar antwoord, een gebed, dat verhooring zoekt? O, Christus zij de inhoud der consciëntie, en wij zijn bevredigd en sterk. Christus zij de inhoud der consciëntie, en zijn leven deelt zich aan ons mede in de gelijkheid zijns lijdens en in de gelijkheid zijner heerlijkheid. Christus, zeg ik; dat is niet een denkbeeld, een afgetrokkenheid, een naam om het christelijk leven zinnebeeldig voor te stellen; maar de persoonlijke, historische Christus, hij, dien wij in het geloof met eer en heerlijkheid gekroond zien, nadat hij een weinig minder was geworden dan de engelen.

Eerst dus in de gelijkvormigheid zijns lijdens, dan in de gelijkvormigheid zijner opstanding. Eerst dit moeilijke, dagelijksche werk om te sterven, zich zelven en der wereld af te sterven, het vleesch en zijne begeerlijkheden te kruisigen en door vernieuwing des gemoeds veranderd te worden, om der wereld niet meer gelijkvormig te zijn. Dan de heerlijkheid, die in ons moet geopenbaard worden, de aanneming tot kinderen, namelijk de verlossing onzes lichaams. Het eene is onafscheidelijk van het andere. De Geest van Christus, die ons aan de wereld, die voorbijgaat, ontrukt, bereidt ons voor de wereld, die blijft. Door ons te verlossen van de heerschappij des vleesches legt die geest in ons de kiemen

van het geestelijke lichaam der opstanding. Die opstanding nu der rechtvaardigen is ook de verheerlijking der natuur, dier natuur die, *nu der ijdelheid onderworpen, de openbaring verwacht der kinderen Gods, om ook zelve vrijgemaakt te worden van de dienstbaarheid der verderfenis tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods* (Rom. VIII : 19—21).

Het beginsel dier verheerlijking der natuur door de gemeente is gegeven in de opstanding van Jezus Christus uit de dooden. Dit onderwerp kunnen wij thans niet verder ontwikkelen. Ik eindig met éene opmerking. De beste wijze om ons geloof aan die opstanding te belijden bestaat daarin, dat wij dit woord van den apostel Johannes in praktijk brengen: *een iegelijk, die deze hope op hem heeft, die reinigt zich zelven, gelijk hij rein is* (1 Joh. III : 3), en dit andere woord van den apostel Paulus: *Indien gij naar het vleesch leeft, zoo zult gij sterven; maar indien gij door den geest de werkingen des lichaams doodt, zoo zult gij leven.* (Rom. VIII : 13). Zien wij toe, dat wij den loochenaars van 's Heeren opstanding geen recht geven ons deze beschamende vraag toe te voegen: zijn wij vleeschelijker dan gij? Zijt gij geestelijker dan wij? Amen.

DE KREUPELE AAN DE DEUR DES TEMPELS.

Petrus en Johannes gingen te zamen naar den tempel omtrent de ure des gebeds, zijnde de negende ure. En een zeker man, die kreupel was van zijn moederslijf, werd gedragen, dien zij dagelijks zetten aan de deur des tempels genaamd de Schoone, om een aalmoes te begeeren van degenen, die in den tempel gingen: welke Petrus en Johannes ziende, als zij in den tempel zouden ingaan, bad, dat hij een aalmoes mocht ontvangen. En Petrus sterk op hem ziende, met Johannes, zeide: Zie op ons. En hij hield [*de oogen*] op hen, verwachtende, dat hij iets van hen zoude ontvangen. En Petrus zeide: Zilver en goud heb ik niet, maar hetgeen ik heb, dat geve ik u: in den naam van Jezus Christus den Nazarener, sta op en wandel. En hem grijpende bij de rechterhand, richtte hij [*hem*] op en terstond werden zijne voeten en enkelen vast, en hij, opspringende, stond en wandelde, en ging met hen in den tempel, wandelende en springende en lovende God.

HANDELINGEN III: 1—8.

Een kreupele, een bedelaar aan de deur des tempels. Een niet ongewoon verschijnsel, vooral in de oude wereld en ook thans nog in de katholieke landen. Het is alsof de arme zijne armoede onder de wijding wil plaatsen des heiligdoms en voor zijne hulpeloosheid bescherming zoeken in het asyl der woonplaats Gods. De tempelganger, denkt hij, zal hem toch niet verachten; hij, die gaat bidden is immers zelf een arme, hij zal den arme niet verstooten. Wie weet: licht keert hij gezegend weder en laat van zijn zegen iets nederdruppelen op den verstooten drempelwachter. Immers het gebed verteedert: die bidden gaat, of gebeden heeft, kan niet hard zijn jegens zijnen medemensch, al zij hij kreupel en arm. Licht heeft hij medelijden en vindt in zijn mede-

lijden iets om mede te deelen. Al ontbreekt het hem aan zilver en goud, licht heeft hij een penningsken.

Zoo zat dan daar een bedelaar, een kreupele, aan eene der deuren van den tempel te Jeruzalem. Hij was kreupel van de geboorte af, en dagelijks bracht men hem daar, ten einde aalmoezen te ontvangen tot voorziening in zijn sober onderhoud. Dat was zijne gansche bezigheid; daarmede bracht hij zijn leven door, een leven, dat nu reeds meer dan veertig jaren telde. Vóór den aanvang van het morgenoffer zat hij reeds daar, en als de laatste tempelganger, die het avondoffer had bijgewoond, hem was voorbijgegaan, dan kwam men hem ook wegdragen en hij rustte uit van den pijnlijken dag op het schamele leger. Zoo ging het van dag tot dag, van jaar tot jaar. Raadselachtig levenslot! O mensch, is dat uw adel? Is dat uwe bestemming? Waar is de liefdevolle en wijze voorzienigheid in zulk een leven?

Zoo zat hij daar aan de deur des tempels, die genaamd was de schoone. *De schoone!* Hoe scherp is het contrast tusschen deze benaming en zijnen toestand! Armoede en verminktheid zijn niet schoon, zij zijn afzichtelijk, en van nature wenden wij het gelaat af en zoeken den ontvangen indruk te verdrijven. Er behoort een scherp geoefend geestelijk oog toe, om in den lijdenden mensch de schoonheid te erkennen van den Zoon des menschen, den lijder bij uitnemendheid. Dit contrast ontdekken wij overal. De prachtige tempel van Jeruzalem met zijne grootsche zuilengangen en sierlijk beeldhouwwerk, met zijne schoone poorten en verheven gewelven, is hij niet het beeld van het streven van den mensch naar het ideale, van zijne behoefte, om zich te midden van zijn zwoegen en arbeiden op aarde een hemel te denken, een hemel voor te stellen, een hemel te scheppen? En die tempel is daarvan niet het eenige teeken. Alom verrijzen in de kunstwerken van 's menschen handen de gedenkteekenen van zijn strevenden geest, en de aarde is schoon, niet alleen om het werk des Scheppers, maar ook om het gebruik daarvan gemaakt door den mensch. Maar ach, aan de poorten zijner tempels, op de mark-

ten zijner steden, daar zit de bedelaar, de kreupele, en heft zijne klaaglijke stem op, roepende om een sober stuk brood. Kent gij het schoone verhaal van dien koningszoon uit het Oosten, thans door 300 millioenen onzer natuurgenooten als God vereerd, hoe hij er toe gekomen is om van goud en purper en koninklijken scepter, ja van allen lust des levens afstand te doen, ten einde rust te zoeken door de vernietiging van eigen persoonlijkheid? Hij verliet zijne koninklijke residentie, de stad met gouden poorten, ten einde wijsheid op te zamelen in de onbekende wereld; maar nauwelijks was hij de eene poort uitgetreden, of hem ontmoette een bedelaar met lompen bedekt. Verschrikt door dit sombere voorteeken, keert hij terug op zijne schreden, maar buiten de andere poort ontwaart zijn oog een melaatsche. Ook van dezen wendt hij den blik af en verandert zijnen weg. Zoo gaat het hem ten derden en ten vierden male. Na het beeld van armoede en van krankheid ontmoet hij in eene weenende vrouw het beeld der rouwe, eindelijk in eene lijkstaatsie het beeld des doods. Hij vraagt zijnen wijzen gids, of het overal zoo is op de wijde aarde, en op het bevestigend antwoord ziet hij af van zijne reizen, keert terug naar zijne stad, sluit zich op in zijn paleis en zoekt eindelijk zelfvernietiging in het beschouwende leven.

De indische koningszoon had geen redding aan te brengen. Hij kende geene genezing voor onze smarten.

Maar; is het niet zoo? wij zijn omgeven van eene schoone ideale wereld, zich openbarende in de liefelijke of stoute natuur, in den grootschen aanleg van het maatschappelijk leven, in de gewrochten der kunst, in de eischen der wetenschap, in de ondernemingen van handel en nijverheid. Hoe groot is de menschheid! roepen wij uit. Maar ach, die menschheid zij bestaat uit individuen, en zij allen, ja zij allen, de menschen zonder onderscheid, zij derven, zij lijden, zij treuren, zij sterven. Die kreupele daar aan de poort des tempels, genaamd de schoone, is hij niet het beeld van den mensch, van den mensch, die lijdt en zucht op den drempel zijner eigen kunstgewrochten, zijner Godsgebouwen? Wij willen hem als zoodanig beschouwen en dan letten

I op hetgeen hij vraagt,
II op hetgeen hij ontmoet,
III op hetgeen hij verwacht,
IV op hetgeen hij ontvangt,
V op hetgeen hij doet.

De Geest des Heeren heilige deze overdenking aan onze harten.

I.

De man daar aan de deur des tempels gezeten bad de voorbijgangers „dat hij een aalmoes mocht ontvangen." Anders heeft hij niets te vragen. Geene andere behoefte schijnt hij te kennen. Ach, dat wij in hem het beeld moeten zien van zoovele armen. Zij zien niet zoo met afgunst, althans met zelfzuchtig verlangen op naar de meer gegoeden. Hun oog is smeekend, hun taal roerend ... om aalmoezen te ontvangen. Wat ons deert in dien toestand is nog minder de aanblik van dien tijdelijken nood, de treurige ondervinding, die dagelijks te maken is, dat in onze vrije, christelijke maatschappij nog zoo onnoemelijk velen het slavenjuk dragen der bekrompenheid, der ellende, dat maatschappelijke welvaart, waar zij sommigen met schatten overlaadt, niet beletten kan, dat anderen ook het noodigste ontberen; het is veeleer de voor de menschelijke natuur zoo vernederende waarneming, dat armoede vaak ontadelt, ja verlaagt en verdierlijkt, dat bekrompenheid van levensomstandigheden ook veelal den geest verstompt en hoogere behoeften onderdrukt. Zoo zijn er dan velen, die geen ander streven kennen, geene andere taak zich voorstellen dan om het sobere stuk brood te vinden, ten einde in eigen behoeften en die van hun huisgezin te voorzien.

Maar wat spreek ik van armen en van schamele behoeften?

De behoeften des levens zijn betrekkelijk; in duizend schakeeringen gaan de standen der maatschappij in elkander over, en iedere stand heeft zijne eigenaardige eischen en behoeften. Welnu, zijn het de armen alleen in den gebruikelijken zin des woords, alleen degenen, die aalmoezen vragen, zijn zij het alleen die, in tijdelijke belangen verzonken, welke de hoogere uit het oog verliezen? Zijn er ook niet onder u, die in den dagelijkschen arbeid uwer handen uw dagelijksch brood toereikend of overvloedig vindt, ja onder u, die op grooter of kleiner schaal door nijverheid of handel niet alleen u zelven huizen bouwt, maar ook welvaart om u heen verspreidt, zijn er niet onder alle rangen en standen van menschen velen, die voor zich zelve en voor hunne kinderen geen hooger doel kennen dan maatschappelijken voorspoed, geen hooger zegen dan overvloed en rijkdom? Zult gij zeggen: dat zijn wij niet, onze opkomst in het tempelgebouw getuigt van hooger streven, van edeler doel? Maar was dan ook die arme kreupele te Jeruzalem niet gezeten aan de deur des tempels? Waarom had hij juist die plaats uitgekozen, indien het niet was, omdat hij de aardsche gaven, waarom hij smeekende bad, al was het dan ook door bemiddeling van menschen, toch verwachtte van den levenden God, den God Israëls? En is het zoo niet met velen? Een duister besef, dat alle gaven van God komen, drijft hen naar den tempel; maar dat zij nog wat anders, nog meer noodig hebben dan tijdelijke gaven, dan zegen op hun arbeid, op hunne ondernemingen, welvaart in huis en maatschappij, ziet, dat stond hun wellicht voor den geest, toen zij in hun jeugd zich schikten tot tempelbezoek, toen zij belijdenis des geloofs aflegden, toen zij, in de maatschappij tot gevestigden staat gekomen, godsdienstigheid beschouwden als eene voorwaarde van zedelijkheid. Maar is deze algemeene en uitwendige godsdienstigheid, is zij hun, is zij u niet tot gewoonte geworden? Men gaat ter kerke, ja; men zit niet aan den maaltijd zonder Gods zegen te hebben gevraagd over zijne gaven; men leest den bijbel wellicht in den huiselijken kring; maar is uw hart vervuld met het tijdelijke, kent gij geen hooger

doel dan dat het u en den uwen welga op aarde, ach, waarin verschilt gij dan van den armen kreupele in onzen tekst, die op den drempel des tempels om aalmoezen bad? Ook gij zit neder op den drempel des heiligdoms en treedt niet binnen; ook u is het niet te doen om den gever, maar om zijne gaven. Welnu, al ontvingt gij al zijne schatten, al werd de prachtige tempel van Jeruzalem te gelde gemaakt en de opbrengst u als aalmoes in den schoot geworpen, ach, hoe arm zijt gij, hoe naakt en ontbloot van alles staat gij daar voor de poort der eeuwigheid. Wat zult gij doen met uwe schatten? Huizen bouwen, woeker drijven, landen naar uwen naam noemen en... uw goed aan anderen nalaten? O, deze uw weg is eene dwaasheid; de dood zal u afweiden, het graf uwe gedaante verslijten, elk uit uwe woning (Ps. XLIX: 11, 14, 15). Wat houdt gij over? Waar is uw God? Hij heeft u gegeven, wat gij Hem vraagdet: zijne aalmoezen; naar Hem hebt gij niet gevraagd. Gij maait, wat gij hebt gezaaid; gij hebt gezaaid in het vleesch, in het vleesch zult gij maaien het verderf.

Het was toch niet altijd zoo met u, niet waar? De kreupele aan de tempeldeur heeft voorzeker een tijd gehad, dat hij den voorbijgaanden tempelganger om nog iets anders vraagde dan om zijne aalmoezen, dat hij hem ook vraagde om zijne gebeden. Herinnert ook gij u niet den tijd, toen het denkbeeld alleen, dat de stoffelijke belangen u het hoogste zouden zijn, u met verontwaardiging vervulde? Waarom hebt gij de stem uws harten, die u naar boven riep, gewantrouwd? Waarom voor wijsheid gehouden, wat dwaasheid is? Waarom u door de eischen des levens laten verlagen, laten ontadelen? Waarom spreekt gij van de droomen der jeugd, alsof gij op uw zoogenaamd praktisch standpunt nu zooveel beter, zooveel verstandiger waart geworden? O, het was u beter toen. Zal het immer zoo blijven? Zult gij uw kostelijk hart immer laten vertreden in het slijk?

II.

Zal het altijd zoo blijven? Ziet, daar zijn ontmoetingen in het leven, die beslissend worden voor tijd en eeuwigheid; ontmoetingen door hooger hand bestuurd, en waarin een hoogste wijsheid en een hoogste liefde zich aankondigen. Zulk eene ontmoeting vond plaats op een der dagen van het eentonig leven aan de Jeruzalemsche tempeldeur.

Onder de vele voorbijgangers, die den tempel opgingen voor het morgenoffer, kwamen daar ook twee galileesche mannen. Wij kennen hen. Zij heetten Petrus en Johannes. Veel was in hun leven omgegaan. Zij hadden een rijk verleden achter zich. In hun blik sprak dat verleden. Zij waren niet jong meer, maar toch was in hun blik iets jeugdigs, iets onsterfelijks en in hun opgerichte gestalte sprak moed en kracht. Daar was iets priesterlijks in dien blik; iets koninklijks in dien gang. Geen wonder, zij waren tot koningen en priesters gezalfd geworden; wij weten in welken zin en wanneer. Hoe geheel anders gaan zij op ten tempel als zoovelen met en vóór hen! Niet als zoovele rijken, op wier gelaat onverschilligheid te lezen stond en die weldra, tevreden, dat zij den lastigen plicht hebben vervuld, als laatste gestelde taak ook nog eenige penningen in den schoot van den armen kreupele zullen doen vallen, zonder hem aan te zien. Niet als zoo vele armen, die in gedrukte stemming den tempel betraden en in gedrukte stemming dien zullen verlaten, ter nauwernood een meewarigen blik voor den ongelukkigen lijder over hebbende, maar zonder dat hunne hand zich ontsluit. Bij dezen wordt evenmin de hooghartigheid der eersten, als de droefgeestigheid der laatsten waargenomen. Vrij slaan zij den blik om zich heen, als die niet schromen God en menschen in het aangezicht te zien en in dien blik ligt vrede en vreugde. Zullen zij ook den armen bedelaar opmerken, den kreupele daar aan hunnen voet? Ziet, hij spreekt hen aan; ook tot hen richt hij dezelfde vraag als tot zoovelen. Als zij in den tempel

zullen ingaan, bad hij, *dat hij eene aalmoes mocht ontvangen.*

Zal hij gehoor vinden? Zal hij een aalmoes van hen ontvangen?

Er was een tijd, dat zij zulk eene vraag lastig zouden hebben gevonden en storend voor hunne stemming. Waren zij het toch niet geweest, die het aan sommige moeders euvel hadden geduid, dat zij den Meester, toen woorden des eeuwigen levens van zijne lippen stroomden, om een zegen waren komen vragen voor hare kinderen? En toen zij voor de radelooze Kananeesche vrouw den Meester om hulp hadden gevraagd, was het alleen geweest om de weinig liefderijke reden uitgedrukt in de woorden: *Laat haar van u, want zij loopt ons na.* En toen was de Meester toch nog in de gestaltenis eens dienstknechts en van zijn eigen lijden waren zij getuigen. Nu, daar hij verheerlijkt is en zij weten, dat hem alle macht gegeven is in hemel en op aarde, nu hebben zij zijn oog voor het lijden der menschheid. Nu gaan zij niet meer onverschillig voorbij, nu bestraffen zij den lastigen vrager niet meer, nu staan zij stil op hunnen weg om hem aan te zien. *Petrus*, lezen wij, *sterk op hem ziende*, *met Johannes zeide: Zie op ons.*

Sterk op hem ziende. Hoe, zouden wij zeggen, is dat noodig voor hetgeen hij vraagt? Hij vraagt immers een aalmoes. Willen zij hem iets geven, waartoe die doorborende blik? Waarom niet de hand in den boezem gestoken en eene gave gereikt aan den armen vrager en dan den tempel ingegaan? Ach, zij hebben geene handreiking te doen in dien zin. Zij behooren tot degenen, die daar moeten zeggen op zoovele beden, die tot hen komen, — en ergens is de grens, waarop een ieder het moet zeggen, want de nood is oneindig: — *Goud en zilver heb ik niet.*

Goud en zilver heb ik niet. Behoort gij ook onder dezulken, die dit moeten zeggen? Ik vraag u niet: is dit uw eerste antwoord, het antwoord, dat u gereedelijk van de lippen komt bij iedere vraag, die zich aan u voordoet? Ik zou u dan eer het woord moeten herinneren, dat de Heer eenmaal aan zijne discipelen gaf, toen zij zeiden, dat zij niet hadden om aan de menigte te eten te

geven, het beschamende woord: *Gaat heen en beziet het* (Mark. VI: 38). Neen, Petrus en Johannes spraken dit woord slechts toen uit, toen zij zagen, dat de arme kreupele niet begrepen had, waarom hij hen moest aanzien. Maar eerst zagen zij hem aan en zeiden hem: *Zie op ons.* En dit deden zij, toen zij toch reeds wisten, dat zij hem niet te geven hadden, wat hij verlangde. Maar daarom toch verstieten zij hem niet en meenden niet, dat zij hem niets te geven hadden.

Welnu, Geliefden, deert het u, zoo vaak te moeten zeggen — en, indien het u deert, zult gij de grens, waarop gij het zeggen moet, niet willekeurig stellen — *Goud en zilver heb ik niet:* leert dan aan der apostelen voorbeeld, dat gij daarom toch wel iets te geven hebt, al was het slechts den blik des medelijdens. *Zie op ons*, zeiden zij tot den lijder, hem sterk aanziende. Een medelijdende blik doet goed, al is het, dat er geene gave op volgt. Maar de gave volgt licht, al is het ook geene stoffelijke. Op medelijden volgt mededeelzaamheid. En zij, die gezegend zijn zooals Petrus en Johannes het waren, al is het ook niet met tijdelijke goederen, hebben toch altijd iets mede te deelen. Zij putten aan de onuitputtelijke bron. O gij, rijken der aarde, de bron uwer schatten heeft ergens een grond. Maar gij, rijken naar den geest, kinderen des koninkrijks, gezalfden des H. Geestes, de bron van uwen rijkdom welt steeds op en droogt nimmer uit. Daarom ziet neder op den armen kreupele aan uwen voet, al is hij rijk naar de wereld. Is de vrede en de vreugde dezer twee Galileërs uw deel, gij hebt altijd iets mede te deelen; en waar men tot u komt met eene vraag, gaat niet onverschillig voorbij, maar staat stil op uwen weg, ziet den lijder aan en zegt tot hem: *Zie op ons.*

III.

Zie op ons. Dat woord had hij noodig, de arme kreupele aan Jeruzalems tempeldeur. Hij had verleerd, de voorbijgaande menigte in het aangezicht te zien; hij lette alleen op de beweging der handen.

Zie op ons. Met dit woord wordt hij uit de verdooving zijns geestes gewekt en leert den mensch te zoeken en niet zijn gaven.

Zie op ons. In den eisch hier gesteld ligt het geheim der gave, die hij zal ontvangen. Vertrouwen moet gewekt worden. Aan den zoekenden blik der ontfermende liefde moet de biddende blik des geloofs beantwoorden. Zoo hij, ziende, dat geen hand zich bewoog, den blik ter aarde had nedergeslagen gehouden, het hoofd ongeloovig of wrevelig afgewend, voorwaar hij zou niets hebben ontvangen.

Nu moet hij den doorborenden blik der twee Galileërs zoeken en dragen. Hij hield de oogen op hen. Wat zegt hem hun blik? Indien daar vrede en vreugde was in hun oog, dan, voorwaar, voelt hij pijnlijk het contrast met zijnen toestand. Toch wordt hij niet afgeschrikt. Die blik is niet terugstootend, maar uitlokkend en aanmoedigend. Hij leest er ontferming in; hij wendt den smeekenden blik niet van hen af, hij blijft iets van hen verwachten. *Hij hield de oogen op hen, verwachtende, dat hij iets van hen zoude ontvangen.*

Iets: wat zou het zijn? Ach, bevangen in zijne oude wereldbeschouwing, acht hij het voorzeker niet mogelijk, dat het iets anders zij dan eene aalmoes. Hij is kreupel, hulpeloos van 's moeders schoot af aan. Maar kan hij bij zijn dagelijkschen nood bepaald nog denken aan deze ellende? Is hij er niet aan gewoon geraakt? Weet hij het niet: dat is nu eenmaal zijn lot, zijn noodlot, waaraan niets is te veranderen? Rijzen daar nog wel soms in zijn geest op liefelijke voorstellingen van hetgeen het zou zijn, indien hij zich vrij kon bewegen, indien hij door arbeid

zijn brood kon verdienen, indien hij 's morgens niet behoefde gebracht te worden aan de deur des tempels, noch 's avonds van daar gehaald: het zijn droomen, die toch niet kunnen verwezenlijkt worden. Wat zal hij zich daarmede kwellen? Wat heeft hij te verwachten dan eene aalmoes, de eene wellicht wat rijkelijker dan de andere?

Toch, dat hij die verwacht, die blijft verwachten, eenige weldaad blijft verwachten van deze mannen, al is het, dat hij geene hand zich ziet bewegen, daarin ligt een aanvang van geloof. Het vertrouwen op deze mannen, die zoo vasten en zoo medelijdenden blik op hem slaan, is een begin van geloof in God. Daar is door deze ontmoeting in zijn eentonig leven eene verandering gekomen; daar is een schok gegeven aan zijn inwendig leven. Onwederstaanbaar boeien hem die mannen. *Hij hield de oogen op hen, verwachtende, dat hij iets van hen zoude ontvangen.*

Op zware proef wordt dat ontwakend geloof gesteld, als hij nu op stellige wijze uit den mond dier mannen verneemt, dat hij wat hij vraagt niet te verwachten heeft, maar wel iets oneindig grooters en uitnemenders. Want op zware proef wordt ons geloof gesteld, wanneer God ons weigert, wat wij zoo vurig hadden verlangd, zoo dringend gevraagd, maar daarvoor in de plaats stelt iets, dat wij niet durven vragen, dat niet in onze gedachten was opgekomen. Op dubbele wijze toch zijn wij ongeloovig. Als ons iets geweigerd wordt, voelen wij ons verongelijkt, en als ons iets uitnemenders gegeven wordt, gelooven wij niet, dat het mogelijk is.

Alzoo spreekt dan de apostel tot den armen kreupele: *Zilver en goud heb ik niet, maar hetgeen ik heb, dat geve ik u: in den naam van Jezus Christus den Nazarener, sta op en wandel.*

Zilver en goud heb ik niet. Daarover is dus geen twijfel meer: aalmoezen heeft hij van deze galileesche mannen niet te wachten.

Maar hetgeen ik heb, dat geve ik u. Hebben zij geen zilver

en goud, iets anders hebben zij, dat willen zij geven en zij zijn zeker, dat zij het kunnen geven. Wat is het?

In den naam van Jezus Christus den Nazarener. Zoo wordt dan die arme kreupele in de strijdvraag gewikkeld der tempelgangers. Ook hij moet partij trekken, vóór of tegen; hij mag niet onverschillig blijven. Er is aan gelegen, dat hij zich vóór of tegen den Nazarener verklare, hij de kreupele bedelaar. Daar is aan gelegen voor den Nazarener, daar is aan gelegen voor hem zelven, voor zijn tijdelijk en eeuwig behoud. Voor die galileesche mannen, die daar vóór hem staan, is die verachte Nazarener de gekruisigde Jezus, de Christus. Wat zij te geven hebben, het is in zijn naam, het is zijn naam. Zij kunnen hem niet anders geven, zij hebben niets anders te geven. Zal hij dien naam aannemen?

In den naam van Jezus Christus den Nazarener, sta op en wandel. Zoo spreken zij tot hem, den kreupele! Hij wordt bepaald bij zijne krankheid, bij zijn noodlot. Dat hij ooit zou kunnen genezen worden, het gebruik zijner ledematen verkrijgen, daaraan had hij niet gedacht. Dat was te hoog. En nu spreken deze tempelgangers het uit, dat het mogelijk was, mogelijk in den naam van Jezus Christus den Nazarener. Bij hem zijn alle dingen mogelijk. Voor hem is er geen noodlot, bij hem is er genezing van alle krankheid. De Nazarener, de gekruisigde, is hun de Christus, de gezalfde Koning. Met onwankelbare vastheid van overtuiging spreken zij een bevel uit in zijnen naam, gebieden het onmogelijke: *Sta op en wandel.* Zal hij gelooven?

Zal hij gelooven? Hoe zou hij niet? Daar ligt voor ontvankelijken in het geloof van anderen iets onwederstaanbaar aantrekkelijks, waardoor het zich mededeelt. Sinds de eerste uitstorting des Geestes op den Pinksterdag deelt zich de Geest mede door middel van hen, die den Geest ontvangen hebben, van hun woord en werk, ja van hun gansche persoonlijkheid. Die naam van Jezus Christus is voor die galileesche mannen geene afgetrokkenheid, maar eene werkelijkheid, geene verwachting eener

toekomst, maar eene tegenwoordige kracht. Zij hebben dien naam als kracht in zich en zij geven dien: *in den naam van Jezus Christus den Nazarener, sta op en wandel.* Onwederstaanbaar is de indruk van hun blik en woord. Het vertrouwen op hen wordt vertrouwen op Hem, in wiens naam zij spreken. De arme kreupele gelooft, gelooft in dien naam, verwacht heil van dien naam. In een ondeelbaar oogenblik wordt zijne verwachting van eene tijdelijke hulp, te ontvangen van die galileesche mannen, eene verwachting van eene blijvende verlossing, te ontvangen van hem, dien zij verkondigen. Hij overlegt niet, hij redeneert niet, hij oppert geene bezwaren, hij ziet niet om, ten einde iemand te raadplegen, hij laat den vijand geen tijd, om hem in te fluisteren: dat is ijdelheid, gij kunt niet opstaan; neen, hij vat de aangeboden hand, hij staat op en, o wonder, hij wandelt.

IV.

Petrus hem grijpende bij de rechterhand, richtte hem op; en terstond werden zijne voeten en enkelen vast.

Terstond werden zijne voeten en enkelen vast. Dat is het, wat hij ontvangt, ontvangt in den naam van Jezus Christus den Nazarener. Dat is de handreiking der discipelen des Nazareners. Hij, die in de dagen zijns vleesches blinden heeft ziende gemaakt, melaatschen gereinigd, kreupelen opgericht, heeft door het geloof in zijnen naam, het geloof zijner discipelen, die den armen kreupele de hand reiken, het geloof van den begenadigde, die de aangeboden hand aangrijpt, dezen gesterkt. *Het geloof, dat door hem is,* — zoo zal het weldra worden verklaard, — *heeft hem deze volmaakte gezondheid gegeven* (III: 16).

Mij dunkt, ik zie sommigen uwer ongeloovig het hoofd schudden en ik hoor uwe bedenking: ja, dit alles is wel schoon en liefelijk, maar is het waar? Indien het waarheid ware, waarom zien wij niet iets dergelijks?

Laat mij u kortelijk antwoorden. Wat wij in overeenstemming met de apostolische schrift beweren, is geenszins, dat God soms op plotselinge en in onze oogen althans willekeurige wijze ingrijpt om door eene onmiddellijke daad zijner almacht het zegel te drukken op het woord zijner gezanten; maar het is dit, dat in Jezus Christus de volheid der godheid woont lichamelijk, en dat er dus in hem verzoening is voor alle tweespalt der menschelijke natuur, ook die van lichaam en geest, genezing voor al onze krankheden, lichamelijke zoowel als geestelijke. In zijn naam geschieden alle verlossingen van onze veelvuldige ellenden.

Het is dan ook de vraag niet: waarom werkte God toen alzoo en thans niet; maar het is de vraag: hoe werkt diezelfde naam, hoe openbaart zich dezelfde kracht in de verschillende tijden? En dan zou het niet moeilijk zijn aan te wijzen, dat het juist een teeken is der volbrachte verzoening, dat diezelfde naam hoe langer zoo meer middellijk werkt, en dat diezelfde gaven des H. Geestes, die wij in de apostolische kerk op min of meer onmiddellijke wijze zien werken, ook die der genezingen, thans zijn opgenomen en onder veelvuldigen strijd bewaard worden in de christelijke gemeente. Of is het niet de vrucht van de werking des H. Geestes, al wordt die ook miskend, dat de arme thans op standvastiger, verstandiger en duurzamer wijze geholpen wordt door de werkzaamheid van kerk en staat, dan zoolang hij zijne redding zocht in de willekeur van persoonlijke aalmoezen? De oude wereld kende evenmin het beginsel der kerkelijke armverzorging, de liefde der gemeente voor hare leden, als dat zij de armen beschouwde als leden der maatschappij, jegens wie de maatschappij verplichtingen had te vervullen. En wat krankheid betreft, ofschoon de onmiddellijke genezingen wel niet tot de onmogelijkheden behooren, om u te overtuigen, dat de gave der genezing ook niet geweken is uit de christelijke gemeente, heb ik u slechts te wijzen op deze twee steeds duidelijker in het oog vallende verschijnselen: vooreerst de sinds en door het christendom steeds toenemende kennis en aanwending der in de natuur aanwezige krachten tot genezing van

alle krankheden, en ten tweede de steeds toenemende toegankelijkheid dier geneesmiddelen voor allen door middel van geneeskundige inrichtingen en instellingen van liefdadigheid. Of zullen wij, omdat er heden ten dage eene zoo groote klove bestaat tusschen geloof en wetenschap, den band, die tusschen beide bestaat, miskennen en wanhopen om dien te herstellen? Indien staathuishoudkunde en natuurkunde vruchten zijn van den door het Christendom ontbonden en geheiligden menschelijken geest, het ware kleingeloof om die alleszins betreurenswaardige klove anders te beschouwen dan als van voorbijgaanden aard, anders te verklaren dan uit tijdelijk aanwezige oorzaken, niet het minst uit de ontrouw der kerk zelve. Maar zoo kan het niet blijven. Het kan niet zoo blijven, dat het geloof zich immer schuw afwende van de eischen der tegenwoordige maatschappij, de vruchten der door haar gekweekte wetenschap hooghartig verwerpe en zijn werkkring bepale tot een klein getal van ingewijden of wel ten einde in den hoogsten nood, den nood der ziel, te voorzien tot het soms onverstandig verbreiden van zijne eigen stellingen, alsof de deernis met dien hoogsten nood ons hart mocht sluiten voor zoovele andere maatschappelijke ellenden, en alsof de weg om tot het eerste te komen niet veelszins gelegen ware in het tweede. Medelijden toch voor tijdelijke ellenden doet gelooven aan medelijden voor de hoogste. Het kan niet zoo blijven, dat wederkeerig de wetenschap, zich door het geloof veracht ziende, dit op hare beurt veracht en, ziende, dat op den weg van godsdienst geen hulp gevonden wordt voor de veelsoortige menschelijke ellenden, thans in den ijdelen waan verkeert, dat zij die hulp kan verleenen. Neen, zoo kan het niet blijven; en, mij dunkt, reeds worden de voorteekenen gezien, dat de breuke zal geheeld worden, voorteekenen namelijk bestaande in het gevoel van onvoldaanheid en ongenoegzaamheid, dat aan beide zijden gelijkelijk ontwaakt. Of waar de wetenschap het gebied der theorie verlaat en zich ten dienste stelt der lijdende menschheid, ontwaart zij daar niet al zeer spoedig, dat in den lijdenden mensch andere behoeften aanwezig zijn dan die, welke zij weet te bevredigen?

En waar het geloof in liefde werkende is, leert daar die liefde niet, dat de stellingen, die het verkondigt, een te krachtig geneesmiddel zijn om zonder voorbereiding en vermenging te worden aangewend, en dat tot het hoogste de weg gebaand wordt door het lagere, tot het eeuwige door het tijdelijke? Ach, wist men beter, wat de naam van Jezus Christus beteekent, de naam van hem, die de koning is der eeuwen, die alle macht bezit in hemel en op aarde, aan wien onderworpen zijn alle overheid en macht en kracht en heerschappij en alle naam, die genoemd wordt in deze wereld en in de toekomende: de breuk ware spoedig geheeld, de verzoening spoedig gevonden, het geloof zoude alle angstvalligheid, de wetenschap alle zelfgenoegzaamheid hebben afgelegd.

Maar de ontwikkeling dezer gedachten zou ons te ver van ons tekstverhaal en van het doel dezer rede afvoeren. Wij keeren terug tot den genezen kranke van onzen tekst. Indien er nog onder u geloovigen zijn omtrent de gave der genezing, als van den H. Geest uitgaande, en het voortdurend aanwezig zijn dier gave, zoo bid ik hen, te overwegen, opdat toch niemand verstoken worde van de uitnemende vertroosting, die ons tekstverhaal bevat, of hier wel de genezing de hoofdzaak is, of niet deze gave afhankelijk is van de hoogere, die door den naam van Jezus Christus wordt aangeduid, waaraan de eerste hare waarde ontleent, maar die ook bestaan kan zonder deze. Dit brengt ons tot het laatste punt van ons onderzoek, namelijk tot de vraag, wat de kranke na ontvangen genezing deed. Naar het gebruik van de ontvangen gave gemaakt, kunnen wij den aard der gave nader bepalen.

V.

Wij lezen verder: *en hij, opspringende, stond en wandelde, en ging met hen in den tempel; wandelende en springende en lovende God.* Dat was de uitdrukking zijner vreugde.

Het eerste gebruik, dat hij van zijne ontbonden leden maakt is, dat hij met zijne redders in den tempel gaat om God te loven. Dat is niet altijd het eerste gebruik, dat van herkregen gezondheid gemaakt wordt. De eerste indruk eener genezing is niet altijd die van de goedertierenheid Gods; het eerste woord niet altijd een woord van lof en dank. Daar zijn er, die zich nu eerst in hun recht hersteld achten, die zich niet verwonderen over de wonderen Gods, maar veeleer zich verwonderen, dat zij zoo langen tijd verstoken zijn geweest van hetgeen waarop zij meenden recht te hebben. Ook na ontvangen verlossing is hunne klaagstem niet gesmoord en hunne vreugde is bitter. Zij kunnen niet danken. Zij waren ontevreden gedurende hunne krankheid; zij blijven ontevreden na hunne genezing.

Ach, zijn zij in waarheid verlost? Welk gebruik zullen zij maken van de herstelde krachten? Zullen zij niet verspild worden in de zonde? Zal niet altijd het lichaam des doods, vroeg of laat, aan nieuwe krankheid ten prooi zijn? Eindelijk naakt de dood en zij hebben geen vrede. Zijn zij in waarheid verlost geworden? Zoo weinig is de genezing hoofdzaak in de ontvangen gave. Verbeeld u den armen kreupele, na gedurende een tal van jaren daar gezeten te zijn geweest aan de deur des tempels om aalmoezen te ontvangen, nu plotseling genezen. Welk gebruik kan hij maken van zijne krachten? Kan hij arbeiden? Staat de maatschappij voor hem open met hare hulpmiddelen? Waarheen zal hij zich wenden? Aalmoezen te vragen, is het hem niet een tweede natuur geworden? Als hij eene plaats wil innemen in 't midden der menschen, zal hij zich niet door velen teruggestooten vinden? Is hij niet een nieuwe pretendent naar den rijkdom en de eer der wereld? Eischt hij niet zijn deel van hare goederen? Zal hij zich geene vijanden maken? Vroeger was hij afhankelijk van der menschen medelijden, thans zal hij te strijden hebben met der menschen afgunst. Ach, zal het hem niet vaak gebeuren, dat hij zich terug wenscht op den drempel des tempels, aan de deur genaamd de schoone? Hoe licht viel hem het leven, toen

hij kreupel was! Hoe zwaar valt het hem, nu hij gezond is!

Zoo verkeert de zegen in vloek voor hen, die den Alzegenaar niet kennen, die in de gave den Gever niet ontvangen, die niet in den naam van Jezus Christus den Nazarener genezen zijn. Zal ik meer voorbeelden opnoemen? Ik sprak van de hulp door kerk en maatschappij verleend tot wering der armoede. Wat rust geeft het de ziele, wat vreugde in het leven, zijn dagelijksch brood te eten en het brood des levens, waardoor de ziel gespijzigd wordt ten eeuwigen leven, te missen? En is niet de nimmer opdrogende bron van armoede de zonde? Ja, dan is ook het dagelijksch brood, ook overvloed niet toereikend: men verlangt immer meer, immer meer. Ik sprak van de hulp der wetenschap tot wering en overwinning van krankheid. Maar is wel volkomen genezing van lichamelijke krankheid mogelijk zonder rust der ziele, en ook waar zij het is, wat baat zij?

De naam van Jezus Christus den Nazarener, dat is de gave, de hoogste, de blijvende, de eeuwige gave, waaraan tijdelijke gaven hare waarde ontleenen, maar die ook zonder deze bestaat. De genezene van onzen tekst betreedt den tempel met dank en lof. De God Israëls is hem de levende God geworden, hij heeft Hem leeren kennen in den naam van Jezus Christus; en nu is hij de ware tempelwachter: hij is niet meer op den drempel gezeten, hij treedt in het binnenste heiligdom en aanschouwt zijne eeuwige verlossingen. Hij ontvangt niet meer de tempelgave, hij zelf brengt ze in den tempel. Hij is mede tot priester en koning gesteld met die arme Galileërs, die geen goud of zilver hadden, en met hen kan hij aan anderen zeggen: *Wat ik heb, dat geef ik u.* De tempel met handen gemaakt wordt mede door hem tot een tempel des levenden Gods. Dat is de vrucht van eene genezing, volbracht in den naam van Jezus Christus.

Groot is het alzoo op te staan van het krankbed en op te gaan in den tempel om God te loven. Maar nog grooter is het, niet op te staan van het krankbed en toch God te loven; grooter, de stervensure te verbeiden met den lof Gods in hart en mond;

grooter, in het eeuwige heiligdom in te gaan aan de hand van den eeuwigen hoogepriester, dan in het aardsche aan de hand zijner discipelen. Ontbonden te zijn en met Christus te zijn is verreweg het beste. Verlangt gij naar dit beste deel, draagt hier op aarde uwe krankheden in den naam van Jezus Christus. Gaat in als kreupelen in het heiligdom; daarboven zult gij opspringen van vreugde en eeuwig juichen. Amen.

„WIE VAN DEZE TWEE HEEFT DEN WIL DES VADERS GEDAAN?"

> **Maar wat dunkt u? Een mensch had twee zonen en gaande tot den eersten zeide hij: Zoon, ga henen werk heden in mijnen wijngaard. Doch hij antwoordde en zeide: Ik wil niet; en daarna berouw hebbende ging hij henen. En gaande tot den tweeden zeide hij desgelijks, en deze antwoordde en zeide: ik [*ga*], heer: en hij ging niet Wie van deze twee heeft den wil des vaders gedaan? Mattheus XXI : 28—31*a*.**

In eene gelijkenis moet men onderscheiden de beeldspraak zelve, waaruit de gelijkenis bestaat, en de waarheid, die daarmede wordt uitgedrukt. Dit onderscheid valt vanzelf in het oog, waar de beelden ontleend zijn aan het gebied der natuur. Men ziet dan terstond, dat het uitgesprokene slechts het kleed is, dienende om het niet uitgesprokene te verbergen. Anders is het, wanneer het beeld ontleend is; zooals in de gelijkenis van dezen tekst, in die van den verloren zoon, die van den barmhartigen Samaritaan, die van den onrechtvaardigen rentmeester en andere aan het gebied van het maatschappelijke leven. Daar iedere maatschappelijke waarheid van zedelijken aard is, zoo zou men kunnen meenen; en dit geschiedt ook vaak; dat de bedoeling des leeraars geene andere is dan om die maatschappelijke waarheid uit te spreken, dat de gelijkenis dus eigenlijk geene beeldspraak bevat, geene gelijkenis is, maar een zedelijk verhaal, of, zoo er overigens iets korts en puntigs in de gelijkenis wordt aangetroffen, gelijk in de onze, eene spreuk of spreukmatige onderwijzing.

Inderdaad, in de kleine en puntige gelijkenis, die wij voor ons hebben, is iets, dat ons aan de spreuken van Salomo herinnert.

Zij wordt ingeleid met eene vraag, eene vraag, die eene fijne ironie bevat tegen de schriftgeleerden van Israël. Deze hadden hunne onwetendheid beleden omtrent het karakter der zending van Johannes den dooper, of die uit den hemel of uit de menschen was. Thans worden zij uitgenoodigd om hun oordeel uit te spreken over eene zedekundige vraag, die een kind kan beslissen en die hun als een raadsel wordt voorgesteld. Welke zoon doet den wil des vaders, hij, die gehoorzaamheid belooft, maar niet gehoorzaam is, of hij, die niets belooft, maar doet wat hem bevolen wordt? Is het niet zoo, dat wij ons schijnbaar hier verplaatst vinden op het gebied der salomonische spreuken? Onder al de gebreken, al de verkeerdheden, die de wijze des Ouden Verbonds met zoo fijne stift teekent, is er geene, die hij zoo ten toon stelt, die zijnen spotlust zoo schijnt op te wekken (want er is ook een heilige spot) als die van den dwaas wiens mond is als een fontein van woorden, van woorden, die hij niet beheerscht. Welnu, een zelfde gebrek schijnt hier door den Heer gegispt te worden, en de oppervlakkige lezer zoude wel eens kunnen meenen, dat de bedoeling des Heeren niet verder ging dan dit gebrek te laken. Dit is evenwel slechts het uitgangspunt der gelijkenis, het beeld, waaronder iets anders verborgen ligt.

Laat ons dit zoo algemeen heerschende gebrek eerst eenigszins van naderbij beschouwen. Het is een gebrek, dat men, indien het niet in zoo nauw verband stond met de zonde des harten, eer eene zonderlingheid dan eene ondeugd zou noemen; het gebrek namelijk van altijd iets te beloven. Men ontmoet dagelijks menschen, die zich tot leefregel schijnen gesteld te hebben het tegenovergestelde van hetgeen waartoe Jakobus ons vermaant, wanneer hij zegt: *een iegelijk mensch zij rasch om te hooren, traag om te spreken* (I: 19). Daar zijn menschen overvloedig in woorden, vooral in beloften. Zij spreken, alsof zij over de toekomst te beschikken hadden, alsof onuitputtelijke hulpmiddelen hun ten dienste stonden om hun geluk te verzekeren en al hunne ondernemingen te doen slagen. Ziet gij in eenige zaak, in eenige taak bezwaren, zij zien ze niet; alle hinderpalen zijn reeds uit den weg geruimd; alle

kansen zijn hun verzekerd, de uitkomst kan niet falen. In één woord, zij spreken over uwe en hunne belangen met eene gewisheid, die op zwakke karakters indruk maakt. Ook hebben zij zooveel tijd over van hunne bezigheden, dat zij niet aarzelen om u, ten minste met woorden, van een gedeelte der uwe te ontlasten en een verantwoordelijkheid op zich te nemen, die u bezwaart. „Ik gà; ik zal het doen; reken op mij," ziedaar hun woord.

Zulke veel belovende menschen schijnen te allen tijde bestaan te hebben en te zijn aangetroffen op verschillende trappen van beschaving en in verschillende standen van het maatschappelijk leven. Niet alleen Salomo, maar ook de heidensche zedeleeraars teekenen hun beeld. Indien nu evenwel de israëlietische wijze zulke menschen dwazen noemt, dan weet gij, wat dat woord *dwaas* in zijnen mond beteekent. Hij geeft dien naam alleen aan den goddelooze. Verwondert u dit? Ziet gij geen verband tusschen goddeloosheid en onnadenkend spreken en beloven? Welnu, de gelijkenis van onzen tekst zal het u duidelijk maken. Het maatschappelijk gebrek is beeld van het zedelijke, de mensch, die veel belooft aan menschen, is beeld van den mensch, die veel belooft aan God. Tusschen beide nu — behoef ik het u te zeggen? bestaat verband. Het beeld en de beteekenende zaak raken elkander, de zedespreuk wordt tot gelijkenis. Hij, die veel belooft aan menschen, belooft het eigenlijk aan God; en hij, die niet getrouw is aan de beloften, die hij Gode doet, kan ook niet getrouw zijn in het houden van beloften aan menschen. De dwaas, die kwistig is met zijne woorden en beloften aan menschen, is in den grond een goddelooze; en de goddelooze is ook altijd die dwaas, die onwaar is in zijne woorden. Want zooals de mensch is jegens zijn medemensch, zoo is hij jegens God; en zooals hij is jegens God, zoo is hij jegens den mensch.

Maar, zegt gij wellicht, wordt de gelijkenis niet eenzijdig door u opgevat, als gij daarin alleen ziet de teekening van den mensch, die valsch is in de beloften, die hij doet aan God? Immers die is slechts één der twee zonen. De andere belooft niets, ja, weigert zelfs om den wil des vaders te doen, en toch doet hij

dien. Is hij niet hoofdfiguur in de gelijkenis, althans niet minder dan degene, die in de tweede plaats genoemd wordt? Als wij letten op de personen, die de Heer in de eerste plaats op het oog had, toen hij deze gelijkenis uitsprak, namelijk de Farizeën, dan meen ik gerechtigd te zijn tot de bewering, dat de belovende en niet doende juist daarom in de tweede plaats genoemd wordt, omdat de Heer zijn beeld vooral in het geweten zijner hoorders wilde prenten.

Het beeld van den eerste dient voornamelijk om door de tegenstelling het beeld van den tweede in scherper lijnen en met afzichtelijker kleuren te doen uitkomen, en dan de vraag te doen ontstaan, òf en hoe en waar die eerste te vinden is, daar het, helaas, niet te ontkennen is, dat de tweede als met den vinger kan aangewezen worden en er tot velen kan gezegd worden — want de Farizeën zijn velen: — gij zijt die man. Ik geloof mij dus in het middelpunt te plaatsen van des Heeren onderwijs, wanneer ik naar deze gelijkenis tot u spreek over de valschheid in het afleggen van beloften aan God, en u dan eerst wijze op den tweeden zoon, om daarna in het licht, dat deze ons geeft den anderen te zoeken, die zich als in de schaduw verbergt.

I. Welke zijn in het stuk van godsdienst de menschen, die zeggen: Ik ga; en die niet gaan? II. Wie zijn zij, die gaan? Ziedaar twee vragen, die wij ons thans stellen, onder opzien tot den Heer en zijnen zegen inroepende.

I.

Als men spreekt van den wijngaard des Heeren en van eene roeping om daarheen te gaan en aldaar te arbeiden, dan zal er zelden iemand gevonden worden, die zich door die roeping beleedigd zal achten, of haar onaannemelijk vinden. Het woord klinkt liefelijk en de roeping doet zich schoon voor. Wie is er, die de roeping

om te werken, om voor God te werken, niet vereerend vindt? Wie zou er zijn roem niet in stellen? Wie zou zich gerechtigd achten, om op die roeping te antwoorden: ik wil niet gaan; en den hem voorgestelden arbeid als een slavenarbeid verachtelijk van de hand te wijzen? Hoort men niet integendeel dikwerf de menschen betuigen: o ja, voor God wil ik alles doen, aan God wil ik mij onderwerpen, voor God mij zelf opofferen? terwijl zij er dan zacht of luide bijvoegen: maar niet aan den mensch, niet voor den mensch. Het is geene huichelarij, die hen aldus doet spreken. O neen, zij spreken alzoo te goeder trouw, omdat zij den aard der goddelijke roeping en het wezen van den arbeid voor God miskennen. De wijngaard des Heeren, de wijngaard des Heeren! liefelijk klinkt dit woord, schoon moet de wijngaard des Heeren zijn. Zijt gij met de schrifttaal eenigszins vertrouwd, dan weet gij, welke schoone natuur wijngaard en vijgenboom vertegenwoordigen, van welke heerlijkheden zij de zinnebeelden zijn. De wijngaard des Heeren.... is het niet zijn erfdeel, zijn volk, zijn koninkrijk, het koninkrijk der hemelen, de hemel zijner tegenwoordigheid? Wie zou niet gaarne tot dat erfdeel behooren, behooren tot Gods volk, deel hebben aan zijn koninkrijk? Voorzeker, maar letten wij er wel op, dat de Heer des wijngaards geen gasten, maar arbeiders in zijn wijngaard roept, arbeiders, die wel is waar ook gasten zullen zijn, die van de vrucht des wijngaards zullen drinken, om bij het beeld van onzen tekst te blijven, in het koninkrijk des Vaders, maar die voor alles als arbeiders worden gehuurd, d. i. die den wijngaard zullen moeten planten, kweeken, verzorgen, verdedigen.

Met den hemelschen wijngaardenier en onder zijn opzicht hebben zij een werk te verrichten in zijnen wijngaard, een werk, waarvan de uitgestrektheid, de moeilijkheid en de duur in evenredigheid zijn met de uitnemendheid der te verwachten vruchten.

Tot een arbeid alzoo in den wijngaard worden wij geroepen. Doch wanneer ik daarvan spreek, dan hoor ik mij toeroepen, dat wij toch immers niet in de eerste plaats tot arbeiden geroepen

worden, dan haalt gij mij zoovele teksten aan, die den arbeid toeschrijven aan den wijngaardenier zelven, en ons voorstellen als de ranken van den wijnstok, het voorwerp dus van zijnen arbeid. Maar het ééne beeld sluit het andere niet uit, en van een zelfde beeld kan verschillend gebruik gemaakt worden. Dezelfden, die elders ranken genoemd worden, en dus beschouwd als bearbeid, kunnen in anderen zin medearbeiders heeten, en zoo gij de christelijke roeping een weinig begrijpt, dan ziet gij daarin geene tegenstrijdigheid. Wij kunnen en moeten, naar de bekende uitspraak des apostels, onze zaligheid werken niet in weerwil dat, maar omdat God het is, die in ons werkt beide het willen en het volbrengen naar zijn welbehagen. Welnu, deze arbeid schrikt ons ook niet af en wij weigeren dien niet. Dat wil zeggen: wij weigeren dien niet, zoolang wij de roeping daartoe nog slechts met de verbeelding, of met het verstand beschouwen en zij niet in ons geweten is doorgedrongen. Zoolang wij haar nog als een leerstuk aanmerken en dit als eene werkelijkheid, zoolang wij haar van buiten beschouwen en zij ons inwendig wezen niet heeft aangegrepen, wekt zij geen tegenstand, en wij zeggen gereedelijk en lichtvaardig: ik ga, Heer. Vooreerst wij erkennen het recht des Vaders, om ons te gebruiken, wij noemen Hem Heer; wij erkennen den arbeid, dien Hij ons oplegt als eenen arbeid, die ons past, die aan onze behoeften beantwoordt, die met onze natuur overeenstemt; wij weten, dat hij, dien wij Heer noemen, onze Vader is. Voorts erkennen wij zonder moeite, dat die arbeid, dien God ons oplegt, van anderen aard is dan die, welken de wereld ons oplegt, of wij zelf ons opleggen: wij weten het wel, dat wij in een wijngaard en in zijnen wijngaard geroepen worden, niet in den onzen. Eindelijk wij kennen ons het vermogen toe, om er heen te gaan, de macht, om op te staan, en den weg naar den wijngaard te betreden, en wij zeggen: ik ga, Heer.

Ja, dit alles erkennen wij: het recht des roependen, het eigenaardige zijner roeping, ons vermogen, om die roeping te volgen. Het is zelfs mogelijk, dat onze kennis van dit alles zeer ontwik-

keld is, dat wij tot in bijzonderheden den aard dier roeping kunnen beschrijven en daarover zeer juiste leerbepalingen hebben. Wij kunnen eene grondige kennis hebben van den weg des heils; de wegen des Heeren in hun ganschen omgang kunnen ons duidelijk zijn; over 's menschen ellende en het werk der verlossing kunnen wij welsprekend zijn, en, daarenboven, zeer angstig om tittel of jota van het geschreven woord te verliezen, zeer nauwgezet om alles, wat ons zou kunnen besmetten, te mijden, zeer scherpzinnig, om alle onzuiverheid in leer of leven van anderen op te merken. Dat alles is mogelijk, maar daarbij is het mogelijk, om inwendig niet te veranderen en slaaf te blijven der zonde. Mogelijk is het, den weg naar den wijngaard te kennen en dien niet te betreden; mogelijk, wat erger is, in den waan te verkeeren, dat men er heengaat en er niet heen te gaan, mogelijk te gelooven, dat men in den wijngaard des Heeren arbeidt, terwijl men bezig is, zijn eigen huis en hof te bouwen. Mogelijk is het, te goeder trouw te zeggen: *ik ga Heer*, en niet te gaan. Mogelijk is het; want, helaas, in een wezen zoo vol tegenstrijdigheden als de mensch moet men zich over niets verwonderen, vooral wanneer het de diepten des harten, het wezen des menschen, den godsdienst, geldt; want daar, waar de bron is zijns levens, is ook de bron zijner krankheid en toont zich het dubbele zijns levens, dus het meest; mogelijk is het, het woord voor de daad te houden, de belijdenis voor het geloof, het voornemen voor de gehoorzaamheid, de belofte voor de vervulling. Mogelijk is het, over den staat zijner ziel ten volle gerust te zijn. Waarom? Omdat men den openbaren eeredienst bijwoont, aan des Heeren tafel aanzit, den bijbel leest, godsdienstige vergaderingen bijwoont, christelijke werken ondersteunt, eenige leerbepalingen en teksten zich in het geheugen heeft geprent, omdat men, ... maar waartoe alle vonden en vormen der schijnheiligheid — schijnheiligheid is nog geen huichelarij, zij is onbewust — blootgelegd? O keer in tot u zelven, mijn broeder, mijn zuster, en beproef uw hart. Wanneer gij Gods lof in de gemeente zingt, zingt gij van harte? Wanneer uwe lippen zich plooien tot het

gebed, bidt uw hart? Wanneer gij met de gemeente uwe zonden belijdt, treurt uw hart over uwe zonden? Wanneer gij de heilige zending ondersteunt, bemint uw hart den naaste? Wanneer gij met uw ja de vragen beantwoordt, die de leeraar in den naam des Heeren en der gemeente tot u richt bij doop en avondmaal, spreekt gij de overtuiging uit uws harten, uwe behoeften, uwe voornemens? Wanneer gij aan den heiligen disch brood en wijn tot u neemt, vereenigt gij u in den geest met het lichaam en het bloed des Heeren? Dat een iegelijk zich zelven onderzoeke. Zijt gij misschien de mensch, die daar zegt: *ik ga, Heer*, en die niet gaat? Helaas, nergens wordt zoo met woorden gespeeld als op het gebied van den godsdienst. Men kan zich van woorden, betuigingen, beloften, lofzangen, gebeden eene noodlottige gewoonte maken, zonder er verder bij te denken. Men kan zich om zijn stand en naam en kring verplicht achten tot eene belijdenis, terwijl het hart niets gevoelt. Men kan zich van deze belijdenis een kwijtbrief maken voor het beschuldigend geweten, een middel om het te verdooven, een anker der hope. Helaas, het zal door de stormen worden weggeslagen. En als dan eens, zooals God de Heer niet nalaat het te doen, ons daarin zijne heiligheid en getrouwheid toonende, een bliksemstraal nederschiet in onze ziel en ons doet kennen, wie wij zijn en wat er aan is van onzen godsdienst; wat doen wij dan? Haast gij u dan de duisternis terug te brengen, door u gerust te stellen met uwe belijdenis, en zelfs krachtens die belijdenis de zonde voor onvermijdelijk te houden, maar als bedekt voor de oogen des driemaal Heiligen door het kleed eener uitwendige gerechtigheid? Ja, ook dit is mogelijk, om het geweten, dat ons beschuldigt van niet in den wijngaard des Heeren te werken, gerust te stellen door te zeggen, dat men toch gelooft, dat de Heer werkt en dat dit genoeg is. O, door de zonde is ons hart arglistig geworden en is het gevoel voor waarheid verstompt. De verbeelding heeft de plaats ingenomen van het geweten en geeft hare beslissingen als opperste rechter. De verbeelding, de verbeelding! edel vermogen, beginsel

van gelukzaligheid, hemelsch licht, wanneer zij het geweten tot grondslag en het woord der waarheid tot inhoud heeft; maar fakkel der helle, wanneer zij, losgerukt van den zedelijken grond des harten, als dwaallicht heenglijdt over alle diepten, over alle hoogten een valschen schijn werpt, denkbeeldige wegen aanduidt, nevelgestalten voor werkelijkheid doet doorgaan, en alomme de evenredigheden en omtrekken der dingen verwart. Wat de verbeelding vermag en hoe zij verleidt, ziet het, ouders, in uwe kinderen. U is het opgelegd, hun waarheid te leeren, ik bedoel niet eene waarheid of eene waarheidsleer, maar waarheid, want uit hen zelve weten zij niet, wat het zegt, waar te zijn. U is het opgelegd, hun beweeglijken geest te bepalen en hun blik te vestigen op het zoo onschijnbare en zoo licht voorbijgeziene pad der werkelijkheid, hun nauwkeurig en gestrengelijk de dingen te doen waarnemen, zooals zij zijn; want licht houden zij den tooverglans der woestijn voor eene heldere bron, de spelingen van het licht voor gebaande wegen. U is het opgelegd, hun te leeren, dat een woord een daad is, en dat een woord, dat niet geheel waar is, niet de zuivere en nauwkeurige uitdrukking der gedachte, eene slechte daad is, eene leugen; want uit hen zelve denken zij, dat iets te zeggen ook heet, iets te doen.

Maar wat spreek ik van kinderen? Helaas, dragen wij niet allen met ons om; immers zoo de Geest der waarheid niet onze opvoeder is geweest van onze jeugd af, of het althans later is geworden; dragen wij niet met ons om, van de kindsheid af tot aan de jongelingsjaren, van de jongelingsjaren tot aan rijperen leeftijd, ja tot de grijsheid toe, een hart gevoed met illusiën, gewend aan schijn, geoefend in zinledige woorden, volleerd in de kunst, om een denkbeeldig bestaan aan te doen als een kleed, dat men 's morgens opneemt en 's avonds aflegt? Ach, wanneer men ziet, hoe weinig waarheid er is in de opvoeding, hoe Farizeïsme en Sadduceïsme elkander de hand reiken om het eerste ontwaken van het geweten te onderdrukken, de eerste kiemen van het geestelijke leven te verstikken en de ziel te brengen in het spoor van schijndeugd

en schijnheiligheid; is het dan te verwonderen, dat onze godsdienst voor zoo groot gedeelte schijn is geworden en geen wezen, dat degenen, die op zoovele manieren gewend zijn tot de menschen te zeggen: ik ga, terwijl zij niet gaan, er ook niets bedenkelijks in vinden, om op vastgestelde tijden tot God te zeggen: ik ga, Heer, terwijl zij toch niet gaan en ook geen voornemen hebben om te gaan?

Indien er nu onder u zijn, die door deze verontrustende voorstelling zich wezenlijk geschokt en verontrust gevoelen in hun geweten, zoo bid ik hen, dat zij toch die stem, die hen beschuldigt, niet smoren, want niet de mensch beschuldigt hen, maar de Heilige Geest bestraft hen in hunne harten. Hij alleen overtuigt van zonde. Zegt dan niet meer: ik ga; wanneer gij in den grond uws harten zegt: ik wil niet gaan. Zegt liever niets meer, maar keert in in u zelve, hebt berouw en gaat. Nog staat daar de heer des wijngaards u roepende. Hij is de Vader in de hemelen, die zijne kinderen niet verstoot, als zij komen, al komen zij ook ter laatste ure, want, hoe tegenstrevig ook en leugenachtig wij jegens Hem mogen geweest zijn, nochtans noemt hij ons zijne kinderen en roept ons toe, aan een iegelijk in 't bijzonder: mijn zoon, mijne dochter, geef mij uw hart.

II.

Laat ons nu in de tweede plaats acht geven op het andere beeld, dat onze tekst ons voorhoudt. De eerste der zonen van den mensch in de gelijkenis had op de stem des vaders: *mijn zoon, ga henen en werk heden in mijnen wijngaard* geantwoord: *ik wil niet;* maar daarna *berouw hebbende* was hij gegaan.

Ik wil niet henengaan en werken in uwen wijngaard. Allereerst, laat ons ons verwonderen over de vermetelheid, dat ik liever

zegge over de onbeschaamdheid van zulk een antwoord. Laat ons ons verwonderen? Neen, de uitdrukking is niet sterk genoeg: verontwaardigen wij ons, laat ons vrijelijk toegeven aan al den afkeer, dien zoo openlijke en schaamtelooze opstand in ons moet wekken. Bedekken wij er in geen opzicht het schandelijke van, en zeggen wij zooveel kwaads mogelijk van eenen mensch, die alle vreeze Gods met voeten trapt, alle schroomvalligheid van het geweten verscheurt. Wij kunnen er niet genoeg van zeggen. Een zoon, die zijnen vader veracht, een schepsel, dat tegen zijnen schepper opstaat, een kind van God, dat zijnen hemelschen Vader verwerpt! Is het verachtelijk, afzichtelijk genoeg? Och, of wij er slechts meer afkeer van gevoelden; ach, of wij mochten huiveren op het vernemen van zulk een antwoord. Welk verschil is er tusschen dezen zoon, die op de roepstem des vaders antwoordt met een: *ik wil niet gaan*, en Kaïn, die gewaarschuwd, dat de zonde voor de deur ligt, opstaat en de deur opent om haar binnen te laten? Het beeld van Kaïn nu den doodslager, heeft toch nog wel iets terugstootends voor ons, niet waar?

„*Ik wil niet gaan*". Maar na alzoo bot gevierd te hebben aan onze verontwaardiging, en met ontzetting de diepte van zedelijk bederf, die in dit woord ligt opgesloten, te hebben gepeild, laat ons stil staan, en, om rechtvaardig te zijn, in dit snoode woord ten minste één goede zijde, ik zou bijna zeggen: éène verdienste opmerken. Het is de verdienste der openhartigheid, de verdienste der oprechtheid. Had hij ook niet kunnen zeggen, als de andere zoon: *ik ga Heer;* en toch niet gaan? Een mensch, die niet vreest in opstand te zijn tegen God, deinst hij terug voor de leugen? Brengt zijn belang niet mede, om niet zoo openlijk te zeggen: ik wil niet? Heeft de goddelooze er geen belang bij om zijne goddeloosheid te bedekken? De goddelooze, zeg ik. Ik spreek de taal des bijbels. Want uit het oogpunt der wereld kunnen de goddeloozen zeer brave lieden zijn. De taal der wereld is beleefder. De wereld noemt alleen den openbaren misdadiger goddeloos. De wereld heeft haar eigen zedeleer. Volgens die

zedeleer is alleen uitspatting zonde. Vermijd de zonde: dat heet bij haar: geef geen schandaal. De wereld eerbiedigt de vormen van den godsdienst. Het Sadduceïsme leeft, tegenover den Heer Jezus, in zeer goede verstandhouding met het Farizeïsme. Volgens de wereld had de eerste zoon van de gelijkenis in geen geval zoo naaktweg moeten zeggen: ik wil niet; maar, al kon hij dan ook niet van zich verkrijgen om te zeggen: ik ga; zoo had hij een middelweg moeten vinden. Ik zal onderzoeken, ik zal er over denken; ik zal het goede doen, ik zal doen, wat mijne rede en mijn geweten mij voorschrijven; ik schort voor als nog mijn oordeel op en kan niet besluiten, eer ik alles wel onderzocht heb, onderzocht, of uw wijngaard goede vruchten belooft en de moeite van den arbeid waardig is en of het mijne zaak is, daar heen te gaan. Zoo zijn er wel duizend redenen, die wij met ons in dit geval bijzonder vindingrijk verstand kunnen uitdenken, om ons aan den eisch te onttrekken, zonder juist kortaf te zeggen: ik wil niet. In naam van al wat schoon en goed is, van alles, waarop wij met recht ons verheffen, in naam der rede, van het geweten, den godsdienst, om niet te spreken van zoovele maatschappelijke en huiselijke redenen, kan men zich de beslissing voorbehouden op het stellige bevel des meesters, of wel het ten eenenmale afwijzen.

Welnu, de Heer stelt ons in de gelijkenis iemand voor, die jegens zich zelven, jegens God en menschen te oprecht, te waarheidlievend is, om van een dezer uitvluchten gebruik te maken. Deze mensch weet het zeer goed en zeer juist, dat wat hem verhindert, de roeping op te volgen, in den grond niet is, dat de arbeid te zwaar is, ook niet, dat de roeping iets vernederends heeft, maar alleen, dat hij niet wil gaan, dat hij geen lust heeft in dien arbeid. Hij weet, dat hij geene enkele geldige reden kan bijbrengen, om er zich aan te onttrekken; hij veracht de fijn gesponnen redeneeringen, aan wier waarachtigheid hij niet gelooft. Zonder omwegen spreekt hij uit, wat in zijn hart is.

Waren wij er slechts allen toe gekomen, om te erkennen en te belijden, dat wij niet willen! Hadden wij allen in dat niet

willen de éene en eenige reden ontdekt van al onze zonde, onze uitvluchten, onze leugens, van al ons voorbehoud en onze halfheid! Neen, er is geene andere oorzaak van die lange redeneeringen, die wij in ons zelve houden om ons te onttrekken aan de stem des roependen Gods, dan deze, dat wij niet willen werken in den wijngaard des Heeren. Hierin ligt het snijdende, het oneindige verschil tusschen ons en hem, die zich toch niet schaamt, ons zijne broeders te noemen, den eengeboren zoon, hierin zeg ik, dat het zijn natuurlijke, oorspronkelijke, onwankelbare wil is, den wil des Vaders te doen, hoe hard, hoe onbegrijpelijk die ook schijne, en zelfs dan, wanneer zijne lotsbedeeling van dien aard is, dat een andere wil, even heilig en rechtvaardig, onvermijdelijk ontstaat, dan, wanneer hij het als zijn wil moet uitspreken, dat deze drinkbeker aan hem moge voorbijgaan. Onze wil daarentegen, onze natuurlijke en aangeboren wil, die op den bodem blijft van ons hart, ook waar wij reeds toestemmen, dat het anders moest zijn, en reeds begeeren, dat het anders mocht worden, waar ons geweten wel ontwaakt, maar ons ik niet gebroken, ons hart niet is wedergeboren, onze natuurlijke wil is, om den wil des Vaders niet te doen. Het is droevig te zeggen, (maar wat baat het ons, de waarheid te bemantelen?) wanneer de roeping Gods ons aan alle zijden als 't ware omsingelt, ons hart belegerd houdt, wanneer al onze tegenwerpingen zijn weggevallen, al onze bolwerken ingenomen, wanneer wij niets meer te zeggen hebben, wat dan overblijft, dat is eenvoudig de onwil, het naakte woord: *ik wil niet*. Het laaste woord, dat uit de diepte van het ontmantelde hart komt, is: ik wil niet gaan, ik wil niet werken in uwen wijngaard.

Ik wil niet! O, ik herhaal het: mocht gij dit woord in uw hart ontdekt hebben, mocht gij dat woord, zoo niet hebben uitgesproken, althans hebben hooren uitspreken door uw eigen hart. Want ziet, loodzwaar drukt dat woord op hem, die het heeft uitgesproken: het wordt hem onverdraaglijk, het ligt zwaar op hem als een vloek, het vervolgt hem als een schim. Het

is hem, alsof hij een doodslag heeft begaan. „Ik wil niet gaan, dat heb *ik* gezegd; en wie ben ik, om te zeggen: ik wil? Wie ben ik? Waar was ik, toen Hij de aarde grondvestte? Waar verberg ik mij voor Zijne komst? Zal ik Zijn gericht vernietigen en het mijne er voor in de plaats stellen? Zal ik Hem veroordeelen, om mij te rechtvaardigen? Wint Hij niet altijd zijne zaak? Ik wil niet werken in zijnen wijnberg! Maar waar zijn de grenzen van zijn gebied? Is de wereld niet de berg des Heeren? Waar zou ik henengaan voor zijnen geest, waar vlieden voor zijn aangezicht? Ik wil niet in zijnen wijnberg werken! Voorwaar, een schoon deel heb ik verkoren in mijne vrijheid! Liefelijke snoeren, benijdenswaardig lot, om als Kaïn op de woeste aarde rond te zwerven, zoekende te ontkomen aan de stem, die mij vervolgt, met het teeken van den vloek op het voorhoofd! Kostelijke vrijheid, die ik mij heb voorbehouden, als het mij aan zijne goederen zal ontbreken en ik de zwijnen zijner vijanden zal hoeden! Ik was toch zijn zoon; ik had immers deel aan zijne erfenis; zijn wijngaard, zijn schoone wijngaard was immers mijn vaderlijk deel. Waarom dan mijn wettig deel aan den arbeid geweigerd, wanneer ik voor den wijngaard des Vaders de harde aarde in ruil ontvang, en dat ik nimmer durf omzien naar hem, die mijn vader was. Neen, neen, dat lot is te hard; mijne straf te groot dan dat ik die kan dragen. Neen, neen, daar zijn in het huis mijns Vaders vele huurlingen, die brood in overvloed hebben, en ik, die zoon was, ik zoude van honger vergaan! Neen, neen; ik zal opstaan en naar mijnen vader gaan. Ik zal niemand zeggen, wat ik ga doen; niemand zal van mijn besluit af weten, eer hij het ziet uitgevoerd, opdat niemand mij afvoere; maar mijne plaats zal zijn in den wijngaard des Vaders, mijne taak zal zijn het werk in dien wijngaard. En wanneer aan den avond mijn Vader zal opstaan en zijn wijngaard bezoeken, dan zal hij ook mij onder de arbeiders van den dag vinden, en ik zal zijne verrassing genieten en zijne goedkeurende stem vernemen: ook van mij zal hij tot mijne mededienstknechten zeggen: „deze

mijn zoon, die gestorven was, is weder levend geworden; hij was verloren, maar hij is gevonden."

Thans zal het ons niet moeilijk vallen, het onderwijs van onze gelijkenis kort samen te vatten. De twee zonen stellen ons niet zoodanig twee soorten van menschen voor, dat de toestanden, waarin wij hen aantreffen, zich niet in éénen en denzelfden mensch zouden kunnen bevinden. Meestal volgen deze twee toestanden elkander op in het leven. Wij beginnen misschien allen met te zeggen: ik ga, Heer; en toch niet te gaan. Hoevele malen hebben wij niet tot den Heer gezegd, van onze eerste avondmaalsviering af: ik ga, Heer; en zijn wij gegaan? Wanneer er onder u zijn, die, dit woordenspel moede, niets meer willen zeggen, maar die verbaasd en verschrikt zijn geworden, als zij in hun hart het woord vernamen: ik wil niet, tot hen heb ik slechts weinig te zeggen. Ik kan u gerustelijk overlaten aan de onrust, aan de wroeging, aan de wanhoop van uw hart; laat mij liever zeggen, aan den Heiligen Geest, die deze onrust, deze wroeging, deze wanhoop in u heeft doen ontstaan. Ja, door u te veel daarin te besturen, zou ik vreezen, zijn werk in u te bederven. Ik ben er zeker van: gij zult in den wijngaard des Heeren werkende gevonden worden, u ternauwernood bewust van het besluit daartoe te hebben genomen. Is uw bidden thans verflauwd, ja, heeft het geheel opgehouden, wellicht heeft die verflauwing, of dit geheel ophouden van het gebedsleven deze beteekenis, dat gij om oprecht te wezen in uw bidden (en dit wilt gij immers zijn?) tot den Heer zoudt moeten zeggen: ik wil niet heengaan naar uwen wijngaard; en dit woord: *ik wil niet*, kan niet over uwe lippen komen. Welnu houd moed, houd moed, mijn broeder, mijne zuster, die zoo verscheurd van harte zijt, nu nog slaaf, welhaast vrije, vrijgekochte des Heeren. De Heer weet, wat gij wilt zeggen en doorgrondt de beteekenis van uw stilzwijgen. Hij hoort de stem des Geestes, die in uw hart bidt voor u met

onuitsprekelijke verzuchtingen. Hij zal uwe tong ontbinden en het woord van het onwillige hart veranderen in de smeeking van het verbrijzelde: *Heer, wees mij zondaar genadig.* Welhaast, welhaast, morgen, wat zeg ik, heden nog zult gij opstaan, om naar den wijngaard te gaan en het deel van uw werk op u te nemen, uwe dagelijksche taak voor het koninkrijk Gods, den arbeid der week, die u voorbereidt voor den eeuwigen sabbath.

De arbeid der week, de dagelijksche taak, het werk in den wijngaard des Heeren! Eer ik eindig, moet ik trachten een misverstand te voorkomen, dat wellicht uit mijne woorden zou kunnen ontstaan. Er is hier sprake van een werk in den wijngaard des Heeren, niet van het werk, waarvan gezegd is: *de aarde zal u doornen en distelen voortbrengen .... in het zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten.* Wij spreken van eene roeping voor het koninkrijk der hemelen, niet van eene voor de aardsche maatschappij. Ongetwijfeld iedere eerbare, wettige, maatschappelijke roeping is Gode aangenaam en kan zijne eer bevorderen; alle arbeid op deze aarde, waarop de vloek der zonde ligt, kan geheiligd worden en een werk worden voor Gods koninkrijk. Ook hiervan geldt het woord des apostels: *alle schepsel Gods is goed, met dankzegging genomen,* en in verhevener zin dan de Psalmist kan de christen zijn woord overnemen: *De aarde is des Heeren, mitsgaders hare volheid.* Maar toch is het noodig, om te herinneren, dat geene aardsche roeping, op zich zelf en buiten verband met de hemelsche, heilig is. De arbeid voor het dagelijksch brood is niet op zich zelf een arbeid in 's Heeren wijngaard. Men moet beginnen met den wijngaard des Heeren te erkennen, te zien op de aarde. Te midden van alle werken des menschen, die zonder doel en beteekenis schijnen voor de eeuwigheid, moet men het werk Gods onderkennen, dat daaraan doel en beteekenis geeft. Te midden der ellenden dezer aarde moet men het werk der wedergeboorte opgemerkt hebben, dat God daarin verricht, ten einde eene nieuwe aarde voor te bereiden, waarin gerechtigheid en vrede wonen. Men moet in het proza en het lijden dezer wereld de heilige poëzie van dat

lijden, de schoonheid van het kruis hebben erkend; van de eentonige verschijnselen van het dagelijksche leven de ideale, de hemelsche zijden hebben opgemerkt, om te kunnen werken in den wijngaard des Heeren. Hier op aarde wordt de wijngaard des Heeren eigenlijk nog slechts geplant, nat gemaakt, gebouwd, van vreemde bestanddeelen gereinigd. Hij is niet voltooid. Welnu, in dezen schijnbaar verwarden arbeid en ongeordende materialen moet men reeds in geloof aanschouwen den voltooiden bouw, ja, in het ontkiemende spruitje reeds den wijnoogst, om met lust en volharding zich aan den arbeid te begeven. In het brood en den wijn van het avondmaal, die ons eenen gekruisigde voorstellen, moeten wij reeds het voorteeken zien van de eeuwige bruiloft, van het gastmaal des hemels. In één woord, het kruis moet ons worden profetie der zegepraal, de gekruisigde der wereld haar koning. Het kruis van Christus is de toren van den wijnberg. Die dit kruis ziet, weet, dat er een wijngaard des Heeren is op aarde. In den wijngaard werken, dat is dus ten slotte zich aansluiten aan het werk van Christus, zich daaraan aansluiten naarmate men hem ziet werken en de kracht van zijn werk ondervindt. Want alleen doordat hij aan ons werkt, kunnen wij met hem werken. Door het kruis van Christus worden onze oogen geopend, om te zien de heerlijkheid des Heeren in deze woestijn des levens, zijn wijngaard, het koninkrijk der hemelen op aarde. Uit ons zelve zien wij het niet. Zegt mij, zoudt gij iets weten van een wijngaard des Heeren, zonder het woord en het werk van hem, die deze gelijkenis tot ons sprak? Maar nu gij dat woord hoort en zijn werk ziet, nu ook tot u heden deze roepstem komt: *mijn zoon, ga heen, werk heden in mijnen wijngaard*, welaan, staat op, gaat henen, werkt heden in zijnen wijngaard.

Heden! Heden! dat is een woord tot ons geweten. Heden, heden komt de roepstem tot u. Heden staat de Heer aan de deur uws harten en klopt, opdat gij hem zoudt opendoen en binnenlaten. Ach, hoe liefelijk is zijne stem: werkt in mijnen wijngaard. Is het niet, alsof hij tot ons zeide: staakt, staakt van nu voortaan

uw slavenwerk, begint het werk des vrijen; verlaat den harden meester, den vreemde, den tyran zonder hart, treedt in den dienst des wettigen meesters; zijn naam is Verlosser, hij is de goede herder, de wijze wijngaardenier.

Heden! o verzamelt dan al wat gij hebt, raapt alle uwe krachten samen, gaat henen en verkoopt al wat gij hebt, om nu niets anders te zijn dan dienstknechten van dien meester. Stelt u te zijner beschikking. Hij zal u kleeden, u voeden, u dekken, u verrijken naar lichaam en ziel. Ontdoet u heden, eens voor altijd, van al uwe zorgen voor de toekomst, tijdelijke en eeuwige toekomst, draagt niet meer den last van uw eigen hart, gij bezwijkt er onder; ontlast u van u zelve op hem, die u eene dagelijksche taak gesteld heeft in zijnen wijngaard en nu voor al het overige zorg draagt. Heden, heden opent u de gekruisigde de armen zijner ontferming en roept u. Tot de vermoeide en belaste ziele zegt hij: *kom en ik zal u rust geven;* aan den toetredende, die rust zoekt, geeft hij meer dan rust, rust in den arbeid, den sabbath Gods in het werk zijner schepping: *mijn zoon, werk heden in mijnen wijngaard.*

Is er iemand onder u, die den moed heeft te zeggen: *Ik wil niet gaan?* O mochten wij allen werkende gevonden worden in zijnen wijngaard bij het neigen van den dag. Amen.

KENNIS EN LIEFDE.

De kennis maakt opgeblazen, maar de liefde sticht. 1 KORINTHE VIII: 1*b*.

Het is naar aanleiding van eene zaak van voorbijgaand belang dat de apostel, naar zijn gewoonte, een beginsel uitspreekt van onbegrensde strekking en van algemeene toepassing. De bijzondere vraag, of het geoorloofd was, vleesch te eten, dat aan de afgoden geofferd was, bevatte eene andere vraag, die te allen tijde voor zal komen, ook daar, waar de bijzondere aanleiding geen belang meer heeft, de vraag, welke de verhouding is tusschen verstand en hart, tusschen kennis en liefde. Voorwaar, Paulus was wel even verlicht als de spotters te Korinthe, die lachten over de gemoedsbezwaren van wie standvastig weigerden, het aan afgoden gewijde te eten. Hij wist wel evengoed als zij, dat een afgod niets is in de wereld. Toch was het zijn stelregel, zooals hij dien aan het eind van ons hoofdstuk en ook in den brief aan de Romeinen uitspreekt, om liever zijn leven lang geen vleesch te eten dan een dezer kleinen te ergeren, d. i. hun ten valstrik te zijn door hen aan te moedigen, tegen hun geweten te handelen. Deze stelregel nu rust op het oordeel uitgesproken in het spreukmatige woord van onzen tekst: *de kennis maakt opgeblazen, maar de liefde sticht.* Ik wensch, zonder verder uit te weiden over de omstandigheid, die tot het uitspreken van dit oordeel aanleiding heeft gegeven, dit oordeel zelf u te verklaren en op de behoeften van dezen tijd toe te passen. Mocht ik het doen zonder te veel beneden uwe behoeften te blijven, en ook zonder die te overschrijden. Mocht ik, sprekende over het verband van kennis en

liefde, het doen zonder de kennis, die opgeblazen maakt en met de liefde, die sticht. Ik ontveins niet, dat het onderwerp gekozen is met het oog op de behoeften en op de krankheid van onzen tijd. Ik meen toch, dat door de woorden van den apostel eene wonde ontdekt wordt, die, gelijk zij de wonde was van de Heidenwereld, ook wederom meer dan ooit knaagt aan het hart van onze christelijke maatschappij, en eene der meest verontrustende teekenen is voor de toekomst; een wonde, die wellicht minder dan elke andere erkend wordt, en daarom het moeilijkst te genezen is in eene maatschappij, waar zooals in de onze kennis en wetenschap in eere zijn en licht voor het hoogste gelden. Ik bedoel de scheiding van hetgeen God vereenigd heeft: kennis en liefde. Dit kwaad te bestrijden is het doel dezer rede. Ik bepaal mij, dit doel voor oogen houdende, tot uitlegging en toepassing van ons tekstwoord.

I.

Indien ik beweer, dat de spreuk van onzen tekst verklaring behoeft, is het niet, omdat dit woord in zich zelf duister zou zijn, maar omdat men het aandachtig moet beschouwen, om goed te doen uitkomen het treffende en schilderachtige van de beelden, die het ons voor oogen stelt. De twee woorden *opgeblazen* en *stichten* hebben dit gemeen, dat zij beide eene zekere verheffing aanduiden, dat zij dus, in zedelijken zin gebruikt, ons wijzen op de behoefte, die de mensch heeft om op te wassen en zich naar buiten te vertoonen, om door zijn arbeid meerder aanzien en kracht te verkrijgen, zoowel door den arbeid, waardoor hij de buiten hem bestaande voorwerpen ontvangt en in zich opneemt, als door dien, waardoor hij zelf voortbrengt en schept. Deze behoefte is onafscheidelijk van de menschelijke natuur. Men is in waarheid mensch, d. i. een zedelijk en redelijk wezen, alleen door gedurig hooger eischen aan het leven te stellen, door ge-

stadig meer zich zelf bewust te worden en zich zelven meester te zijn, zoowel waar men invloeden van buiten ondergaat, als waar men zelf werkend optreedt. Maar nu teekent onze apostel, door de keuze der twee meergemelde woorden, twee wegen, waarlangs men aan die behoefte zoekt te voldoen, de eene, waarmede het doel bereikt, de andere, waarmede het niet bereikt wordt. Die twee woorden zijn schilderachtig: *opblazen* en *stichten*. Zij zijn schilderachtig, vooreerst hierin dat het eerste ons een lichaam voorstelt, dat met wind is opgevuld en dus geene vastigheid heeft in zich zelf, terwijl het tweede ons een voorwerp teekent, dat op zich zelf berust, dat hecht en dicht is, geheel samengesteld uit steenen, waarvan de een den ander draagt. Een luchtbol en een steenen gebouw: ziedaar de twee beelden, die het apostolisch woord ons voor den geest roept. Maar in de tweede plaats: daardoor juist stelt het eerste beeld ons een lichaam voor, dat zich zelf niet bestiert, dat zich niet in éene vaste richting beweegt, maar dat gedreven wordt naar gelang de wind van buiten het in beweging brengt, terwijl het tweede ons een voorwerp voorstelt op een vasten grondslag gevestigd en tegenstand kunnende bieden aan de kracht der elementen. Eindelijk in de derde plaats, daar de apostel beide genoemde werkwoorden gebruikt in volstrekten zin, zonder voorwerpen op te noemen, waarop deze werkzaamheid van opblazen en stichten betrekking heeft, zoo duidt hij daarmede aan, dat de eerste werkzaamheid slechts betrekking heeft op dengene, die haar ondergaat, terwijl de tweede op meerderen slaat. De werkzaamheid toch van den wind, die opblaast, heeft alleen betrekking op het voorwerp, dat opgeblazen wordt; de werkzaamheid daarentegen van den bouwmeester, die een gebouw sticht, heeft betrekking op anderen, voor wie hij bouwt. Het gebouw dient tot bepaald gebruik; de luchtbol dient slechts om zich te verliezen in het luchtruim, raakt gij hem aan, hij scheurt en valt neder.

Brengen wij nu deze natuurlijke ontleding van de gebruikte beelden over op zedelijk gebied, en stellen wij ons voor den opgeblazen mensch, en (ik mag immers dit woord kortheidshalve

wel gebruiken, om daarmede beide aan te duiden: het gesticht worden en het stichten van anderen) den stichtelijken mensch.

Zie hier den eersten. Gij nadert den opgeblazene. Gij gevoelt reeds, naarmate gij hem nader komt, iets beklemds, iets gedwongens. Gij gevoelt u niet meer vrij. Gij vreest iets te zeggen of te doen, dat hem kwetse. Zijn uiterlijk schijnt eerbied, ik zeg niet in te boezemen, maar af te eischen. Het is, alsof hij u toeroept, dat gij met een belangrijk mensch te doen hebt, die, als hij het niet beneden zich acht zich met iets te bemoeien, daarvan zelf geen eer inoogst, maar daaraan eer mededeelt, wat het ook zij. Ondanks u zelven zijt gij, als gij tot hem spreekt, met zijnen persoon bezig; gij verliest het rechtmatig vertrouwen op eigen oordeel, of liever het gevoel, dat er boven hem en u een hoogste rechter is, die de geest der waarheid genoemd wordt; gij gevoelt niet te ademen in de vrije lucht van dien geest der waarheid, gij gevoelt eene zware atmosfeer, een ongezonde lucht op u drukken, het is u benauwd in deze omgeving; gij wenschtet wel de tooverkracht van dien invloed te verbreken, gij vermoogt het niet, die man heeft de gave, u zijn gezag op te leggen, hetzij hij spreke, hetzij hij zwijge. Hij zwijgt liefst: dit zwijgen is hoog en voornaam, hij geeft u gaarne den indruk, dat zijne gedachten te hoog voor u zijn, dat gij te alledaagsch zijt om hem te begrijpen. Verwaardigt hij zich te spreken, acht hij u in staat zijne denkbeelden te ontvangen, merkt op, hoe bekwaam hij is om het gesprek te wenden van de besproken zaak tot zijn eigen persoon. Na eenige beslissende uitspraken, die u toonen moeten, dat voor hem de zaak, waarover gij spreekt, onherroepelijk beslist is, dat eene herziening van zijn oordeel niet is toe te laten, weet hij zich weldra als martelaar voor te stellen van zijn hooger licht, slachtoffer van de oppervlakkigheid of ondankbaarheid zijner eeuw of van de bekrompenheid zijner omgeving. Evenwel, daar zijn gemeenschappelijke belangen, waaraan niemand zich vermag te onttrekken, wij kunnen in de maatschappij niet leven dan onder voorwaarde van deelnemen aan haren arbeid en haar lijden. Welke rol nu speelt

de opgeblazen mensch in de maatschappij? Is hij vast van karakter? Is hij liefderijk? Wat het laatste betreft, hoe zou hij de liefde kennen, hij die in den grond in het onmetelijk heelal slechts zich zelven ziet, en in den waan verkeert, dat geen lijden haalt bij zijne teleurstellingen? Maar toch, meent gij, hij zal vast van karakter zijn, onafhankelijk, hij die zoo hoogen dunk heeft van zich zelven, zoo groot vertrouwen in zich zelven. Ach! niemand is afhankelijker van de meening der wereld dan de opgeblazen mensch. Hij is een luchtbol met wind gevuld. Is de wind van buiten gunstig, ziet daar stijgt de luchtbol en verheft zich hoog in de lucht. Daarentegen, is daar van buiten geen tocht, die hem opheft, ziet hem daar schuifelen langs den grond, ziet den mensch, die daar even zich verhief, nu meer dan ooit ter neder geslagen, krachteloos, iemand zoekende om te klagen over de ongerechtigheden der wereld en zijn eigen verdriet.

Ik haast mij om aan dit onbehaaglijk beeld (en zoo gij een oog hebt voor zedelijke toestanden, gij kunt voorwaar nog wel andere trekken toevoegen aan mijne vluchtige schets) ik haast mij, om aan dit onbehaaglijke beeld de aantrekkelijke teekening over te stellen van den stichtelijken mensch, d. i. van den mensch, die zelf gesticht, ook anderen sticht. Hier is het beeld niet een luchtbol opgevuld met wind, maar een stevig gebouw vast gefundeerd op zijn grondslag. Deze vastheid blijkt vooral in de stormen des levens, te midden van verdriet, teleurstelling en vernedering. Ziet, daar verheft zich de orkaan, de muren schijnen te kraken op hun fundament, de hooge torenspits verdwijnt in den wervelwind. Gij denkt als de storm voorbij, de kalmte teruggekeerd is, eene ruïne te vinden, het prachtige gebouw tot een puinhoop geworden. Gij bedriegt u. Daar staat het huis ongedeerd; nog blinkt de torenspits in de stralen der herrijzende zon. Gij meent wellicht, dat de man wiens beeld dit is, die zoo vast en in de stormen des levens onbeweeglijk staat, althans even onbereikbaar is voor de ellenden van anderen; het vaste hart zal ook zijn ongevoelig, hardvochtig, onhandelbaar. Gij vergist u. De standvas-

tige man is een steun voor anderen. Hij die zelf gesticht is, sticht ook anderen. Ik zou hier bij het beeld van een gebouw kunnen blijven, u aantoonen, hoe het anderen tot toevlucht en schuilplaats dient en hen in de stormen beschermt onder zijn gastvrij dak. Maar ik ben getrouwer aan de bedoeling van het tekstwoord, indien ik hier dit beeld verlaat en het andere, dat mede in de uitdrukking ligt opgesloten, opneem. Deze uitdrukking toch, wij zagen het, toont ons den man, die zelf als een gebouw gesticht wordt, tevens als een stichter, als een bouwmeester. Hij wordt ook alleen gesticht, opgebouwd, omdat hij zich zelven opbouwt. Hij werkt aan zich zelven en daarom werkt hij aan anderen. Die stevigheid en onwrikbaarheid eens gebouws verkrijgt men niet zonder arbeid en strijd. De standvastige mensch is het geworden en blijft het, slechts in zooverre hij een beginsel gevonden heeft, een beginsel, dat orde en harmonie brengt in zijn wezen, dat alle bouwstoffen, gedachten, genegenheden, belangen, driften, die de mensch ongeordend in zich zelven vindt bij het ontwaken zijner consciëntie, ordent en op de rechte plaats brengt. Welnu, is deze vastheid, die hij verkregen heeft, de vrucht van zelfonderzoek, van inwendigen arbeid, van een arbeid van lijden en strijden, van een arbeid, die tot de diepste schuilhoeken zijns wezens omwoelt: dan heeft die man ook verstand om de behoeften van anderen te begrijpen en een hart om ze te gevoelen. Nadert vrij tot hem, gij zult voorzeker niet bij hem vinden, wat geen mensch vermag te geven, dat hij uwe verantwoordelijkheid dekke en u ontsla van de verplichting om zelf aan uwe ziel te arbeiden. Hij zal zich zelven niet geven tot geneesmiddel; maar door zijn voorbeeld zal hij u wijzen op het eenige geneesmiddel en den eenigen geneesmeester. Gij zult bij hem vinden, wat een mensch kan geven: een broederhart en aanwijzing van den weg des heils.

Heb ik voor het eerste beeld mij kunnen beroepen op uwe ervaring en aan haar het oordeel kunnen overlaten over de juistheid mijner teekening, zou ik minder gelukkig geweest zijn in het tweede? Zoudt gij in uw leven geen menschen ontmoet

hebben, die u stichten, omdat zij zelve gesticht waren? Met andere woorden: zoudt gij ongelukkig genoeg zijn van nooit in uw leven christenen ontmoet te hebben; maar christenen, die het waarlijk zijn en wier christendom zich niet bepaalt tot het des Zondags ter kerke te verschijnen; christenen, die het zijn in karakter en beginsel? Het is, dat gij ze niet hebt opgemerkt. Het is waar, niet ieder merkt ze op; men moet een oog hebben, om ze te onderscheiden. Mocht dit met u het geval niet zijn, dan vrees ik zeer, dat mijn eerste teekening uwe gelijkenis zij; want de menschen, die opgeblazen zijn, weten nooit iets goeds in een ander op te merken. Dan beklaag ik u. Maar dit neemt niet weg, dat er menschen van de tweede soort in de wereld zijn. Er zijn christenen in de wereld. Hoe nu zijn zij het? Wat maakt hen tot christenen? Wat verklaart het onderscheid tusschen de eersten, de opgeblazenen, en de tweeden, de stichtelijken? Hier komt het zonderlinge in de apostolische spreuk van onzen tekst ten volle voor den dag. De apostel schijnt aan elkander over te stellen, als ten volle onvereenigbaar, twee zaken, die wij geenszins onvereenigbaar zouden noemen: kennis en liefde; en aan de eerste, aan de kennis, toe te schrijven de opgeblazenheid der eenen, en aan de tweede, aan de liefde, het stichtelijk karakter der anderen. Trachten wij in te dringen in den zin van zijn wonderspreukig beweren.

Ik begin met een misverstand af te wijzen, waartoe het apostolisch woord oppervlakkig beschouwd aanleiding zou kunnen geven, en dat toch voorwaar, willen wij den apostel geene ongerijmdheid toedichten, zijn bedoeling niet kan geweest zijn. De liefde is een gevoel; de kennis is geen gevoel, maar een eigendom of een toestand van ons verstand. Zoo weinig dus als verstand en hart elkander uitsluiten, zoo weinig ook zijn kennis en liefde onvereenigbaar. Zoo waarachtig als in den mensch gedachte en gevoel harmonisch naast elkander staan, zoo zelfs dat de mensch nimmer een oogenblik bestaat, zonderdat deze beide krachten in mindere of meerdere mate werkzaam zijn, en dat een van beide te willen afsnijden zoude zijn den mensch te willen vermin-

ken, zoo waarachtig ook kunnen en moeten kennis en liefde samen gaan. De bedoeling des apostels kan dus niet zijn, gij twijfelt er niet aan, om kennis en liefde als volstrekt onvereenigbaar aan elkander over te stellen. Maar, zegt gij wellicht, hetgeen de apostel bedoelt, is dus iets zeer eenvoudigs, en dat waarlijk niet verdiende op zoo spreukmatige wijze, alsof het iets buitengewoons ware, verkondigd te worden. Ieder zijn deel: voor het hart de liefde, voor het verstand de kennis. Laat den mensch in zijn geheel; verminkt hem niet, ontwikkelt ieder van zijne vermogens. 't Is een zeer eenvoudig voorschrift. Waarom, ten einde het in te prenten, den schijn aangenomen van een der werkzaamheden, waarop de menschelijke natuur is aangelegd, te lasteren en eene andere bovenmate te verheffen? Waarom, o geleerde apostel, die zelf de scholen niet versmaad hebt, noch die van uw volk, noch die der heidensche Grieken, waarom schijnt gij aan eene wetenschap, die gij door uw eigen voorbeeld geëerd hebt, vruchten toe te schrijven, die niet van haar komen, maar die alleen te wijten zijn aan de afwezigheid van die andere geestelijke werkzaamheid der menschelijke natuur, die gij voorwaar wel het recht hebt te prijzen en aan te bevelen, maar zonderdat gij daartoe noodig hebt de andere te verlagen?

Wat één is in beginsel, kan gescheiden bestaan in de praktijk. Twee krachten der menschelijke natuur, die om naar behooren zich te ontwikkelen, noodig hebben, elkander aan te vullen en te ondersteunen, kunnen in de werkelijkheid des levens zich de eene tegen de andere gekeerd hebben, en zich slechts in dien toestand van wederkeerige vijandschap openbaren. Wat toch is in theorie beschouwd, zoo onredelijk en zoo ondenkbaar als de zonde? Als wij redeneeren, dan zeggen wij: zonde is onmogelijk, en toch gij gelooft immers, dat de zonde bestaat? Indien dus de apostel over denkbeeldige toestanden sprak, zou hij voorwaar niet zeggen, dat de kennis opgeblazen maakt en dat de liefde sticht. Hij noemt immers elders de kennis onder de gaven des H. Geestes; hij zegt immers ook, dat in Christus al de schatten mede van kennis ver-

borgen zijn. Nu is het voorwaar niet de eigenschap des H. Geestes om opgeblazen te maken. Het is duidelijk, dat de apostel hier van eene kennis spreekt, die van de liefde is afgesneden; dat wil zeggen niet van een mensch, die kennis, maar geen liefde zou bezitten (dan toch zou hij zich anders hebben uitgedrukt) maar van eene kennis, die tot de liefde in geen verband staat, van eene zulke, die buiten betrekking staat tot de zedelijke behoeften der menschelijke natuur en het zedelijk doel van het menschelijk leven. De zielkunde, die ten grondslag ligt aan zijne stelling is die van de eenheid en ondeelbaarheid der menschelijke natuur. Onze apostel weet nog niets van zulk eene beschouwing van den mensch, welke de menschelijke ziel voorstelt als een samenraapsel van vermogens en krachten, die ieder voor zich en zonder betrekking tot elkander zouden bestaan, die geen leidend beginsel en gemeenschappelijk middenpunt zouden hebben. Integendeel, hij onderwerpt dat verstandelijke vermogen aan eene andere kracht, wier werkzaamheid hij de liefde noemt, en hij verklaart, dat het, afgezonderd van die kracht, slechts vijandig aan deze kan optreden en eene werkzaamheid uitoefenen lijnrecht in strijd met hetgeen deze kracht werkt. De kennis, die door de uitsluitende werkzaamheid van het verstandelijk vermogen wordt voortgebracht, is eene kennis, die opgeblazen maakt. Indien nu de apostel haar toch kennis noemt, is het niet, dat hij er veel eerbied voor heeft of dat hij haar als de ware kennis beschouwt. Wij hebben slechts het vers te lezen, dat op onzen tekst volgt, om ons er van te overtuigen. Zegt hij niet: *zoo iemand meent iets te weten, die heeft nog niets gekend, gelijk men behoort te kennen.* Deze kennis, waarvan hij zegt, dat zij opgeblazen maakt, is hem dus eene meening, een waan van kennis, geen wezenlijke kennis. Evenwel, daar hij over de woorden niet wil twisten, volgt hij het spraakgebruik en geeft den naam van kennis aan hetgeen het in zijne oogen niet is. Daar volgens de gewone beschouwingswijze kennis eene zaak is, die op zich zelve bestaat, eene zaak, die niets te maken heeft met het geheel van beweegredenen en drijfveeren van het zedelijke leven, eene zaak,

die men kan aantreffen zoowel bij den deugdzame als bij den booze, zoo zegt de apostel van deze kennis, dat zij opgeblazen maakt. En alzoo sprekende zegt hij iets, dat van onmetelijke strekking is. Hij legt den vinger op de wonde van die heidenwereld, in wier midden hij den standaard der liefde komt planten. Sprekende tot dat geleerde Griekenland, dat nog in zijn val het licht der wereld was, heeft de apostel des kruises den moed, het toe te roepen, dat zijn grootheid zijn verval is, dat de kennis, die het hoog verheven heeft, in den grond de oorzaak is van zijn val. In dezen zin verkrijgt zijn woord den omvang van een oordeel over de gansche heidenwereld. Hoog heeft zij zich verheven in haar hooghartige wijsheid, alle raadselen heeft zij trachten te doorgronden, van alle problemen heeft zij het voor en het tegen overwogen; maar in hare wijsheid heeft zij God niet gekend; de wijsheid dezer wereld is gebleken te zijn dwaasheid voor God. De verheffing der heidenwereld is gebleken te zijn die van den luchtbol met wind gevuld; de ware verheffing is gekomen van deze dwaasheid des kruises. Het dwaze Gods is gebleken wijzer dan de mensch. De liefde is gekomen; de liefde, arme vreemdelinge op de aarde, heeft de wereld doorkruist, in haar bedelaarskleed gehuld, met de litteekenen harer wonden en met nog versche kwetsuren bedekt; en waar zij verschenen is, daar zijn de wijzen gevangen genomen in hunne raadslagen, daar is de kracht Gods openbaar geworden als eene werkelijke en onwederstaanbare, schoon miskende en verworpene, als eene kracht, die in stormen wast en door tegenstand triomfeert. Wat de kennis niet heeft vermogen te doen, dat heeft de liefde gedaan. Waar de kennis had opgeblazen gemaakt, daar heeft de liefde gesticht. Het werk der kennis, dat zijn stelsels en scholen, die de wind medevoert; de vrucht der liefde, dat is de kerk, die blijft.

II.

Wat de heidenwereld het hoogst had, was de kennis, en omdat de kennis opgeblazen maakt en niet sticht, daarom werd de heidenwereld tot puin. Het beginsel der liefde heeft veel moeite om zich in de wereld te vestigen, het wordt bij zijn optreden met spot ontvangen. Eerst worden alle andere geneesmiddelen beproefd, eer men zich tot de liefde, d. i. tot Jezus Christus, wendt. Maar de liefde is geduldig. Zij weet, dat puinhoopen de grond zijn, waarin het zaad, dat zij zaait, ontkiemt; en daarom ziet men haar op alle puinhoopen om te zaaien. Indien ik dus iets ga zeggen, dat hard en ontmoedigend schijnt, denkt niet, dat dit van mijn kant ongeloof zij, denkt niet, dat ik aan de macht der liefde twijfel, of dat ik zou wanen, dat zij van de aarde gebannen, dat is, dat Jezus Christus van de aarde geweken zou zijn, dat zijn geest daar niet meer zou werken. Neen, juist omdat ik de heerlijkheid van het Godsrijk verwacht, durf ik ook de wonde der tegenwoordige maatschappij ontdekken, en mijne overtuiging uitspreken, dat de wereld heden ten dage bezig is om het heidensch beginsel der kennis in de plaats te stellen van het christelijk beginsel der liefde.

Het is eene zware beschuldiging, die ik met deze woorden uitspreek tegen de tegenwoordige eeuw, en ik wensch er u al den omvang en de gansche strekking van te doen begrijpen. Ik beweer, dat de wereld in onze dagen bezig is om het heidensch beginsel der kennis in de plaats te stellen van het christelijk beginsel der liefde. Daaronder versta ik, dat in plaats van hare kennis te putten uit den zedelijken grond der menschelijke natuur, uit de beschouwing van den mensch als zedelijk wezen, en haar dienstbaar te maken aan de zedelijke behoeften der menschelijke natuur, zooals de Hervormers dat hebben gedaan, evenals alle vaders en leeraars der kerk, alle groote denkers der christelijke wereld, welke ook overigens de leerstellige uitdrukking huns geloofs was

en welk standpunt zij innamen tegenover de christelijke overlevering; de tegenwoordige maatschappij eerst de kennis afzondert van dezen zedelijken grond, vervolgens dezen zedelijken grond aan de kennis onderwerpt, en eindelijk kennis en zedelijkheid zoodanig verwart, dat kennis voor zedelijkheid, en onkunde, of nog liever gebrek aan wetenschappelijken zin, voor onzedelijkheid wordt gehouden. Zwaar is de beschuldiging, ik herhaal het. Hoe bewijst gij haar? vraagt gij mij. Voor zedelijke feiten feitelijke bewijzen te leveren is altoos een zaak van teederen aard, omdat zedelijke oordeelen alleen erkend kunnen worden door het geweten van hen, die de beginselen toestemmen, waarop zij rusten, en buiten deze toestemming zelfs niet begrepen worden. Ik wenschte dus wel tot de consciëntiën te spreken. Maar indien ik mij hier tot de consciëntie richt, dan voorzie ik, dat gij mij toeroepen zult: gij spreekt niet voor geleerden. Ik weet het zeer goed; ja, ofschoon ik eene zekere kennis bestrijde, wenschte ik toch wel, dat de leeraar in zijn gehoor eenigszins meerder kennis, althans nadenken, kon veronderstellen.

Maar nu wijs ik u juist op dit verschijnsel, een verschijnsel, dat algemeen is in de christelijke maatschappij en waarmede ik dus geene bepaalde maatschappij van eenige stad of land bijzonderlijk op het oog heb, het verschijnsel, dat in den regel de jongeren der wetenschap zich niet bevinden in de vergaderingen der geloovigen, en ik vraag u: aan welke zijde ook de schuld van dit verschijnsel gelegen zij, is het niet een teeken van de krankheid, die ik beschrijf? Is daarvan niet een ander teeken de vrees der meeste geloovigen, dat zij door meerdere kennis, zoowel op het gebied der natuur als op het gebied des geestes, iets van de vastheid, iets van de zuiverheid, iets van de innigheid van hun geloofsleven zouden verliezen, ja zelfs gevaar loopen van aan den Bijbel zijn goddelijk karakter te zien ontnemen, alsof dat goddelijk karakter iets kon verliezen bij de menschelijke d. i. historische opvatting van het woord Gods, alsof het onmogelijk ware dat, bij verruimden gezichtskring, bij veelzijdi-

ger behoeften, de Bijbel, verre van iets te verliezen, niet veeleer oneindig zou winnen, onmogelijk, dat die Bijbel verborgen schatten kon bevatten, die alleen het oog kan ontdekken, gescherpt door velerlei kennis van menschen en zaken. Voorzeker, geleerdheid is niet ieders roeping; maar toch ware het voor niemands geestelijk leven schadelijk, veeleer bevorderlijk, indien hij zooveel kennis van maatschappelijk leven, zooveel inzicht in de historische ontwikkeling der menschheid bezat, dat hij het heden, waarin hij leeft, althans eenigermate wist te verbinden met het verleden en met de toekomst, en den kring zijner werkzaamheid wist in verband te brengen met het leven des geheels. En zou de Bijbel daarbij verliezen, indien men hem dientengevolge meer historisch ging beschouwen dan doorgaans pleegt te geschieden? Is het woord Gods vaster, wanneer wij het beschouwen als onmiddellijk uit den hemel gedaald, dan wanneer wij het met scherpzinnige oplettendheid en eerbiedige bewondering nagaan op de wegen, die het volgt in de consciëntiën en de daden der menschen, allereerst in den Bijbel? Zijn wij alleen in het godsdienstige bevrijd van den zoo weldadigen en vereerenden als verootmoedigenden, ja beschamenden last, dat wij het brood zullen eten in het zweet onzes aanschijns? Of is dit de beteekenis van de werkzaamheid des H. Geestes, dat zij buiten alle onze vermogens om, op ik weet niet welke onmiddellijk-werktuiglijke wijze, ons hart verandert, onzen geest verlicht, onzen wil buigt? Ach, zoo heeft Jezus van Nazareth haar niet voorgesteld, die tegenover éene beschrijving van het leven als eene hoogheerlijke en heilige geheimenis, als eene geboorte uit God, eene wedergeboorte niet te doorgronden, noch te beschrijven, wel duizendmaal elders denzelfden eisch der wedergeboorte, — waarvan het woord ach, door zoo velen gedachteloos daarhenen geworpen wordt, — als eene voor een ieder verstaanbare zaak inkleedt in de zoo begrijpelijke beelden aan historische of natuurlijke omgeving ontleend. Zoo hebben het de apostelen niet begrepen, die, in plaats van met zoovelen heden ten dage, den H. Geest als eene toevallige

gave te beschouwen toegevoegd tot sommiger natuurlijk karakter, dien Geest zagen werken in de gemeente en door de gemeente in de wereld, en nu dat leven verklaarden en aanprezen zooals zij dat aanschouwden. Zoo hebben het de Hervormers niet begrepen, die in iedere ontkluistering der boeien van ontwetendheid en bijgeloof eene zeer gewenschte hulp begroetten in de oorlogen Gods, die zij streden, tot verovering door den H. Geest van hart en geweten. Maar wat doe ik? Waar dwaal ik met mijne gedachten? Waar ik naar het apostolisch woord eene kennis, die opgeblazen maakt, met den banvloek tracht te slaan, daar prijs ik juist kennis aan aan de gemeente der geloovigen? O ja, juist omdat ik spreek tot de gemeente der geloovigen en niet in eene wetenschappelijke vergadering, zoo past het mij, niet de in zekere kringen tot mode geworden anathema's over de wetenschap te herhalen, maar aan de geloovigen te vragen: in hoeverre is de afkeer, door de wetenschap tegen het geloof betoond, uwe schuld, gemeente der geloovigen? In hoeverre geeft gij door lichtschuwheid en verstandelijke traagheid daartoe aanleiding? Ik wil niemand beschuldigen; maar ik vraag: maakt onze taal ons niet openbaar? Is onze gewoonte om geloof en wetenschap af te scheiden en aan elkander over te stellen niet reeds eene beschuldiging tegen deze eeuw?

Evenwel, ook tot hen, die gevaar loopen van het geloof in de schaduw der kennis te plaatsen, heb ik een woord te spreken. Ik zou hun willen vragen, of het verband tusschen beide erkend wordt, of het zedelijk begrip van kennis behouden blijft, wanneer iedere tak van wetenschap beschouwd wordt als ware hij alleen de gansche boom, ieder vak als voor zich zelf bestaande, wanneer, ja, hartstochtelijke ingenomenheid bestaat met eigen sfeer van werkzaamheid, maar gepaard met volstrekte onverschilligheid voor alles, wat daartoe niet behoort. Ik zou kunnen voortgaan en vragen, welk het doel is van hooger onderwijs; of dit doel alleen wetenschappelijk of ook maatschappelijk is, of het doel van wetenschappelijke studie is om leeraars voor eenige wetenschap dan wel om menschen voor de maatschappij te vormen, of beschaving

niet het doel is en of beschaving niet een zedelijk begrip is? Indien de wetenschap haar doel had in zich zelve en geene betrekking op de verstandelijke en zedelijke behoeften van de maatschappij, zou het dan niet, zoo zou ik voortgaan te vragen, dwaas zijn om haar te verbreiden buiten den kleinen kring van dezulken, die vermogens en middelen hebben om haar hun gansche leven te wijden? Maar waartoe dan, zou ik er bij voegen, openbare inrichtingen van hooger onderwijs? Ware het niet beter bijzondere kweek- of kloosterscholen te hebben voor ieder vak? Wel zou het te bezien staan, of de wetenschappelijke roeping alsdan nog iets ernstigs zou zijn en dat den mensch waardig is, of de titel van geleerde nog een eernaam zou zijn, wanneer die gelijk zou staan met dien van in zich zelven gekeerden monnik. Maar, hoewel dergelijke beschouwingen wellicht niet zonder nut zijn voor sommigen uwer, omdat in eene stad als de onze velerlei aanrakingen bestaan tusschen wetenschappelijk en maatschappelijk leven [1]), hoewel ik dus geen berouw behoef te hebben van u deze wenken te hebben medegedeeld, omdat zij wellicht hier of daar nadenken kunnen wekken, zoo haast ik mij toch tot een anderen kring van denkbeelden over te gaan, meer dadelijk van toepassing voor u allen, vooral voor de zoodanigen, die eene opvoedingstaak te vervullen hebben, ja ook voor dezulken, die zelve nog opgevoed worden: voor vaders en moeders dus in de eerste plaats en voor onderwijzers der jeugd. Ik ga uit van deze stelling, die wel niet veel tegenspraak zal ontmoeten, dat de jeugd, onverschillig waar men hare grenzen stelle, de leeftijd is van opzameling van kundigheden, en de rijpere leeftijd die van toepassing der verworven kundigheden. Gij gevoelt, dat ik daarmede niet wil aanduiden, dat, eenmaal een zekere grens bereikt zijnde, men geene kundigheden meer kan opzamelen, ja, ook niet dat men zelfs het eenmaal verworvene zonder oefening en herhaling kan behouden; maar terwijl wij alle gelegenheden om in meer gevorderden leeftijd het gewonnen kapitaal te vermeer-

[1]) Deze leerrede is uitgesproken te Leiden in de Pieterskerk.

deren wenschen te erkennen, beweer ik alleen, dat de grond van dit kapitaal in de jeugd moet zijn gelegd en dat, als de rijper leeftijd daar is, het ook rente moet afwerpen. Welnu, ik doe de vraag: waartoe dient de aanlegging van dit kapitaal? welk is het doel van het onderwijs? waarom moet men kundigheden verkrijgen? Is het alleen om zich voor een ambacht, een ambt, eenige betrekking, welke ook, te bekwamen, om alzoo in de wereld vooruit te komen (zooals men het noemt) en op eerlijke en onafhankelijke wijze zijn brood te verdienen? Doch ziet gij niet, dat als men aan het onderwijs dit doel stelt, men daarmede de klasse der vermogenden, van al dezulken, die om dit doel niet noodig hebben een werkkring te kiezen, van de verplichting om onderwezen te worden uitsluit en voor dezen traagheid en verstomping geoorloofd zou achten? Maar daarbij door zulk een beweren komt men in strijd met al de overleveringen der christelijke kerk, met de kostbaarste aanwinsten der christelijke, met name der protestantsche beschaving, en werkt men mede niet tot eene hervorming, maar tot eene volkomen omverwerping van alles wat tot nogtoe als eerbiedwaardig en als het meest te behouden gegolden heeft. Klaarblijkelijk is het, dat de geheele maatschappelijke inrichting van het onderwijs, het geheele lager onderwijs, het grootste gedeelte van het middelbaar, een gedeelte van het hooger onderwijs rust, niet op het stelsel van de afzondering der vakken, maar integendeel op de onderstelling van de noodzakelijkheid van een gemeenschappelijken grondslag van kundigheden vereischt voor alle werkkringen en in verschillenden graad voor alle standen der maatschappij. Indien het stelsel van nuttigheid of, om het minder beleefd, maar duidelijker uit te drukken, indien eigenbelang het beginsel der kennis ware, het doel waarom men kundigheden moet opzamelen, dan zou men moeten afschaffen de maatschappelijke school, afschaffen alle vrije kunsten en wetenschappen, d. i. alle kundigheden, die zich niet tot eenig bijzonder vak bepalen, bijzondere scholen moeten oprichten voor de verschillende ambten en ambachten en daarvan zorgvuldiglijk afsnijden alles wat voor

dat bijzondere doel van geen waarde is en dat dus slechts de aandacht afleiden en de krachten verspillen kan. Voorzeker, hoezeer niemand dit uiterste zal goedkeuren, zoo valt het niet te ontkennen, dat velen op een weg zijn, die daartoe leidt. Maar zien zij niet, dat door alzoo den menschelijken grondslag, de zedelijke drijfveer der menschelijke kundigheden weg te nemen, men ten slotte het denkbeeld van menschelijke maatschappij zelve opgeeft, en haar beschouwt, niet als een lichaam, een samenstel van levende krachten bestaande uit vrije en verantwoordelijke ledematen, maar, het zij mij vergund dit beeld te gebruiken, als eene kazerne, waar de mensch geen wil heeft en geen naam draagt, maar een nummer. Het is dus, dunkt mij, onbetwistbaar, onbetwistbaar voor degenen, die nadenken en de barbaarschheid niet willen teruggevoerd zien, de barbaarschheid b. v. van de romeinsche wereld in haar verval onder de keizers, van die wereld, die nog wel geleerden had, maar die de liefde niet kende, het is, dunkt mij, voor dezen onbetwistbaar, dat het doel van het onderwijs der jeugd is maatschappelijk, maatschappelijk niet in den zin, dat men zich een weg bane in de maatschappij, want dan zou de maatschappij middel zijn en geen doel en het voordeel van een enkelen mensch zou het doel zijn, maar maatschappelijk in den zin, dat men daarmede beooge de maatschappij te bewaren, te ontwikkelen, te zuiveren. De maatschappij, edel woord, woord, waarin de gansche waardigheid van den mensch ligt opgesloten. Het begrip van maatschappij ligt ten grondslag aan het begrip van kerk. Kerk of gemeente is de bijbelsche en daardoor ideale uitdrukking van datgene waarvan maatschappij het natuurlijke en onvolkomen begrip uitdrukt. Wij zijn er op aangelegd om maatschappelijk te leven, om elkander wederkeerig te verrijken. Is aan de eene zijde de bewering juist, dat er geene maatschappij bestaat dan op den grondslag van persoonlijke zelfstandigheid, is dus de aanleg tot maatschappelijk leven geene zoodanige overheersching van den persoon door de maatschappij, waardoor de eerste zijne zelfstandigheid zou verliezen; niet minder waar is het, dat eerst in en door de maatschappij het zelfstandig

persoonlijk leven zich ontwikkelt. De maatschappij: is het noodig u te herinneren, dat wanneer ik den lof verkondig van deze benaming, (helaas, door de zonde verkeeren en bederven wij alle schoonste begrippen) ik daarmede niet bedoel, zulke gezellige kringen, als waarin degenen, die zich zelven tot last zijn, hun onlust en het verdriet, dat zij van het leven hebben, komen openbaren en als 't ware uitstallen, die betrekkingen van baatzucht, die men slechts aanhoudt omdat men op alle wegen tracht het ledige van het eigen hart te verbergen, en naar buiten zich een gewicht zoekt te geven, dat men inwendig gevoelt niet te bezitten? Neen, de maatschappij bestaat in vrije en bezielde gemeenschap van persoonlijkheden, die haar middelpunt, haar inwendige kracht niet in die maatschappij zelve, maar in God hebben; de maatschappij bestaat in zulke wederkeerige betrekkingen van menschen en menschen, als welke gevormd worden door de liefde, door die liefde, die slechts tusschen zulke zielen bestaat, welke weten en gevoelen, dat zij zelve voorwerpen zijn van eene eeuwige liefde, weten en gevoelen, dat zij door God gezonden en in God gefundeerd zijn. Welnu, voor zulk eene maatschappij, voor de maatschappij, zooals die hier op aarde gevormd, maar slechts in den hemel voltooid wordt, moet het onderwijs opvoeden. Het heeft een doel, niet om geleerden te vormen, maar menschen, zelfstandige personen, die zich zelve kennen, zich zelve beheerschen, die zich hunner roeping en het doel huns levens bewust zijn, en die gevoelen, dat zij verantwoordelijk zijn jegens God. Het doel van het onderwijs is dus van zedelijken aard, het doel is niet het onderwijs op zich zelf, maar de opvoeding, de vorming van den mensch in den mensch.

Zijn er nu onder u, die nog vragen: waarom is er onderwijs tot dit doel noodig? welk verband bestaat er tusschen de kennis en de liefde? Zijn er die meenen, dat eene ziel niet beter behouden kan worden dan door haar onwetend te laten van hetgeen de wereld is, van hetgeen er in de wereld omgaat, van den graad van ontwikkeling, waartoe de wereld gekomen is, van het doel

dat aan de wereld gezet is en hoe nabij zij aan het doel is, of hoeverre daarvan af; ik zal thans niet met hen redetwisten, ik verwijs hen naar hunnen Bijbel, die ook mijn Bijbel is, en ik roep hun toe: gaat henen en leert, wat het zeggen wil, dat Christus eene kerk is komen stichten. Leert van Jezus Christus, maar van Jezus Christus alleen, en niet van uwen kring of van uwe vooroordeelen, wat hij is komen doen in de wereld en van welken aard de zaligheid is, die hij ons verworven heeft. Maar aan hen, die begrijpen, dat zoo de bekeering eene zaak is van den enkelen mensch, de zaligheid het niet is, dat de zaligheid bestaat in gemeenschap, in een koninkrijk der hemelen, en dat dit koninkrijk der hemelen niet komt met uitwendige praal, niet als een plotseling uit den hemel nederdalend gevaarte, en dat het zich ook niet uitsluitend vestigt door zendinggenootschappen, alsof er in de christelijke wereld niets anders meer te doen ware dan zendelingen naar de heidenwereld uit te zenden, aan dezulken vraag ik: hoe zal men een levend lid zijn der menschelijke maatschappij, zoo men in volslagen onwetendheid verkeert omtrent haar samenstel, omtrent de zedelijke bestanddeelen, waaruit zij is samengevoegd, omtrent den geest, die haar bezielt, omtrent haar oorsprong en haar doel? Vooreerst, hoe zal men zich zelven leeren kennen, zonder tevens op te merken, hoe de menschelijke natuur zich bij anderen vertoont en wat zij bij anderen voortbrengt? Het is door wrijving met velerhande voorwerpen, dat in ieder opzicht, verstandelijk en zedelijk, de menschelijke geest zich leert kennen, zijn bereik weet te bepalen, zijn gezichtskring leert uitbreiden, zijne krachten ontwikkelen. Vervolgens, alleen wanneer men iets althans ziet van dat onmetelijke schouwtooneel der geschiedenis, kan men met Gods hulp, d. w. z. met zijn woord in het hart — want zonder geloof aan dat woord, dat alleen de schatten van wetenschap en kennis ontsluit, meenen wij iets te kennen, maar wij weten niets, — alleen zeg ik door iets te zien van dat ontzaglijke en majestueuze schouwspel der geschiedenis, waarvan Jezus Christus het middelpunt is, alleen daardoor kan men van zijn

tijd zijn, dien tijd zelfstandig en onafhankelijk leeren begrijpen, zonder zich te laten medesleepen door het ijdel geroep van hen, die slechts hoogdravende en zinledige klanken laten hooren van vooruitgang, verlichting, beschaving, van wat niet al, om dezen tijd hooglijk te verheffen en daarmede zich zelve tevens als organen van die verlichting te prijzen; en ook zonder in te stemmen in het klaaglied van dezulken, die slechts van verval en ontbinding gewagen. Om levend lid te zijn van de maatschappij, waarin wij leven, moet men haar kennen, haar kennen in haar tegenwoordig bestand, en om dit te kennen, moet men haar uitgangspunt en haar doel kennen. En daartoe is het toereikend, Gods woord te verstaan, Gods woord te gelooven, Gods woord, dat een licht is, niet alleen op den weg van den enkelen mensch, maar ook op den weg der menschheid, een licht, dat de uitgangen van die menschheid en hare bestemming verklaart, dat ons verklaart èn van waar zij komt èn waarheen zij gaat. In dezen zin is kennis en liefde één. In dezen zin is kennis eene zedelijke kracht, eene onmisbare voorwaarde der liefde. In dezen zin is *kennen kunnen*. Kennen is kunnen; kennis is eene zedelijke kracht. Dit is niet waar, wanneer men onder kennis verstaat de opzameling van eene menigte zaken in het geheugen. Veeleer het tegendeel. Velerlei zaken als losse zandkorrels op een te hoopen in den geest, om ze weldra onder andere te bedekken, is eene verzwakking voor den geest, eene ontzenuwing, indien ik het zoo mag noemen, der ziel; het verstand wordt bedwelmd, het oordeel vervalscht. Waarom? Omdat er geene inwendige bearbeiding plaats vindt, geene zedelijke bewerking van de ontvangen stof. *Kennen* is *kunnen:* dit is alleen waar, als men op goede wijze kent, als hetgeen men kent tot eigendom is geworden, als men er meester van is en ook weet waarom, tot welk doel men die kennis bezit. En hier raken wij de wonde als met den vinger aan, waarvan ik bij den aanvang mijner rede sprak en die ik de wonde onzer eeuw noemde. Ten gevolge der scheiding van kennis en liefde is er, ja, wel kennis bij velen, maar men weet veelal niet, wat met

zijne kennis aan te vangen, men is er geen meester van, men sticht niets met zijne kennis, want men sticht zich zelven niet. De jeugd... gewent men haar niet om als haar eenige taak te beschouwen te leeren, veel te leeren, niets te doen dan dit? Wordt het denkbeeld van plicht niet ten eenemale in het jeugdig gemoed vervalscht, wanneer men daaraan geen ander begrip hecht dan de oefening des verstands en dat de gansche deugd wordt beschouwd te bestaan in het aanleeren van kundigheden? Wordt de consciëntie, de zedelijke natuur, in plaats van werkzaam te zijn in de dingen, die zich voordoen, om de kennis te doen strekken tot het vormen van zedelijke oordeelen en het opwekken van zedelijk gevoel, wordt zij niet stelselmatig onderdrukt, beschouwd als een afgezonderd vermogen, eene kracht, die slechts in bijzondere gevallen en bij buitengewone gelegenheden uit haar schuilhoek te voorschijn komt, en wier werkzaamheid vooral eerst op later leeftijd moet aanvangen? Wordt aan het kind alzoo niet als ideaal voorgesteld, niet om met zich zelven, d. i. met God, te leven en zich rekenschap te geven van hetgeen het is en doet, integendeel om buiten zich zelven te leven en als zwakheid te verwerpen alles, wat het tot zich zelven doet inkeeren? En welke zijn de vruchten dier methode? Ach! wij behoeven slechts een blik te slaan op de jeugd, die ons omringt, om het antwoord te vinden. De jeugd, de jeugd! Zij is immers te onschuldig om boos te zijn? Wat spreekt gij haar van God en godsdienst? 't Is te afgetrokken; wacht den leeftijd af, dat het oordeel gerijpt is; dan zullen zij zich zelven eenen godsdienst kiezen, eenen gezonden en zelfstandigen godsdienst, vrucht van hun eigen nadenken en verre verwijderd van alle dweperij. Wat spreekt gij hen van zedelijkheid? De zedelijkheid voor hen is te leeren, en met edelen naijver naar eer en lof te dingen. Intusschen, of de leugen de onderlinge betrekkingen van kinderen bezoedelt, zoodat een volkomen waarheidlievend kind eene uitzondering is, dat is een kleinigheid. Dat kinderen met slinksche wegen omgaan en vertrouwelijkheid met hunne ouders schuwen,

in list en bedrog hun verstand oefenen, dat is een kleinigheid! Of het schoone beginsel der eerzucht, als beginsel van zedelijkheid, wangunst en naijver wekt, het vertrouwen doodt, in den school- en speelgenoot een mededinger doet zien, dien men wil overvleugelen, dat is immers alles maar een kleinigheid! Dit alles komt immers later terecht; de liefde, zij is de geduldige oude, die men nog altijd later kan hooren? Dat alles komt later terecht! Later! En wanneer dan komt dit later? Is het in den opbruisenden jongelingsleeftijd, als de vurige jongeling, ongeduldig om de teugels af te werpen, die niet uit zijn eigen wezen zijn ontstaan, maar hem van buiten zijn opgelegd en die zijn geweten evenmin heeft kunnen goedkeuren, als zich die toeëigenen, zich als een onstuimig paard, blindelings in eene wereld stort, die hij niet kent? Doch indien hij den nauwen weg niet reeds vroeger heeft leeren kennen, staan hem geen andere wegen open dan hetzij die der hartstochten, hetzij die der eerzucht, en moet hij noodzakelijk één van beide kiezen. Volgt hij de baan der eerzucht, de wereld zal het deugd noemen; maar de uitgangen van dien weg zijn niet beter dan die der hartstochten. Ten toppunt van roem gestegen blijkt de eerzuchtige niet minder zelfzuchtig te zijn dan de wellusteling, die van het leven walgt. Of wel: wanneer de zinsverbijstering geweken is, de begoocheling verdwenen, hetzij van de droomen der eerzucht of van de genietingen der wereld, is het dan tijd, om zich op te richten, zich aan te grijpen, zijne bestemming weder op te vatten, man van karakter en van beginselen te worden en dat heerlijk doel te bereiken van door zelf gesticht te zijn ook anderen te stichten? Dan? dat wil zeggen, als de ziel verwoest is door onreine beelden of door laaghartige berekeningen; wanneer men in de menschen slechts hindernissen op zijn weg ziet of middelen om voor-uit te komen, sporten op de ladder der eere?

Helaas, het geheim van onze kranke maatschappij, van deze maatschappelijke toestanden, zoo onbeteekenend, zoo eentonig, zoo splinterig, van eene maatschappij in zulk een toestand, dat eenig

christelijk vernis ternauwernood toereikend is om de inwendige hebzucht, ijdelheid en eerzucht, die haar verteren, het afzichtelijk eigenbelang, dat aan haar harte knaagt, te bedekken, dat geheim ligt in de verwerping en verachting van dat beginsel, dat alleen sticht, dat alleen de maatschappij en den enkelen mensch kan bouwen. Kennis op zich zelve kan niet stichten, kennis maakt opgeblazen; kennis, die niet van liefde uitgaat, door liefde gedragen wordt, tot liefde leidt, vormt pedanten, maar met en onder die kennis groeien en bloeien aan alle kanten de slechte hartstochten, die de ziel verwoesten. De liefde, de liefde alleen sticht; en de liefde bestaat niet in weekhartigheid, ziekelijke teergevoeligheid; zij bestaat niet in honingzoete woorden, noch in meewarige klaagtonen; men kan welsprekend zijn over het lijden der menschheid zonder liefde; men kan op alle wegen weldadigheid oefenen, tot in zijne uitspanningen en feesten toe, zonder liefde. Ziet: het is reeds slecht gesteld met hem, die, wanneer men van de liefde spreekt, aan weldadigheid denkt, en onder goede werken, daden der liefde, niet anders verstaat dan aalmoezen of ondersteuning van inrichtingen tot onderhoud van armen. Alsof er geen andere armen waren, dan die stoffelijken onderstand genieten, alsof wij niet allen arm waren, nooddruftig aan geestelijke goederen, behoefte hebbende boven alle gaven aan de liefde zelve. Het beeld der liefde is niet de afgeleefde grijze, die ten grave neigt; het beeld der liefde is de eeuwige jeugd, de eeuwige kracht: het beeld der liefde, laat mij het beter zeggen, is de eeuwig levende Christus, de verrezen Heiland, die den dood overwonnen heeft en niet meer sterft.

De liefde heeft haar eigen wereld, en die wereld is rijk; in die wereld is alles jeugd en kracht, bloei en heerlijkheid; die wereld kent geen dood; die wereld is de eeuwig levende gemeente van Christus, die ook door het lijden ingaat in hare heerlijkheid, eene heerlijkheid, die begint, gelijk haar Hoofd en Heer, met vervolgd en verstooten te worden, maar die eindigt met eene eeuwige heerschappij, die eindigt met te zijn het koninkrijk der

hemelen. Die liefde verstompt zoo weinig het verstand, dat zij het integendeel wekt en scherpt. Eerst wat wij liefhebben, verstaan wij recht; en dat verstand, dat zij geeft, is niet eene doode kennis, maar eene levende, eene scheppende. De ware wetenschap, de wetenschap, die het leven verstaat en die Gods schoone schepping, stoffelijke en zedelijke, niet als een lijk beschouwt, dat ontleed moet worden, die wetenschap is dochter der liefde. *Kennen* is *kunnen*, maar het geheim der kennis is de liefde.

De liefde! Vraagt gij, hoe rijk de liefde is, twijfelt gij, of zij ook een leven zij en het ware leven, ziet, gaat henen en overlegt in uwe harten, wat geschreven staat in het dertiende hoofdstuk van dezen zelfden eersten brief van Paulus aan de Korinthiërs, en gij zult iets ontdekken van den rijkdom van inzichten, werkzaamheden en genietingen, die de liefde schept; gij zult er iets van verstaan, van waar deze apostel, toch vroeger in de banden van een enghartig Farizeïsme gevangen, dien ruimen blik, dat helder verstand van de behoeften, het lijden en de verwachtingen van de menschelijke natuur, dat diepe inzicht in den aanleg der geschiedenis der menschheid, in de plannen Gods met haar verkregen heeft, die wij in zijne schriften bewonderen. Gij zult iets zien van het inwendige van het heerlijk Godsgebouw, dat door de liefde gesticht wordt, van den eeuwigen tempel Sions, die in onze heilige schriften beschreven is, van de heerlijkheid der gemeente van Jezus Christus, in haar strijd en hare overwinning, van de harmonieën van dat koninkrijk der hemelen, dat in het bloed des kruises gefundeerd is. Gij behoeft daartoe mijne woorden niet. Wordt navolgers dier mannen Gods in het overdenken dier schriften, die u wijs kunnen maken tot zaligheid. Denkt u in den geest, de beschouwingen, den schrijftrant dier schriften; het éene licht zal u opgaan na het andere, de éene heerlijkheid zal voor uwe oogen opgaan na de andere en gij zult het met den Psalmist kunnen uitroepen: ik ben verstandiger dan alle mijne leeraars, omdat uwe getuigenissen mijne betrachtingen zijn, ik ben voorzichtiger dan de ouden, omdat ik uwe bevelen bewaard heb (Ps. CXIX: 99, 100).

Mijn doel is bereikt, wanneer ik u tot nadenken mocht hebben opgewekt. Ik kan het aan God overlaten, u op het rijke gebied der liefde uwe plaats, uwe taak aan te wijzen. Eene opmerking evenwel kan ik niet terughouden vóór ik eindig; eene enkele vermaning nog, gericht aan vaders en moeders. Zijt gij er van overtuigd, vaders en moeders, die mij hoort, wellicht op grond van ervaringen opgedaan bij uwe kinderen, dat scheiding van kennis en liefde een kwaad, eene wonde is, dat het onttrekken van het onderwijs aan den vruchtbaar makenden invloed van het christelijk beginsel eene hoofddwaling is van dezen tijd, eene dwaling, waarvan wij de wrange vruchten reeds plukken, en nog meer zullen plukken, welnu, ik vraag het u, ziet gij niet, hoe zeer door deze richting des tijds de huiselijke opvoeding een dubbel gewicht verkrijgt? De maatschappij, helaas, is zeer krank, en wij kunnen hare wonden niet in het groot genezen; maar wat wij wel kunnen, dat is hare krankheid ondermijnen, overwinnen in onze huizen, in onze harten, door de christelijke opvoeding onzer kinderen. Stelt gij geen belang in de maatschappij, — ik begrijp het niet, zoo gij christenen zijt, — gij stelt immers belang in uwe kinderen. Welnu, maakt dan van uw huis een huis Gods voor uwe kinderen, verbreidt om hen heen die ruime, reine, gezonde en krachtige lucht der christelijke liefde; dat zij het zien, hoe gij u zelve sticht, en gij zult hen stichten. Hebt vertrouwen in de onbedrieglijke voelhorens, als ik ze zoo mag noemen, des gewetens, die zoo spoedig verstompt en afgesleten worden, als men kennis op zich zelve als het doel des levens leert beschouwen, maar die zoo gemakkelijk behouden en gescherpt worden door de aanraking met het geweten van anderen. Leeft zelve met God en uwe kinderen zullen u begrijpen, zullen u liefhebben, zonderdat zij het weten of dat gij noodig hebt, het hun in te prenten, en de liefde tot hunne ouders en de liefde tot God zullen in hunne harten op geheel natuurlijke en onwillekeurige wijze tot ééne liefde samensmelten. Heiligt den dag des Heeren in uwe huizen, niet op vormelijke en angstvallig wettische wijze, niet alsof gij met de joodsche

rabbijnen zoudt vreezen door de minste bezigheid hemel en aarde te doen invallen en alsof de ledigheid een middel ware om God te verheerlijken, maar heiligt dien dag door er een waren familiedag van te maken, een dag van heilige vreugde, waarop de gewone bezigheden der week ophouden en er gelegenheid bestaat tot vrijer omgang, meer vertrouwelijkheid, meer vrijheid. Weet gij, wat gij doet, wanneer uwe kinderen godsdienst als met de lucht hebben ingeademd en het vaderlijk huis hebben leeren liefhebben als hun heilige erve en eerbiedigen als een heiligdom Gods? Weet gij, wat gij daarmede doet? Gij kunt hun voorwaar de aanraking met de wereld niet besparen, met haren killen dampkring, met hare verleidingen, hare valsche deugd, hare kennis, die opgeblazen maakt. Maar daarheen geworpen op dien oceaan des levens zullen zij niet meer los kunnen komen van het anker. Wellicht zullen zij in hunne jeugdige dwaasheid het beproeven, maar zij zullen het niet vermogen; het anker houdt hen vast en verhindert hen te vergaan; want dit anker ligt in een vasten grond, het ligt verder dan aan uw huiselijken haard, uwe gebeden hebben het gebracht achter het voorhangsel, namelijk in het heiligdom des hemels. Amen.

LEVEND WATER.

> **Jezus antwoordde en zeide tot haar: Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken, zoo zoudt gij van hem hebben begeerd, en hij zoude u levend water gegeven hebben.**
>
> **JOHANNES IV : 10.**

Het is zaliger te geven dan te ontvangen. Dit woord des Heeren is niet een dier woorden (gelijk er zijn) die algemeene tegenspraak wekken en onzen hoogmoed kwetsen. Er zijn voorzeker menschen, die niets pijnlijker vinden dan geven, menschen, die als eene huivering gevoelen, wanneer zij in de verte eene collecte of een vraag om hulpbetoon ontwaren, en die, hoezeer ook door de fortuin begunstigd, altijd een middel weten te vinden, om zich misdeeld te noemen en op anderen af te schuiven het beroep, dat op hunne liefde werd gedaan. Of wel, indien zij zich schamen de klaarblijkelijkheid te loochenen, zoo weten zij vaardig uw medelijden op te wekken ten behoeve van hen, voor wie hun medelijden niet wordt ingeroepen, en zij beschouwen de aalmoes, die men voor eenen ongelukkige vraagt, als een diefstal aan zoo vele andere, bekende of onbekende, ongelukkigen gepleegd, voor wie hunne hulp thans niet wordt gevraagd. „Er zijn er zoo velen; waarom deze meer dan anderen?” Ziedaar hun woord.

Er zijn zulke menschen; hun getal is zelfs niet gering. Zij begrijpen het woord van Jezus niet, dat het zaliger is te geven dan te ontvangen. Maar niet allen zijn zoo. Er zijn menschen, die, zonderdat men hen discipelen van Christus kan noemen, zonderdat het geloof in hem het heerschend beginsel van hun leven zij, echter gereedelijk instemmen met woorden zooals onder

meer andere het woord, dat wij zoo even aanhaalden; een woord, dat trouwens niet uitsluitend aan den Heer toebehoort, daar het ook bij heidensche schrijvers wordt aangetroffen. „O! voorzeker — zeggen zij — het is zaliger te geven dan te ontvangen. Welk eene vreugde zich vrienden te maken, geluk rondom zich te verspreiden, hiervan als de oorzaak te worden erkend; welk een voorrecht onafhankelijk te zijn, geprezen en geëerd te worden om al het goede, dat men aan anderen doet! Welk eene vreugde, zoovele gelukkigen te aanschouwen, die men gemaakt heeft!" Ik verwonder mij niet, dat ook heidenen het woord van Christus hebben uitgesproken: *het is zaliger te geven dan te ontvangen.* Want deze redeneering is geheel heidensch, d. w. z. natuurlijk. Er is hoogmoed in de vreugde, die men gevoelt, wanneer men gelukkigen heeft gemaakt, en indien Jezus nochtans hetzelfde woord heeft gesproken, zoo veronderstel ik een meer verheven zin in zijn woord, zoo veronderstel ik in dat woord eene toepassing van dat andere, het woord, dat voor onze deugd een oorsprong zoekt boven ons zelve en haar verbindt aan den oppermachtigen God: *„opdat gij moogt kinderen zijn uws Vaders, die in de hemelen is; want Hij doet zijne zon opgaan over boozen en goeden, en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen."* En wanneer ik hem, hem, die gezegd heeft: *„het is zaliger te geven dan te ontvangen,"* nochtans Maria zie prijzen, die, terwijl Martha slechts wilde geven, begeerde te ontvangen, dan veronderstel ik, dat er oogenblikken zijn, waarin de Heer zou kunnen zeggen, dat het zaliger is te ontvangen dan te geven, oogenblikken, waarin hij het woord van mijnen tekst zou spreken: *„Indien gij de gave Gods kendet en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken, zoo zoudt gij van hem hebben begeerd, en hij zoude u levend water gegeven hebben."*

Wij willen onderzoeken allereerst in het voorbeeld der Samaritaansche, en daarna in betrekking tot ons, hoe men eerst moet ontvangen, opdat het mogelijk zij te geven, en wat men ontvangen moet, om te kunnen geven.

I.

Gij kent de geschiedenis der Samaritaansche. Men kan dit verhaal niet lezen zonder getroffen te worden door het frissche en verhevene in het overigens ontluisterde beeld dezer vrouw. Zij is voorzeker eene dier zielen, die te midden van het slijk der wereld nog eenigen zielsadel, nog eenige aangeboren edelmoedigheid, eenige herinneringen, eenige verwachting van groote dingen, eenig verlangen naar de toekomst hebben bewaard, en daardoor eenige levendigheid en eenige veerkracht. Ziet, hoe hare ziel ontluikt onder den adem van het woord, tot haar gesproken door dien vreemdeling, die haar om water vraagt; ziet, hoe zij niet alleen bereid is om hem dezen dienst te bewijzen, maar ook om met hem in gesprek te treden over onderwerpen, die ver verwijderd zijn van de sfeer des dagelijkschen levens. Nauwelijks heeft zij dezen vreemdeling opgemerkt, dien joodschen man aan de fontein gezeten, waar hij van eene lange vermoeienis scheen uit te rusten, nauwelijks heeft zij zijn vraag vernomen: „*geef mij te drinken*," of zij is niet alleen bereid om water voor hem te putten en het hem te geven, maar zij kan ook hare verwondering en hare vreugde niet verbergen, dat een joodsche man hare diensten verlangt, van haar, eene Samaritaansche, van haar, die in zijne oogen eene kettersche vrouw moest zijn, d. w. z. erger dan eene ongeloovige: *Hoe begeert gij, die een Jood zijt, van mij te drinken, die eene Samaritaansche vrouw ben? Want de Joden houden geene gemeenschap met de Samaritanen.* Zij hadden meer gemeenschap met de heidenen, want de heidenen waren buiten Gods verbond, maar de Samaritanen, onder den schijn van het aan te nemen, vervalschten het, hetgeen (gelijk zij niet zonder grond meenden) gevaarlijker is. Welnu, deze Samaritaansche vrouw evenals alle hare landgenooten gewend aan de verachting en den smaad der Joden; niet alleen dat zij zich hierover niet wreekt op dezen Jood, zij weet niet door welk toeval in hare nabijheid

verdwaald; niet alleen dat zij zich niet trotsch van hem afwendt, zeggende: „Weet wel, dat een Samaritaan geene gemeenschap met eenen Jood heeft, dat, indien gij te trotsch zijt om die met ons te hebben, wij ook te trotsch zijn om die met u te hebben" (er waren zulke Samaritanen); niet alleen dat zij de nationale vijandschap niet met gelijke vijandschap beantwoordt: neen, zij verheugt zich blijkbaar, dat een joodsche man haar te drinken vraagt. Het is zelfs, alsof zij zich hierdoor vereerd gevoelt, vereerd, dat deze joodsche man, die door zijne vraag bewijst, dat hij zelf boven zijne landgenooten verheven is, en dat hij in hunne vooroordeelen niet deelt, ook haar niet voor zoo bekrompen, zoo kleingeestig aanziet, dat zij hem geen dienst zou willen bewijzen. Hij vertrouwt op hare edelaardigheid, hij gelooft, dat zij niet weigeren zal, hem te drinken te geven. Zij is vereerd door dat vertrouwen, vereerd voor hare landgenooten (want wat haar betreft, deze vreemdeling, denkt zij, kent haar niet), vereerd, dat deze Jood eenen zoo goeden dunk van de Samaritanen schijnt te hebben, dat hij hun den haat en de hardheid van zijn eigen volk niet toekent. Dezen goeden dunk nu wil zij niet verliezen, zij wil dezen Jood in zijne verwachting niet te leur stellen, zij wil dezen goeden naam eer aandoen. Zij toont zich verwonderd, niet daarover dat deze Jood schijnt te vermoeden, dat zij, de Samaritaansche, hem het gevraagde dienstbetoon zal bewijzen (dat spreekt vanzelf, denkt zij, de Samaritanen zijn niet zoo kleingeestig, zoo bekrompen) maar dat een Jood op zich kan nemen een dienstbewijs van eene Samaritaansche te vragen, met terzijdestelling zijner nationale vooroordeelen en van zijnen rechtzinnigen trots. *„Hoe begeert gij, die een Jood zijt, van mij te drinken, die eene Samaritaansche vrouw ben?"*

„Hoe begeert gij, die een Jood zijt, van mij te drinken, die eene Samaritaansche vrouw ben?" Er is een zweem van spot in dit woord: gij Jood aan mij Samaritaansche, die in uwe oogen eene kettersche ben, eene ongeloovige, eene afschuwelijke! Gij vreest niet u te bezoedelen door een teug water van mij aan te nemen? Hoezeer gevoelt deze vrouw het voordeel van haar stand-

punt! Hoezeer gevoelt zij, op hare wijze, dat het zaliger is te geven dan te ontvangen! Aan hare zijde al de roem der vrijzinnigheid, der edelmoedigheid. Welk eene zachtmoedige en edele wraak over de ondervonden verachting ligt er niet in die bereidwilligheid om een dienst te betoonen aan dezen man, die vermoeid is van den weg! Al het voordeel is aan de zijde der vrouw.

En nochtans, wie is deze vrouw? Wie is deze man? De vrouw is eene Samaritaansche, en de man is een Jood. Laat ons vooreerst niets meer zeggen; of liever alles ligt reeds in deze ééne onderscheiding. De vrouw is eene Samaritaansche, d. w. z. eene diergenen, die eenen God hebben in het verleden, die er geenen hebben voor het tegenwoordige; een lid van dat volk, dat eigenwillig den loop der goddelijke openbaringen heeft gestuit, en den stroom aan zijnen oorsprong heeft gestremd. Zij hebben de wet, ja, maar zij hebben de belofte niet; zij hebben geene tegenwoordige openbaringen Gods, geene levende gemeenschap met Hem. Hunne geschiedenis, hunne maatschappelijke instellingen, hun huiselijk leven, alles is buiten de voorwaarden des verbonds. Indien zij eenen Messias verwachten, zoo is deze verwachting zonder verband met hunne geschiedenis en met hunnen tegenwoordigen toestand. Het is de onzekere verwachting van den onbekende, dien zij, in hun eigen geschiedenis en in hun eigen toestanden de eigenaardige trekken niet vindende, om zijn beeld te teekenen, den grooten zendeling noemen, of liever den grooten hervormer en leeraar, den mensch, die alle dingen zal verkondigen. Hun messiaansche verwachting is als eene ster in den nacht, die haren flauwen glans aan de zon van Israël ontleent. Is het te verwonderen, dat deze verwachting zonder kracht is in het leven? Is het te verwonderen, dat, terwijl men wel bij de Samaritanen evenals bij de heidenen, meer zelfs dan bij de Joden, menschen vindt, die verlangen naar verlossing, menschen, die hongeren en dorsten naar waarheid en gerechtigheid, er evenwel onder hen geene rechtvaardigen gevonden worden in den zin als Simeon en Anna, zooals Zacharias en Elisabeth het waren, geloovigen, die de vertroosting

van Israël verwachten? Is het te verwonderen, dat, — terwijl in Israël de ondeugd niet anders kon heerschen dan onder het masker der schijnheiligheid, omdat zij daar steeds met verzet tegen de waarheid gepaard ging, en dat de verblinding vrijwillig was, — de ondeugd bij de Samaritanen niet noodzakelijk eene zekere oprechtheid, een zeker zoeken naar waarheid, eene waarachtige behoefte naar God en zijnen dienst uitsloot? Is het te verwonderen, dat deze vrouw, wier hart voor de waarheid niet was gesloten, die alle hoop op verlossing niet had verloren, die den Messias verwachtte, die belang stelde in de vraag, hoe God gediend moest worden, nochtans zonder kracht was tegen de bekoring der hartstochten, zonder kracht tegen de begeerlijkheid der wereld, en dat zij niettemin, terwijl zij er zich aan overgaf, andere en betere dingen bleef verwachten?

Arme, ongelukkige vrouw! Het past u wel dezen aanmatigenden toon aan te nemen tegenover dien vreemdeling, die u te drinken vraagt; het past u wel, uwe waardigheid tegenover hem te gevoelen, en u zoo edelmoedig te betoonen! Durft gij hem in het aangezicht te zien? Wanneer zijn reine blik den uwen ontmoet, ach, wordt gij niet schaamrood, ziet gij niet, dat hij u kent, dat hij u doorgrondt? Leest hij niet in uwe trekken, in uwen blik, uw gebrek aan vrede, uwe inwendige onrust? Indien gij al in tegenwoordigheid van anderen uw gemoed kalmte kunt gebieden, aan niemand uwe inwendige stormen doen vermoeden, indien de wereld u geleerd heeft, uwe houding te beheerschen en uw aangezicht te plooien, is het niet, alsof deze door al dien schijn heen uwe inwendige wonde weet te ontdekken, en tot op den bodem van uw verscheurd hart leest? Hij vraagt u een dienstbetoon; ach, gij zijt wel bevoegd, hem een dienst te bewijzen! *Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken, zoo zoudt gij van hem hebben begeerd, en hij zoude u levend water gegeven hebben.*

Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken. En wie is hij? Wij hebben het gezegd:

een joodsche man, voor de Samaritaansche niets anders dan een joodsche man. Een joodsche man! Wat is een joodsche man tegenover eene Samaritaansche? Een mensch, die de waarheid kent, een mensch, die niet moedwillig den stroom der goddelijke openbaringen heeft gestremd, een mensch, die niet tot God heeft gezegd: tot hiertoe en niet verder. Een joodsche man, d. w. z. een man, die in het licht wandelt, een lid van dat volk, dat recht heeft zich te noemen: *Een leidsman der blinden, een licht dergenen, die in duisternis zijn, een onderrichter der onwijzen en een leermeester der onwetenden* (Rom. II: 19, 20). En deze man, is hij hoogmoedig evenals de anderen, verachtend evenals de anderen? Vindt hij in de voorrechten zijner natie zoovele aanleidingen tot hoogmoed en uitsluiting van anderen? Deze joodsche man veracht hij uw dienstbetoon, o Samaritaansche vrouw; of, indien hij dat vraagt, doet hij het als hierop recht hebbende; gebiedt hij, eischt hij, treedt hij op als meester? Is hij niet de vriendelijkheid, de voorkomendheid zelve? Verwondert gij u niet, eenen joodschen man alzoo te hooren spreken, en, indien gij u vereerd gevoelt door zijne vraag, schijnt het niet, alsof ook hij vereerd ware door den dienst, dien gij hem bewijst? Hoezeer verschilt deze Jood van de andere Joden! Is het dan dat hij zijne afkomst verloochent? Doet hij door zich tot u te richten, arme Samaritaansche, een daad van afval? Hij zal u het tegendeel leeren; hij zal u, openlijk en zonder u te sparen, verkondigen, dat de zaligheid uit de Joden is. *De zaligheid is uit de Joden.* Maar hoe geheel anders is de indruk van dit woord door dezen mond gesproken, dan wanneer andere Joden het zeggen. Hoe is die zaligheid in den mond der andere Joden eene weinig aantrekkelijke zaak. Is het niet alsof zij zich op hunne zaligheid verheffen, alsof zij tegelijker tijd aan anderen zeggen: „de zaligheid is niet voor u"? En hoe weinig geven zij daarbij den indruk van zelve daarvan te genieten, ontevreden en bitter als zij zijn. Maar deze! Indien de zaligheid ooit op aarde kon gezien worden, verpersoonlijkt in een mensch, zou die mensch niet zijn als deze? Welke kalmte, welke

waardigheid, welke majesteit! Welke klaarheid in dien blik, welke vrede in die trekken, welke zachtmoedigheid in die stem! Hoezeer gevoelt men zich, enkel door het vernemen van den klank zijner stem, aan deze plaats gebonden; en zijne eenvoudige vraag: *geef mij te drinken*, hoe dringt zij door tot in het diepst der ziel, en doet daar de meest verborgen snaren trillen! Hoe goed schijnt deze joodsche man het bij ervaring te weten, dat de zaligheid uit de Joden is, en wanneer hij het woord richt tot een mensch, tot den mensch, die helaas niet weet, waarin de zaligheid bestaat, tot deze vrouw, die inwendig zoo bewogen is, is het niet alsof hij haar de zaligheid aanbiedt, alsof hij haar reeds iets daarvan mededeelt? *Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken, zoo zoudt gij van hem hebben begeerd, en hij zoude u levend water gegeven hebben.* Is deze mogelijk niet de groote zendeling, dien gij verwacht, die Messias, die, wanneer hij zal gekomen zijn, alle dingen zal verkondingen? Haast u dan, en vraag hem levend water, en hij zal het u geven.

Haast u! Doch wat zeg ik? Laten wij ons haasten en hem levend water vragen; want wij zijn de Samaritaansche vrouw, die water komt putten aan de fontein, waar wij gedurig moeten wederkeeren, omdat wij wederom dorsten. Nog is hij daar gezeten op den rand van den put, waar wij water komen putten, en hij is bereid om levend water te geven dien, die hem van het water uit dezen put te drinken geeft en die het levende water van hem vraagt. Hij is daar nog, die joodsche man, die den naam draagt van Jezus, Verlosser. In tegenstelling van den wandelenden Jood, zinnebeeld zijner natie, die overal rondgaat met een vloek beladen en de vervloeking met zich voerende, zoo gaat ook hij van plaats tot plaats, van eeuw tot eeuw met een zegen, met *zijn* zegen. Hij staat op onze wegen en rust aan de fonteinen, waar wij komen putten, Hij, die zelf de zaligheid is en die de zaligheid geeft, hij vraagt ons te drinken. *Indien wij de gave Gode kennen, en wie hij is, die tot ons zegt: Geef mij te drinken,* zoo begeeren wij van hem, en hij geeft ons levend water. Wij zullen het in de tweede plaats zien.

II.

Ik begin met eene zeer eenvoudige, ja alledaagsche opmerking, maar die nochtans uit het hart zelf van ons onderwerp is genomen. Het gebeurt ons dikwijls in het leven, dat men een dienstbetoon van ons vraagt gelijk aan de Samaritaansche vrouw werd gevraagd; een weinig water, een stuk brood, een klein geldstuk, en met dat water, met dat brood, met dat geldstuk, een vriendelijk woord, een woord tot aanmoediging of vertroosting, kortom een weinig welwillendheid, een weinig liefde, een weinig hart bij onze gift. Somtijds zelfs en zeer dikwijls is dit al wat van ons gevraagd wordt: ieder mensch vraagt om iets van ons hart, sommigen slechts vragen om eenig geld. „*Geef mij te drinken,*" dat zegt niet alleen: verkwik mijne keel, mijne verdroogde lippen, want ik ben vermoeid van den weg; dat zegt ook: verkwik mijn hart, dat dorst heeft, mijn hart, dat vermoeid is van het leven, vermoeid van deze wereld zonder liefde, vermoeid van dien strijd, die niet eindigt. En hij wist het wel, en hij gevoelde ook wel die behoefte, hij die spreekt in onzen tekst, hij die niet heeft kunnen sterven, alvorens nog eenige verkwikking uit de hand der menschen te hebben ontvangen, hoewel zij hem kruisigden. Want, evenals zijn woord aan het kruis: *mij dorst*, evenzoo bedoelt zijn woord: *geef mij te drinken* aan de Samaritaansche, op dien anderen dorst, dien dorst des harten, dien dorst naar liefde, zoowel als op den lichamelijken dorst; wat zeg ik, het is die dorst voornamelijk, die door zijne vraag: *geef mij te drinken* wordt uitgesproken. In dezen zin nu zijn er velen, die dit woord tot ons spreken. Gij zijt omringd, o mijn broeder, mijne zuster, van grooten en kleinen, aanzienlijken en geringen, die u vragen om iets van uw hart, om een weinig liefde, en dan verder om eenig dienstbetoon. Zij hebben u noodig, evenals gij hen noodig hebt. Welnu, mijn broeder, mijne zuster, wat antwoordt gij op deze vragen om dienstbetoon? Hoe zijt gij gezind jegens

hen, die tot u spreken: *geef mij te drinken?* Wendt gij u van hen af met trotschheid? Antwoordt gij: ik kan niet, ik wil niet, ik heb niet; of wel, wanneer gij eenmaal hebt gegeven, meent gij dan vrij te zijn van voor eene tweede maal te geven, gemelijk zeggende: al weder, al weder, eindigt het nimmer? Ongelukkige, die gij zijt, hoe zwaar moet het leven u drukken, want in waarheid het eindigt nimmer. Ziet ik heb geene strenge woorden voor u, harde en in u zelf gekeerde zielen, die liever met de menschen niets te doen hebt; neen, ik heb geen strenge woorden voor u, ik beklaag u; uw wrevel, uw toorn zeggen het mij genoeg, hoezeer gij inwendig ongelukkig zijt; ik beklaag u, want het woord van Kaïn: *ben ik mijns broeders hoeder?* is het uwe, en dat woord is de wet der hel; ik beklaag u, want wanneer ik zie welke ontmoetingen, welke ontdekkingen men doen kan in hen, die gij verstoot, hoe sommigen bij het uitoefenen der herbergzaamheid onwetend engelen hebben gehuisvest, wanneer ik zie, wat de Samaritaansche gemist zou hebben, indien zij dezen joodschen man, die haar te drinken vroeg, had verstooten, zoo beklaag ik u, gij die den onbekenden vreemdeling, die u te drinken vraagt, verstoot; ik beklaag u, gij die in dit leven naast Jezus Christus wandelt zonder hem ooit te bemerken. *Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken, zoo zoudt gij van hem hebben begeerd, en hij zoude u levend water gegeven hebben.*

Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken. Hoe, zult gij zeggen, ik zou in ieder, dien ik op mijnen weg ontmoet en die tot mij zegt: *Geef mij te drinken,* den Christus moeten erkennen, hem die het levend water geeft? Onmogelijk! Doch schort uw oordeel nog op en luistert naar mijne uitlegging. Zij, die gij op uwen weg ontmoet, gij ontmoet ze niet bij toeval, niet waar? Gij gelooft aan eene Voorzienigheid, aan eene bijzondere Voorzienigheid Gods. Zij, die gij op uwen weg ontmoet, zij zijn u alzoo van God gezonden. Van God gezonden. Indien dit erkend wordt, zoo zult gij geene

moeite hebben te gelooven, dat zij u tot eenig doel worden toegezonden, en dat de bedoelingen van een liefdevollen God niet anders dan heilzaam zijn kunnen. Reeds zijt gij er niet ver van af om in de ontmoetingen van uw leven, hoe moeilijk zij ook mogen zijn, gezegende bedoelingen te erkennen, en gaven Gods in de menschen, die gij op uwen weg ontmoet, hoe weinig gewenscht zij mogelijk voor u zijn. Gaven Gods. Gij verwondert u? Hoe, deze mensch, die mij lastig valt, deze mensch, die mij verveelt, deze mensch, die mij tegenwerkt en mij bedriegt, deze mensch, die mij ten valstrik is, deze valsche, leugenachtige, schijnheilige mensch, een gave Gods! Bedenkt het echter wel: de mensch, die u wordt toegezonden op uwen weg, staat lager of hooger dan gij, een van beide. Ik spreek van zedelijke waarde, de eenige ware. Hij staat zedelijk hooger, of zedelijk lager dan gij. Er is geen middelweg. Indien hij zedelijk hooger staat dan gij, ik behoef het u niet te zeggen, dan kunt gij van hem leeren, gij kunt u met hem verrijken, hij is u onmiddellijk van God toegezonden om u wegen des Geestes te ontdekken, die u tot nu toe verborgen waren. Hij is voor u het beeld van hem, die spreekt in onzen tekst. Maar indien hij lager staat dan gij en u niet kan begrijpen (er is volstrekt geen hoogmoed in dit te erkennen, want het is slechts door de genade Gods, dat wij iets zijn), wat zeg ik, zelfs indien hij een ondeugend mensch ware, een mensch, dien wij verloren zouden noemen, welnu, gij staat dan tegenover dezen mensch vergelijkenderwijze in dezelfde verhouding, waarin deze joodsche man in onzen tekst tegenover de Samaritaansche stond; wat meer is, waarin hij tegenover u en mij staat, tegenover iederen mensch: wij zijn toch allen verloren in zijne oogen, en hij is gekomen om te zoeken en zalig te maken, wat verloren was. Welnu, zegt ons dit niets? Een mensch richt op de eene of andere wijze tot ons dit woord: „geef mij te drinken." Wij zien hem aan, wij beschouwen hem, wij ontdekken dat, indien wij hem geven, wat hij vraagt, hij nochtans niet tevreden zal zijn, dat de oorsprong van zijn ongeluk in hem zelven ligt, dat deze mensch

geen vrede heeft, *dat zijn keel een geopend graf is*, dat deze mensch zonder God is en zonder hoop. Wij hebben medelijden met dezen mensch; wij vragen ons zelven: wat kan ik doen? Wij onderzoeken, wat wij bezitten; wij gaan putten aan onze fontein. Helaas, welke ontdekkingen! Wij ontdekken, dat wij zelf, om de minste zedelijke leegte aan te vullen, volkomen te kort schieten, dat om den dorst der ziel te lesschen, onze put zonder water is, dat het water, dat wij te drinken geven, altijd weder dorst geeft, altijd weder dorst, ja dat, verre van anderen te kunnen verkwikken, wij zelve wellicht niet verkwikt zijn. Ziet daar de gave Gods zelfs in den ellendigste, die tot ons komt en ons te drinken vraagt: de ontdekking, de pijnlijke ontdekking, dat wij niet putten aan de goede bron, dat het water, dat wij drinken en dat wij geven, den dorst niet voor eeuwig kan lesschen. *Indien wij de gave Gods kenden, en wie hij is, die tot ons zegt: Geef mij te drinken, zoo zouden wij van hem hebben begeerd, en hij zoude ons levend water geven.*

Indien wij de gave Gods kenden, en wie hij is, die tot ons zegt: Geef mij te drinken, zoo zouden wij van hem hebben begeerd, en hij zoude ons levend water gegeven hebben. Ja, de fontein, waar wij komen putten, geeft geen levend water. Wat wij bezitten, wat wij kunnen geven, het is luttel: een weinig water, eene bete broods, eenig zilver of goud of koper; allermeest een goed woord, een vriendelijken handdruk, eenen welwillenden blik. Wij arbeiden in het zweet onzes aanschijns, en de vrucht van onzen arbeid, stoffelijke vrucht, geestelijke vrucht, wij deelen haar met de onzen, met die van onzen kring, en het huisgezin, de maatschappij, de kerk bestaan door onzen arbeid. Ziet daar de fonteinen, waar wij dagelijks komen putten, waarvan wij drinken en waarvan wij te drinken geven. Maar wat vermogen wij, om den dorst des harten te lesschen? Niets, volstrekt niets. Hetgeen de mensch boven alles behoeft, hetgeen op den bodem ligt van al zijn lijden, hetgeen het laatste woord is zijner vraag: *geef mij te drinken*, de vrede der ziel, de hoop der toekomst, het vertrou-

wen op God: indien wij dit alles bezitten, gelukkig zijn wij, maar bekennen wij het: wij zijn volstrekt buiten machte deze mede te deelen, wij hebben geen levend water, om aan anderen te geven. Tegenover de groote ellenden, de wezenlijke ellenden des levens, staan wij, zonder troost te kunnen geven; voor den dorst der ziel heeft onze fontein geen water. Evenwel laat ons oogen hebben om deze ellenden te zien, laat ons een hart hebben, om ze te voelen. Verharden wij ons niet, sluiten wij onze ooren niet bij het vernemen van dien kreet, die van alle zijden uit den boezem der menschheid voortkomt: *mij dorst*, *mij dorst*, *geef mij te drinken.* In dien kreet zouden wij ook de stem van hem, die antwoordt, leeren verstaan: *zoo iemand dorst*, *die kome tot mij en drinke. Die in mij gelooft*, *stroomen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien* (Joh. VII: 37, 38).

Hij, die daar gezeten was aan den put van Sichar in Samarië, die joodsche man, die aan de Samaritaansche vrouw alles zeide, wat zij gedaan had, hij staat daar nog aan de fontein, in de wildernis, waar wij komen om water te putten. Hij komt tot ons in iederen ongelukkige, die ons iets vraagt, in al die armen, arm op verschillende wijzen, die hij ons in zijne plaats heeft achtergelaten. Onder die bedelaars-lompen, onder die bleeke en vermoeide trekken, in elk dier zielen, die iets van ons verwachten, vestigt Christus ook op ons zijnen doordringenden blik, die tot op den bodem der ziel zinkt, en die ons zegt èn wat wij gedaan hebben èn wat wij zijn. Ontvluchten wij dan dien vuurblik niet. Keeren wij ons hart niet af van de punt van zijn zwaard. Hij wondt ons, om ons te genezen, of liever hij ontdekt ons de wonde onzer ziel, opdat wij hem de genezing zouden vragen. Gaan wij deze onrust van het geweten niet lichtvaardig voorbij: laat ons, laat ons de openbaring van onzen inwendigen toestand aannemen, die ons gegeven wordt door hem, die ons genezen kan. Erkennen wij het, en verbergen wij het niet: „het is zoo, ik ben zelf dorstend en krank, ik kan aan anderen niet geven het levende water, dat hen verkwikken zou, ik zelf heb behoefte aan levend water; o gij,

Jezus, zoo onzichtbaar en nochtans zoo nabij, zoo onbekend en nochtans zoo machtig, gij, dien niemand aanschouwd heeft en van wien allen nochtans spreken, wiens naam de wereld beweegt, gij, die mij mijnen dorst hebt geopenbaard, die met eene onbarmhartige, maar tevens liefdevolle hand mijne wonde hebt ontdekt, gij, kunt gij mij niet genezen, gij, kunt gij mij niet verkwikken?" Geliefden, niemand heeft ooit te vergeefs alzoo gesproken. Deze onzichtbare Jezus is nabij, hij geeft levend water aan hen, die hem om water vragen. Indien hij ons eerst te drinken vraagt, in al die ongelukkigen, die hij in zijne plaats heeft achter gelaten, is het alleen om ons aandachtig te maken, dat hij leeft. Daarna wil hij, dat wij hem vragen, ja dat wij hem vragen, ware het slechts om aan anderen te kunnen geven. Wilt gij te drinken geven aan hen, die u vragen, gij vermoogt het slechts dan, wanneer gij zelf gedronken hebt, gedronken uit de bron des eeuwigen levens, uit de geestelijke steenrots, welke is Christus. Indien het zaliger is te geven dan te ontvangen, zoo kunnen wij slechts dan de vreugde van het geven, welke de vreugde is van Christus, genieten, *nadat* en *naarmate* wij de vreugde van het ontvangen genoten hebben. En wat hij geeft, is levend water, water, dat onzen dorst lescht voor eeuwig, water, dat in ons wordt eene fontein, springende tot in het eeuwige leven. Wat hij geeft, is niet de vreugde van een oogenblik, die ons omtrent onzen dorst misleidt, maar dien niet bevredigt; het is de blijvende vreugde eener ziel, die haren God heeft gevonden, en die, vrede hebbende met God, vrede heeft met alle dingen. Wat hij geeft, het is een God van nabij, het is een verzoende God, een God als Vader, het is Immanuël, God met ons. Wat hij alzoo geeft, in één woord, — want wie is Immanuël, indien hij zelf het niet is? — wat hij geeft, het is zich zelf. Ja, hij geeft zich zelven. Hij zelf is die gave Gods, waarvan hij op zoo raadselachtige wijze spreekt: *„indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u spreekt: Geef mij te drinken.*" De gave Gods, het is niet iets vergankelijks, eene dier duizend weldaden, die ons dagelijks toekomen van Gods vader-

lijke hand, die zich opent om ons te zegenen, en die ons te midden onzer ellende en in het aangezicht des doods dezen kreet van dankbaarheid kunnen ontlokken: *Loof den Heer, mijne ziel en vergeet geene van zijne weldaden.* De gave Gods, het is evenmin eenige onpersoonlijke openbaring van Hem, eenig leerstelsel, eenige afgetrokken waarheid. De gave Gods, het is een persoon, een goddelijk persoon, de mensch, in wien wij God aanschouwen, de mensch, die God zelf is. De gave Gods, waardoor alle andere dingen, de gaven der natuur en de gaven des geestes gaven worden, eene eenige en volmaakte gave van barmhartigheid, van genade en van liefde: die gave, het is hij, door wien alle dingen bestaan, de zichtbare en de onzichtbare, zonder wien geen ding is gemaakt, het hoofd en de eerstgeborene aller kreaturen, de zoon zelf, het woord, dat met God was en dat God is, Hij is ons gegeven, waarlijk gegeven; hij is niet alleen voor onze oogen verschenen, om daarna weder te verdwijnen; hij is der menschheid gegeven, om haar eigendom, haar verworven goed te zijn. Het woord is vleesch geworden, opdat wij zijn eigendom en hij ons eigendom zoude worden. Zijn vleesch is waarlijk spijs en zijn bloed is waarlijk drank. *Die mijn vleesch eet*, zoo spreekt hij zelf, *en mijn bloed drinkt*, *die heeft het eeuwige leven.*

Indien gij de gave Gods kendet, *en wie hij is*, *die tot u zegt: Geef mij te drinken*, *zoo zoudt gij van hem hebben begeerd*, *en hij zoude u levend water gegeven hebben.* Vraagt gij nog, waarin dat levend water bestaat, wat zoude het anders zijn dan de kennis van hem, eene kennis, voortvloeiende uit het geheimzinnig feit der gemeenschap met hem, de kennis van hetgeen hij doet, het aanschouwen zijner macht en de ervaring zijner liefde? Deze kennis, zeg ik, vloeit voort uit de gemeenschap met hem. Hij alleen kent Christus, die hem bezit. Maar hier is de grens der menschelijke prediking. Wat vermag de stem des menschen anders, dan den weg tot Christus aan te wijzen, in gelijkenissen te spreken van hetgeen hij doet, totdat hij zelf kome en

zelf tot ons spreke, maar met onuitsprekelijke woorden. Kent gij reeds die persoonlijke spraak van Christus?

„*Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken, zoo zoudt gij van hem hebben begeerd, en hij zoude U levend water gegeven hebben.*" Er ligt een tint van weemoed over dit woord, welke een tegenstelling vormt met den zweem van spotachtige vroolijkheid, die er lag in het woord der vrouw. *Indien gij kendet!* Indien gij kendet. Ik verbeeld mij den Heer dit woord sprekende tot velen onder ons, tot hen, wier leven zoo kleurloos, zoo arm aan geestelijke vreugde is, voor wie de godsdienst niets anders is dan eene reeks van plichten en opofferingen. Ik spreek nu niet van hen, voor wie de godsdienst zelfs niet eene reeks van plichten en opofferingen is, voor wie de godsdienst niets anders is dan een vorm, d. w. z. niets; zij zijn nog zoo ver van Christus, dat ik niet denk, dat mijn woord hen zal bereiken. Maar tot u, die zoo nabij zijt, die wel den plicht, maar niet het genot, de heerlijkheid van het geven kent, die niet ontvangt, omdat gij uw hart niet hebt gegeven aan hem, die u verzadigen kan, tot u dan, die in den grond uws harten, zonderdat gij het u zelven wilt bekennen treurig zijt, tot u richt zich mijn woord. *Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken; zoo zoudt gij van hem hebben begeerd, en hij zoude u levend water gegeven hebben.* O, gave God, gave God, dat uwe oogen, die tot nu toe gehouden zijn geworden om niet te zien, geopend werden, en dat gij Christus mocht hebben ontdekt, gezeten aan de fontein. Gave God, dat gij begrepen hadt, dat God geen God is van verre, maar dat Hij is een God van nabij, dat het niet noodig is, in den hemel op te klimmen, noch in den afgrond neder te dalen, om zijn woord te zoeken, omdat zijn woord nabij ons is. Gij twijfelt er niet aan, niet waar? dat God het brood der aarde laat groeien en het water laat opspringen

om ons te voeden en te laven. Wij genieten iederen dag van de gaven der natuur. Hoe kunt gij dan denken, dat er ook niet een brood is om uwe ziel te voeden, een bron van levend water om uw hart te laven? Hoe is het mogelijk, dat gij dezen overvloed van geestelijke weldaden niet ziet, dat licht, die kracht, die vertroosting, die hoop, die iederen dag nederdalen van de geestelijke steenrots, welke is Christus? Hoe is het mogelijk, leden der gemeente van Christus, dat deze gemeente niets anders voor u zij dan een tempel met handen gemaakt, of eene menschelijke instelling, en dat gij den uitersten hoeksteen niet ziet, den levenden steen, welke is Christus? Gij wilt geven, gij geeft gaarne, gij geeft van het uwe, gij wilt u zelven geven, u toewijden, hetgeen de beste der gaven is; maar ziet gij dan niet, dat uw schat spoedig is uitgeput, indien gij niet steeds weder opnieuw ontvangt? Ziet gij niet, dat toewijding van u zelven eene gave is van zeer dubbelzinnige waarde, dat uwe toewijding onvruchtbaar en moeitevol is, zoolang dat hart, dat gij geeft zich zelven te veel is, zoolang het inwendig verscheurd is, dat het niet den vrede en de vreugde gevonden heeft door de overgave aan hem, die alleen vrede en vreugde geven kan? *Indien gij de gave Gods kendet, en wie hij is, die tot u zegt: Geef mij te drinken, zoo zoudt gij van hem hebben begeerd, en hij zoude U levend water gegeven hebben.*

En gij, die de gave Gods kent, en wie hij is, die daar staat aan de fontein, waar wij water komen putten, wacht u voor eene dwaling, voor eene dwaling, die erger zou zijn dan uwe onwetendheid. Ziet, wij zien de Samaritaansche vrouw in onzen tekst, zoodra zij in dezen joodschen man, die tot haar sprak, den Messias erkend heeft, zich haastig verwijderen en hare geburen en vrienden roepen, tot hen sprekende: *„komt, ziet een mensch, die mij gezegd heeft alles, wat ik gedaan heb; is deze niet de Christus?"* Het is onmogelijk te veronderstellen, dat zij zich bij dit woord bepaald zou hebben, en niet geweest zou zijn onder degenen, van wie wij lezen, dat zij de stad verlieten en tot hem kwamen en hem baden, bij hen te blijven. Maar zijn er niet, die zich tevreden stellen

met den Christus te hebben ontdekt, zittende aan de fontein en die daarna tot anderen gaan om hun te zeggen: Hij is daar; maar die de voornaamste zaak vergeten, dat is: om hem water te vragen en er van te drinken. Ziet hen daar loopen, zich vermoeien, allen roepen, die zij ontmoeten, zich ergeren, wanneer men niet naar hen luistert, niet ophouden zich over de onbegrijpelijke onverschilligheid eener wereld, die de gave Gods versmaadt en zich verre houdt van Christus, te beklagen. Maar, mijn broeder, mijne zuster, gij zoo ijverig, zoo vurig in uwen ijver voor de verheerlijking van uwen meester, vergeet gij mogelijk niet, zelf tot hem te gaan en hem water te vragen, en er van te drinken? Begrijpt gij niet, dat hij zich aan u geopenbaard heeft, allereerst om uwe ziel te redden; om u te geven den vrede en de blijdschap, en dat gij zelf de gave Gods versmaadt, indien gij, anderen roepende om tot de fontein van levend water te komen, verzuimt om voor u zelven te putten? Bemerkt gij ook niet, dat anderen veel meer uw woord, uwe getuigenis zullen gelooven, indien zij, verre van in u het beeld te zien van eenen koortsachtigen ijver of liefdelooze onverdraagzaamheid, in u zelven het bewijs aanschouwen, dat het water, dat gij hun aanbiedt, waarlijk verkwikt, het beeld van vrede en blijdschap? Dat is de gave Gods, dat is het geheim van de kracht des Geestes: Christus in ons, Christus in ons. Mochten wij het allen verstaan! Amen.